HORATII TVRSELLINI
ROMANI
E SOCIETATE IESV

LAVRETANAE HISTORIAE
LIBRI QVINQVE.

AD ILLVSTRISS. D.
PETRVM ALDOBRANDINVM
S. R. E. CARD.

ROMAE,
Apud Aloysium Zannettum. M D X C V I I.

SVPERIORVM PERMISSV.
CVM PRIVILEGIO SVMMI PONT.

NOS Ant. Maria miseratione diuina tit. S. Agnetis in Agone S.R.E. Presb. Card. Gallus nuncupatus, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Auximanus, Almæ Domus & Ciuitatis Lauretanæ Protector & Guber. perpetuus.

Vidimus & probauimus Historiam Lauretanam R. P. Horatij Tursellini è Societate Iesu, in quinque libros distinctam: consentit enim in omnibus cum antiquis traditionibus & scripturis Almæ Domus Lauretanæ. In cuius rei fidem hoc ei testimonium dedimus. Auximi in nostris ædibus Episcopalibus, Die xiiij. Maij M. D. XCVII.

Ant. Mar. Card. Gallus Lauret. Prot. & Guber. perp.

EGo Claudius Aquauiua Societatis Iesu Præpositus Generalis, Lauretanæ historiæ libros quinque à P. Horatio Tursellino compositos, per tres alios Theologos nostræ Societatis, recognosci mandaui: quos cum illi approbauerint, probo etiam vt possint imprimi, si ita placuerit Reuerendiss. D. Viceregenti, ac Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij. Dat. Romæ die viij. Octobris, Anno Domini M.D.XCVII.

Claudius Aquauiua.

Imprimatur.

Alex. Prouicesg.

Imprimatur.

F. Paulus Picus Reuerendiss. Mag. Sac. Palatij socius.

ILL.MO AC REVER.MO D.

PETRO ALDOBRANDINO S. R. E. CARD.

Horatius Turfellinus felicitatem.

VM plurimis maximiſque in rebus diuina prouidentia elucet, Card. Ampliſſ.; tum vero præcipue in eo, quod parentem ſuam Deus hominum patronam parenteq. cõſtituit. Nam cùm humanam imbecillitatem innumerabilibus expoſitam caſibus cerneret; talem ei cuſtodem ac præſidem iam inde ab initio deſtinauit; quæ ſalutem vndique cinctam periculis expedire, vitam veris ſalutaribuſque bonis cumulare vna ex omnibus maxime & vellet, & poſſet. Matrem quippe ſuam præpotens ille Deus diuinæ maieſtatis, poteſtatiſque ſociam, quatenus licuit, adſciuit. Huic olim cæleſtium, mortaliumque principatum detulit: ad huius arbitrium (quoad hominum tutela poſtulat) terras, maria, cælum, natu-

ramque moderatur: hac annuente, & per hanc diuinos thesauros mortalibus, & cælestia dona largitur. Vt omnes intelligant, quicquid ab æterno illo, augustoque bonorum fonte in terras profluat, fluere per MARIAM. Ergo quæ regio? quæ gens? quæ natio est? vbi non illustratum miraculis, consecratum ædibus, titulis insignitum B. MARIÆ patrocinium existat? Verum inter omnes B. Virgini sacras ædes in omni genere vna eminet Lauretana: quæ & fama nominis sui orbem omnium terrarum impleuit; & per tot iam secula in dies magis omnium gentium ac nationum concursu, frequentiaque celebratur. vt cætera B. MARIÆ templa singularum ferme ciuitatum ac regionum, hoc vero omnium gentium ac populorum commune perfugium esse videatur. Huius igitur siue Ædis, siue Domus historiam tibi, PETRE ALDOBRANDINE, potissimum dedico, tum communi Societatis nostræ, quam singulari beneuolentia complexus es, nomine; tum meo, qui eandem ob causam, plus quam pro virili parte egregiæ humanitati tuæ debere me fateor. Nec vero quisquam mirari debet, hanc à nobis historiam Latinis litteris esse mandatam. Errant enim (nonnullorum pace dixerim) & rem patriæ linguæ studio magis, quam veritate ipsa metiuntur, si qui existimant, maiorem historiæ fructum ex nostratibus hisce litteris recentibus atque Etruscis percipi, quam ex veteribus illis ac Latinis. Etenim Etrusca lingua Italiæ fere terminis circumscribitur,

bitur, quibus ipſis deinde interpres huius hiſtoriæ ſatisfaciet: at Latina per omnes propemodum gentes ac nationes longe latequè vagatur: vt Romanus ille ſermo etiam amplioribus, quam Romanum olim imperium, finibus terminetur. Quod ſi Lauretanæ Virginis tutela orbis terræ regionibus definitur; certe optare debemus, vt eius gloria ac fama perueniat, quocumque Chriſtiana religio cultuſque penetrauit. Quare Card. Ampliſſ. eadem benignitate, qua noſtros homines ſoles, hoc qualecunque noſtri Ordinis munus accipies: & clariſſimum PETRI ALDOBRANDINI nomen ſimul cum Lauretana hiſtoria diſiunctiſſimas quoque terras, ac regiones peragrare patieris. vt idem ſit ſingularis tuæ erga Lauretanam Virginem religionis monumentum, & pignus noſtræ erga tuum nomen gratæ ac propenſæ voluntatis. Vale.

CLEMENS PAPA VIII.

Ad futuram rei memoriam.

VM sicut accepimus dilectus filius Horatius Tursellinus Religiosus Societatis Iesu Historiam sacræ Domus Lauretanæ, magno studio & diligentia conscripserit, & in lucem proferre ad piorum fidelium spiritualem consolationem intendat, dubitetque ne si omnibus huiusmodi Historiam imprimere liceat, illa mendis & erroribus repleatur. Propterea nobis humiliter supplicari fecit, vt in præmissis opportunè prouidere, de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur eumdem Horatium specialibus fauoribus, & gratijs prosequi volentes, & à quibusuis excõmunicationis, suspensionis, & interdicti, alijsq. Ecclesiasticis sententijs, censuris, & pœnis à iure, vel ab homine quauis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectũ præsentiũ duntaxat consequendum, harum serie absoluentes, & absolutum fore censentes, huiusmodi supplicationibus inclinati eidem Horatio, vt ad decẽnium proximum, à primæua dictæ Historiæ impressione computandum, nemo tam in Vrbe quam alibi, in toto statu nostro Ecclesiastico nobis, & S.R.E mediatè, vel immediatè subiecto, Historiam prædictam, tàm Latino, quàm vulgari Italico idiomate, ac tàm in paruo, quàm in magno folio imprimere, aut impressam vendere, seu venalẽ habere, sine speciali dicti Horatij, aut ab eo causam habentiũ licentia, possit, auctoritate Apostolica tenore præsentiũ concedimus, & indulgemus. Ac propterea vniuersis, & singulis vtriusq. sexus Christifidelibus præsertim librorũ Impressoribus, & Bibliopolis, ne dicto decennio durante, in Vrbe, aut alibi, in dicto Ecclesiastico statu, mediatè, vel immediatè subiecto, Historiam prædictam in quocunque idiomate, sine speciali dicti Horatii, aut ab eo causam habentium licentia imprimere, aut impressã vendere, seu venalẽ habere, vel proponere audeant, seu præsumant, sub quingentorum ducatorũ auri de Camera, pro vna Cameræ Apostolicæ, ac pro alia dicto Horatio, seu ab eo causam habentibus, ac pro reliqua tertijs partibus accusatori, & Iudici exsequenti; nec non amisionis, & librorum & Typorum omnium prædicto Horatio, seu suis præfatis pariter applicandorũ pœnis, eo ipso incurrendis inhibemus; ac dilectis filijs nostris S.R.E. Camerario, ac Sedis Apostolicæ Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, & alijs Iustitiæ ministris, cæterisque ad quos spectat, vt eidẽ Horatio, & causam ab eo habentibus supra scriptis in præmissis efficacis deffensionis præsidio assistendũ, pœnas prædictas contra quoscunque contradictores irremisibiliter exequantur mandamus. Non obstantibus quibusuis Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, statutis quoque, & consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, ac priuilegijs, indultis, & litteris Apostolicis in contrarium præmissorũ, quomodolibet concessis, cõfirmatis, & approbatis. Quibus omnibus & singulis eorũ tenores præsentibus pro expressis habentes, hac vice duntaxat specialiter, & expresse derogamus: cæterisque contrarijs quibuscunque. Volumus autem vt præsentiũ transumptis, etiam in ipsa Historia impressis, manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutę munitis, eadem fides, quæ præsentibus ipsis adhiberetur, adhiberi debeat. Dat. Romæ apud Sanctũ Petrum sub annulo Piscatoris, die V. Ianuarij. M. D. X C V I I I. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

M. Vestrius Barbianus.

INDEX CAPITVM HISTORIÆ LAVRETANÆ LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

Tem-

FINIS INDICIS CAPITVM.

AVTHORES
QVI IN HAC HISTORIA CITANTVR.

F. Albertus Leander.
F. Ambrosius Nouidius.
Annales Flumenses, apud Hieronymum Angelitã.
Annales Recinetenses apud eundem.
Annales Lauretani Raphaelis Rieræ.
S. Antoninus Archiep. Flor.
Baptista Mantuanus.
Beda.
S. Bernardus Abbas Clar.
Bernardinus Cyrillus.
Blondus.

Bullæ:
Benedicti XII.
Bonifacij IX.
Martini V.
Nicolai V.
Xysti IV.
Pauli II.
Iulij II.
Leonis X.
Clementis VII.
Pauli III.
Iulij III.
Greg. XIII.
Clementis VIII.

Codices Lauretani Donorũ.
Chronica S. Francisci.
Diarium Iulij II.
Franciscus Vicciardinus.
Gulielmus Tyrius.
S. Hieronymus.
Hieronymus Angelita.
Iacobus Victriacus.
Ioannes Villanus.
Iodocus Clitoueus.
Nicephorus Callistus.
Onuphrius Panuinus.
Paulus Aemilius.
Platina.
Præpositus Teremanus.
Sabellicus.
Victorius Brigantius.

ECCE TABERNACVLVM DEI
CVM HOMINIBVS.
Apoc. xxi.

HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANAE HISTORIAE
LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

DIS Lauretanæ historiam, à multis inchoatam magis, quam perfectam, à plerisque auidè expetitam, iam diu molior ad nostram ætatem à primordio euoluere. Vtinam, vt spissum opus, & operosum fuit, ita operæpretium fecerim. Quippe omnia ferme, quæ siue Laureti, siue Recineti, seu Romæ, alibive extāt eius rei monumenta quam diligentissime conquisiui. Ex his quæcunque ad rem pertinere videbantur, ita decerpsi, digessique, vt iustum corpus efficerent. Et suscepti operis curam grauiorem fecit cura successus. Namque rem aggredienti nec paruæ, nec paucæ dictu res occurrebant, quæ animum solicitarent, & à proposito deterrerent meum. Primum augustissimi huius sacelli origines adeo mirabiles, inusitatæque sunt; vt penè incredibiles videri possint, si humanis rationibus consilia diuina pensentur. Deinde maiorum nostrorum in talibus rebus memoriæ prodendis, incuria bonam subtrahebat materiæ partem. Arrogantiæ porro esse videbatur, in re à pluribus non cōtemnendis scriptoribus parum feliciter tentata, euentum sperare meliorem. Postremo meæ tenuitatis conscius verebar, ne tanti operis molem maiore animo, quam consi-

lio ſuſcepiſſe exiſtimarer. Præſertim cum ea narrare aggrederer, quæ quia fidem propemodum excederent, diſſerendo fierent minora vero. Itaque timendum videbatur, ne ſummæ ſanctiſsimi templi famæ detraherem aliquid potius, quam adderem, & ſuperuacaneo labore nihil aliud, niſi reprehenſionem prudentium quærerem. Cæterum, vt me collegi; creuerunt animi, difficultateſque ceſſerunt. Res enim quamuis admirabilis, & antea inaudita; vſque eo tamen certa iam, explorataque habetur; vt de ea ambigere, ac dubitare ſit nefas. Quippe ſumma cum fide à maioribus, velut per manus accepta deinceps traditur poſteris. Nec Illyricis, Recinetenſibuſque monumentis ſolùm; ſed hiſtoricorum quoque, Romanorumque Pontificum authoritate nixa eſt. Ad hæc vetuſtam fidem conſtans tot ætatum conſenſus, concurſuſque omnium gentium adfirmauit. Porrò loci religionem incredibilis tum votorum copia, tum donorum opulentia inſignem facit. Nec vetera magis, quàm noua quotidie illuſtrant miracula. Vt de tam teſtata, exploratáque re addubitare non poſsit, niſi qui, aut de diuina vi, ac prouidentia dubitare velit; aut eximere ex hominum genere humanam fidem. Enimuero ſi templi Deiparæ incunabulis, Deique conceptu inclyti primordia longe auguſtiora cæteris enarremus; haud minus propenſo animo cunctæ gentes præcipuum eius decus probare debent, quàm præcipuum auxilium probant. Etſi autem maiorum indiligentia multarum nobis rerum adimit copiam; non tamen ſummæ rerum adimit facultatem. Namque illi minorum incurioſi ſedulos ſe in maioribus præbuere. Itaque ſi meum hoc qualecunque munus B. Mariæ cordi fuerit, vt ſpero; haud ſane diffido, cætera mihi in procliui, atque in expedito fore. Maria fauente nihil non proſpere cedit. Quod ſi forte, aut rei magnitudini pene incredibili, aut expectationi doctorum hominum noſter hic minus reſponderit labor; me certè iuuabit memoriæ tam inſignis

miraculi, Deiparæ Virginis gloriæ, humani generis tutelæ, denique accensis piorum studijs consultum pro mea virili parte voluisse. Cæterum nisi me suscepti operis amor fallit, non facile alia historia est, aut miraculis clarior, aut exemplis ditior, aut vsu frequentior, aut iucundior fructu. Hic quippe varium, ac multiplex Virginis Lauretanæ præsidium: hic præsentem eius in periculis cuiusque generis opem: hic omnium ferme exemplorum documenta in illustri monumento proposita intueri licet. Vnde tibi, familiæ, ciuitati tuæ, pro varietate temporũ, quod ex vsu futurum sit, petas. Ac mihi quidem ingens diuinæ beneuolentiæ pignus habere videtur Italia, cui tale, tantumque donum inde vsque à Galilæa diuinitus est transmissum: vt dubijs in rebus confidat, nunquam sibi eius tutelam defuturam, cuius prædem, vademque à Deo habeat natalem domum. Super hæc tantam Deus mortalium animis inspirauit huius loci religionem; vt quicunque ad Lauretanam Aedem accedunt, non tam ad ædem Virginis, quam ad ipsam Virginem adire sibi videantur. Et sane hic Deus, Deique mater miro quodam modo præsentiam suam declarant. Hinc diuinus ille omnium pectoribus incutitur horror ad sacrosanctæ Domus ingressum: hinc illud abeuntibus inijcitur eius reuisendæ desideriũ: hinc nobilis illa perditarum profligatarumque mentium in diuersa mutatio. Quæ quidem perpetua Aedis Lauretanæ miracula ita euidentia sunt; vt etiamsi deessent alia, quibus abundat, cuiuis facerent diuinæ præsentiæ fidem. Adeo nemo est, quamuis sceleratus, ac perditus, qui si Lauretum adeat, non Deum cum matre in materno domicilio præsentem adesse sentiat. Est autem hoc præcipuum, ac proprium templi Lauretani, vt eius religio, ac sanctitas quotidie magis efflorescat. Id adeo vel ex celeberrimarum ædium B. Virginis, aliorumque Diuorum comparatione facile apparet. Namque illarum celebritatem, cultumque, cum aliquandiu viguerit, pau-

latim deflorescere videmus: huius veró maiestatem, quod altissimis sit defixa radicibus, cernimus per tot iam sæcula, auctiorem in dies fieri, augustioremque. Sed iam aspirante Deo, Deiparaque, quorum totum hoc opus est, quorumque ope maxime nitimur, rem ipsam ordiamur. Quam quidem eisdem illis fauentibus, non tam scribenti, grauem, quam salubrem legenti, ac frugiferam spero futuram. Verum, & si Lauretanæ historiæ origo haud ferme supra trecentesimum annum repetatur; altius tamen arcessenda necessario est; quò tota res à capite, ac fonte liquidius fluat.

B. Mariæ Domus ingenti honore in Galilæa colitur, dum Christi fides in Palæstina viget. Cap. 1.

NAtalem B. Virginis domum Galilæa Syriæ regio olim habuit. Ibi in oppido Nazaretho illa genita, & educata est. Inibi ab ipsa æternus Deus Angelo prænunciante conceptus: & salutaria mortalibus Dei, ac Deiparæ vestigia impressa. Nec loci sanctitas, aut ignota pijs hominibus, aut neglecta vnquam fuit. Omnium primum satis constat, eam magnum semper nomen, venerationémque apud Christianos habuisse: et eius venerationis auctores ipsos fuisse Apostolos; ab his quippe Virginalem domum, seu prodendæ posteris memoriæ, seu Christianæ religionis augendæ studio, rite consecratam. Ex eo igitur tempore, & ipsi Apostoli ingenti eam honore coluerunt, & ab alijs pari religione cultam voluerunt. Apostolorum inde authoritas apud posteros valuit, Cæteræque deinceps ætates certatim cælestis reginæ incunabula, Deique concepti vestigia celebrarunt qua dignum erat religione cultuque. Itaque anno post Christũ natum circiter CCC.

B. Virginis Domus ab Apost. consecrata.

Anna. Ilum. apud Angel.

(quo tempore Christiana res, longa pace cuncta refouente, sub tutela Magni Costantini florere cœpit.) D.Helena Augusta domicilium Virginis pereleganti æde decorauit. Nam Palæstinam peragrans (vt Nicephorus tradit) cum loca diuinis rebus nobilitata sacris ædibus adornaret, *peruenit Nazareth, & salutationis Angelicæ domo reperta, peramanum imbi condidit templum*. Ex eo, non solum ab Asianis, Afrisque, sed etiam ab Europæis sacra illa loca solito magis celebrari cœpta: & natale B. Mariæ tectum cælesti nuncio, diuinæque sobolis conceptu inclytum à pijs hominibus impensius cultum. Argumento est, quod S. Hieronymus Romanæ Ecclesiæ columen, & B. Paula mulier e prima nobilitate Romana sanctam illam terram lustrantes *Nazareth nutriculam Domini* (vt Hieronymus appellat) adiere. Tenuit hæc religio multa sæcula. Namque etiam anno à Virginis partu circiter D.CC. cum Hierosolyma Saracenis capta tenerentur armis, sacra Syriæ loca, & templum vbi domus erat, in qua Angelus B. Virginem salutauit, à peregrinis Europæis visebatur. Huius rei author est Beda ab illa ætate recens. Neque enim adeo iniqua Hierosolymæ, & in Palæstina Christianorum conditio sub Saracenis erat, vt deinde sub Turcis fuit. Hi quippe anno circiter M.L. Syria, ac Hierosolymis potiti Christianum nomen indignis modis vexare cœperũt. Cuius rei fama Vrbanum II. Pont. Max. ad indicendum nouo instituto sacrum bellum accendit. Quo bello Europæorum, ac præcipue Francorum Principum arma Gothofredi Ducis Lotharingi ductu Hierosolymam, Palæstinamque recepere, anno ferme M.C. Inde quamdiu Hierosolymitanum stetit regnum, viguit, vt cum maxime Sanctorum religio locorum. Inter quæ non postremum locum obtinebant Deiparæ Virginis incunabula. Ergo Tancredus genere Normanus, is cuius egregia virtus sacro bello enituerat, Galilææ præpositus Nazarenam Ecclesiam ingentibus donis coluit. Et eam deinde non

A S.Helena templo decoratur.

Niceph. lib. 8. cap. 30.

A S.Hieronymo & B. Paula visitur.

Hier. epi. 27. ad Eustoch.

Guliel. Tyr. lib. 1. bel. sac.

Bed. de loc. Sanct.

Gul. Tyr. lib. 1.

Idem lib. 3.

Paul. Aem. lib. 4

Hierosolyma recepta.

Nazarena Ecclesia Metrop. facta.

magis

magis opulentia, quam loci sanctitas Metropolim fecit.
Gul. Tyr. li. 9. Harum rerum authorem habeo Gulielmum Tyri Archiepiscopum, qui suppar fuit temporum illorum. Quin etiã
Iac. Victr. in descrip. terrae sanctae. huius fere æqualis Iacobus Victriacus Patriarcha Hierosolymitanus tradit, crebro se Nazarethum religionis ergò perrexisse, ac sæpe in æde, vbi ab Angelo salutata est B. Maria, rem diuinam fecisse, ipso anniuersario Angelicæ salutationis die. Per eadem tempora duo nobilissimi sacrorum militum ordines nati, Templariorum, &
Gul. Tyr. li. 12. & 13. P. Aem. l. 5. S. Ioannis, vterque destinatus excipiendis tutandisque præcipue peregrinis sacra illa loca visentibus. Tantumque valuit huius præsidij fama, vt etiam à transmarinis, trãsalpinisque gentibus perinde Natalis B. Mariæ domus celebraretur Nazarethi, vt Hierosolymæ sepulcrum, Bethlemi cunabula Saluatoris. Sed hęc quies parum
Paulus Aemil. lib. 4. diuturna. Saladinus Rex Aegypti Balduinum huius nominis Quintum Regem Hierosolymitanum acie victum cepit. Protinus bellum circumferens Hierosolymam, aliasque circa vrbes, & oppida in ditionem suam redegit, anno ferme XC. quam in Christianorum potestatem ve-
Paulus Aemil. lib. 6. nerant. Transmiserunt exinde in Syriam, vel ad Hierosolymam recipiendam, vel ad Palæstinæ possessionem retinendam Conradus Cęsar, Philippus II. Franciæ, & Robertus Angliæ reges cum ingentibus copijs. Cæterum siue hostium insidijs, seu fraude locorum, siue ipsorum discordia circumuenti fractique, irrito incœpto domos redierunt. Secutus deinde Federicus II. Cæsar, idemque Siciliæ rex, & Hierosolymitani regni titulo nitens. Hic
Paulus Aemil. lib. 7. Gregorij viiij. hortatu, impulsuque tandem in Syriam transmisit exercitum. Sed amicitia, ac societate cum Aegypti rege inita, Hierosolymam, aliaque finitima oppida auro, non armis recepit anno circiter M. CC. XXV. maiore vtique fama, quam gloria. Nec diuturna magis fuit, quam gloriosa possessio. Paucis interiectis annis Parthi ab Scythis, seu Tartaris pulsi suis sedibus, inuaserunt

Syriam.

Syriã. Hierosolymam nuper à Federico Cęsare refectã solo æquarunt. Igitur Ludouicus viiij. Rex Franciæ annò eius sæculi XLV. copias in Syriam traijcit Christianæ rei iam labenti opem laturus. Sed omnis conatus tandem ad irritum cecidit. Pius Rex potitus claustris Aegypti (Pelusium olim, tunc Damiatam vocabant) primò multa secunda prælia cum Aegyptio rege fecit: deinde premente lue, cogitur, redditâ Damiata pacem redimere ab hoste. Ad vltimum cum minus prospero euentu res gereretur in Syria, deportat exercitum. Cæterum ante discessum, ne gratuita foret Syriaca expeditio; aliquem inde si non belli, at pietatis fructum referre statuit. Ergo sacra illa Palæstinæ loca perlustrans (vt nonnulli authores sunt) ex Tabore monte Nazarethum iter intendit. Vt primum B.Mariæ conspexit ædem, strenue equo desilit, procumbit in genua; & venerabundus natalem Virginis domum, ipsamque salutat Virginem. Inde ad templum progressus pedibus, Dei filium inibi pro hominibus hominem factũ, & simul sanctissimam eius parentem enixius veneratur, colitque. Et aderat Gabrielis Archangeli nuncio, Deoque à Virgine concepto sacer, ac solemnis dies. Itaque pius Rex (vt eum loci sanctitas, ac sua pietas admonebat) pridie pane dumtaxat, & frigida ieiunat, cilicio quidem ad carnem indutus. Festo autem die rem diuinam solemni cærimonia, regioque apparatu celebrari iubet. Sub sacrificium in augustissima Deiparæ cella sacrosanctam Eucharistiam sumit, magna lacrymarum vi, ingentique religione perfusus. Rarum vtique Christianæ pietatis in Rege præsertim, ad posteros documentum. Ex quo coniectari licet, quanto in honore, vel illa tempestate fuerit sanctissima Virginis Domus. Nec vero discessu Ludouici Regis extinctum est Christianum nomen, Sanctorumque locorum cultus in Syria. Templarij enim adhuc in fide, & officio manebant: & transmarinis subinde auxilijs fulti summa ope tutabantur sacræ terræ reliquias. Verum enim

Paul. Aem. lib. 7.

S. Ludouic. Domũ Virginis veneratur.

Iodoc. Clitou. Ser. de S. Ludou.

S. Antonin. par. 3. Paul. Aem. lib. 2. Io. Vill. li. 7.

enim vero ſimul gliſcentibus in Italia ciuilibus bellis, ex funeſtis, Velforum Gibellinorumque factionibus; ſimul Angliæ, Franciæ, Aragoniæ regibus ad arma ruentibus, deſtituta ab Europæis, concuſſa à barbaris Christiana res in Syria ad vltimum concidit. Aegypti quippe Rex Christianorum Principum diſſenſionem, ſuam occaſionem ratus Tripolim vi cepit, diruitque. Inde Ptolemaidem celeberrimam, frequentiſſimamque Phoenicis vrbem, quæ ſola iam in Palæſtina pro Chriſtianis ſtabat, obſedit: tandemque expugnatam ferro, flammaque deleuit. Et extitit in barbaris inſigne Chriſtiani nominis odium. Ciues ad vnum cæſi: muri, ac tecta ſolo æquata: ad hæc ipſa quoque moenium fundamenta eruta, vt ne veſtigium quidem Chriſtianæ rei extaret in Syria. Ita demum amiſſa Ptolemaide, pulſi in perpetuum (vt videmur) Palæſtinæ poſſeſſione ſumus, anno à Virginis partu M.CC.XCI. Ex quo indigenę Chriſtiani partim dilapſi è Syria, partim, vt fit, in dominorum mores prolapſi. Exteri porro, ac peregrini terrore Turcici furoris (niſi auro via aperiatur) excluſi. Ac ſuprema illa clades veterem ſacroſancti ſepulcri, quod primas religionis tenebat, cultum haud penitus aboleuit. Inuitat peregrinos opportunitas Hieroſolymæ vrbis olim regiæ, nunc præcipuæ. cuius propinquitas Chriſti cunabulorum quoque celebritati fauet. At natalem Deiparæ domum in Galilæa ſitam interualla locorum, ac deuia itinera, telis barbarorum infeſta haud quaquam aduenarum religioni opportunam faciebant. Quæ cauſa admirandi, & poſt hominum memoriam ad eum diem inauditi miraculi fuit.

Amiſſo cultu in Galilæa, diuinitus aſportatur in Dalmatiam. Cap. II.

NAm cum neque ab indigenis, neque ab exteris populis debitus ſacroſanctæ cellæ honos haberetur,

non

non diu passus est Deus sua, matrisque suæ vestigia neglecta inter barbaros iacere. Eodem quippe anno, qui fuit suprema Palæstinæ clade insignis, Deo dilecta domus e Syria pariter cum religione discessit. Author est Ioannes Villanus historicus eius ætatis sane nobilis, Aprili mense circiter medio anni M.CC.XCI. Ptolemaidem captam. Mense igitur insequenti eiusdem anni, hoc est vij. Idus Maias, Nicolao IV. Pont. Max. (vt Illyrici annales perhibent) Deiparæ Domus asportatur in Europam, cladem orientis tanto occidentis bono compensans. Sunt qui facultates Ioachimi patris B. Mariæ spectantes, non tam domum eius, quam cubiculum putent à cætera seiunctum domo. Me quidem haud pœnitet eorum sententiæ esse, quibus simul cubiculum fuisse, & domum Virginis, idest tecti paterni partem præcipuam, placet. Argumento est (vt de fictilium armario taceam, quod inibi visitur) ianua longe maior, quàm pro modo cubiculi à cæteris ædibus separati. Nec Ioachimi fortunæ mouere nos debent. Nicephorus quippe Callistus tradit, Deiparæ Virginis parentes, propter bellicos Iudææ tumultus, ex oppido Bethlemo auita sede, in Galilæam commigrasse: & Nazarethi domicilium collocasse. Vt intelligamus hanc nõ auitam, sed paternam Virginis fuisse domum, parum fortasse dignam paternis opibus; cæterum, vt temporis causa paratam, haud sane incommodam, nec ab antiquę illius simplicitatis studio abhorrentem. Omnino talis est, vt eximium illum B. Mariæ amorem paupertatis spirare videatur. Sed siue illud cubiculum, siue domicilium Deiparæ fuit; certe ab Apostolis dedicatum (vt supra diximus) & in templi formam redactum Christiani deinceps excoluerant, ornauerantque. Hæc igitur ædes eius vi, ac potestate, qui ad preces D. Gregorij Taumathurgi, montem olim sede sua molitus alio transtulit, in gratiam cælitum Reginæ, à fundamentis auulsa est: atque haud dubio Angelorum ministerio, inde vsque à Galilæa (mirum

Io. Vill. li. 7.

Ann. Plum. apud Hiero. Angel.

Niceph. l. 1. cap. 10.

dictu, audituque) per ingentes terrarum, marisque tractus in Dalmatiam translata. Quippe id spatium patet, amplius vicies centena passuum millia. Tersactum inter, & Flumen, (oppida sunt Dalmatiæ) leniter accliuis mons eminet: quo in summo æquata agri planities sedem efficit peramænam, Adriatico imminentē mari. Quod olim crebris fædisque tempestatibus infame, ex eo tempore satis mitigatum ferunt. credas Virginem insanos freti illius æstus cellæ suæ obiectu cohibere voluisse; vt vel hinc conijceremus, quid ipsa effectura esset in mortalium vita, quæ varijs quotidie casibus, & quasi procellis agitatur. Hic igitur Nazarena domus, velut præcipua tutela periclitantium à cælestibus ministris, Deiparæ iussu, sita est secunda circiter noctis vigilia. Vt primum diuinæ liberalitatis donum accolis lux ostendit; enimuero animos rei nouitatē attonitos non admiratio tantum, sed etiam religio incessit. Ergo qui propius aberant, vt quisque primus rem notauerat, certatim visendi studio accurrunt.

Descriptio ædis Laur. qualis tum erat.

Aediculam conspiciunt fastigiato tecto, & simul camini culmine, simul sublimi tintinnabulo insignem: at nulla re magis, quam vetustate visendam. Protinus limen ingressi prosternere humi corpora: Deum venerari sacro quodam honore pariter, gaudioque perfusi. Inde orato Christo, Christique parente, quorum simulacra cernebant, cuncta otiose contemplari, & perlustrare oculis cœperunt. Sacellum animaduertunt figuræ quadrangulæ oblongæ, e vulgari structum lapide. Tectum perbelle laquearibus concameratum: quod modicis distinctum quadratis, cæruleoque colore obductum inauratæ stellæ, velut in cœlo quodam intermicantes honestabant. Sub tecto laqueato eminebant vndique è parietibus modica specie semicirculi se mutuo contingentes: quos medios pictæ adornabant capedines. Parietes cubitali ferme crassitudine, non ad perpendiculum, neque ad regulam exacti, loricati tamen opere tectorio. Huic superinducta antiquitus

quitus pictura ædis ipsius mysteria referebat: quę superne multis locis hodie manet, inferne temporis vetustate defluxit. Aedis longitudo pedum amplius X L. latitudo minus XX. altitudo circiter XXV. In medio ferme pariete, qui olim, vt reor, faciem obtinebat domus, ianua satis ampla, sed à vulgari vsu haud sane abhorrens. Pro superliminari trabs rudis superiecta est. Ad læuam armariolum miræ simplicitatis asseruandis fictilibus aptum. Ad dexteram in proximo pariete fenestra non magna: e regione fenestræ caminus humilis, tenuisque opere, vt cætera, vulgari. Inibi sublime loculamentum columellis in orbē striatis latera cingentibus conspicuum: arcusque eiusdem operis, quinque iunctas pariter lunas imitante fastigiatum. In loculamento B. Mariæ stantis, ac puerum Iesum altera manu medium amplexantis, altera sustinentis effigies cedrina fere bicubitalis. Cuius facies electro argentum referente oblita, sed luminum infuscata fumo. Cęterum illa ipsa infuscatio antiquitatis, ac religionis index, impense auget Virginalis oris maiestatem. Gemmata corona sublimem distinguit verticem. Discriminati crines Nazarenorũ ritu per nuda colli, & humeros fluũt. Simulacrum stola aurea tegit, latiore zona, gentis more succincta, demissaque ad pedes. Palla cærulea stolæ superinducta pendet ex humero: vtraque in eodem trunco cælata pictaque. Insistit maternę dextræ puer Iesus mortali specie augustior, diuinę cuiusdam maiestatis indolem vultu pręferens. Priores dextrę digitos, bene precantis in morem tollit. Sinistra aureum tenet globum. Et ipse discriminato capillo, tunica talari, zonaque Nazarenum habitum refert. Ante Deiparæ effigiem, ara solido è saxo quadrato visitur spirans sanctitatem. Dalmatæ igitur cuncta per otium contemplati, & si quid tandem rei esset ignari; communi tamen consensu ita statuũt, quicquid sit, profecto donum id esse diuinum. Neque enim ædem illam repente humo excitatam, sed aliunde,

Simulacrũ Virg. Laur.

Dei nutu ac voluntate vtique adductam. Igitur inde digressi, vt quisque obuius sit, ab se visa commemorant. Nec mora. mortalium plerique, atque in his ægrorum nonnulli ad nouum tantę rei spectaculum confluere: aliquid inde opis expectare. Nec sua eos spes fefellit. Loci religio sanis corporibus mentis ferè sanitatem, ægris etiam morborum curationem impertiebat.

Deiparæ admonitu, eius Domus agnoscitur, & euidenti miraculo illustratur. Cap. III.

Anna. Flum. Hier. Ang.

Alexander Tersactēsis Antistes.

CEleriter Tersactum, ac Flumen prodigiosi sacelli fama perlata valentes ad visendi cupidinem, ęgros ad spem valetudinis accendit. Alexander erat sacrorum Antistes in æde S. Georgij Tersactensis, vir antiqua probitate, æquè Deo, & hominibus carus. Is longinquo, grauique implicitus morbo iacebat: iamque exigua in spe trahebat animam, cum peropportune à familiaribus de diuina illa ędе fit certior. Extemplo ingens animum eius cupiditas cepit hauriendi oculis tanti miraculi voluptatem. Cęterum vrgente morbo, deferri eo fine certo vitę periculo nequibat. Igitur hoc ęgrius febris æstum patiebatur, quòd affecta membra impetum animi haud quaquam sequebantur. Nec tamen deseruit se. Deiparę effigiem simul cum diuina illa ędicula delatam acceperat. Itaque B. Mariæ sacellum haud falso esse ratus, impensè eius implorat opem: votum nuncupat non magis salutis recuperandę auidus, quam cęlestis illius doni diuinitus cognoscendi. Nec incassum missę preces. Intempesta

B. Maria Alexandro apparet.

nocte, somnum inter, & vigiliam, Dei parens repente cęlo delapsa, cęlestibus latera tegentibus, se illi obtulit: cubiculumque omne clarissima luce compleuit. Mox benigno vultu, Bono animo, inquit, esto fili. En vocata adsum præsentem tibi opem, optatæque rei notitiam ferens. Sic igitur habeto, sacram ędem vestris nuper illatam finibus, illam ipsam esse domum, vbi ego olim genita, vbi

ferme educata sim. Hic ego Archangeli Gabrielis nuncio, Spiritus sancti opera, diuinam concepi sobolem. Hic *Verbum caro factum est.* Ergo post nostrum excessum, domum talibus mysterijs insignem Apostoli consecrarunt, celebraruntque certatim rem diuinam inibi factitantes. Ara pariter cum ęde allata ea ipsa est, quam Apostolus Petrus sacris initiauit. Christi crucifixi imago, quę cernitur, olim ab Apostolis inibi posita. Simulacrum porro cedrinum effigies nostra est Lucę Euangelistæ manu, qui pro familiaritate, quæ illi nobiscum intercesserat, nostram similitudinem coloribus, quantum mortali fas erat, expressit. Hæc igitur dilecta cœlo domus per tot ætates in Galilæa maximis honoribus culta, nunc demum deficiente cum fide cultu, ex oppido Nazaretho ad vestras migrauit oras. Nec dubia fides. Deus facti author, apud quem *impossibile non est omne verbum*. Cæterum vt horum tu ipse sis testis idem, præcoque; sanus esto. Tua ex longinquo morbo subita valetudo fidem miraculi faciet. Hæc effata sublimis abit in cælum, cælesti quodam odore in tectis relicto. Id vero non ludibrium sopitæ, aut ægræ mentis, sed veram fuisse speciem, rei ostendit euentus. Protinus Antistes mista pauori lætitia euigilans, totus sudore fluere cœpit: depulsaque repente febri, valens, ac vegetus surgit è lectulo. Mox non magis valetudine, quam Nazarenę domus indicio lætus submittit genua; & oculos pariter, manusque in cælum tollens Deo, ac Deiparæ Virgini pro duplici beneficio multiplices grates agit: tantum donum sibi, patriæ, gentique suæ gratulatur. Inde simul illuxit, præ gaudio gestiens in publicum prodit: & decori oblitus, homo id ætatis, authoritatisque lymphato similis per vicos, per plateas, per compita cursare cœpit, nocturnum visum (vt quisque obuius erat, seu notus, siue ignotus) exponere: Dei, ac Deiparæ donum, vel proprium, vel commune passim prædicare. Et erat ea vox, & vultus; is ardor animi ex oculis eminebat, qui facile

Alexander sanatur.

cile dictis faceret fidem. Accedebat haud dubium argumentum, subita corporis sanitas, roburque in eo, quem graui diutinaque conflictatum febri hesterna die vehementer laborasse constabat. Quæ posteaquam ad oppidanorum plerosque pertulit rumor; confestim magni ad Antistitem concursus fieri: & cæleste donum gratijs Deo, Deique parenti agendis, certatim vno omnium ore celebrari. Princeps inter gratulantes, lætantesque gaudio exsultans ibat Antistes: & addebat ad gradum natalem Virginis domum videre festinans. Quo vt venit, venerabundus votum, cuius se damnatum profitebatur, enixius exsoluit. Maior secundum hæc religio mortalium incessit animis. Neque enim vanus author, aut dubia fides ferebatur. Itaque ædes miraculis inclyta maioribus in dies accolarum studijs celebrari, colique cœpta. Manare hæc primo ad finitimos fama; inde etiam ad remotos. Iamque omnibus circa populis templum illud sanctum erat: omnes ardebant cupiditate tam insolitæ tam celebratæ rei aliquando visendæ.

Certis hominibus in Galilæam missis miraculum exploratur. Cap. IV.

Anna. Flum. apud Angel. PEropportune illa tempestate Nicolaus Frangipanius è prima nobilitate Romana, Croatiæ, Dalmatiæ, Istriæ Prætor (Magnus Ban ab incolis vocabatur) regionẽ illam administrabat, vir pietate iuxta, ac virtute inclytus. Idemque Dominus erat Fluminis, Tersactique. Is igitur simul rei miraculo, quod in suo fundo euenerat, simul Alexandri Antistitis sermone, ac repentinæ sanitate motus obstupuit primo; inde lætus cæleste munus in suo potissimum agro consedisse, & ipse strenuè in montem accurrit: sanctissimamque ædem haud secus quam dignum erat, donis colere, atque ornare instituit. Cæterum quia rei

rei nouitas hominum memoriam, magnitudo superabat fidem; tam insolitum, inauditumque miraculum diligentius explorandum existimauit. Verebatur quippe ne ipsorum credulitas suspecta cæteris foret: neue tanta res plus admirationis, quam fidei esset ad posteros habitura. Itaque re cum Antistite communicata, placuit certos homines in Galilæam mittere, totam rem intentius inspecturos. Ex omni numero lecti quatuor expertæ fidei, ac probitatis viri, in quibus Alexander ipse Antistes fuit. Hi Nazarethum missi, omniaque explorata referre iussi. Igitur impigre conscensa naui; transmissoq. Adriatico, Ionio, Cretico, Cyprio mari Palæstinam secundo cursu tenuere. Nec mora. barbarorũ animis auro delinitis, Hierosolymæ sacrosanctum Christi sepulchrum venerantur. Inde fide publica, firmoque armatorum præsidio septi Nazarethum Galilææ vrbem, quod nauigationis caput erat, protinus pergunt. Ibi impensius inquirentes comperiunt ex incolis non tam re, quam verbo Christianis, domum natalem B. Virginis inde pauloante sublatam. deducuntur ad templum ab Helena Augusta olim sacræ domui circun datum. cernunt templi diuinitus perrupti ruinas: cernunt eisdem monstrantibus aream, vbi sacrosancta domus steterat: cernunt fundamenta, recentia sanctæ domus auulsæ vestigia. Dimensi longitudinem, ac latitudinem areę, fundamentorumque crassitiem, reperiunt omnia cum translatæ in Dalmatiam ædis, parietumque mensuris, quas ad id secum attulerant, prorsus congruere: tempus quoque augusti sacelli illinc ablati, auectique in Illyricũ conuenire. Ergo effusa cum lætitia, & gratulatione domum reuecti Frangipanio Prætori explorata renuntiant. Ille enimuero tali nuncio admodum lætus manantibus gaudio lacrymis, Deo, Deique parenti grates ingentes agit: quod se non solum viuente, sed propemodum vidente, tantum miraculum extitisset, tam euidentibus prodigijs, talium virorum authoritate firmatum. Extemplo

plo igitur ad ædem Virginis solemnis, ac celebris indicta est supplicatio: maximoque peracta concursu virorum, mulierumque. Ibi Alexander Antistes pro concione ad populum rem ordine exponit: ac Deum, Deiparam, mortales omnes, immortalesque contestans propalam confirmat, nihil se compertis affingere. Si secus sit, non recusare quo minus cælestis ira meritas ex ipso expetat pœnas. Nimirum hoc ipsos Dei matri gratiores esse oportere, quo res pene incredibilis exploratior afferatur. Quas velut missas è cælo voces cum circumfusa audiret concio, repente ingenti gaudio efferri, nec temperare, quin gratulationibus lacrymisque ipsum confunderent dicentem. Perorationem Antistitis excepere preces auditorũ, Deo, Deique matri grates, quibus signis, quibus vocibus poterant, agentium. Mirum quanta illi viro hæc nuncianti, affirmantique fides fuerit, non apud incolas solum, sed etiam apud exteros: quantumque talium virorum testimonio, frequentiæ religionisque sacrosanctæ accesserit cellæ. Nec deerant crebra, illustriaque miracula, cum vndique ægri membris capti, energumeni adessent. Defuit tamen qui ea sigillatim rite consignata litteris proderet. Crescebat cum populorum miraculorumque frequentia, religio loci, crescebat & cultus. Augustissimæ quippe Aedis insidens accolarum animis cura (cum interesse supplicantium precibus Virgo ipsa videretur) tanta religione omnium pectora imbuerat, vt eum locum à Deipara incoli, non solum diligi existimarent. Itaque natalem Virginis domum, ipsamque Virginem quibuscunque rebus sciebant, poterantque certatim colere, & ornare cœperunt. Cæterum benignæ voluntati facultatum tenuitas obstabat. Proinde ab eis pie magis, quam munifice est ornata. Mox etiam longinquorum populorum concursibus celebrari, honestarique cœpta. Gliscebat in dies rumor fortunatæ domus: natale B. Mariæ tectum diuinitus ad Tersactum è Galilæa deportatum: missos Nazare-

thum ſpectatæ fidei, virtutiſque viros rem perſpectam, ac teſtatam attuliſſe. Exciuit ea fama non Illyricos ſolum remotiores; ſed Iſtros, Croatas, Boſnios, Seruios, Epidaurios, cæteroſque eius tractus longe, ac late patentis populos, ad tantum miraculum, donumque viſendum. Multis quoque eorum præſens Virginis auxilium in dubijs, aduerſiſue rebus oblatum augebat in dies celebritatem loci. Enimuero Illyrici ſacræ Domus accolæ gaudere concurſu populorum: geſtire ſuam regionem apud exteras gentes, ac nationes ingenti gloria eſſe: credere ſe diuino iudicio cæteris gentibus eſſe prælatos, humanæ arrogantiæ vitio, cæleſtia dona meritis hominum magis, quam Dei benignitate æſtimantis.

Demigrat ex Illyrico ingenti cum luctu Dalmatarum. Cap. V.

CAeterum haud quaquam diuturnum gaudium, ac donum Illyricis fuit. Quadriennio non toto (deerant quippe menſes quinque) interiecto, ſacroſancta ædes ex ipſorum finibus ceſſit. cauſa in incerto eſt; alij aliam tradunt. Ergo ſiue quod ab accolis minus impenſe, quam dignum erat, coleretur; ſeu quod ab initio ad breue illius gentis ſolatium Beata Maria diuerſorium ibi potius, quam domicilium collocaſſet; ſiue vt Italiam Chriſtianæ religionis arcem bellis, cladibuſque afflictam præſenti refoueret ope, repente Dalmatis nil tale opinantibus, cæleſte munus aufertur: deferturque in Italiam, haud maiore Italicorum bono, gaudioque, quã Dalmatarum damno, atque luctu. Namque vbi diuinum illud pignus auguſtiſsimamque Deiparæ cellam alio auectam fama vulgauit; enimuero Terſactenſes, finitimoſque circa populos tam inopinatæ rei admiratio ingenti ſtupore defixit. Inde ſanctiſſimæ domus deſiderio ſtimulante, lymphati diſcurrere: conceſſum ademptumque à

Anna. Flum. Hier. Ang.

Deo munus, quacunque eorum patebat regio, oculis diu, ac voce quæritare. Poſteaquam id nuſquam apparebat, nec quo tandem migraſſet, conſtare poterat; promiſcua virorum, mulierumque multitudo orbitatis dolore icta mœſtum pauliſper ſilentium tenuit. Tum vero emerſo ab ſtupore animo, effuſi ſimul omnes in lacrymas, querelaſque ingens ſuæ gentis vulnus prodere infinita lamentatione coeperunt. Nimirum illud cæleſte donũ ipſis oſtenſum, alijs traditum. Illud Dalmatiæ perfugium, illud ægrorum auxilium, illud miſerorum ſolatium, illud decus, ac præſidium nationis ſibi ereptum: talem patronam Dalmatis, talem tutelam ademptam finitimis gentibus. Vtique ipſos indignos tali pignore fuiſſe: minore id ab ſe religione, minore ſtudio quam par foret, cultum; ſed quam tandem vbiuis gentiũm religionem, quod ſtudium, quem cultum cæleſti illi, præcellentiſſimoque dono parem eſſe poſſe? hæc ſi cauſa mutandæ ſedis fuerit, vbicunque conſederit, ſubinde ſedem mutandam fore. Hæc, & alia pro ſe quiſque memorant, quæ præſens damni ſenſus, dolorque ſubijcit haudquaquam relatu facilia ſcribenti. Ad vltimum lamentandi defatigatione magis, quam ſatietate victi, ad Frangipanium frequentes coeunt; integratoque fletu, auxilium ab eo, & conſilium petunt. Ille, & ſi communi vulnere ictus, mœſtuſque pluſquam pro virili parte, egebat ipſe ſolatio; vicit tamen animum, & mœrore diſſimulato, populi luctum ſua authoritate, ſapientiaque abſterſit. Graue vtique damnum acceptum eſſe, & quo vix maius vllum accipi potuerit ab irato Deo: vt nullæ lacrymæ, nulli gemitus, eiulatuſue exhaurire animi dolorem queant. Cæterum immerito ipſos tantopere queri. Cæleſtis doni vſuram à Deo datam nulla præſtituta die. Proinde non eſſe cur quererentur repetitam, cum voluiſſet is, qui dediſſet. Quin potius grates agerent numini de conceſſo aliquot annis vſu tanti, ac tam frugiferi pignoris; & præſens incommodum præteritorum

commo-

commodorum memoria compenſarent. Porrò daturum ſe operam, vt ademptum diuini muneris fructum aliqua ratione reuocet, tantique boni deſiderium leniat. Quippe in ipſis ſanctiſſimi ſacelli veſtigijs conſimilem ædem B. Virgini excitaturum: quæ ſimul poſteris tantæ rei monumentum foret, ſimul ipſis tam grauis damni ſolatium. Confidere vtique ſe, etſi abſit natalis Domus B. Mariæ, eius opem non defuturam. Nec Prætoris dicta magnificentiora factis fuere. Paucis annis, ipſius ære, ſumptuque noua ædes Deiparæ dicata in ijſdem ſtetit veſtigijs. Templum inſuper ædi circundatum eſt opere, cultuque magnifico. Quod hodie exſtat haud clarius Frangipaniorum munificentiæ, quam tanti miraculi monumentum. Nec vero conditoris vocem B. Virgo irritam eſſe paſſa. crebra inibi deinceps edita miracula, & illam ſedem Deiparæ cordi eſſe; nec eius Illyricis deeſſe præſidium ſatis oſtendunt. Id templum hodie Franciſcanis, qui ab Obſeruantia nomen accepere, commiſſum eſt, celebritate, ac fama illis locis clarum. Cæterum ea res Dalmatis Nazarenæ domus deſiderium, non tam expleuit, quam accendit. Namque ab eius diſceſſu annus iam agitur trecenteſimus: Et tamen illi adhuc tanti erepti boni memoria, haud ſecus, ac recenti vulnere, ingemiſcunt. Argumento eſt, quod cateruatim quotannis tranſmiſſo Adriatico mari, Lauretum ventitant, non magis B. Mariæ incunabula venerantes, quam orbitatem lamentantes ſuam. Quorum ſolemnes illæ voces, REVERTERE AD NOS MARIA, REVERTERE, haud parum oſtendunt, eorum deſiderium æternum fore, cum trecentorum annorum ſpatio nulla ſit lenitum ex parte. Eædem porro voces teſtes haud dubiæ ſunt Nazarenæ domus ex Illyrico in Italiam aſportatæ.

Dalmatarū deſiderium Sacros. Domus.

In Picenum aduecta Recinetensem insidet syluam. *Cap. VI.*

Trep. Ter. Hier. Ang.

CAeleste autem hoc donum mira opportunitate trãsmissum Italiæ est, anno M. CC. XCIIII. qua tempestate funestis Velforum, Gibellinorumque factionibus diuisa, odijs, bellisque plusquam ciuilibus tota flagrabat. Igitur ipso interregno, quo Bonifacius VIII. Pont. Max. creatus est, Quarto Id. Decembris, insigni ac sempiternæ memoriæ commendando die, Virgo Deipara pacem, salutemque Italiæ ferens in Piceno suæ domui sedem optauit. Picenum regio Italiæ est haud ignobilis, & satis opulenta, e regionè Dalmatiæ sita, interiecto Adriatico mari, quod etiam superum appellatur. Ergo sacrosancta domus è Dalmatia trans Adriaticum sinum, (qua traiectus patet millia passuum ferme C.) in Picenum delata, consedit in Recinetensis agri sylua, mille circiter passus à mari. Ea sylua matronę cuiusdam Recinetensis erat diuitis iuxta, piæque Lauretæ nomen fuit. Cuius deinde nomine Lauretana ædes appellata immortalem vicissim reddidit celebritatem ei, vnde nomen acceperat.

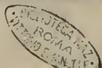
Arbores ad S. ædis aduentum inclinantur.

Tenet fama (nec vana est fides) venienti Deiparæ domicilio arbores obuias, velut venerabundas inclinasse se: ac deinde pronas perstitisse, quoad æuo, ventis, ferro procumberent: Proinde dum staret nemus (quod hodie excisum est) inclinatas ad ædis aduentum, longo ordine arbores monstrari solitas peregrinis, tanti miraculi testes. Recens est adhuc memoria. Narrauit mihi haud dubia fide vir, abse complures illarum arborum non fere amplius viginti ab hinc annis, nec semel, nec sine admiratione conspectas: toto videlicet trunco pronas eas fuisse, ac proclinatas versus mare, qua sacrosancta Domus in destinatam syluæ sedem sublimis inuecta transierat: Eas-

dem

dem porro arbores, exciso etiam saltu superstites diu fuisse, religione tutante. Demum annis ab hinc circiter xx. rusticorum accolarum inscitia cæsas, ne impedimento arationi forent. Intempesta nox erat, cum Virginis domus vacuum syluæ spatium insedit. Custodiebant tum armenta Recinetensium in proximo saltu pastores, diuisis inter se de more vigilijs; cum subito lux sacræ circumfusa domui excubantium oculos eò repente conuertit. Mirum eis videri, nouum in solitudine illa tectum, & quidem luce conspicuum subito extitisse. Et fuit inter eos, qui eam cōspexisse se diceret, cum sublimis supra mare ferretur. Igitur socijs ad spectaculum excitatis, primò multa inter se (vt est admirantium mos) sciscitari: inde mutuis se vocibus ad rem explorandam accendere: omnesque pariter id quod erat, coniectare coeperunt, ibi aliquid esse diuini. Accedunt, tectum subeunt. Limen ingressi cohorrescere primum animos, mox inusitata quadam dulcedine perfundi sentiunt. Itaque venerabundi precibus reliquã exegere noctem, quæcumque sub tecto erant, intentius contemplantes. Prima inde luce, ex ijs nonnulli Recinetum (aberat ab eo loco millia passuum ferme quatuor) iter intendunt: quæ viderint dominis nunciant. Tota res primo ob authorum simplicitatem, cum ipsis authoribus spreta; vana scilicet ab eis afferri, & fortasse obiectam in somnis imaginem. Pastoribus deinde omni asseueratione affirmantibus, enimuero oculos facturos fidem, si vellent; domini magis velle credere, quàm audere. Ad vltimum, ne aut creditum temere tam insolitum miraculũ rusticorum hominum testimonio, aut pro vano prætermissum, quod verum esset, ipsorum incuria videretur; illis comites addunt se, quid tandem rei foret exploraturi. Vbi ventum est in demonstratum nemoris locum, & pastorum fides extitit; vix satis oculis, vix sibi quisque credebat. Certe illam ædem ibi nunquam antea visam; nec recens conditam, quod eius vetustas satis ostendat. diui-

nitus

nitus vtique aliunde aduectam, aut cælo delapsam. Talia admirabundi inter se mussitantes propius accedunt: tectum cernunt non tam specie, quã antiquitate insigne. mirantur adeo vetustum ædificium stare nullis innixum fundamentis, nullis suffultum adminiculis. Mox suspensis animis limen intrant. B. Virginem Iesum puerum manibus complexam supplices venerantur. Nec pietatis defuit fructus. tantus repente eos lætitiæ mistus horror incessit, nusquam vt in omni vita præsentius Dei numen sensisse se dicerent. Confestim igitur in vrbem citato recurrunt gradu, diuinum munus inter se sibi,& patriæ gratulantes. Præcipuum Lauretæ matronæ gaudium fuit, cuius saltum diuina illa ædes insederat. Vt primum vrbẽ tanti miraculi fama peruasit; velut signo dato, mirus hominum cuiusque ordinis, ac generis insolito spectaculo oculos implere cupientium concursus fieri in syluam. Non pueri, non puellæ, non senes, non debiles domi continere se posse. Aegri quoque relictis grabatis, adrepere, visendi cupiditate, vt fit, vires subministrante. Plerique impetu quodam ardoris ruentes certatim ante alios prouolabant, vt tale spectaculum oculis capesserent primi. Quo propius perueniendi spes admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, visendique cupido crescebat. Vbi vero sacrosancta sedes, cuius conspectum rami arborum interſepserant, in apertiorem saltum ingresſis subito apparuit; confestim omnes in vnum conuolare cœperunt. tantique vndique ex syluæ semitis repente concursus facti, adire, contingere, osculari sanctos parietes cupientium, vt se mutuo prementes pene alij super alios corruerent. In augustæ sedis ingressu, dum venerabundi salutant Virginem, ingenti religione perfusi lacrymarum vim profundunt; consilia ineunt melioris vitæ: ab eo loco diuelli nequeunt. Inter hæc ingentes vndique ægrorum præcipuè, ac debilium clamores exaudiri, confusis vocibus patronam, matrem, cæli reginam, Dei parentem ap-

Recinetensium cõcursus.

pellan-

pellantium: valetudinemque ac sanitatem crebris exposcentium precibus. Nec voces vanæ, nec preces irritæ cadebant. Protinus depulsis morbis, restitutisque viribus multorum, diuina vis extitit. Tum vero ingeminari clamor cœptus agentium Deo ac Virgini grates, & cælestem vim, opemque prædicantium in se ipsis expertam. Ergo, vt Recinetensibus diuinæ lux liberalitatis affulsit; certatim sanctissimæ Virginis cella coli ab eis, celebrarique cœpta est. Sed priuata inter publicos honores, Lauretæ studia eminebant: ex quo Aedi Lauretanæ deinde nomẽ factum. Fama interim (qua nihil talibus in rebus est celerius) ad finitimos populos discurrit, Lauretanam ædem miraculis inclytam ferens. Extemplo igitur, prout sua quemque religio, aut necessitas stimulabat, ad nemus accurrere, adducere, aut deferre ægros necessitudine aliqua iunctos, opem poscere, vota facere cœperunt. Voti eos compotes fuisse, & ipsorum Deo, ac Deiparæ grates agentium voces, & votiuæ deinde tabellæ de parietibus vulgo suspensæ docebant. Facilis quippe, ac potens patrona Dei mater apud Deum erat: quæ, & viam impetraturis ostenderet, & vltro opem, salutemque supplicibus impetraret. Porrò confluentium populorum religionem commendabat loci solitudo. Nulla tum erat in sylua domus, nullum hospitium, nullum saltem receptaculum, præter arbores, quæ nudatæ per hyemem frondibus, tectum peregrinis parum hospitale præbebant. Videres homines, etiam opulentos domi suæ, ac delicatos pernoctare sub dio, quamuis infesta imbribus, frigoribus, niuibus, tempestate: populos per contubernia diuisos circa sanctissimam ædem super herbam inter arbores vesci: humique cubantes, quà somnum, aut quietem capere, quà psalmos, hymnosque modulari sine vllo prorsus, aut ferarum, aut latronum metu. adeo incensa pietas omnia incommoda periculaque vincebat.

Laureta syluæ domina Lauretanæ ædi nomen dedit.

E ſylua transfertur in Collem duorum fratrum. Cap. VII.

Prap. Tere. Hier. Ang.

AT ſempiternus humani generis hoſtis tanto cæleſtis Reginæ cultu, tantoque Chriſtianorum bono, haud quaquam lætus effuſam Picentium lætitiam, religionemque omni ope diſturbare decreuit. Igitur ne conualeſceret pietas populorum, prius quàm tantum loco religionis eſſet, quantum futurum apparebat, occupat aduenis, ac peregrinis inferre bellum. Erat B. Mariæ ſacellum in loco deuio, ac mari proximo, & frequenti ſylua, proceriſque arboribus ſepto. Adibatur ſemitis denſa inter virgulta, arboreſque. Et plerique inermes ibant, ſatis ſibi præſidij in Virgine loci præſide reponentes. Ergo facinoroſi quidam proiectæque audaciæ homines, non magis prædandi opportunitate illecti, quàm ab infernis, vt creditum eſt, furijs inſtincti, ſemitas quæ ad Aedem ferebant, obſidere, & circa denſis obſita virgultis loca, in obſcuris ſubſidere inſidijs cœperunt. Inde ſubito exorti venientes peregrinos excipere, adoriri incautos; pecunia, veſtibuſque, &, ſi armis obſiſterent, vita quoque ſpoliare. Itaque breui totus ille ſaltus latrocinijs, cædibuſque infeſtus, atque infamis, abſterritis aduenis, ad ſolitudinem eſt redactus. Iamque obſoleſcente in dies cultu, ſacroſancta Aedes euaneſcebat; cum Deus indignum ratus paratum ab ſe mortalibus perfugium ſalutis, inferni hoſtis ſcelere in perniciem verſum; tutiorem opportunioremque aduenis ſedem ſuo matriſque ſuæ domicilio delegit. Collis erat leniter accliuis mille fere paſſus ab eo loco, propius Recinetum, non longe à via militari. Huc igitur ſacra domus octauo circiter menſe, quam lucum inſederat, ſublimis aufertur ab Angelis, & in collis ſiſtitur vertice. Poſſidebant evm collem communiter fratres germani duo Recinetenſes

netenses concordibus animis, qui cælesti dono mirè læti sanctissimam ædem coniunctis studijs colere cœperunt. Auxit loci mutatio, nouique miraculi fama, vt admirationem, sic religionem accolarum æque aduenarumque. Quippe, vt Lauretanam Aedem locum mutasse, & relicto obnoxio grassatoribus saltu, tutum à latronibus, opportunum peregrinis occupasse collem distulit rumor; extemplo finitimis populis eius reuisendæ cupidinem accendit. Proinde siue intermissam latrociniorum metu tanti boni vsuram sarcire, siue nouam migrationem, quam auribus acceperant, oculis subijcere cupientes, eo summis vndique studijs conuolant. Horum plerique eandem ædem nuper in sylua coluerant, quam nunc in collis vertice extra syluam colunt. Quo maior omnes admiratio, & stupor defixos tenebat. Ergo sacellum, & veteribus prodigiis, & mutatæ denuo sedis miraculo venerabile, certatim accolæ votis, vocibusque celebrabant. Grates inde, & Deo, & Dei parenti pro se quisque agebant, quod religiosissimã sedem latrocinijs violatam non abstulissent alio, sed in tuto colle statuissent, opportuno aduenis loco. Porrò crescente in dies peregrinorum multitudine, cœpit augeri quotidie celebritas Aedis: parietes votiuis tabellis, cereis imaginibus, preciosis vestibus contegi: ara congestis vndique donis, pecuniaque compleri. Sed aucta sacelli opulentia imminuit religionem eorum, quorum studia maxime augere debuerat. Itaque auaritia breuiorem etiam, quàm in sylua fecerat, augustissimi sacelli stationem in colle fecit.

Ex fratrum colle ob eorum auaritiam, discordiamque demigrat. Cap. VIII.

ERat is collis (vt supra demonstrauimus) communis duorum fratrum, qui primo sanctissimum domiciliũ, *Prep. Ter. Hier. Ang.*

haud secus quàm par erat, sanctè, ac piè colebant. Felices si diuino munere ad cultum vti, quam abuti ad quæstũ maluissent. Cæterum opulentioribus in dies donis religiosissimam ædem cumulari cum viderent; cupido angustos animos vicit: & religionem, pietatemque penitus extinxit. Namque hæreditatem sibi vterque venisse rati, sacro auro, argentoque inhiare primo: inde stimulante auaritia, odio plusquam fraterno inter se diffidere cœperunt: Ad vltimum, dum vterque ad se emolumentum trahit, cũ altercatione congresси, ab irarum certamine ad arma venere. Iamque haud procul erat, quin germani fratres se; augustissimamque Deiparæ cellam (adeo nihil sanctum auaritiæ est) fraterno cruore respergerent; cum Deus tantum facinus, sublata facinoris causa, præuertit. Ergo non minus fraternæ discordiæ, quam syluestri latrocinio infensus, maternam domum ad iactum ferme sagittæ ab eo loco in proximum collem, versus mare submouit: atque in ipsa via militari, quæ ducit ad portum Recinetensem, locauit, à mari millia passuum circiter duo. Ita, & discordiarum, & latrociniorum materies adempta; ac stabilis aliquando, ac certa sedes capta. Stetit sacra Domus in colle fratrum paucos scilicet menses. constat quippe non dum vertente anno, post eius in Italiam aduentum, in eo colle, vbi nunc visitur, consedisse. Ita in agro Recinetensi ter intra anni vnius spatium, siue accolarum vitio, seu potius diuino consilio, sedem mutauit. Intra quinquennium vero post eius è Galilæa discessum, quatuor loca suis vestigijs nobilitauit. Nec tamen mutatis locis religionem mutauit, sed magis, magisque auxit.

Vestigia locorum, quæ sancta Domus occupauit.
Cap. VIIII.

Hier. Ang. ET extant his omnibus locis hodie haud dubia rei argumenta. Nicolaus quippe Frangipanius (vt supra

prà oſtendimus) nouam ædem Nazarenæ parem, ac geminam in iiſdem veſtigijs, vbi illa ſteterat, ab ſe exſtructam magnifico circumdedit templo. Id templum S. Mariæ à Terſacto vocatur, vel veteri ſanctiſsimi ſacelli memoria, vel nouis miraculis nobile. Et in eo templo ad ianuam aſsimulatæ Nazarenæ Domus egregium Nicolai Frangipanij monumentum hodie viſitur; qui templi conditor pro ſua erga natalem Virginis domum eximia religione, proximum illius veſtigijs ſepulcrum elegit ſibi, poſteriſque. Quin etiam marmorea inibi tabula exſtat perantiqua tanti miraculi ad poſteros teſtis. In qua inciſum: HIC EST LOCVS, IN QVO OLIM FVIT SANCTISSIMA DOMVS B. VIRGINIS DE LAVRETO, QVAE NVNC IN RECINETI PARTIBVS COLITVR. Harum ego rerum authores habeo haud dubiæ fidei viros complures, qui mihi ſe vidiſſe narrarunt. Eo autem loco, vbi primum in Picenum delata conſedit, quamdiu ſylua ſtetit (ſtetit autem vſque ad annum ſæculi huius ferme LXXV.) haud obſcura extiterunt ædis ablatæ, miraculique indicia. Quippe area, quam ſacra occupauerat Domus, nitebat ſemper vernantibus herbis floribuſque, cum omnia circa denſis obſita virgultis, ac ſentibus horrerent. Nec dubia res. author eſt Hieronymus Angelita in Virginis Lauretanæ hiſtoria, quam Clementi VII. Pont. Max. dicauit eo ipſo tempore, cum hoc viſentibus miraculo erat. Viſebantur pariter cum area ſanctorum parietum ſolo impreſſa veſtigia, ſanctitatem & quaſi diuinum quiddam ſpirantia. Id adeo ipſemet accepi à Raphaele Riera ſpectatiſsimæ fidei, ac religionis viro, qui Aedis veſtigia, atque areæ nitorem ſæpius magna cum voluptate ſe ſpectaſſe memorabat. Cæterum exciſo nuper nemore, ac ſolo arationi deſtinato, eximia illa amænitas ab imperito rerum agricola, & foſsione, & ſatu olerum violata defecit. Itaque ad retinendam loci religionem, ab eo-

dem illo Riera in ipsis vestigijs quoquo versus parietes paulum à terra sunt excitati, siue monumentum ad posteros, ibi olim Lauretanam stetisse Domum; siue aduersus pecudum, & rusticorum iniurias munimentum. Vidi ego ipse, & inspexi locum cum hæc ipsa litteris proderem. animaduerti parietibus illis aream includi, & longitudine, & latitudine Aedi Lauretanæ vsquequaque parem. Areæ porro solum cætero circa solo simile, amissa insigni illa amænitate, quam habuerat prius, quàm sanctitatem loci rustica temeritas violaret. Verum enimuero ita amisit amænitatem, vt retineat religionem. Hodie religionis ergo à multis visitur, à pluribus etiam viseretur, nisi vulgo ignotus esset locus. Olim quidem, cum esset siue ob insignem illam amænitatem, siue ob commoditatem viarum notior, adeo coli à peregrinis solebat; vt nemo fere Lauretanæ Virginis cellam se adisse crederet, qui non illa quoque prima eiusdem cellæ vestigia coluisset. Deuius omnino est locus, atque auius: neque enim certis semitis aditur, & perito itineris duce opus est. Distat ab oppido Laureto mille ferme passus, tantundem etiam à mari, nō tam recta regione, quam per anfractus semitarum. Situs est inter Montem Vrsum, & Musionem fluuium, pari fere interuallo, atque inter Lauretum, & mare. Vulgo Banderola dicitur, fortassis ex vexillo, quod olim ex arbore quapiam eminebat pariter omnibus conspicuum, vt sacrosancti sacelli in nemore latentis sedem peregrinis venientibus; & nautis præter eam oram nauigantibus significaret. Certe paruum vexillum Itali Banderolam appellant. Propter sacram aream, quam dixi, puteus est ingens, qui perennes, & haurienti faciles subministrat aquas. Insolitam illam putei amplitudinem ad ingentis alicuius multitudinis, idest ad populorum illuc confluentium vsum conditam sentias. In colle porro duorum fratrum obscuriora argumenta cernuntur. Namque is collis ad ædificiorum commoditatem, oppletis conuallibus,

æqua-

æquatus, coædificatusque est, cum Lauretum oppidum conderetur. Locus tamen, aut loci potius vestigium mõstratur. Extra priuatarum ædium parietem extat rudis quædam, metæ instar, turbinata particula excisi collis, tecto modico insignis. Id vnum superest captæ inibi, desertæque à B. Maria sedis indicium. Domus cui vestigium hoc adhæsit, non procul Pontificiarum ædium ianua, ad dexteram ingredienti sita, Laureti oppidi velut vmbilicus est. Ac procedens inchoata Pontificiorum tectorum pars totam fermę illam regionem occupabit. Sed tum quoque (vt reor) aliquod relinquetur monumentum rei, locique: ne tam memorandæ rei vestigium intereat.

Præcipuus locus, situsque admirabilis Aedis Lauretanæ. Cap. X.

CAeterum in illis locis sedem sibi Deipara Virgo delegerat ad diuersandum magis, quàm ad habitandum, minimè scilicet diuturnam. Quippe cum eo demũ locọ vbi nunc est, ab initio sedem animo destinasset stabilem, & (nisi incolarum, accolarumue aliquod delictum obstet) vt speramus æternam. Neque enim ambigi fas est, quin Dei mater, & Dalmatarum in Illyrico indiligentiã, & immanitatem latronum in sylua, & in communi duorum fratrum colle fraterna odia, vt prouidere à principio, sic vitare potuerit. Nimirum illa istarum rerum satis gnara, ex quo primum tempore Nazaretho Domus excessit, relicto natali solo, hunc sibi locum elegit, vbi stabilem, ac perpetuam figeret sedem. Verum enimuero opus fuit ad fidem tam insolito, inauditoque antea miraculo affirmandam, eiusdem miraculi frequentatio: vt rem per se incredibilem crebra intra paucos annos loci mutatio credibilem faceret. Quì enim ambigerent deinde mortales, an domus illa e Galilæa esset aduecta, cum eãdem illi ipsi audissent Causa multiplicis migrationis.

audiſſent ſuo æuo, ex Illyrico in Picenum migraſſe, qui vidiſſent in ipſo Piceno intra ſpatium vix mille paſſuum, anno nondum circumacto, ter mutaſſe ſedem, locumque? Incidit quippe tertia hæc, & poſtrema migratio in annum à Chriſto nato M. CC. XCV. qui aduentum ſacræ Domus in Italiam eſt conſecutus. Operæ autem pretium eſt de admirabili eius ſitu cognoſcere: Situs enim ipſe ſacroſanctam illam ſedem non humana, ſed diuina prorſus arte, manuque locatam facile declarat. Sita igitur eſt, ſi qua vſquam, ad quatuor cæli mundique regiones, ex Mathematicorum diſciplina. Neque id ſolum, ſed ex veteri etiam Sanctorum Patrum inſtituto, qui aras ſacrarum ædium ad ſolis ſpectare ortum iubebant. Namque anterior paries, vbi feneſtra viſitur Angeli ingreſſu (vt ferũt) nobilis, ad occidentem ſolem vergit: poſterior, vbi ara eſt ante B. Mariæ ſimulacrum poſita, vernum ferme orientem ſpectat, adeo quidem directo, vt per vtrumque æquinoctium, decem circiter dierum ſpatio, ſol oriens poſteriorem, occidens anteriorem aſpiciat partem. Itaque ſub occaſum ſol per eam, quam dixi feneſtram ingreſſus ad B. Virginem velut veſpertinus ſalutator accedit, quando matutinus eſſe nequit obiectu parietis excluſus. Id adeo etiam poſt ſacram Domum templo incluſam obſeruatum ferunt; priuſquam obuerſa templo facies Pontificiæ Domus obijceretur ab occaſu. Cæterum non dubito quin eius ianua (perfecto deinde opere) patefacta, illud idem ſolis Deiparam à templi aditu, per ſacelli feneſtram quodam modo ſalutantis, ſit præbitura ſpectaculum. Siniſter porro ſanctiſſimi ſacelli paries ad ſeptentriones vergit, dexter ad meridiem. Ac proinde Pontificalium tectorum porticus ſane magnifica, ad meridiem verſa (B. enim Virgo ſuæ cellæ ſitu ſitum Pontificiarum ædium velut præſcripſit Architecto) quotidie cum aduerſum recta excipit ſolem, meridiem haud dubium indicat. Hunc autem tam admirabilem ſanctiſſimi ſacelli ſitum non caſu occupatum,

Præp. Tert. Hier. Ang.

Sol per æquinoctium Lauretanã Virg quodã modo ſalutat.

patum, sed diuino quæsitum consilio, vel illud argumento est, quod in ipsa quoque sylua, eundem plane situm à B. Virgine optatum (vt egomet intentius obseruaui) vestigia, quæ exstare diximus, satis ostendunt. Idem fortasse in colle fratrum accidit: nam ex obscuris vestigijs iudicari non potest. Fortassis idem quoque in Dalmatica sede vsu venit: nihil enim comperti habemus. Sane res ipsa consentanea est. Sacrosanctam quippe Domum duo præcipua mysteria, ortus B. Virginis, & æterni Verbi cõceptus insignem fecere; quorum ille fere in autumnale, hic in vernum incidit æquinoctium. Igitur haud immerito eam sol per vtrumque æquinoctium lustrat, sic prorsus, vt velut illorum mysteriorum memor, & sub ortum, & ante occasum Deiparam Virginem pene ambitiosè adire, & quodammodo salutare videatur.

Dalmatarum indicio Picentes natalem B. Virg. Domum penes se esse cognoscunt. Cap. XI.

SEd vt ad rerum ordinem, vnde egregij situs admiratio auertit cursum historiæ, redeamus; mira primo Recinetensibus noua Aedis migratio videri; deinde etiã grata, iucundaque esse. Namque multiplicato trina migratione miraculo, vt creuit fama, & admiratio loci; sic Deus parentis suæ venerationem apud accolas pariter, & exteros auxit. Vtique cùm sub id tempus nunciata Nazarena, Dalmaticaque eiusdem Domus migratio Picentium animis ingentem incussisset metum, ne sacra Aedes ipsos quoque, præsertim duobus iam locis violata, aliquando desereret. Iamdudum per mercatores, Aedis Lauretanæ rerumque admirabilium fama in Illyricum perlata, Dalmatas nonnihil suspicantes ad inclytam miraculis ædem visendam, Picentiumque pietatem æmulandam accenderat. Dalmatarum ergo nonnulli Lauretanum contemplati

Prep. Tere. Hier. Ang.

plati, sacellum, (vt erat recens Illyricæ migrationis memoria) haud ægrè scilicet agnouerunt. Itaque obortis lacrymis, venerationis munere perfunguntur. mox velut refricato vulnere, ac desiderio ex amissi boni conspectu ingemiscentes, suum detrimentum effusè deplorare cœperunt. Aedem illam, quæ tum in Piceno tanto mortalium concursu celebraretur, paribus ferme populorum studijs nuper in Dalmatia celebratam. Natale illud Virginis tectum Illyricis primum è Galilæa diuinitus missum, quo tum Picentes transmisso è Dalmatia fruerentur. Id & cælesti indicio enunciatum Dalmatis, & destinatis in Galilæam certis hominibus exploratum. Agnoscerent proinde, & impensius colerent Picentes cæleste donum; ne quod alijs euenisse audiant, ipsis eueniat: & cuiusmodi tandem illud munus sit, carendo magis sentiant, quam fruendo. Se quidem nequaquam desperare (si optatis vota respondeant) illam ipsam Virginis Domum in Illyricum, vnde paucis ante annis abierit, redituram. Hæ & aliæ tales Illyricorum voces, quòd nouæ ad Picentium aures acciderent, (nondum enim quicquam de Nazarena, & Dalmatica migratione fando audierant) à plerisque pro vanis habitæ, irritæque. Cæterum breui noua res diuinitus oblata eas esse veras ostendit.

Heremita B. Mariæ monitu Picentes ad rem explorandam impellit. Cap. XII.

Prap. Tere. Hier. Ang.

COllis est nemori, ac sedi, quam in Piceno primam Virgo Deipara elegerat, satis propinquus. Montē Vrsum incolæ appellant. Huc receperat se paucis ante ante annis homo solitarius egregia sanctitate, sacrosanctæ cellæ propinquitatem secutus. nomen non proditur. Illū ipsum fuisse Paulum à Sylua, cuius deinceps mentionem facturi sumus, vt credam, inclinat animus. Is igitur, vt

erat

erat B. Mariæ vnice deditus: ad Lauretanam eius sedem ventitabat quotidie: pluresque inibi precibus extrahebat horas. Intererat auidè miraculis, quæ Virginis ope patrabantur, aut patrata narrabantur ab aduenis. Multa etiam subinde audiebat, quæ à Dalmatis ferrentur haud dubijs vulgata sermonibus: non nunquam ipsos audiebat Dalmatas suam vicem lamentantes, deflentesque nationis suæ orbitatem, erepta natali B. Virginis domo, præsentique tantæ patronæ præsidio amisso. Pius heremita cæteris B. Mariæ laudibus lætus, vbi natalem illam Virginis domum esse accepit, obstupuit. Enimuero illi res pene incredibilis, sed tamen digna visa, quæ summa exploraretur ope: vtpote cum tanta res explorata, atque comperta Aedi Lauretanæ, cui ipse mire fauebat, ingens nomen, ac decus esset additura. Ergo hominem veri sciendi, religionisque erga B.Virginem augendæ auidum cupido ingens cepit, verum, vanum ne id esset diuinitus cognoscendi. Nec mora: inedia, cilicio, verberibus corpus affli&tare, mentem in preces effundere, nihil eorum omittere, quibus speraret Deum placari, conciliarique posse. Præcipuè orare, atque obtestari Deiparam Virginem, vt quid tandem sacelli illud esset, aut vnde esset, certo aliquo indicio declararet. Nec incensæ eius pietati, votoque Virgo defuit. Alter agebatur annus à sacra Aede in Italiam aduecta, cum per somnium ei B. Mariȩ species offertur, quæ bono illum animo esse iussum docet, se domicilio, quod in terris olim habuerit, in Italia sedem elegisse. Id quippe quòd negligentius coleretur, è Galilæa in Dalmatiam, inde in Picenum, Dei nutu, cælestium ministerio deportatum: ibi semet genitam, ibi diuinam concepisse prolem. Idcirco illam ædem Deo semper, ac sibi cordi fuisse, ac fore. Addit cætera, quæ Alexandro Tersactensi Antistiti (vt antea dictum est) exposuerat in quiete. Ad extremum adiungit id donum superum concessu, ac munere singulari, Picentibus atque Italis datum, vti-

S. Domus B. Mariæ indicio agnoscitur.

que in tantis calamitatum procellis, malorum ſolatium, veniæ pignus, paciſque: in cæteris deinceps mortalium periculis, & ærumnis perfugium omnium gentium, præſidiumque certiſſimum. Proinde abiret, & hæc Recinetenſibus finitimiſque populis nunciaret. Ille ſomno excitus, & cæleſti indicio mire lætus extemplo B. Mariæ mandata exſequitur. Ac primo Recinetum profectus primoribus ciuitatis viſum enarrat, cætera exponit: Mariam ipſam ſui ſermonis authorem nominat. Recinetenſibus ſtupore defixis, alios deinceps populos ſtrenuè percurrit, eadem ingenti animi ardore denuncians. Id Picentibus vanum primo ſomniũ viſum: & author à multis pro ſomniatore habitus. Deinde vero, quoniam de dato ademptoque diuinitus Dalmatiæ ſacello, Dalmatarumque Aedem Lauretanam agnoſcentium teſtimonio, obſcura quędam per eos dies fama emanarat; collegere ſeſe, ac tantam rem minimè negligendam exiſtimarunt. Et recens eos admiratio ſtimulabat, quod eandem ædem ter vno anno ſedem in agro Piceno mutaſſe meminerant. Ergo internuncij vltro, citroque miſſi: ac demum Recinetenſibus authoribus, communi Picentium conſilio decretum, vt ære contributo, certi homines in Illyricum, inde in Galilæam mitterentur rem oculis, certiſque indicijs exploraturi.

Sexdecim viri in Dalmatiam, & Galilæam miſsi adfirmant miraculi fidem.
Cap. XIII.

Prap. Tere. Hier. Ang.

IGitur ſexdecim viri fide, religione, authoritate præſtantes ex omni Piceno lecti. His datum negocium, vt Dalmatiam primum, inde Galilæam explorantes, rem omnem intentius inueſtigarent: & de natali B. Mariæ domo, quæ illis locis fuiſſe diceretur, comperta omnia do-

mum

mum referrent. Confestim illi transmisso Adriatico sinu, Tersactum delati accolis aduentus causam aperiunt sui. Ardebant dolore ex recenti adhuc vulnere Dalmatæ omnes. Talis ergo boni amissi recordatione ingemiscentes summum eius desiderium vocibus, ac lacrymis testabantur. Legatis amice rogitantibus aream monstrant, quam B. Virginis Domus insederat: atque inibi geminam illi, ac similem ædem, rei monumentum, exstructam. Et simul integrato fletu, queruntur, ea sola Illyricis cælestis doni reliqua esse vestigia. Alijs tam diuini muneris concessam gloriam, sibi tantum famam relictam. Itaque Picentium legati Aedis Lauretanæ mensura, quam secum ad hunc vsum attulerant, quaqua versus ducta, quod vacui erat spatij, id Lauretanæ Aedi prorsus congruere deprehendunt. Scitati inde tempus amissi sacrosancti sacelli comperiunt, id eodem planè tempore Illyricis ereptum, & Picentibus datum. Re satis explorata, cum vtrique commemorassent præcipua vtrobique patrata miracula, manantibus certatim lacrymis diuelluntur, alteri desiderio mœsti, alteri lætitia gestientes. Legati igitur è vestigio vela faciunt, & Corcyram, Cretam, Cyprum celeriter prætervecti in Palæstinam secunda tempestate perueniũt. Cæterum cum iter tutum non esset, vagantibus passim per totam Syriam Turcicis armis; pecunia præsidium emunt, quo in Galilæam perducantur, ac deinde reducantur ad nauim. Ergo augustissimum Christi sepulcrum Hierosolymæ venerati in Galilæam ire pergunt. Nazarethum vt venere, natalem B. Mariæ inquirunt domum. De Christianis, qui qualescunque supererant in medio nationis prauæ, sedulo sciscitantur. Ab his edocti, quæ vigente adhuc Christiana re in Syria, partim ipsi à maioribus acceperant, partim suis ipsimet oculis viderant, ad optatum ducuntur locum. Reperiunt aream cum fundamentis auulsæ domus in solo relictis, quæ intentiore cura dimensi, omnia omnino cum Illyricis vestigijs, Aedisque

Lauretanæ forma, ac parietibus conuenire comperiunt. Re vtrobique gesta ex sententia, admodum læti conscendunt nauim: ac remenso mari, Anconam vnde soluerãt, reuehuntur incolumes. Protinus domos repetunt, Magistratibusque, ac primoribus ciuitatum, vnde missi erant, comperta referentes, suam illis lætitiam impertiunt. Et Recinetenses successu læti legationis, cuius authores fuerant, monumentum exstare voluerunt. Rem omnem in publicas tabulas referre placuit, additis sexdecim legatorum nominibus, testimonijsque, quò res testatior ad posteros foret. Earum litterarum exempla in priuatorum ædibus asseruata ad nostram vsque ætatem peruenerunt. Hæc autem per legatos cognita sunt anno à Virg. Partu M. CC. XCVI.

Hier. Ang.

Prap. Tere.

B. Virgo Lauretana Patrona à Picentibus adoptatur. Cap. XIV.

EXtemplo fama, vt solet, strenuè finitimas vrbes pagosque discurrit, sexdecim legatos ex Illyrico, & Galilæa reuectos renunciasse, manifestis compertum indicijs, Lauretanam Aedem esse eam ipsam domum, vbi Dei parens genita sit, & ab Angelo salutata. nimirum eandem primum ex Galilæa in Illyricum, deinde ex Illyrico in Picenum diuinitus transportatam. Et per idem fermè tempus tertiam in agro Recinetensi migrationem eadem fama vulgauerat. Ergo plerosque mortales, velut nouo ex noua fama animorum ardore concepto, ingens cupido cepit cælestis doni ad se inde vsque ab oriente transmissi in noua sede visendi, colendique. Omnes quippe ita rem vulgo interpretabantur, Deiparam Picentibus suam ostentasse tutelam. Proinde reliquum esse, vt ipsi in eius clientelam, fidemque committerent se. Confestim igitur ex omnibus prope oppidis incolæ plenis effusi portis,

Picentium concursus.

portis, vijſque ad Lauretanam Aedem contendere cœperunt. Nec firmi tantum, ac valentes procurrere, ſed etiam ægri & imbecilli, neglecto medentium imperio, prorepere ipſi ſi poſſent, ſin minus, ab alijs, vt cumque ſe iubere deferri. Cæterum ex pleriſque Piceni vrbibus, oppidiſque paulo opulentioribus, populi linteati pluribus agminibus, tanquam cohortes ſub ſignis, incedebant inſignibus, coloribuſque diſtincti. Qui certatim Deo, Deique parenti carmina canentes, ſymphoniarum, tympanorum, tibiarum cuncta circum loca feſto complebant ſono. Hos deinceps miſti mulieribus, pueri, puellæque vno velut agmine ſequebantur. Ad ſacellum Virginis, vt ventum eſt (quoniam loci anguſtiæ tantam hominum multitudinem excludebant) in ipſo conſpectu ſanctiſsimæ Domus, ſubmiſsis genibus tanti muneris largitorem vniuerſi pariter adorant. Exin de ad agendas Deo Deiparæque grates verſi, in tanta malorum, partim inſtantium, partim vrgentium mole, pacem ac veniam precibus expoſcunt. Ipſamque Dei parentem enixius orant, vt quoniam Piceno cladibus afflicto voluntariam ſe Patronam obtulerit; Picentes in ſuam fidem, tutelamque recipiat: & volens, ac propitia ſuam ſemper ſoſpitet gentem. Nec inane tutelæ, clientelæue nomen fuit. Ex eo tempore, & B. Maria certiſsimam ſe Picentibus Patronam, & illi viciſsim ſe deuotos B. Mariæ clientes perpetuo præbuere, Lauretana eius Aede non ſolum ornanda, ſed etiam tuenda.

Sacra Domus cæleſtibus illuſtrata flammis in dies magis celebratur. Cap. XV.

NAm quotidianis in ſalute humanis corporibus reddenda miraculis, interdum accedebant prodigia cæleſtia haud dubiè ſignificantia B. Virginem Picentibus adeſſe. Viſa non ſemel eſt per noctem ſubita de cœlo ef-

fundi

Hier. Ang. fundi flamma, quæ primo velut pluribus ſparſa locis coruſcabat, deinde vno quaſi facto agmine, ad Deiparę cellam tendens omnia circum cæleſti luce complebat. Viſum etiam ſæpe crebris luminibus collucere tectum ſumma cũ admiratione, lætitiaque intuentium. Angelorum manum ad cæleſtis reginæ domum excubantium videre te crederes. Ergo Recinetenſis Antiſtes, in cuius diœceſi is locus erat, ad religionem id pertinere ratus, pro officij ſui ratione Bonifacium VIII. Pont. Max. tota de re certiorem facit. Impetrata ab eo Lauretani ſacelli procuratione, optimum factu exiſtimauit, laxare ſpatium aduenis. Extemplo igitur ſolum quod circa Aedem erat, Recinetenſium dono conſecrat Virgini. Cum areæ ſpatio etiam loci celebritas aucta. Excipiendis quippe hoſpitio peregrinis (qui ante id tempus conferti ſub dio cubitabant in viis) caſæ primum, ac tuguria; inde tecta exſtrui cœpta. Et quoniam dorſum inæquale vtriuſque collis (interiacente præſertim conualle) haud ſane commodam præbebat ædificijs ſedem; duorum fratrum collis plus æquo eminens æquatus: conuallis expleta: dorſum dilatatum, vt excitandis circa viam tectis æqui ſpatij ſatis foret. Ita breui haud infrequens qua ſylueſtribus tectis, qua domibus extitit pagus in dorſo collis vtriuſque porrectus. Pago Lauretum nomen inditum: vt ab eadem illa Laureta, quæ B. Virgini vnicè dedita fuerat, appellaretur ædes, paguſque. Hoſpitiorum opportunitas loci religioni iuncta mire hoſpitum, aduenarumque frequentiam auxit. Cui quidem noua ſubinde res celebritatis adiecit vel plurimum. Per id tẽpus Bonifacius VIII. Pont. Max. (cuius Pontificatum ſacræ Domus in Italiam aduentus inſignem fecerat) ingentibus terræ motibus, cladibuſque partim illatis, partim impendentibus Italiæ commotus, ad auertendam cæleſtem iram curas omnes intendit. Salubri ergo conſilio ſecularem annum (Iubilæum vocamus) vel inſtituit, vel inſtaurauit, Apoſtolorum Petri & Pauli limina ritè adeuntibus

Lauretum pagus conditur.

S. Anton. p. 3. Plati. Bonif. Io. Vill. li. 1.

tibus

tibus delictorum omnium indulgentiam largiens. Itaque ipso anno post Christum natum M. CCC. qui primus Iubilæi celebritate insignis fuit, noui Pontificalis beneficij fama in omnes orbis Christiani regiones perlata incredibilem omnium gentium, totiusque occidentis exciuit sedibus suis molem. Quippe tanti vndique cunctarum nationum concursus ad Vrbem facti aduenarum, vt multitudinem Vrbs quamuis ampla vix caperet. Nullus pene dies abibat, quin Vrbs ducenta peregrinorum millia hospitio exciperet, præter innumerabilem multitudinem, quæ erat in via. Horum igitur plurimi præsertim, quibus Recinetum minimè deuium erat, miraculorum fama exciti ad Aedem Lauretanam vtique diuerterunt, testes ac nuntij suis quisque popularibus futuri eorum, quæ de tam insusitato, inauditoque miraculo, non tam aliorum sermonibus accepissent, quam suis ipsimet oculis hausissent.

Parietes sanctæ Domui pro fulcimento adiecti recedunt: his tamen amplæ porticus applicantur. Cap. XVI.

INter hæc Recinetenses tantis populorum concursibus accensi sacrosanctum sacellum impensius colere, tutarique instituerunt. Videbant parietes, & tenues, & perantiquos tot iam sæcula stare sine vllo penitus fundamento. Ingens ergo eos incessit cura veritos, ne paulatim temporum iniuria, procumbentibus parietibus, augustissima orbis terræ sedes Virginis pessum iret, rueretque. Itaque optimum factu rati, ædem specie ruinosam (quoad humana arte atque industria valerent) vndique communire, iactis quantum res ferebat, fundamentis, lateritio eam pariete circundant. Fama est haud dubijs vulgata authoribus, nullo modo potuisse nouam substructionem cum sacris parietibus cohærere. diceres sacram Domum diuina vi sub-

Hier. Ang. Bapt. Mant.

Tradit. Lau. Bapt. Mant.

vi ſubnixam aſpernari humanam opem. Quin etiam procedente tempore, noui illi parietes veteribus pro fulcimẽto adiecti paulatim receſſerunt adeo, vt inter vtroſque parietes, quoties opus foret, puer cum accenſa face diſcurreret, quo diſiunctorum parietum fidem explorantibus faceret. Nec vetus eſt eius rei memoria. Viuebant paucis abhinc annis viri probi, pijque complures, qui diſcurrentem inter parietes puerum ſæpius ſe vidiſſe narrarunt Raphaeli Rieræ homini ſpectatæ virtutis, ac fidei (cuius ſupra fecimus mentionem, & deinceps facturi ſumus) vnde ipſe cognoui. Huic eidem Rieræ Rainerius Nerucius Architectus egregius, ædificationi Lauretanæ præpoſitus pro familiaritate commemorauit, ſe Clementis VII. Pont. Max. iuſſu, demoliendis lateritijs illis parietibus præfuiſſe, cum marmoream cruſtam, quæ hodie cũ omnium admiratione viſitur, ſubſtituere moliretur: ac tũ admirabundum reperiſſe parietes illos contra omnem Architecturæ rationem, à ſacro cubiculo dimotos, neque tam vetuſtate, quàm arcano quodam conſilio ruinoſos: vt ſatis appareret, Dei parentem ad ſuſtentandam ſuam domum excludere hominum induſtriam voluiſſe, quò diuina vis inſignior foret, ſi tectum longe antiquiſſimum ſine fundamentis, vlloue humano auxilio per tot ſæcula ſtaret. Fama etiam tenet, antiquiſſimam Chriſti crucifixi imaginem ſimul cum domo aduectam, multiplici per eadem tempora miraculo inſignem extitiſſe. Nam cum eã efferri, & in ſacello ad id exornato, vt maiore honore coleretur, reponi Recinetenſibus, & Epiſcopo placuiſſet; translatam ſubinde in ſacram remigraſſe Domum, & in ſuam ſedem recepiſſe ſe. Itaque illos, re nequicquam ſæpe tentata, irrito demum incepto deſtitiſſe. Exin alio Recinetenſium curæ verſæ. Nondum excipiendæ aduenarũ multitudini ſatis, ſiue tectorum, ſiue tuguriorum erat. Nec iam ſupererat in ſacra æde locus votiuis ſimulacris, doniſque. Itaque ne peregrini, quorum plerique tectis excluſi, qua-

Tradit. Lau.

Chriſti crucifixi effigies in S. Aedem remigrat.

si, quasi in statione pernoctabant, sub dio esse cogerentur: neue votiua dona iniurijs temporum exposita interirent; circa sacellum satis amplas porticus exstruunt, vel aduenarum, vel donorum receptacula. Ara quoque sacello extrinsecus adstructa: vt aduenæ sacelli angustijs exclusi operantem inibi sacris sacerdotem prospectare possent. His adiecta ferunt tecta, vbi sacerdotes, custodes, ministri sacrosanctæ cellæ habitarent. In parietibus porro, quibus porticus applicatæ erant, præcipua sacræ Domus mysteria, ac multiplex eiusdem migratio coloribus expressa egregij illa tempestate pictoris manu. *Hier. Ang.*

Cælestia lumina natalem B. Virginis diem celebriorem in natali eius domo faciunt. Cap. XVII.

INterim mira dictu, visuque res diuinitus oblata mortalibus ostendit, quo potissimum tempore cordi foret Deiparæ Virgini, natalem domum suam eximio cultu celebrari. *Bapt. Mant.* *Hier. Ang.* Paulus erat quidam homo solitarius, abstinentiæ & sanctimoniæ miraculo venerabilis: cui à sylua vbi, *Paulus à Sylua.* inde vsque à primo sacræ Domus in Italiam aduentu habitabat, cognomen fuit. Is igitur post sanctæ Domus è sylua migrationem, sibi quoque migrandum ratus, in proximo nemore, opportuno loco struxerat casam: vnde sacrosancta Aedes, & conspiceretur facile, & adiretur. Eã quippe veteri instituto adibat quotidie adoraturus Deum cum eius matre, *in loco vbi steterant pedes eius*. Paulus ergo intra tugurium, in sacrosancti sacelli, velut in B. Mariæ conspectu, precibus cælestiumque rerum meditationi de more insistens, notauit sæpius, cælestem flammam longe, lateque diffusam, instar ingentis cometæ, quæ B. Virginis cellæ incumberet. *Flamma cælestis S. Domui incubat.* Rem ac tempus intentius obseruans comperit, V. Idus Septembris, hoc est ipso natali B. Virginis die, quotannis quarta ferme vigilia, plurimum Ja-

bi de cælo ignem, & æquabili tectum ædis splendore operire: nec ita multo post sublimem vnde venerat, recipere sese. Stupere Paulus ad tam præclarum spectaculum ingenti voluptate perfusus. Atque, vt erat homo antiqua simplicitate, existimabat B. Virginem ipsam in suam natalem domum flammæ specie delabi cælo, ad sua incunabula celebranda. Itaque tantæ rei propius spectandæ auidus cœpit opportunitatem temporis captare. Nihil illi longius eo die videri. Demum vertente anno, simul ac cælestis flamma se ostendit; impigre accurrit, cælestem scilicet Reginam superum comitatu septam conspecturus oculis, vt credebat, & impense salutaturus. Cæterū appropinquāti, quo propius spes admouebatur, hoc magis res, ac flāma primum extenuari, ad vltimum euanescere, elabique ex oculis, credulo spectatore spei irrito relicto. Eius itaque animus, quasi illum in se totum transfudisset ignē, ardentiore desiderio, curaque æstuabat, ignarus quid tādem cælestis illa flamma portenderet. Et iam decennium abierat, cum quotannis eodem semper die cælestis ille ignis sacro tecto incubans, visentisque spem fallens pium accenderat pectus. Ad vltimum cælesti numine precibus exorato, fit compos voti. In quiete per noctem cælesti indicio discit, natali Deiparæ Virginis die, domum eius natalem anniuersaria insigniri flamma: propterea quod ei cordi esset, eum inibi diem insigni cerimonia agitari colique. Igitur Paulus, qui admirabile illud spectaculum obfirmato ad eam diem silentio texerat, siue religione tactus, siue, vt creditum est, B. Virginis per quietem subactus imperio, Recinetum strenuè tendit: sacrorum Antistiti primoribusque ciuitatis rem omnem enuntiat. Erat Paulus ab opinione sanctitatis eximiæ, grauis quamuis magnæ rei author. Antistes ergo simul authoritate viri, simul rei ac temporis congruentia motus, cælestia signa haud vana credidit. Extemplo res in vulgus edita Recinetenses perpulit, vt augustissimam Virginis cellam

ipso

ipſo natali eius die præcipuo celebrarentur cultu, rituque. Quo factum eſt, vt finitimi deinceps, ac longinqui etiam populi, ſiue Recinetenſium exemplum, ſiue miraculi famã ſecuti, Septembri potiſſimum menſe Lauretum accenſis ſtudijs confluant, ad agitandum natalem B. Mariæ diem. Et inflammauit deinde ſtudia populorum noua Pontificũ largitas, qui illud maximè tempus (vt ſuo loco demonſtraturi ſumus) Indulgentijs ampliſſimis cumularunt. Talia porro cæleſtium ignium ſpectacula complures non annos modo, ſed ætates tenuere. Vigeſimus circiter annus eſt, cum Recinetenſium plures non minus probitate, quã ætate conſpicui Raphaeli Rieræ, vnde ipſe accepi, ita narrarunt. Sub natalem Virginis Deiparæ diem, nocturnos ignes de cælo ſuper Lauretanum tectum labi viſos ſua memoria, inſpectante Recinetenſi ciuitate vniuerſa: nec ſemel ab ipſiſmet cum incredibili animi lætitia eſſe conſpectos. Simul addebant, Pridie eius diei ſub noctem intendentibus ſe tenebris, Recinetenſes vulgo concurrere ſolitos ad tam gratum, iucundumque ſpectaculum; vt ex mœnibus tectiſque, vnde modo Lauretana ſedes conſpici poſſet, admirabili illa cæleſtis flammæ ſpecie oculos, atque animos paſcerent. Tenet fama anniuerſarium hoc ſpectaculum ad Pauli Tertij Pont. Max. tempora duraſſe. Nec fermè ex Lauretanis rebus res eſt alia nobilior. Itaque id non tantum hiſtorici memoriæ prodidere, ſed etiã Nouidius Poeta minimè obſcurus in egregio carmine, quod dicauit Paulo Tertio Pont. Max. mandauit verſibus, quos huic hiſtoriæ intexere pretium operæ duximus. Is igitur B. Virginem laudibus efferens ita canit:

Natali B. Virg. die S. Domus præcipue celebratur.

Cæleſtis flammæ prodigiũ recens.

Riera in Annal. Laur. Anbr. Nou. Faſt. lib. 9.

Euenere igitur, tot ſtant tibi templa, quot aſtra,
Quotque ſibi gentes maximus orbis habet.
Stent licet, illa placent quibus eſt hæc orta, iuuatque
Dicere in hoc ingens eſt Dea *nata loco.*
Scilicet illius, viſu mirabile, in auras
Parthum exoſa domus vulſa receſsit humo.

Cumque locis diuersa foret, titulosque referret,
Vltima Piceni nomina gentis habet.
Neue sequens ætas mendacia credat, Olympi
Hac in nocte illam lambit ab axe iubar.

Laureto pago legibus temperato, Recinetenses templum sacræ Domui circundant. Cap. XVIII.

Bapt. Mant. Hier. Ang.

CAeleſtibus hiſce prodigijs acti Recinetenſes ad Lauretanam Aedem ſumma ope tuendam, ornandamque omnes intendere curas. Iam Lauretanus pagus, multis vndique eo, ſeu Virginis, ſeu commercij ſtudio commigrantibus, magis ac magis frequentabatur in dies. Igitur commodiſſimum rati, incolas vnum in locum congregatos legum inſtitutorumque ſocietate adſtringere, iura pariter eis, & Præſidem dant, qui præſit iuri dicundo. Rebus intra pagum compoſitis, foras verſæ ſunt curæ. Egentes, ac facinoroſi homines, ſiue prædandi occaſione, ſeu prædæ dulcedine illecti peregrinos in ſaltibus circumiectiſque militari viæ nemoribus, palantes, ac vagos adorti ſpoliabant. Ea res ad Recinetenſium dignitatem, exiſtimationemque pertinere viſa. Itaque Prætori ciuitatis negotium datum, vt aucto ſatellitum numero, itinera quæ ad Lauretanam Aedem ferrent, à latrocinijs tuta præſtaret. Conſilium vt pium, ita felix fuit. Prætor abſtruſiſſimas ſyluarum latebras ſolertiſſimè rimatus, graſſatoribus extremo ſupplicio affectis, breui ſumma cum laude omnem repurgauit regionem. Et Prætoris laus in ciuitatem, à qua conſtitutus Prætor fuerat, redundauit. Ex eo Recinetenſi ciuitati Iuſtiſſimæ cognomen inditum. Noua ſubinde illorum temporum calamitas, ſacrorumque incuria pietatem Recinetenſium fecit illuſtrem. Interim dũ hæc in Piceno aguntur, Clemens V. Pont. Max. tertius à Bonifacio (Benedictus enim XI. Bonifacij ſucceſſor paucorum

Lauretanis Præſes datur.

eorum mensium Pontifex fuit. Pontificiam sedem anno eius sæculi quinto transtulerat in Galliam, ingenti cum detrimento Italiæ, Christianæque Reipublicæ pene vniuersæ. Id adeo fortuitum Lateranensis basilicæ incendiū per id tempus portendere Vrbi visum. Nam Clemente Rom. Pont. Lugduni nouam statuente sedem, Romæ Lateranensis basilica, antiqua sedes Romanorum Pontificum (incertum fraude hominum, an casu) deflagrauit. Nec multo melior Italiæ conditio fuit, aut Ioanne XXII. qui Clementi subrogatus Pontificiam Auenione constituit sedem; aut Benedicto XII. cæterisque Romanis Pontificibus, qui Ioannis exemplo deinceps Auenione sederunt. At Recinetensium in nouo templo condendo religio enituit, iniquissimo vel Christianæ Reipublicæ, vel suo tempore. Nuper quippe, hoc est anno M. CCC. XXII. Recinetum iussu Ioannis XXII. quod à Pontifice desciuisset, excisum fuerat; ciuesque alio commigrare iussi. Rebus ergo cum Pontifice compositis, oppidoque in noua sede, vbi nunc est, condito, vel ob direptionem Vrbis, vel ob nouarum ædium ædificationem, omnibus fermè erant rebus exhausti. Tamen B.Mariæ Patronæ suæ religione stimulante, templum Lauretano sacello circundare moliebantur. Namque crescente in dies aduenarum, donorumque copia, cum peregrinos votiuasque eorum imagines, ac tabellas adiunctæ porticus haud quaquam caperent; Episcopus Maceratensis, in cuius diœcesi Recinetum erat, summa Recinetensium approbatione ædificando circa sacellum templo adiecerat animum. Igitur magnum circumiacentis agri spatium ad eam rem facile impetratum: disturbatisque porticibus, templum ære publico à fundamentis exstructum est, humile illud quidem pro magnitudine; sed tamen satis amplum, capaxque. Adiectæ templo ampliores ædes Sacerdotū, ministrorumque habitationi, & nobiliū aduenarū hospitio destinatæ. Quibus deinde diuersoriū pauperū peregrinorū accessit.

Pontificia sedes transfertur in Galliam.
S. Antoni. p. 3. Platin. Clem. V.

Io. Vill. li. 9.

S. Domui templū circundatur.

Noua

Noua Aedes Lauretana à Benedicto XII. Indulgentijs ornata impensius celebratur. Cap. XIX.

Hier. Ang.

Benedicti XII. Indul.

Condito ornatoq; templo ornamentum deinde maius adiectum. Postulatum est à Benedicto XII. Pont. Max. vt certam delictorum Indulgentiam Lauretanum templum rite visentibus largiretur. Haud ægre impetratum. Ex eo tempore tantus Recinetensium pectoribus ardor iniectus, vt plerique eorum nullis fere negotijs impedirentur, quominus Lauretanam Aedē a tertio milliario (tantum quippe distat ab oppido) reuiserent quotidie. Quin etiam parui eorum filij a parentibus, ac nutricibus assuefieri cœpti, vt quotidie mane è cunabulis prodeuntes ad natalem ædem Virginis versi, Lauretanam matrē agnoscerent, salutarentque venerabundi. Cæterum senes, ac valetudinarij senio morboue tardante, cum de more ad Lauretanum templum itare non possent, B. Mariæ Lauretanæ effigiem coloribus exprimendam curarunt in foro. ibique sacello, araque excitata, ab eodem Benedicto Pontifice aureis exaratum litteris diploma impetrarunt, quo diplomate ad aram illam orantibus peccatorū venia impertiebatur. Id ipsum diploma carie, ac vetustate confectum Hieronymus Angelita, vnus è primoribus Recinetensis ciuitatis, qui circiter LXX. ab hinc annis floruit, abse visum esse confirmat. Maceratensis porrò Episcopus (qui idem illa tēpestate & Recinetensis erat) prodendam posteris Aedis Lauretanæ memoriam ratus, libellum edendum curauit, qui admirabilem sacrosanctæ Domus in Italiam aduentum, triplicemque eius in Recinetensi agro migrationem; præcipua insuper B. Mariæ Lauretanæ prodigia, ac miracula contineret. Et quo altius in teneræ ætatis animos Virginis Lauretanæ religio descenderet, Recinetensis ciuitatis decreto sancitum

est,

eſt, vt ludi magiſtri omnes in tradendis primis litterarum elementis, omnium primum talibus narrationibus imbuerent pueriles aures, animoſque: libellique illius lectioni paulatim rudem aſſuefacerent ætatem. Hinc eximia illa Recinetenſium animis inſita religio, pietaſque aduerſus Lauretanæ Virginis Domum.

Aedis Lauretanæ ſtatus, Romanis Pontificibus Auenione ſedentibus. Cap. XX.

QVam porro altas in Picentium pectoribus radices egerit per id tempus Aedis Lauretanæ religio, vel illud indicio eſt, quod nullo fermè Romanorum Pontificum adminiculo erecta, ſuis ipſa propemodum viribus innixa ſtabat. Quippe per eadem tempora, vt diximus, tranſierat Romana ſedes in Galliam. Et quia aberat ab Vrbe atque Italia Pontifex, multa ab Aede Lauretana, & decora & ſubſidia aberant, quæ nunc ſunt, ac tum fuiſſent, niſi auguſtiſſima Aedes tot, tantiſque miraculis, ac prodigijs clara, tam procul abfuiſſet à Pontificum oculis auribuſque. Cæterum ne ſic quidem Pontificijs ornamentis omnino caruit. Quanquam Pontificiæ ſedis longinquitas fecit, vt à Romanis Pontificibus, quamdiu ſederunt in Gallia, non tam ornata, quam non neglecta videretur. Erat iam Lauretana Aedes à Benedicto XII. Indulgentiæ munere inſignita, cum Clemens VI. eius ſucceſſor ſæcularem Iubilæi celebritatem ad quinquageſimum annum reuocatam abſens ab Vrbe (ſedem quippe Auenione habebat) indixit egitque. Et vndique concurrentium Romam populorum multitudo fuit pene incredibilis. Ex qua complures, Flaminiæ ſcilicet, Aemiliæque incolas ad Lauretanam Aedem fama iam celebrē, ex itinere deflexiſſe oportet. Atrox inde peſtilentia ab ipſa Vrbe orbis terræ capite orſa totam fermè funeribus exhauſit S. Anto. p. 3. Plat. Clem. VI.

hausit Italiam. Triennium omnino tenuit: quo tempore Italiæ vrbes vix centesimo quoque superstite, pene ad solitudinem ac vastitatem redactæ. Quæ prope infinita clades multos profecto perpulit Italorum, vt implorata B. Mariæ Lauretanæ ope, in tam horribili tempestate, ac pro cella, cælestis auxilij vmbra tegerentur. Vigesimo fere anno interiecto, Clementi successit Vrbanus V. qui Romam aliquando reuisit, non quidem ea mente, vt Pontificiam sedem eo reuocaret, sed vt res vrbanas, & Italiæ turbas componeret. Cæterum sub reuersionem ab vrbe in Galliam, cessit è vita. Gregorius inde XI. Pontificatum occepit. Is simul Italiæ incommodis, simul Catharinæ Senensis, Virginis mirificæ sanctitatis insignibus inclytæ precibus motus, Pontificalem sedem aliquando retulit Romam, anno LXX. quam translata erat in Galliam.

Schismatis diuturnitas Lauretanam Aedem multis Pontificum fraudat beneficijs. Cap. XXI.

S. Anto. p. 3. Platin. Vrb. VI.

GRegorio breui rebus humanis exempto, Pontifex creatur Vrbanus, huius nominis sextus. Huic à factione Gallicana Clemens VII. pseudopontifex obiectus, qui Romanæ Sedi sedem suam Auenionensem, quam Romanam dici volebat, opposuit. Ex quo turbata, diuisaque duas in partes Ecclesia. Cæterum Romani Pontificis absentia, quantum Aedis Lauretanæ ornamentis, cómodisque obstitisset, vel illa ipsa tempestate, ex eius præsentia intellectum est. Quippe Vrbanus quamuis schismate, & schismaticorum Principum armis, atque insidijs exercitus agitatusque; tamen in tanta curarum & negociorum mole, ad Lauretanam Virginem ornandam curæ aliquid deriuauit. Nam de cælestibus flammis V. Idus Septembris supra Aedé Lauretanam spectari solitis certior factus, cælesti Reginæ honestandæ animum adiecit. Natalemque

Vrbani VI. beneficia.

Ex Bull. Bonifacij IX.

lemque Virginis lucem cœlestibus à Deo prodigijs decoratam Pontificijs à Dei Vicario muneribus decorandam existimauit. Lauretanam igitur Domum ipso natali Virginis die visentibus cumulatissimam delictorum omnium Indulgentiam impertiuit, anno eius sæculi XC. mira omnino opportunitate. Vrbano enim subrogatus Bonifacius IX. non modo Vrbani exemplo, nouis Indulgentijs Lauretanam cumulauit Aedem, sed Iubilei celebritatem egit, quæ Bonifacij VIII. instituto in annum M.CCCC. incidit. Itaque vt sedes Pontificalis Romam aliquando reuocata, cupidoque visendi Pontificis mortales innumerabiles vndique in Vrbem ad Basilicas Apostolorum exciuit; ita cælestium ignium, Pontificiarumque Indulgentiarum fama complures eorum ad Lauretanam cellã Septembri potissimum mense visendam, natalemque Virginis diem inibi agitandum accendit. Per ea tempora Recinetenses viam, quæ ducit Lauretum (vt etiam per hyemem sacra Aedes commode adiri posset) laterculo sternendam, marginandamque locauerunt. Sacella etiam propter viam, iusta per interualla excitarunt, siue pietatis incitamenta, siue in sæua tempestate, suffugia. Recinetensium exemplum alios Picentium populos ad par pietatis decus excitauit. Igitur ex finitimis oppidis vrbibusque viæ, quæ Lauretum ferrent, sterni cæptæ: & ab Ancona, Auximo, Montesancto, Firmo, Lauretum vsque perductæ. Amnes etiam agrum Picenum interfluentes pontibus iuncti, vt tutum peregrinis, expeditumque iter darent. Cæterum Lauretanæ Domus ornamentis haud multo minus continuata rei Christianæ distractio obstitit, quàm Romani Pontificis commoratio Gallicana obstiterat. Schisma quippe multiplex, ac varium, quale nunquam antea, plures Pontificum exercuit per annos circiter XL. Quoad Martinus V. summo omnium consensu Pontifex Max. in Constantiensi Concilio creatus pacem aliquando orbi Christiano, & concordiam peperit. Ve-

Hier. Ang.

S. Anto. p. 3.

G rum-

rumenimuero illa tam fœda discordiarum tempestas, sicut Ecclesiam, ac Pontifices ingenti malorum mole oppressit, ita Lauretanam Aedem haud paruo fraudauit cumulo bonorum. Id adeo quæ consecuta sunt tempora declararunt.

Martinus V. Indulgentijs, & Nundinis Lauretanam ornat celebritatem. Cap. XXII.

QVæ ab translata Aede B. Mariæ ex Galilæa, ad eandem Laureti constitutam, celebrarique cœptam in multiplici Christianę rei varietate, motuque gesta sunt, adhuc exposui, res cum vetustate, ac rerum perturbatione subobscuras; tum raris per ea tempora litteris illustratas. Ad hæc, si quæ in Recinetensium commentarijs, alijsque publicis, priuatisque erant monumentis, incenso (vt supra diximus) cum vrbe tabulario, pleraque interiere. Cæterum subleuauit Recinetensem cladem Dalmatarum industria. Flumenses Tersactensibus finitimi, Leone X. Pontifice Maximo, Lauretanæ historiæ origines ac primordia haud mediocriter illustrarunt. Nam de prima sanctissimæ huius domus in Dalmatiam migratione, exploratione, cultu, ac miraculis consignata litteris Recinetensi populo miserunt ea, quæ in vetustis maiorum suorum annalibus repererant. Et Recinetenses Leonem Pont. de hisce rebus certiorem fecerunt. Authorem habeo Hieronymum Angelitam, qui illo ipso tempore Recinetensi ciuitati erat à secretis: & subinde Lauretanam historiam, vbi hæc memoriæ prodidit, Clementi VII. Leonis patrueli, & participi secretorum dicauit. Nos igitur Angelitam haud dubiæ fidei authorem secuti ex Illyricorum annalibus primam huius historiæ partem texuimus, ijs quæ in proprijs Recinetensium monumentis calamitas vrbis reliqua fecerat, adiectis. Clariora deinceps, & vberio-

Hier. Ang.

vberiora tradentur, quæ paulo diligentius, vel memoriæ prodita, vel litteris custodita ad nostram ætatem, nostrasque manus peruenere. Martinus ergo pace, & otio Ecclesiæ parto, antiquissimum habuit Lauretanam Aedem miraculis, ac prodigijs nobilem suo aliquo munere insignem relinquere. Itaque multis magnisque Indulgentiarum propositis præmijs, mortales omnes ad Lauretanum sacellum Septembri potissimum mense visendum, colendumque inuitauit. Porrò anno eius sæculi ferme XX. hoc beneficium nouo beneficio cumulauit. Solemnes Recineti Nundinas *ad laudem, & gloriam, & honorem Lauretanæ Virginis* (vt ipse in litteris Apostolicis ait) instituit, ratus fore, id quod euenit, vt ob locorum propinquitatem, Recinetensis emporij celebritas celebritatem augeret Lauretanæ Domus: quippe cum finitimos populos mercium illecebra, mercatores Indulgentia delictorum ad Lauretanam Aedem celebrandam alliceret. Lauretanas porrò Indulgentias trimestres esse voluit, & Recinetensi mercatui pares. nimirum, vt Septembri, Octobri, Nouembri mensibus, quibus Recinetensis mercatus celebraretur, indulgentiæ Laureti percipi ab adeuntibus rite B. Virginē, possent. Martini exemplum plures deinceps Pontificum secuti, Iulius II. Xystus IV. & Leo X. (vt suis deinde locis dicturi sumus) Recinetensem mercatum sua authoritate firmarunt: & Lauretanum templum Pontificalibus beneficijs adauxerunt. Cæterum Martino V. Pont. Lauretani templi non celebritas modo, sed etiam cultus maximè auctus. Affluentibus Sacerdotibus voluntarijs Aedis Lauretanæ ministris, ædes egregiæ (Canonicam vocant) ad meridiem excitatæ. Prætorium quoque exstructum, & hospitium quà nobilibus, quà pauperibus aduenis destinatum.

Martini V. beneficia.

Ex Bull. Iul. II.

Lauretani templi opulentia Eugenio Quarto Pont. Cap. XXIII.

EVgenius Quartus Martino sublectus simul vrbanis turbis, simul nefarijs Basilæensis Concilij iam corrupti decretis exagitatus, insuper Felicis V. Pseudopontificis schismate, & Florentino Concilio ab se indicto implicitus, spatium fere nullum habuit de Lauretanæ Domus ornamentis cogitandi. Verum Flauius Blondus qui Eugenio ab epistolis fuit, historicus illis temporibus haud ignobilis, veluti Pontificis vicem implens Lauretanam Virginis cellam amplissimis verbis ornauit. *Recanetum inter, & Adriaticum mare* (inquit) *paululum a Musione fluuio recedit celeberrimum totius Italiæ, vt in aperto, immunitoq; uico sacellum gloriosæ Virginis Mariæ in Laureto appellatum: quo in loco preces supplicantium a Deo, genitricis suæ intercessione exaudiri, illud maximum certissimumque est argumentum, quod eorum, qui uotis emissis exauditi fuerunt, ex auro, argento, cera, pannis, ueste linea, laneaque appensa donaria magno luenda precio, basilicamque omnem pene complentia, Episcopus in Dei Virginisque gloriam intacta conseruat.* Ex quo satis apparet, quæ fama, quæ religio, quæ celebritas Lauretanæ Domus, quæ varietas, & copia donorum fuerit Eugenio Pontifice, hoc est anno post Christum natum circiter MCCCCL. Qui annus Iubileo celeber Lauretanam de more auxit celebritatem, opulentiamque. Sub id tempus Franciscus Sfortia, Philippi Vicecomitis Mediolanensium Ducis impulsu, bellum aduersus Pontificem gessit. Et Piceno qua vi, qua dolo in suam ditionem redacto, victor B. Mariæ Lauretanæ templum fama celeberrimum visere statuit. Præerat Piceno cum summa potestate Ioannes Vitellescus Recinetensis Antistes, vir consilio, manuque promptus. Is ergo veritus nequid detrimenti sacellum donis opulentum caperet ab insolenti victoria

Fl. Blondus Illustrat. Italia.

Blon. lib 5. De 3. Sabel lib. 2. En. 10.

Ioa Vitellescus Ep. Recinet.

victoria milite; materiam auaritiæ ſubtrahere occupat: & præcipua Lauretani templi ornamenta clam in nauim ad id paratam impoſita ſecum propere Venetias primum, inde Rauennam aſportat. ita, & ſacrilegij materies ſubducta, & ſacra dona in tutum recepta; ac deinde ſedata illa tempeſtate, reportata. Nec dubium Deiparæ præſidium per ea tempora in Aede Lauretana tuenda apparuit. Nã cum diuturno, grauique bello tot exercitus Sfortiæ, Pontificis, Alphonſi Regis Neapolitani toto Piceno impune volitarent, tot copiarum Duces Lauretum accederent; tamen in direptione tot oppidorum, atque vrbium, vicus mmunitus, templi opulentia, vt tum res erant, inclytus, ſemper intactus, inuiolatuſque permanſit: tanta ſeu loci ſanctitas apud homines, ſeu Virginis tutela rerum ſuarum fuit.

Lauretana Domus à Nicolao V. Indulgentijs augetur, contra vim Turcarum munitur. Cap. XXIV.

NIcolaus inde Quintus Eugenio mortuo, Pontificatũ excepit, qui ne à Martino in B. Mariæ cultu vinceretur, Lauretanam eius cellam Pontificijs muneribus auxit. Videbat diem B. Virgini ab Angelo ſalutatæ ſacrum maximè inſignem illi Domui, ac memorabilem eſſe; quippe cum Deus eo ipſo die inibi naturam humanam induiſſet. Lætiſſimam ergo illam lucem, qua iacta ſunt fundamenta ſalutis humanæ, anniuerſaria Indulgentia decorauit. Ex quo templum Lauretanum, vt tanti myſterij memoria dignum erat, quotannis illo die eximie celebrari eſt cœptum. Porrò Nicolaus Lauretana Aede Indulgentijs cohoneſtata, opulentiæ quoque ædis conſulendum putauit. Igitur magnopere cauit, ne Lauretana dona auerterentur, neue diuenderentur, arcens ingreſſu Eccle-

Nicolai V. Benef.

Hier. Ang.

ſiæ Antiſtitem Recinctenſem, ſi quid eorum in poſterum diſtrahere, aliosue in vſus conuertere auſus foret, ſin autem vendita iam, ac diſtracta intra vnius menſis ſpatium, non recuperaret, Epiſcopatu deijciens. Ciuitati inſuper Recinetenſi eodem diplomate negocium datum, vel recuperandi Lauretana dona, vel tuendi. Nec pace ſolum, ſed bellico etiam tumultu, inſignis Nicolai Pontificis pietas in Lauretanam ſedem enituit. Sub id tempus Mahometes Turcarum Rex Conſtantino Palæologo Orientis Imperatore cæſo, Conſtantinopoli vi capta, fœdeque direpta, Turcici ſedem imperij tranſtulit in Europam, anno poſt Chriſtum natum M. CCCC. LII. Ergo, vt Cõſtantinopolim Chriſtiani Imperij arcem à barbaris captã, Imperatorem ipſum cum nobilitate cæſum, Turcarum Regem tanta victoria inflatum ex propinquo inſultare Græciæ, minitari exitium Italiæ fama tulit; enimuero tantus Chriſtianis viribus terror inceſſit, vt tota Italia trepidatum ſit. Itaque Nicolaus ſatis memor Aedis Lauretanæ, eam aduerſum barbarorum excurſiones ſatis firmo præſidio munit: & ſimul in hoſtem omnibus viribus conſurgere parat eius rabiem compreſſurus.

S. Anto. p. 3.

Conſtantinopolis à Turcis capta.

A Calliſto III. aduerſus Turcas comuunita Domus, barbaros alio vertit ingenti clade perculſos. Cap. X X V.

S. Anto. p. 3 Plat. Calliſt. III.

CAeterum Nicolao in ipſo apparatu, ac meditatione Turcici belli ex mœrore, vt ferunt, extincto ſucceſſit Calliſtus Tertius. Is, quia fama erat, Turcas victoria vſos magna Peloponneſi, Epirique parte in ſuam ditionẽ redacta, in Dalmatiam, atque in ipſam Italiam furore ac rabie inſtinctos rapi; nihil habuit antiquius, quam vt Lauretanam Domum tutaretur, haud dubius quin illa ſalua, Deiparæ præſidio cætera in Italia ſalua eſſent futura. Igitur

Calliſti III beneficia.

tur Rodericum Borgiam fratris, & L. Ioannem Milianum ſororis filios cum Legatorum Pōtificiorum munere, ac nomine, copijs præficit. Horum alterum in Picenum, Lauretana Domo præcipue eius curæ demandata, alterum Bononiam è veſtigio deſtinat. Veniunt ambo Legati cum ſuo vterque exercitu Lauretum; ibi pacem, veniamque à Deo, Deique parente comprecati ſacram Aedem à muris, & propugnaculis nudam tumultuario opere aggeribus cingunt. Cæterum B. Virgo, tametſi Pontificis, Pontificiorumque Ducum erga ſe voluntatem minimè aſpernata; ſuam ipſamet cæleſti ope protexit domum, Turcarum rabie alio auerſa, domitaque. Quippe per id tempus Pontificia claſſis non magna, duce Patriarcha Aquileienſi, Aſiæ oras felici auſu, euentuque populata, effuſum Barbariæ impetum fregit. Turcica claſſis acie victa, pleræque triremium captæ. Vſumcaſſanus inſuper Perſarum Rex, Calliſti inſtinctu, Turcarum fines infeſto agmine ingreſſus, egregias reportauit de ſuperbiſſimo hoſte victorias, non tam humana vi (vt ipſemet litteris ad Pontificem datis profeſſus eſt) quam ope diuina. Ioannes quoque Hunniates Præfectus Vngariæ per eadem ferme tempora Turcas Belgradum Vngariæ oppidum nobile, maximis copijs ac viribus obſidentes adortus, non magna militum manu ingentem eis intulit cladem. Haud humanæ opis res viſa. Ioanne Capiſtrano viro ſancto ex Franciſcana familia Chriſti crucifixi ſignum inferente, barbari fuſi, cæſique. Mahometes ipſe Turcarum Imper. vulneratus. Nec obſcurum Dei auxilium fuit; tam inſignem victoriam ipſi belli Duces diuino numini acceptam retulere. Itaque tot, tantæque de præpotenti hoſte victoriæ omnium conſenſu diuinitus partæ, ad bene de Rep. ſperandum Chriſtianorum animos erexerunt. Haud parua deinde dictu res, & ſpem piorum auxit, & S. Mariæ Lauretanæ nomen toto pene Chriſtiano orbe propagauit.

S. Anto. p. 3. Sabel. Aen. 10. lib. 6.

Sani-

Sanitate Pio II. reddita, longe celebrior, clariorque esse cœpit. Cap. XXVI.

Plat. in Pio II. PIus Secundus Pont. Max. Callisto subiectus est, vir ingenio & virtute clarus. Is Christianis Regibus, ac Principibus non modo per litteras, legatosque, sed etiam per se in Concilio Mantuano sua præsentia, ac voce ad Turcicum bellum incitatis, ex itinerum laboribus in longinquum, periculosumque incidit morbum, alienissimo Christianæ Reipub. tempore. Quippe magna sacrorum militum pars, qui cruce insignes sacræ militiæ dederant nomen, Anconam Pij Pont. iussu conuenerant: iamque Pontificis ipsius ex composito præstolabantur aduentum. Cæterum senile, laboribusque fractum Pij corpus, alienissimo tempore ardens febris, molestissimaque tussis adeo afflixerant, vt non dicam ire, sed aspirare Anconam, vti *Tradit Lauret. Bern. Cyril.* constituerat, haud quaquam valeret. Damnata igitur spe, atque ope medicorum, B. Mariæ Lauretanæ, cuius egregiam vim in morbis diuinitus curandis, fama acceperat, implorat opem, non tam vrgentis morbi, quam An-*Pij II. Pōt. donum.* conitani itineris remedium quærens. Nec dubius auditas preces, extemplo calicem aureum opere, ac pondere insignem B. Virgini donat, dicatque. Addita votiuo calici ab ipso Pontifice in voto nuncupando dictata inscriptio, Pontificij voti denique monumentum.

PIA DEI GENITRIX QVAMVIS TVA POTESTAS NVLLIS COARCTETVR FINIBVS, AC TOTVM IMPLEAT ORBEM MIRACVLIS; QVIA TAMEN PRO VOLVNTATE SAEPIVS VNO LOCO MAGIS, QVAM ALIO DELECTARIS: ET LAVRETI TIBI PLACITAM SEDEM PER SINGVLOS DIES INNVMERIS SIGNIS ET MIRACVLIS EXORNAS; EGO INFE-

FELIX PECCATOR, MENTE, ET ANIMO, AD TE RECVRRO SVPPLEX ORANS, VT MIHI ARDENTEM FEBRIM, MOLESTISSIMAMQVE TVSSIM AVFERAS: LAESISQVE MEMBRIS SANITATEM RESTITVAS. REIP. VT CREDIMVS SALVTAREM.
INTERIM HOC MVNVS ACCIPITO MEAE SERVITVTIS SIGNVM.
PIVS PAPA II. ANN. HVM. SAL. M. CCCC. LXIIII.

Et donum Virgini cordi fuit, nec sua spes pium Pontificem vlla fefellit ex parte. Mirum dictu: voto nuncupato, extemplo febris ardor refrigescere cœpit, tussis remittere, redire vires affectis ac pene consumptis, morbo pariter & ætate, membris. Pius ergo moræ impatiens, nōdum satis confirmata valetudine, committit se viæ, Anconam iturus, & Lauretanæ Virgini ex itinere votum exsoluturus. Lectica delatum complures Cardinalium Romanorumque procerum prosecuti, quos partim Pontificis caritas, ac reuerentia, partim miraculi fama, partim etiam sacri exercitus visendi cupido ab Vrbe exciuerat. In itinere Pontifex quo propius Lauretanam Aedem accedebat, hoc melius habebat: vt facile appareret inde vires augeri. Itaque ad B. Mariæ patronæ suæ conspectum valens, ac vegetus peruenit: & præsentis opis in Vrbe, atque in via expertæ memor vota persoluit. Nunquam aliàs ante maior Lauretanæ maiestatis species visa. Vno tempore Cardinalium, primorumque Romanæ ciuitatis plurimos Pium prosecutos, satis etiam multos egregios bello Duces ex Ancona Pontifici obuiam progressos, ipsumque Pontificem Max. ante Lauretanam Virginem supplices, ac venerabundos videres. Pius ergo voti religione exsolutus, ijsdem comitantibus pergit Anconam. Cæterum quo minus voti, cuius compos a Lauretana Virgine

Pius II. Laur. Virg. adit.

H factus

factus erat, fructum perciperet, impedimento fuit sociorum sacri belli mora. Nam dum grauior iam ætate, ac viribus Pontifex per æstiuos calores Anconæ sedet, Venetæ classis Ducem, aliosque belli socios expectans, siue moræ tædio, siue senio affectum corpusculum vrgente, languere cæpit. Inde in lentã, ac pertinacem incidit febrim, cuius demum tabe consumptus ad suorum laborum, egregijque illius conatus præmia migrauit in cælum, anno eius seculi LXVI. Pontifex omnino cum cæteris egregijs animi dotibus; tum vero pietate, ac religione memorabilis. Nec in postremis Pij laudibus illa est numeranda, quod reddita tali viro, Lauretanæ Virginis ope salus, ac tot Principum, gentiũque sermonibus celebrata, Aedi Lauretanæ plurimum nominis ac religionis adiecit. Quippe ad id vsque temporis (per annos fere centum sexaginta, ex quo demigrarat in Italiam) Lauretanæ Domus fama Piceni finibus se ferme tenuerat: in finitimas ac longinquas regiones vix tenuis quidam, & obscurus manauerat rumor, vt mirum cuipiam esse non debeat, sacrosanctæ Domus inde vsque à Galilæa in Italiam translatæ famam, neque ad S. Vincentium Ferrerium in Hispaniam Auenionensi schismate implicatam, occupatamque insuper religione Montis Serrati, neque ad S. Antoninum, aliosque Etruscos superiorum temporum scriptores, in Etruriam ciuilibus ardentem bellis, inter strepitum fragoremque armorum penetrasse. Quæ profecto causa fuit, cur S. Vincentius veterem famam secutus in quodam sermone, B. Virginis Domum in Galilæa tum esse dixerit: D. vero Antoninus, & cæteri illo antiquiores historici Etrusci nullam omnino de Lauretana Domo fecerint mentionem: memorandæ videlicet eius in Italiam translationis ignari. At Blondus illorum fere æqualis historicus, vt assecla Pontificis, qui rei esset satis gnarus, illustre (vt supra demonstrauimus) Lauretano templo testimonium dedit. De transportata autem diuinitus Lauretana Domo, idcirco fortasse nullũ

verbum

verbum paulo antiquiores historici fecere, ne vana & incredibilia afferre viderentur. Quippe cum tam inusitatum & à condito æuo inauditum miraculum non dum Pontificia auctoritate firmatum esse constaret. At valetudo Pio Pontifici Romano pene moribundo in Vrbis, ac prope dicam orbis totius Christiani oculis, euidenti miraculo restituta Lauretanæ Virginis ope, immensum illi addidit nomen. Ex eo namque Aedes Lauretana omnes etiã remotissimas terras impleuit fama nominis sui: & vel ex vltimis orbis terræ angulis Lauretum peregrinos exciuit, quibus per opportunum paucis ante annis Laureti subsidium diuina prouidentia præpararat.

Ab Episcopo Recinetensi luculentis prædijs donatur subsidio pauperum peregrinorum.
CAP. XXVII.

Hier. Ang.

NIcolaus Astius Episcopus Recinetensis vir sanctimonia pariter, ac doctrina inclytus fuit. hic, vt erat Lauretanæ Virgini eximiæ deditus, eius cultum omni ope fouere, atque augere statuit. Ingens quotidie peregrinorum pauperum multitudo, seu vota reddendi gratia, siue Indulgentias consequendi studio, confluebant Lauretum: quibus arca Lauretana benigne satis pro facultatibus subueniebat, largam singulis stipem impertiens. Hunc igitur benignitatis fontem, ne quando deficeret, certis prædiorum fructibus Recinetensis Antistes augendum existimauit. Complura is habebat luculenta sane, ac frugifera prædia ædi Lauretanæ propinqua. Ea Deiparæ Virgini donauit, dicauitque anno eius seculi LVIII. Cuius donationis caput visum est hoc loco interponere, vt appareat simul quam eximia Nicolai Episcopi erga Lauretanam Virginem pietas extiterit; simul quantum pecuniæ, vel illis temporibus, cum nihil omnino possideret

Ex Bull. Iulij II. Pót.

Liberalitas S. Domus in pauperes.

Lauretana Domus pauperibus aduenis erogarit. Id est eiuſ modi: *Cũ Nicolaus Episcopus Recinetenſis,& Maceratenſis, qui Eccleſiã B. Mariæ de Laureto Recinetenſis* Diœceſis *ex diſpenſatione ſedis Apoſtolicæ obtinebat, conſiderans deuotionem continuam, & dilectionem ſinceram, quam ſedulo habebãt ad prædictam Eccleſiam B.* Mariæ, *ac peregrinorum, & aliarum perſonarum, quæ tam ex votis, quam propter Indulgentiam conſequendam, & aliorum debilium, ac pauperum hominum numerum copioſum in dies ad ipſam Eccleſiam B.* Mariæ, *vltra diem feſtum dictæ glorioſiſsimæ Virginis* Mariæ, *confluentium, &* ELEEMOSYNAS IMMENSAS, QVAS CHRISTI PAVPERES EX DOMIBVS PRAEFATAE ECCLESIAE RECIPIEBANT, ET NECESSARIO RECIPERE HABEBANT, & quæ ſequuntur. Quæ res hoc exploratior eſſe debet, quod memoriæ prodita eſt ab eo, cui pro ſuo officio, ac munere Lauretanas res exploratiſſimas eſſe oportuit. His igitur facultatibus aucta domus Lauretana benignitatẽ in aduenas auxit ſuã. Et huius largitatis fama religioni iuncta longe, lateque iucundiſſimum Aedis Lauretanæ nomen diuulgauit, omnes Lauretum inuitans. Quippe remotiſſimarum nationum egentes peregrini, qui opportuni illius ſubſidij participes fuerant, domos ſuos regreſſi, non magis religionem, quam benignitatem prædicabant Lauretanæ Virginis. Ea res alios deinceps ad experienda quæ audierant, accendit. Mira verò opportunitate huius famæ per Vrbes, atque exteras etiam nationes ſtrenue diſcurrenti parua dictu res magnas per idem tempus addidit vires.

Lauretanæ hiſtoriæ ſumma à Præpoſito Teremano in æde proponitur. Cap. XXVIII.

PEtrus Georgius Præpoſitus Teremanus eximia integritate, ac prudentia vir complures iam annos Lau-

retanæ Domus Gubernator erat: Nicolao autem Astio vita functo, etiam Administrator Recinetensis est factus. Hic igitur Pio Secundo Pontifice, anno eius seculi circiter LX. Lauretanæ historiæ summam (depromptam scilicet ex ea, quæ olim, vt supra ostendimus, Recineti edita fuerat) in Lauretana Aede proposuit in gratiam peregrinorum: vt eius cognoscendæ potestas omnibus foret. Et scripta est stylo rudi, ac simplici, atque ad vulgi intelligentiam accommodato: gratum aduenis non illiteratis pabulum, nec leue Lauretanæ Domus monumentum. Porro hoc Teremani institutum adeo probatum est postea, vt scriptum illud quoties vetustate obsoletum videretur, toties deinceps instaurari placuerit. Sane & historia ipsa à prima Recinetensium memoria repetita est; & eius authoritati religio, ac diligentia Teremani, vel plurimum adiecit. Is quippe interrogatis, qui adhuc supererant testibus, tantam rem quoad eius fieri posset, voluit esse testatam. Testes igitur satis locupletes ab illo citantur duo, Paulus Rinalducius, & Franciscus cognomento Prior, ambo ciues Recinetenses, viri boni, spectatæque fidei. Rinalducius quippe sæpe Præposito Teremano (vt ipsemet refert) testificatus est, ab se auum suum sæpenumero auditum esse narrantem, se met B. Virginis Domũ conspexisse, cum sublimis ab Angelis supra mare ferretur, & in Recinetensi sylua collocaretur. Quin etiam se sacrosanctam Aedem in nemore sitam cum ciuibus alijs compluribus sæpius accessisse. Franciscus autem Prior, auum suum, CXX. annos natum, integrisque adhuc vtentem sensibus non semel audierat (vt ipse pro testimonio dixit) cum referret, ab se frequenter ad sacram Aedem in syluam cum alijs itum: eamque sua memoria in Collem duorum fratrum esse translatam. Porrò Hieronymus Angelita perpetuus Recinetensis ciuitatis Secretarius, in Historia Virginis Lauretanę author est, Paulum Rinalduciũ, & Franciscum Priorem à Lauretanæ Ecclesiæ Rectore, eodemque

Hier. Ang.

Præp. Tere.

demque

demque Antiſtite Recinetenſi, Præpoſito Teremano, etiã ſacramento adactos illa quæ Teremanus ipſe commemorat, pro teſtimonio dixiſſe. Ex quo ſatis apparet Præpoſitum Teremanum, cum teſtes huiuſce tanti miraculi, rite deinde interrogaret, Adminiſtratorem Recinetenſem, nõ ſolum Gubernatorem Domus Lauretanæ fuiſſe. Ac ne cuiquam Præpoſiti Teremani fides in dubium venire poſſet, Nicolaus Aſtius Recinetenſis Epiſcopus in tabulis donationis (cuius ante meminimus) haud obſcurum egregiæ eius fidei, ac religioni teſtimonium tribuit his verbis: *Conſiderans grata deuotionis, ſinceraque fidelitatis obſequia, & diligentiam valde grandem, qua viri venerabiles, & circumſpecti* D. *Petrus Georgij Præpoſitus Eccleſiæ S. Sinidei de Teramo gubernator almæ domus, nec non* D. *Antonius &c. Præsbyteri reſidentes in alma Domo tam longo tempore ipſi Eccleſiæ in ſpiritualibus, & in rebus, ac negocijs ipſius Eccleſiæ, & almæ* Domus *temporalibus impenderunt, & adhuc cura vigili, & diligenti, ac ſolertibus ſtudijs, & ſollicitudinibus impendere, & impertire non deſinunt*, & quæ ſequuntur. Igitur talis viri ſpectata religio & authoritas magnam adiecit hiſtoriæ fidem. Ex eo autem tempore, ſiue reddita Pontifici ſanitas, ſiue fama benignitatis in pauperes aduenis, ſiue etiã Lauretanæ hiſtoriæ promulgatio B. Mariam Lauretanam apud omnes gentes claram, ac nobilem fecit.

FINIS LIBRI PRIMI.

HORA-

HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANAE HISTORIAE
LIBER SECVNDVS.

PAVLVS II. PESTILENTIÆ EXEMptus Lauretanam Aedem decretis ornatam nouo templo decorare molitur. Cap. I.

CELEBRIS, inclytæque iam hinc toto fermè orbe Christiano Aedis Lauretanæ miracula, atque ornamenta exsequar, quorum fama omnium iam aures, animosque compleuit. Post Pij Pontificis decessum. Cardinales Pium Anconam prosecuti, Romam ad comitia Pontificia iter intendunt. Atrox per id tempus ex tanta hominum colluuione, vt fieri solet, Anconæ orta pestilentia erat, quæ intolerabili æstu per autumnum humana corpora mouente, per vulgaria primum capita vagari cœpit. Inde nobilitatem quoque primoresque corripuit. Ergo præsentis periculi terror profectionem Patrum, aut fugam potius maturauit, & si quendam eorum ne fuga quidem eripuit morbo, Lauretanæ gloriæ materiam futurum. Petrus erat Barbus Cardinalis S. Marci, ætate, prudentia, ac rerum vsu inter cæteros eminens. hic pestilentia tactus, æstuare animo cœpit, cũ fœda impendentis mortis facies oculis obuersaretur. Sed Hier. Ang.

Pius

Pius II. Pontifex Lauretanæ opis recens erat documentum. Itaque valetudinis Pio diuinitus redditæ memor deferri se confestim ad templum Lauretanum iubet. Quò vt ventum est, eiectis arbitris, in Deiparæ cellam infertur, ibi venerabundus procumbere humi, omnem in B. Virgine secundum Deum suæ curationis spem reponere: vrgentis morbi, mortisque impendentis remedium exposcere: Rempublicam Pontifice orbam Deo, ac B. Virgini impensius commendare. Nec frustra. precibus insistenti lenis quidam, ac dulcis somnus obrepsit. Fama est illi in quiete Deiparam Virginem cælesti quadam specie oblatam, quæ bonum habere animum iusso, auditas eius preces nunciaret: mox discussum iri morbum: insuper ipsum propediem Dei nutu Pontificem Maximum futurum. Haud vanum fuisse visum docuit euentus. Extemplo cum somno morbus abijt: ipse voti compos, animi, corporisque vigorem omnium spe maturius recuperauit. Igitur admodum lætus multiplex Dei, Deiparæque beneficium agnoscit: & gratijs vtrique impense actis, sospes ac vegetus exit è sacrosancto sacello, cunctis qui eius morbi conscij erant, attonitis, & ingenti admiratione defixis. At ille B. Mariæ promisso ad summi sacerdotij spem erectus, & simul accepti beneficij satis memor, Lauretanæ Aedis Præsidem protinus accersi iubet. Huic propalam enunciat, sibi esse in animo magnificentissimum S. Mariæ Lauretanæ templum condere. Proinde primo quoque tempore calcis, cæmentorum, materiæ, quod satis sit, comparet suo nomine, sumptuque. Inde Romam ad comitia profectus, Pontifex creatur. Pauli Secundi inditum nomen. Vix dum Pontificatu inito, haud immemor cuius ope, & valetudinem, & summum illud fastigium adeptus esset, Lauretanum templum moliri instituit. Ac præsagiente iam animo futuram olim amplitudinem eius loci, veteri templo disturbato, ingentem circa aream insanis occupat fundamentis. Inde opus cœptum strenue ædificare pergit. Bonam templi

Card. S. Marci pestilentia liberatur in Aede Lauret.

Paul. II. templum Aedi Laur. excudat.

Lauretani partem à Paulo II. exstructam esse, fidem facit Baptista Mantuanus. Apud quem in Agelariorum carmine, Antonium Principem virum præter Piceni orã nauigantem, sic gubernator nauis affatur: *Bapt. Mant. lib. 6.*

Quod cernis Picentia iuxta
Littora, delubrum est illud venerabile Magnæ
Matris, ab Assyrijs, quod Dÿ super æquora quondam
Huc manibus vexere suis.

Et paulopost:

Laureta delubra vocant; neu crede superbam
Hanc ædem venisse fretis; superaddidit ista
Templa sacerdotum Princeps ingentia Paulus.

Ex quo profectò coniectari licet, Lauretanum templum ab eo pene ad fastigium esse perductum. Inter hæc, dum templum summa ope exstruitur, Pontifex non ædificijs solum, sed litteris quoque, ac muneribus Pontificijs Deiparæ Domum adornauit. Nam visentibus Aedem Lauretanam diebus omnibus B.Mariæ sacris, ac præterea Dominicis diebus, peccatorum omnium veniam indulsit. Pretium operæ visum est caput litterarum inserere, vt extet egregium summi Pontificis de eximia Lauretanæ Domus sanctitate testimonium, idemque recuperatæ ab eo diuinitus valetudinis monumentum. Pauca igitur, veteri Rom. Pontificum more præfatus, ita scribit. *Quamuis pro magnitudine gratiarum, quas diuina* Maiestas *ad intercessionem gloriosæ Virginis Mariæ filÿ eius genitricis, fidelibus ad eam pia vota dirigentibus quotidie facit: sanctæque Ecclesiæ in honorem nominis sui dedicatæ sint summa deuotione venerandæ; id tamen erga illas propensiùs est agendum, in quibus Altissimus ad intercessionem eiusdem Virginis, maiora, & euidentiora miracula frequentius operatur. Manifestat autem rei experientia ad Ecclesiam S. Mariæ de Laureto Recanatensis Diœcesis, vbi est imago B. Virginis Mariæ, ob magna, stupenda, & infinita miracula, quæ ibidem eiusdem Almæ Virginis opera apparent.* ET NOS IN PERSONA NO-

Pauli II. Indulg.

Pauli II. testimonium.

Pauli II. beneficia.

STRA EXPERTI SVMVS, *ex diuersis mundi partibus confluere*, & quæ sequuntur. Indulgentijs porrò singulares immunitates adiecit. Quippe Lauretanam Aedem vna cum ministris, cæterisque rebus ad eam pertinentibus ab Recinetensis Episcopi iurisdictione exemptam in suam, sedisque Apostolicæ, & Apostolorum Petri & Pauli tutelam recepit: Sacerdotibus Lauretanis absoluendi peregrinos à sceleribus ac flagitijs Episcopo, Sedique Apostolicæ reseruatis satis amplam dedit facultatem. Posterioris quoque huius decreti prooemium, in quo perhonorifica fit mentio Lauretanæ Domus, libet apponere, id est tale: *Cum ad Ecclesiam B. Mariæ de Laureto extra muros Recanatensis ciuitatis fundatam, in qua sicut fide dignorum habet assertio, ipsius Virginis gloriosæ Domus, & Imago Angelico comitatu, & cætu mira Dei clementia collocata existit, & ad quam propter crebra, ac stupenda miracula, quæ eiusdem gloriosæ Virginis meritis, & intercessione pro singulis ad eam recurrentibus, & eius auxilium implorantibus cum humilitate, Altissimus operatur, in dies, & in diuersis mundi partibus etiam remotissimis eiusdem Virginis gloriosæ liberati præsidijs populi confluat multitudo*: & cætera quæ sequuntur.

Aedes Lauret. exépta.

Pauli II. testimon. alterum.

Iacobus Franciscanus ab insanabali morbo, & Dæmonum oppugnatione liberatur. Cap. II.

PRoduntur autem quædam huius temporis non omittenda miracula. Iacobus Picens vir sanctus è Franciscana disciplina, pariter pietate, ac doctrina clarus Euangelii præco fuit anno eius seculi circiter LXX. Hunc insanabilis morbus inuaserat, & animum ægritudo corporis vrgebat: quippe ea mali vis erat, vt omnem iuuandi sacris concionibus homines spem præcideret. Ergo humani remedii inops ad Deum Deiparamque animum, ac

Chro. Franc. lib. 6. c. 3. & 4.

vota

vota vertit. Mox quamuis afflicta valetudine, Lauretum peregrinatorum ritu venit. Virginis cellam ingressus inter sacrificandum, cœli Reginam enixe obortis lacrymis orat, vt Iesu filio propitiato, impetret sibi corporis sanitatem; quæ sanctum eius Euangelium prædicando, multis fortasse populis saluti foret. Nec mora. oblata illi protinus est Deiparæ species iubentis eum alia ab se petere: Nam quod peteret, esse iam datum. & Iacobus illico salutem sibi redditā sentit. Itaque gratiis B. Virgini actis, non tam suam, quam eorum, quorum saluti studebat vicem lætus, remeat domum. Nec vna hac in re B. Mariæ Lauretanæ is expertus est opem. Interiectis aliquot annis, ab importunis diabolis diu, multūque vexatus Lauretum certissimum malorum leuamentum, accurrit. Ante aram Virginis non sine animi angore, sacris operatus, expertum eius auxilium exposcit: finemque tandem orat tam molesto periculosoque certamini. Auditæ preces. Impensius oranti B. Maria se rursus ostendit. Et bono animo esto fili, inquit, ac summo rerum parenti grates agito. Adest pugnæ finis, & te cœlestis corona victorem manet. Prædictionem comprobauit euentus. Haud ita multo post fractę infestorum hostium vires: Læta repente secuta pax: ipse deinde cœlesti præmio donandus euocatus in cælum.

A Xysto Quarto Pont. vetera decreta cumulantur nouis. Cap. III.

NEc Paulo Secundo Xystus Quartus Pauli successor studio ornandæ Lauretanæ Virginis cessit. Nam & veteribus Indulgentiis addidit nouas, & Pauli immunitates sua authoritate firmatas, adiecta immunitate decumarum, auctisque Lauretanis sacerdotibus facultate dispensandi vota, cumulauit. Donationem insuper Nico- *Hier. Ang. Bern. Cyril.*

lai Aſtii Epiſcopi Recinetenſis (de qua ante diximus) authoritate Apoſtolica ſanxit anno eius ſeculi circiter lxxv. qui Iubilæi celebritate inſignis fuit. Egregium porrò ſuũ erga B. Virginem Lauretanam ſtudium, pietatemque in cuiuſdam diplomatis ſui proœmio teſtatum reliquit his verbis: *Cupientes, vt ipſa Eccleſia Lauretana, ad quam ſpecialem gerimus deuotionis affectum, congruis honoribus frequentetur: & vt fideles populi libentius, eo deuotionis cauſa confugiant, confirmamus*: & quæ ſequuntur. Nec nihil vel ad Xyſti laudem, vel ad Lauretanæ Domus authoritatem facit, quod idem Pontifex, cum Carmelitani certiſsimis argumentis fidem ei feciſſent, ſacra omnia Paleſtinæ loca (atque in his ipſum domicilium Virginis) priuſquam Saracænorum armis occuparentur, Carmelitanæ familiæ credita & commiſſa fuiſſe; hoc ipſum litteris Apoſtolicis in eorum gratiam ſcriptis teſtatus eſt. Quæ cauſa fuit cur deinde Carmelitanis ſacroſanctæ Domus ſit procuratio reddita, vt dicturi ſumus in loco. Ad hęc Xyſtus Hieronymo Robureo ſororis filio Cardinali cum Epiſcopatu Recinetenſi tutelam permiſit Aedis Lauretanæ, haud paruo ipſius Aedis bono. Quippe & auunculi inſtinctu, & ſua voluntate templum à Paulo inchoatum exædificauit: eiuſque cultum ſacra ſupellectili, lectiſſimis Sacerdotibus, Cantoribuſque adauxit.

Hiero. Robur. Card. patronus Lau. Aedis.

Ingens Turcarum manus Lauretanæ opulentiæ imminens diuinitus fugatur.

Cap. IV.

SVb idẽ tempus ingens procella exorta, & opulentiam & religionem Lauretanę Aedis oſtendit. Mahometes Turcarum Imperator Rhodo Inſula nequicquam oppugnata, vnum è ſuis Ducibus cum claſſe in Italiam deſtinauit. Is igitur anno eius ſeculi circiter LXX. ex improuiſo

Hier. Ang.

prouisō Hydruntum oppidum nobile in Salentinis, velut claustra Italiæ occupauit. Exin finitima circum loca populatus, ceteræ orę maritimę Adriatici sinus imminebat. Ergo Recinetenses, & si impendentis periculi fama conterriti; tamen immemores patriæ Lauretanam Domum summis opibus propugnare statuerūt. Valido igitur præsidio imposito, excubias agitabant dies noctesque. Ac ne barbaros opulentæ prædæ spes ad Lauretanam Aedem oppugnandam alliceret; Lauretana dona præcipua in tutum recipi placuit. Mox deprompta, ac de more relata in tabulas, à certis hominibus Recinetum deferuntur, & in arce conduntur. Satis constat ea dona tum sex ferme aureorum millibus æstimata. Inter cætera Laurentij Medicei (is Petri filius, Magni Cosmi nepos fuit) statua argentea, quæ nixa genibus altitudinem excedebat cubitalem. Compendiaria fortasse simulacri eius inscriptio (in qua erat Laurentius P. F. Medices) Angelitam decepit, vt Laurentium per Franciscum interpretaretur, quod significabat Petri filium. Credo equidem Laurentium cū Xysti Pontificis, sociorumque armis premeretur adeo, vt ad ipsum Ferdinandum Neapolitanum Regem, acerbissimum hostem suum confugere cogeretur, donum eiusmodi vouisse: bello deinde periculoque defunctum Lauretanæ Virgini, vel tulisse, vel misisse. Cæterum sapiens Recinetensium consilium, subductumque periculo sacrum aurum, argentumque haud quaquam barbaros à conando scelere auertit. Turcæ populabundi ad Castrum Portus Recinetensis classe delati, omissa minorum prædarum cura, ad Lauretanam prædam, quam opulentissimam sciebant esse, asportatam alio nesciebant, iter intenduut. Tuebantur Lauretanam Aedem, vt diximus, Recinetenses, leue aduersus Barbarorum exercitum insolentem victoria præsidium; nisi ipsa loci Præses suæ domui præsidio foret. Itaque ad sacræ Domus conspectum, ingens repēte terror totam Turcarum peruasit: aciem cunctosque è vestigio

inuitissimis animis referre coegit pedem, stupore attonitos, & Deum profecto pro illa Aede stare memorantes. Nec tamen illis sacrilegus conatus impune fuit. Superbissimus Tyrannus haud ita multo post, subita morte extinctus: Hydruntum à Christianis receptum: Turcæ Italia pulsi. Cæterum id ipsum periculum Cardinalem Robureum Laureti Patronum admonuit, vt Lauretanum templum destinatis propugnaculis primo quoque tempore communiret. Ex eo templum ipsum in arcis modum impense muniri cœptum aduersus repentinos hostium incursus.

Ab Innocentio VIII. donis colitur. Carmelitanorum curæ committitur.
Cap. V.

XYsto sublectus Innocentius Octauus, cuius Pontificatus quà vrbanis, ac domesticis turbis exercitus, quà Neapolitano implicitus bello, nullam pene facultatem, opportunitatemue habuit bene de Lauretano templo merendi. Attamen huius laudis non penitus expers fuit. Innocentius quippe eximia pulchritudine auream bullam cum gentilitijs insignibus donum misit Lauretanę Virgini suspendendam è collo, velut suæ erga illam religionis indicium. Pontificale insuper amiculum (pluuiale appellant) ex holoserico villoso, auroque magnificis sane ac præclaris floribus pictum, & opere Phrygio prætexto, margaritisque conspicuum. Ad hæc peripetasmata intexta ex auro, sericoque. Eodem Pontifice Card. Robureus, Lauretanæ Domus pariter, & Carmelitanæ familiæ Patronus, haud parum memor Carmelitanos patres nuper certis argumentis probasse Xysto Quarto auunculo suo, sacram Domum priusquam è Galilæa discederet, Carmelitanorum commissam fuisse curæ; eosdem ex authoritate Ponti-

Cod. Laur. *Bapt. Mant.*

Pontificis Lauretano præposuit templo. Hi iampridem à Barbaris ex Asia pulsi Europam non magis cœnobijs, quam optimis exemplis impleuerant. cæterum laxatam paulatim disciplinam nuper in Italia nouis adstrinxerant legibus. Lecti xxx. ex eorum numero maximè ad eam rē idonei. Horum ex numero Baptista Mantuanus fuit Congregationis Mantuanæ Vicarius Generalis, qui Lauretanæ Domus scripsit historiam, & Robureo Cardinali dicauit eo ipso anno, quo Lauretū venit, hoc est M. CCCC. vnde nonagesimo.

Baptistæ Mantuani testimonium. *Cap. VI.*

Baptista igitur Mantuanus Theologus idem, ac Poeta egregius initio suæ historiæ, egregium Aedi Lauretanæ tribuit testimonium, quod ab re non erit nostræ historiæ intexere. *Cum nuper*, inquit, *venissem ad sacratissimæ Virginis Mariæ sanctum domicilium, vidissemque qualia, & quanta Deus ostendit in eo loco miracula, & suæ virtutis, atque clementiæ signa manifestissima; me subito horror inuasit, & visus sum audire vocem Domini loquentis ad Mosen: Non appropinques huc, solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est.* Inde præfatus legisse se in templo Lauretano tabulam parieti affixam, situ & carie corrosam, in qua vnde, & quonam pacto locus ille tātam sibi vendicasset authoritatem, conscripta erat historia, hæc inquam præfatus adiecit. *Historia igitur in tabella continebatur eiusmodi, Templum B. Dei Genitricis Lauretanæ quondam ipsius Virginis cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab Angelo Gabriele salutata, & Spiritu sancto fuit obumbrata.* Cætera inde persequitur, quæ à Præposito Teremano memoriæ prodita, & in Lauretana Aede proposita diximus: vt ex Teremani tabula esse deprompta satis appareat.

Bapt. Mant. testimon. ū.

pareat. Ad extremum augustissimæ huius Domus lauda-tionem ingressus, eam non modo terrestri paradiso, vbi Eua ex Adæ latere effícta est: Monti Sinæo, vbi lex data: templo Salomonis præcipua numinis præsentia inclyto; Bethleemio antro, quę cunabula fuerunt Saluatoris: Tabori Monti, vbi Christus clarissima luce circumfusus apparuit cum Mose, & Helia colloquens: Monti Oliuarum, vnde Christus triumphans ascendit in cœlum; verum etiam augustissimo Christi sepulchro, quo nihil in terris sanctius habetur, longe multumque anteponit. præcipuè quod hic Deus humanitate indutus fundamenta iecerit salutis humanæ. Cuius laudationis illa est insignis sane, ac frugifera clausula. *Sed quid plura de Domus huius ineffabili dignitate commemorare pergo? libet mihi Iacob Patriarchæ sermone concludere. Terribilis est locus iste, non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cæli.* Ergo à Mantuano viro celeberrimo prodita litteris est Lauretana historia, quæ ad eum diem sermonibus tantùm vsurpabatur. Ex eo tempore vulgari cœpta, magno, vel Lauretanæ religionis incremento, vel mortalium bono. Namque ea, quam dico, historia breui volumine circumlata, cum auidè ac passim lectitaretur; plurimorum animos ad Lauretanam Aedem visendam colendamque pellexit. Cæterum annus ille non magis Mantuani historia, quam egregio nobilissimi Principis dono insignis fuit. Quippe eodem ipso anno M. CCCC. LXXXIX. Stephanus Bathorius Transyluaniæ Princeps (Vaiuodam ipsi appellant) argenteum B. Mariæ simulacrum ferè sesquicubitale, egregiè factū, pulchrèque auro interlitum Lauretanæ Virgini donum misit. Ad Virginis pedes Vaiuodæ ipsius armati effigies, item ex argento supplex visitur. Votiuum esse donum causa basi inscripta declarat.

Vaiuodæ Transyl. D.

MAGNIF.

MAGNIF. D. COMES STEPHANVS DE BATHOR
VAIVODA TRANSILVANVS. ET SICVLORVM COMES
NECNON IVDEX CVRIÆ SERENISSIMI PRINCIPIS
D. MATTHIÆ DEI GRATIA REGIS VNGAR. BOEM. &c.
IN HONOREM DEI
ET EIVS GENITRICIS MARIÆ
OB EAM CAVSAM. QVOD IPSE PER INTERCESSIONEM
EIVSDEM VIRG. GLORIOSÆ A QVODAM MAXIMO
PERICVLO LIBERATVS FVIT.
AN. M. CCCC. LXXXVIIII.
DICAVIT.

Nobilis mulier è Gallia à ſeptem diabolis obſeſſa liberatur. Cap. VII.

IDem porrò annus inſigni miraculo memorabilis perhibetur. Petrus cognomento Orgentorix ciuis Grationopolitanus fuit genere, atque opibus clarus. Huius vxor Antonia nomine pari nobilitate mulier à ſeptem teterrimis diabolis obſeſſa tenebatur. Petrus igitur liberandæ cuniugi intentus, cum nihil in Gallia inexpertum reliquiſſet, eam adduxit in Italiam. Ac primo Mediolani ad S. Iulij, inde Mutinæ ad S. Geminiani, denique Romæ ad ſacram columnam ſolemnes exorciſmi, nequicquã adhibiti, Deo liberatæ mulieris decus Lauretanæ Virgini reſeruante. Iamque Orgentorix conſilij auxilijque inops in patriam deſperata re, cogitabat; cum in Rhodium equitem incidit ſibi notum, & Lauretanæ Virginis ſatis gnarum. Huius ſuaſu, fiduciæ plenus venit cum vxore Lauretum anno eius ſęculi LXXXIX. Quo vt ventum eſt, mulier ſumma vi obluctans à decem robuſtis viris alleuatur, & in ſanctiſsimam cellam delata ante B. Mariæ effigiem ſiſtitur. Stephanus Francigena Canonicus Au- *Bapt. Mant. Hier. Ang.*

 ximanus,

ximanus erat tum custos sacrosancti sacelli, vir probitatis ac virtutis expertæ, qui vexatores diabolos exorcismis de more vrgere cœpit. Illi iubente Stephano nomina sua professi, exire obstinate recusabant. Sed vicit dæmonum obstinationem constantia sacerdotis, & scilicet diuina vis. Itaque eorum quatuor Dei numine, & Deiparæ nomine, alius post alium exacti, ingentibus ædem clamoribus impleuere. Tres erant reliqui pertinaciores cæteris. Hos igitur Stephanus maiore vi adortus, & Mariæ nomen inclamans premere instit. Haud ita multo post quintus (Heroth nomen erat) malis fessus excessit signo dato. Stephanumque compellans ait: Maria nos eijcit, non tu. Inde sextus (cui nomen Horribilis) erumpens vociferatur queribundus. Maria, Maria nimium in nos sæuis. Cęteris eiectis, postremus nomine Arcto ante omnes alios pertinax lamentari magno gemitu, eiulatuque cœpit. Nimis potens es Maria, vtique in hoc loco, vbi nos ex nostra possessione exigis inuitissimos. Illata cum honore eius loci mentio sciscitandi cupidinem Stephano iniecit. Ergo mendaci ad verum extorquendum, sedulo instandum ratus, percontari, quis tandem ille esset locus: in eoque perstans Dei, ac Deiparæ nomine imperare, vt verum eloqueretur. Nec frustra. Arctus exorcismorum vi subactus tandem profitetur, illud esse Deiparæ cubiculum, vbi Deum Gabrielis nuncio conceperit: & simul adiungit, se diuinitus subigi, verum in præsentia edicere. Tum vero Stephanum cupido incessit cognoscendi, vbi Angelus stetisset salutans Virginem; vbi Virgo cum salutaretur, oraret. Igitur, vt ex mendacij patre verum exsculperet, solemnibus exorcismis subigere instit, vtrumque vt locum demonstraret sedulo. Ille demum diuina vi coactus enunciauit, Virginem quidem in cellæ angulo vltra cornu Euangelij ad dextram sacrosancti camini (vbi nunc est scabellum aptum genibus flectendis) Deo supplicantem à Gabriele salutatam: ipsum vero Angelum ex diame-

Energumena liberatur

diametro in aduerso angulo ad fenestræ dextram substitisse; vt facile appareat ab Angelo, Virginis reuerentia, quam remotissimum locum intra cellæ parietes esse quæsitum. Arctus ergo hisce rebus enunciatis,tandem ex corpore obsessæ mulieris excussus, eam reliquit exanimem. At illa haud multo post ex pauimento, vbi prostrata iacuerat, redeunte animo surgit: simul cum viro ingentes Lauretanæ Virgini grates agit, vota persoluit. Haud facile res alia huius generis nobilior, testatiorque. Interfuerunt plerique primorum Recinetensis ciuitatis, in quibus Ioannes Franciscus Angelita pater eius,qui Lauretanæ Virginis historiam texuit. Interfuit Antonius Bonfinis Asculanus, is qui Vngarici Regni Decadas scripsit. Itemque Io. Baptista Mantuanus, vt ipsemet in Lauretana historia profitetur. Qui ad ea quæ diximus hoc addit: Arctum illum rite exorcismis subactum, hoc quoque inter cætera indicasse, sacram Virginis cellam, antequam Nazaretho excederet, Carmelitanorum curæ commissam fuisse. Quæ quamuis mendacis Diaboli indicio enunciata, tamen quia veracis, ac præpotentis Dei vi,ac nomine sunt extorta; haud pro vanis habenda: præsertim cum veri similia sint, & Christianæ religionis augeant cultum.

Recinetensis ciuitatis donum ob depulsam pestilentiam. Carmelitanorumque discessus. *Cap. VIII.*

ALexander inde VI. Innocentio VIII. succesit,cuius Pontificatus flagrante intestinis, exterisque bellis Italia, haud pacatior quàm Innocentij, quanquam Iubilei celebritate, quæ in annum millesimum quingentesimum incidit, insignior fuit. Ea tempestate atrox Recineti grassabatur lues, quæ contagione vulgata ciuium pluribus absumptis, grauiorem in dies minitabatur ciui- *Hier. Ang.*

tati cladem. Igitur à Magiſtratibus de primorum conſilio, indicitur ad Lauretanam Aedem ſupplicatio: votum publicè nuncupatur. Nec ſpes preceſue in irritum ceciderc. Extemplo votiua ſupplicatione, veluti diuina manu peſtilentia abſterſa: Ciuitas periculo exempta. Ergo Recinetenſes voti rei pro domeſticis quiſque copijs, magnam pecuniæ vim in votiuum conferunt munus. Decretaque ſupplicatione, coronam auream gemmis diſtinctam clariſſimis Lauretanæ Virgini donum ferunt, anno eius ſeculi XCVI. Corona B. Virgini impoſita, & ſimul à Robureo Cardinale impetratum eſt, vt ea nunquam remoueretur: Cardinaliſque beneficium Iulij Secundi, & aliorum deinde Pontificum authoritate firmatum. Et valuit apud finitimos populos gratæ pietatis exemplum. Hinc ille mos increbuit, qui hodieque viget, vt Piceni vrbes, & oppida quotannis inſigni ſupplicatione ac pompa coronam Lauretanæ afferant Virgini. Haud ita multo poſt Hieronymus Robureus Cardinalis ſanctiſsimæ cellæ pauimentum, qua ſupplicantium genibus attritum, quaauellentium manibus effoſum (quippe auulſa inde ſaxa, ſericoque inuoluta pro reliquijs auferebantur) quadrato marmore diſcolori pulcherrimè ſtrauit. Opus ſcutulatum eſt egregium, & vel in tanta, quanta nunc Lauretanum ſacellum eſt, magnificentia viſendum. Porrò circa veſtibulum templi magnificentiſsimas ædes à Bramante architecto illa tempeſtate inclyto deſcriptas Robureus moliri cœpit, annuente Pontifice. Ciſternam quoque ingenti amplitudine in medio templi atrio exſtruxit ornauitque, ne quando oppidanis aduenisue deeſſet aqua. Cæterum incolarum, & peregrinorum commodis conſulenti veteres Lauretani templi curatores inſtaurandi fuerunt. Cœli grauitas, quæ tum erat Laureti ex circumiectis nemoribus lacuniſque, Carmelitanorum Patrum complures abſumpſerat. Itaque Petri Taruiſini Vicarij Generalis iuſſu, relicta Lauretanæ baſilicæ procuratione,

Ciuitatis Recinet. donum.

nono

nono anno, quam venerant, ad salubriora migrarunt loca. Horum in locum pij aliquot Sacerdotes, sed mercenarij à Cardinali Patrono substituti, qui ad Leonis Decimi Pontificatum durarunt, qua tempestate res tandem ad Canonicos venit.

Iulij II. decreta, nouique templi molitio, & nobilium hominum dona. Cap. IX.

EXempto rebus humanis Alexandro Sexto, Pius Tertius sublectus Pontifex bonus, sed breuis adeo, vt vix tertiam hebdomadam excesserit. Pio Iulius Secundus subrogatus, religione erga Lauretanam Virginem nulli Pontificum secundus. Is quippe anno quarto Pontificatus sui, siue Xysti Quarti patrui exemplo, siue quod in Pontificia ditione armis recipienda, imploratam Lauretanæ Virginis sensisset opem, Lauretanam Aedem summa ope ornare cœpit. Omnium primum, rem ad augendam loci religionem efficacissimam, veterem Aedis famā Pontificia authoritate altius in mortalium pectoribus defigendum ratus est. Itaque in primi diplomatis sui prooemio, Vrbani VI. Bonifacij IX. Martini V. Maximorum Pontificum decreta Aedi Lauretanæ perhonorifica perstringit. Hinc Lauretanæ Domus primordia exsequens cubiculum esse ait (vt piè creditur, & fama est) B. Mariæ, vbi illa concepta, vbi educata, vbi ab Angelo salutata Christum conceperit alueritque. Hanc deinde ædem ab Apostolis consecratam, ac diuinitus primum è Nazaretho, exinde è sylua latrocinijs infesta in collem duorum fratrum; hinc ob fraternas rixas in eum, vbi nunc sita est, collem demigrasse. Deinceps præfatus, se non minore studio teneri Lauretanæ Domus ornandæ, quam Paulum Secundum, aut Xystum Quartum, quorum præclara in eam extarent beneficia; confirmat illorum munera, immunita-

Iulij II. Bulla, & testimonium.

munita-

Iulij II. beneficia. munitatesque. Lauretanam insuper Aedem, denuo in tutelam Pontificis receptam Pontificium sacellum appellat, sacra inibi officia solemni ritu similiter, vt Romæ in sacello Pontificis, peragi iubens. Porrò Lauretani templi ministris omnibus indulsit, vt Pontificij familiares, & cõuictores essent eo iure, quo qui optimo. Ad hæc Prætorem Laureto præsidere iussit à Pontifice diligendum, cui etiam mistum dedit imperium. Ex quo tempore oppidum Lauretum exemptum. Lauretum Recinetensium ditioni exemptum sui iuris esse cœpit. Annonam quoque & alia venalia Lauretum deferentes omni portorio, ac vectigali immunes esse voluit. Interdixit etiam ne quisquam dona, seu pecunias B. Mariæ Lauretanæ oblatas auerteret, cum excommunicationis latæ sententiæ minis. Per id quippe tempus plurimis non pecunijs solum, sed etiam muneribus sacram Aedem Georgij Monachi D. auctam reperio. Georgius Monachus Patauinus B. Virginis Lauretanæ effigiẽ ex argento expressam, pondo librarum quinque, donum attulit. Card. Tranensis D. Cardinalis Tranensis alteram eiusdem formæ ac materiæ effigiem, sed ponderis duplo maioris. alij alia, quæ exsequi operæ non est.

Paralytica nobilis mulier sanatur.
Cap. X.

FVit hoc ipsum tempus etiam miraculis insigne. illud autem præcipuum, quod incidit in annũ M. D. VIII. Bern. Cyril. Longus quidam Neapoli fuit vnus è Consiliariis Regiis, clarus in paucis. Huius coniux femina primaria (ex viri cognomine Longa dicebatur) omnibus capta membris, acerbissimis insuper discruciata doloribus miserrimã trahebat vitam, morti quam vitæ similiorem. Itaque ad vltimum damnata ope medicorum, exorat virum, vt Lauretum deferri ipsam iubeat. Quò vt peruentum est, generũ suum itineris comitem rogat, certum vt sacrum in augu-

ſtiſſima Virginis cella faciendum curet ſuis rationibus accommodatum: nimirum cuius initium eſt: *Repleatur os meum laude*, in quo ſanati à Chriſto Paralytici Euangeliũ recitatur. Id ſacrum ſextæ feriæ à Pentecoſte aſſignatum, vtique alienum ab eo tempore erat, cum iam pridem is abiiſſet dies; ſed Longa votiuum id ſacrum expetebat. Vix hoc planè genero mandauerat, cum ipſa eodem genero proſequente, in ſacroſanctam defertur Aedem, ac B. Virgini ſiſtitur, haud dubia ſpe Deiparæ preces ſalubres ſibi futuras. Ecce tibi prius quam gener ſocrus ſuæ mandata exſequi poſſet, ad aram accedit ſacerdos ignotus: qui rem diuinam ab illo ipſo introitu: *Repleatur os meum laude*, orſus, Longam ingenti admiratione perculit. Igitur ſtupore attonita pauliſper hæſit. Inde verſa ad generum, qui non dum ab ea, ſacri curandi cauſa, diſceſſerat, ſed iam diſcedere parabat, Mane,inquit,nihil attinet te ire: hoc ipſum eſt ſacrum, quod requirebam. Porrò vt ad illum Euangelii locum ventum eſt, *ait Paralytico: Tibi dico ſurge*. mira res dictu, viſuque.paralytica mulier repente diuina quadam vi, ſimul membra conſolidari, ſimul mentem inſolita dulcedine perfundi ſentit. Extemplo igitur gratulabunda exſurgit è ſella, cæteris rei nouitate, ac ſtupore attonitis: manantibuſque gaudio lacrymis,nullum facit agendi grates B. Virgini modum. Ad vltimum re diuina peracta,ſuis ipſa pedibus ad hoſpitium tendit, cunctis vtique eius familiaribus tantæ rei miraculo ſtupentibus. Aderat tum forte Laureti Dux Termalẽſis cum delecta equitum manu, qui a Iulio II. in Galliam Ciſalpinam ad bellum euocabatur. Hic igitur (vt qui Longam, eiuſque inſanabilem morbum familiariter norat) vbi ſuis ingredientem pedibus eam vidit; hæſit ſcilicet rei nouitate obſtupefactus. euidenti deinde miraculo motus, diuinas cum illa laudes miſcuit. Noua exinde res auxit miraculi fidem. Sacerdos ille, qui Longæ rem diuinam fecerat, diu multumque requiſitus nuſquam comparuit;

paruit; diuinitus missum crederes, vt diuini operis minister foret. At Longa voti compos Neapolim regressa, valetudinem diuinitus receptam Deo consecrandam existimauit. Proinde sacrarum Virginum cœnobium Neapoli instituit: ipsa ægrorum insanabilium ministerio se se deuouit, Raimundo Cardona Prorege Neapolitano.

Iulius II. Lauretanum templum absoluit, munitque. Cap. X I.

IVlius porrò alia multa beneficia, quæ longo explicata diplomate operepretium non est referre, superioribus adiecit. Aucta hisce immunitatibus Aede Lauretana, ad eius munimentum cura Pontificis versa. Igitur haud minore animo pacis opera aggressus, quam quanta mole gerebat bella, Lauretanum templum à Paulo Secundo inchoatum, cuius absolutio varijs casibus turbata fuerat, nō exstruere solum, sed etiā permunire parat. Videbat quippe ædem non minus sanctimoniæ, quam opulentiæ fama inclytam in vico immunito expositam, seu militum, seu barbarorum auaritiæ fore. Bramantis ergo nobilis architecti consilio atque opera vsus, per Hieronymum Robureum Laureti Patronum rem vrgere cœpit. Et Hieronymus Lauretanam Aedem omni ope ornare, munus ac decus Robureæ familiæ ratus, basilicam in arcis modum exstruxit muniuitque. Quippe sacella ipsa propugnaculorum instar assurgunt. additæ vndique in summis muris pinnæ, aditusque sub tecto, vt ad propugnandum quoquo versus tuto discurrere miles possit. Omnino eminus intuēti arcis potius, quam ædis speciem præbet. Et adiuuat tēpli munitionem collis, cuius in vertice sita eminet, præsertim quà vergit ad mare. Basilicæ corpus ex pilis ingentibus columnarum instar duodecim constat, quarū vtrinque senæ concameratum tectum sustinent. Huic corpori duæ

ri duæ

ri duæ velut alæ, hinc atque hinc adiectæ, cum ſenis ſacellis minoribus, quæ intercolumnijs vtrinque reſpondent. Alia porrò maiora circa templi caput ſacella diſpoſita numero ſeptem: his interiecta ſacraria quatuor, quibus fere Lauretana conduntur dona. Sub tholo, quod eſt velut baſilicæ caput, ſacroſancta B. Virginis cella, præcipuam obtinet ſedem, & vndequaque aſpectabilem; multis circa, vt diximus, ſacellis maioribus, admirabili artificio excitatis.

Iulius II. à bombardæ ictu protectus Lauretanam Aedem donis colit. Cap. XII.

INter hæc euidenti miraculo nouus Pontifici iniectus eſt ardor Lauretanæ Virginis honeſtandæ. Bononiam Diarium
pergens ad comprimendos Bentiuolorum motus, Laure- Iul. II.
tum venit: & ipſo natali B. Virginis die in natali eius cella ſacrum fecit. ſub ſacrum ſolemni pompa in ſuggeſtum ad id fabricatum aſcendit. Hinc populo, qui ad Pontificis aduentum maior ſolito confluxerat, bene precatus, ampliſſimam delictorum Indulgentiã largitur omnibus Lauretanam Aedem eo die ritè viſentibus. Sunt qui ſcribant, Iulium eo tempore vota B. Virgini nuncupaſſe, pio iuſtoque bello Tyrannos perſequi molientem. Certe id, & belli euentus, & Pontificis ob partam victoriam dona teſtantur. Iulius igitur Bononiam profectus, expulſis Bentiuo- Vicciar. l.9.
lis, vrbem pacauit. Inde Fauentia, Foroliuio, Rauenna, Onufr. in Iul. II.
aliiſque Pontificiæ ditionis vrbibus, oppidiſque vi receptis, cum Mirandulæ obſidio Ducum incuria traheretur; ipſemet Pontifex nouo exemplo pergit in caſtra, Duces militeſque ſua præſentia excitaturus. Ibi dum belli conſi- Vicciar. l.9.
lia cum Cardinalibus agitat ſub tentorio; manifeſtum pe- Tradit. Lau.
riculum diuina vtique euaſit ope. Quippe globus ferreus inſtar humani capitis, repente ab hoſtibus æneo tormento

prægrandi excussus, deiecto Prætorio, nihil omnino Pontificem ipsum, aut quemquam eorum, qui Pontifici in consilio aderant, læsit. Id enimuero Pontifex B. Mariæ Lauretanæ debere se professus est; siue quod ad bellum iturus, ei vota fecerat, seu quod ad primum bombardæ fragorem Lauretanam Virginem inclamarat. Ergo Mirandulæ expugnatione, alijsque victorijs clarus Lauretum pergit ad vota reddenda. Gratijs Deo Deiparæque impense actis, globum illum in sacrosancto sacello suspendi iubet, monumentum posteris, quanta pestis esset ab suo capite, Lauretanæ Virginis præsidio depulsa. Suspensus est globus è pariete ab latere sinistro aræ, quod vulgo cornu epistolæ vocatur: vbi nunc quoque monstratur visiturque. Inde Põtifex, vt gratus non tantum pius in Virginem foret, Lauretanam basilicam decorare impensius cœpit. Namque

Iulij II. D. aram maximam sacra supellectili augendam ratus, egre-

Hier. Ang. Bern. Cyril. Cod. Lau. gium aræ amiculum ex veste Attalica crispante, argenteã crucem pondo librarum quadraginta illusam auro, & antiquo opere cælatam: Bina item sesquicubitalia candelabra eiusdem materiæ atque operis, pondo xxvj. ab vrbe misit. Et exstat in turbinata crucis basi titulus, haud obscurum indicium partæ à Pontifice, Deiparæ Virginis ope, victoriæ:

IVLIVS II. PONT. MAX.
DEIP. VIRGINI LAVRETANÆ DICAVIT
ANNO M. D. X.
IN HOC SIGNO VINCES.

Neque his contentus Iulius binos insuper aræ ornatus, (frontalia vocamus) ex holoserico villoso cæruleo, insignes auro, margaritis, & opere Phrygio addidit. Altarium ornatui ornatum ministrorum adiecit, mitram egregio opere, aliaque Pontificalia ornamenta, quibus videlicet, vel Pontifices, vel Episcopi sacris operantes vterentur. Super hæc conchyliata peristromata exornandis

templi parietibus, aliaque complura dona Lauretanæ Virgini dedit dicauitque.

Septennis puella à B. Virgine ipsa Lauretum adducitur. Cap. XIII.

EOdem fere tempore B. Virgo Lauretana, & Pontificem in bello texit, & inopē puellam in pace inusitato miraculo sibi adiunxit. Sabino cuidā, ex pago haud ignobili agri Piceni (Rocham Contradam vocant) filia erat septennis nomine Alexandra, quæ haud longe à pago paternum pascebat gregem. hæc dum oues pascerentur, sub arboribus venerabunda cœlesti numini supplicare consuerat. itaque diuinitus nondum septennium egressa dicauit se Deo. Quo magistro dum precibus institit, Deiparam enixè colens; repente obtulit se illi cœlesti specie Virgo (haud dubiè Dei mater fuit) quæ puellam manu præhensam se sequi iubet. Mira res dictu. triginta millia passuum ab eo loco, ipsamet cœlitum Regina paruam puellam ad Lauretanam deducit Aedem: & ingenti perfusam gaudio ex suæ imaginis ac domus aspectu, reducit ad pascua. Ibi Alexandram, etiam si quæ tandē illa ædes, quæ Virgo esset ignoraret; tamen ingens eius loci, & spectaculi desiderium tenebat. Ergo, vt gustata semel Lauretanæ Domus dulcedo subibat animum, flens precibus vrgere, ac fatigare Sabinum patrem non desinebat, vt ad ædem illam tot liminibus illustrem (neque enim aliter designare nouerat locum) se duceret, vbi pulcherrima illa Virgo habitaret. Eludebat filiæ postulatum pater, siue pueriliter delirare eam ratus, siue quem tandem locum illa describeret, ignarus. Cæterum haud multo intermisso tempore, euenit vt Sabinus cum vniuersa familia Lauretum pergeret. Tum vero Alexandra locum agnoscens, gestire, & exultare gaudio: ac versa ad parentem, En pa-

Am. Laur.
Raph. Rier.

ter, inquit, hæc, hæc illa eſt Domus, quo me pulcherrima illa Virgo candida veſte amicta deduxerat. huc ego redire, hoc ſpectaculo iterum frui expetebam. Obſtupuit ad hæc pater, & eximiam puellæ erga Deiparam religionem animo reputans, ſenſit eam B. Virgini eſſe cordi, vtrique cum Dei mater illam ad ſe à primis annis inuſitata quadam ratione pelliceret. Igitur pietatem filiæ fouere non deſtitit. Remque omnem, nec ipſe tacuit, & Alexandra vbi adoleuit, pijs hominibus ſæpe narrauit, qui deinde alijs, ac mihi ipſi retulerunt. Incidit hoc miraculum in annum ſeculi huius VII. Nec fruſtra hæc fuerunt. Alexandra deinde hoc Tyrocinio imbuta virginitatem perpetuo coluit: vitamque ſanctiſsimè egit ad annum nonageſimũ, Lauretanam Virginem quotannis reuiſens. Tanta porrò fuit ſanctimoniæ fama, vt in oppido Montalbodo Virginũ cœnobio Antiſtita data ſit, vbi miraculis etiam, non tantum virtutibus floruit.

Circa veſtibulum Templi Lauretani ædes Pontificiæ à Iulio II. inchoantur, & ſacroſancti ſacelli cælatura deſtinatur.
Cap. XIV.

CAeterum intentus perficiundo, exornandoque templo Lauretano, augebatur ad impenſas Pontificis animus. Itaque ſacroſancto ſacello muris baſilicæ communito, munimentum Lauretano vico aduerſus hoſtium impetus, incurſioneſque addendum ratus eſt. Dudum Hieronymus Robureus Laureti Patronus, vel maximè memorabilis, qui id operis ſuſceperat, exceſſerat vita, vix apertis primis ædificij fundamentis. Proinde Iulius Pontifex præclara coepta exſequens, eodem Bramante (cuius ante mentionem fecimus) authore, Pontificias circa templum ædes ſanè ingentes, ac magnificas inchoauit, Prin-
cipum

cipum hoſpitio pꝛæcipuè deſtinatas. Quarum forma talis. Aedium ſinus (vbi eſt aditus impluuij) baſilicæ obuerſus eam duobus lateribus quaſi brachijs cingit. In quatuor angulis totidem prominent propugnacula. Tota moles quadrati caſtelli ſpeciem refert, templum habet pro arce. Eius hodie pars vix dimidia aſſiduo multorum annorum labore ſumptuque abſoluta. Nec vero dum Pontificias ædes exſtrueret Iulius, templum adornare deſtitit. Ad eius cultum cantorum chorus inſtitutus: organa muſica egregia, magnifico opere, auroque conſpicua: campanæ duæ eximiæ magnitudine, ac ſpecie fuſæ: turris campanariæ fundamenta iacta Iulij Secundi opera ſunt. Ita ornato templo, auguſtiſsimæ Virginis cellæ extrinſecus ornandæ, ſatis pretioſi marmoris comparat. Quod vtique opus fuiſſet operum eius maximum, niſi iam matura æuo mors coeptis eius interueniſſet, Deo tam inſignem laudem alteri reſeruante. Illud autem non poſtremo habendũ loco, quod huius generis vltimum mortaliũ eius operum fuit. Petrus Antonius Perottus Syluestrinorum Præpoſitus Generalis, D.Mariæ Lauretanæ ſtudio accenſus Abbatiam S.Laurentij Laureto proximam (ea eſt in agro Caſtri Ficardi) cum vniuerſis villis, ædibus, pratis, agris, oliuetis, ſyluis ad eam pertinentibus, Pontifice approbante, Lauretano conceſſerat templo, anno huius ſeculi XII. Iulius ergo paucis ante mortem diebus, Abbatiam illam Pontificali diplomate Lauretanæ attribuit Domui. Perottum ipſum Laureti Gubernatorem conſtituit, ratus (id quod erat) cui cordi fuiſſet Lauretanas fortunas augere, eidem conſeruare ac tueri auctas, cordi futurum.

Hier. Ang. Bern. Cyril.

Antonij Perotti D.

Aedes Lauretana à Reginis Neapolitanis aditur.
Cap. XV.

LEo Decimus haud Pontificatu magis, quam inſtituto ſucceſſor Iulij, nihil potius habuit, quàm vt in Lauretana

Riera in Annal. Laur.

retana Aede amplificanda nemini cederet. Et huiusce studij sui declarandi præclaram illi Deus materiam, inter primum Pontificatus rudimentum dedit. Per ea quippe tempora Lauretanæ Religionis, ac celebritatis fama Neapolim perlata duas Ioannas Aragonias, seniorē, & iuniorem (Reginas Neapolitanas, quia regia stirpe genitæ erant, vulgus appellabat) ad templum miraculis maximè inclytum visendum accendit. Itaque magnifico sanè comitatu Neapolitani Regni interiora penetrātes, per Samnites in Picenum transeunt, ingenti populorum, quacumque transibant, gratulatione cultuque exceptæ. Quo tempore Leonis præcipuè magnificentia enituit. In omnibus Pontificiæ ditionis oppidis, quæ erant in via, Reginas regio apparatu excipi iussit, non tam illarum cultui, quam Lauretanæ Virginis celebritati fauens. Cumulatissimam insuper delictorum veniam, & ipsis Reginis, & cæteris Lauretum ad illarum aduentum occurrentibus, eodemque die Lauretanam Aedem rite venerantibus impertiuit. Annus huius seculi quartus decimus Reginarum aduentu insignis perhibetur. Et exstat in Piceno celebre eius rei monumentum. Fama est per eam occasionem in agro Montis Sancti (oppidum id est Lauretum inter, & Firmum) viam illam pulcherrimam esse stratam, quæ hodieque via Reginarum vocatur, ab his videlicet Reginis olim appellata, in quarum gratiam sterneretur.

A Leone X. amplissimis decretis ornatur.
Cap. XVI.

Leonis X. beneficia.

EXin Leo cunctas Iulij Secundi, superiorumque Pontificum Indulgentias, immunitates, beneficia Lauretanæ Domui tributa luculento diplomate rata esse iussit: ac deinceps alijs super alia diplomatis impensè cumulauit. Lauretanam quippe Ecclesiam Collegiatam instituit:

tuit: sigillo cæterisque collegialibus insignibus ei attributis. Duodenos inibi Canonicos (ex quorum numero Archipresbyter, & almæ Domus Custos forent) totidemque Sacerdotes assiduos, quos Mansionarios vocant. senos prætereà Clericos chori adiutores esse voluit. Sui, cuique annui reditus pro rata portione assignati. Omnes porrò Indulgentias, quibus in templorum stationibus Roma perfruitur, Lauretanæ concessit Aedi, vt iisdem temporibus Laureti percipere aduenæ possent in vna æde, quę Romæ perciperentur in pluribus. Pretium operę visum est, honorarium diplomatis procemium inserere. *Cum nos memoria repetimus grandia, ac ferè innumerabilia continua miracula, quæ apud Ecclesiam de Laureto multis Christi fidelibus pro varijs infortunijs, & necessitatibus vbicunque oppressis, qui ad Ecclesiam ipsam de Laureto sola animi moderatione confugiunt, intercessione dictæ gloriosissimæ Virginis, illius vnigenitus operatur Altissimus; dignum ducimus, atque debitum, eandem Ecclesiam de Laureto non solum in antiquis concessionum gratijs fouere, & conseruare illæsam; verum nouis in dies prærogatiuarum muneribus, largitionibus, compendijsque decorare.* Inde Anconitano, Pisaurensi, alijsque autumnalibus finitimorum oppidorum mercatibus abrogatis, Recineti dumtaxat Septembri mense (ornando scilicet diei natali B. Mariæ) celebrari emporium iussit. Ad hæc Recinetensis emporij, immunitatumque nuntiis ad barbaras quoque nationes, non tantum ad Christianos populos circummissis, euocauit vndique mercium institores. Ergo gentium, generumque omnium mercatores hac fama exciti, Recinetum ad indictum mercatum confluunt, Itali, Dalmatæ, Germani, Flandri, Græci, Armenij, Iudæi denique Hispania nuper expulsi, Turcæque. Institorum ergo complures cuiusque generis, seu religione, seu miraculo loci (& vicinitas inuitabat) ad Lauretanam Aedem venisse constat: nec quenquam aditu prohibitum, præter obstinatos in auita superstitione, Turcas, Iudæosque,

Leonis X. testimoniū.

que, ne videlicet *projicerentur margarita ante porcos.* Græcos vero, & Armenios (tametsi plerique eorũ schismatici essent) religione erga B. Virginem cum Latinis certasse accepimus: plures eorum detractis in ipso tẽpli aditu sibi calceis, manibus & oculis sublatis in cœlum, ad sacrosanctam accessisse Domum: quo vbi ventum esset; ad limen procubuisse venerabundos: ibique prostratis humi corporibus, Deum Deique parentem adorasse, demum ad conspectum Virginis, aramque adrepsisse genibus, Iesu Mariæque nomina enixe inuocantes. Hæc porro Recinetẽsis mercatus à Leone instituta celebritas plurimos deinceps durauit annos, ingenti cum Lauretanæ celebritatis incremento. At Leo ne quam Lauretani cultus amplificã di omitteret viam, ad vltimum sanxit, ne vota adeundæ S. Mariæ Lauretanæ vllo modo possent cum alijs pietatis operibus commutari. Proinde votum hoc quinque illis vulgo excipi solitis aggregauit. Et est diploma honorario proœmio insigniter ornatum: quod quia est ad Lauretanæ Virginis laudem insigne, attexere placuit. *Gloriosissimæ Virginis Matris Dei Mariæ, a cuius laudibus sicut neminẽ cessare fas est, ita ad illas explendas neminem sufficere arbitramur. Cum si quidem nullum promptius miseris, aut efficatius peccatoribus refugium apud* Deum *inueniatur, merito totius animi, mentisque affectibus recolentes illam in cœlis primum adorandam, deinde vbique in terris venerandam, & loca eius nomini dicata omni studio ornanda esse censemus, & illa maxime, quæ ipsa B. Virgo sibi angelicis comitata cœtibus elegit, & assidue in eis ad Christi fidelium auxilium, & subleuationem miracula fere innumera operatur. Inter quæ omnium consensu testimonio, ac deuotione locus ille Lauretanus fama celebris, ac deuotorum frequentia cultissimus meritò habetur primus. Cum enim Beatissima Virgo (vt fide dignorum comprobatum est testimonio) è Nazaret imaginẽ, & cubiculũ suum diuino nutu trãsferens, postquam apud Flumen* Dalmatiæ *oppidum primo, & deinde in agro Recanatensi in loco nemoroso, ac rursus quodam in colle eius-*

Leonis x. testimoniũ alterum.

le eiusdem agri particularibus personis addicto posuit. Demum in via publica vbi modo consistit illud angelicis manibus collocando sibi delegit, & in eo assidue miracula innumera illius meritis operatur Altissimus. Ob quod complures Romani Pontifices prædecessores nostri, & præcipue fel. Recor. Paul. II. Syxtus IV. & Iulius II. Sacratissimæ Virginis merito deuotissimi, quo populum Christianum omnipotenti Deo, & Virgini Matri redderent acceptabilem, Ecclesiam Lauretanam, quæ tanto miraculo creuerat, & augetur in dies, varijs, ac præcipue spiritualibus decorarunt muneribus. Et cætera, quæ sequuntur.

Egregijs ornamentis, donisque decoratur. *Cap. XVII.*

NEC Apostolicis litteris magis Lauretanam Aedem Leo Pontifex, quam Pontificijs opibus auctam voluit. Interim ab eo templi, Domusque Lauretanæ ædificia strenue adiuta. Bina templi sacraria circundatis segmentato opere armarijs adornata. Inde ad ipsam sacrosanctam cellam honestandā conuertit animum. Ac sacros quidem parietes intrinsecus ornandos ratus non est, ne quid in eis ornati esset præter ipsos, quos Christi ac B. Virginis habitatio, contactusque satis superque adornarant. Cæterum intentus sacello extrinsecus magnifice exornando (& materies ad id nuper ab Iulio præparata stimulabat) eam ornatus amplitudinem concepit animo, quæ digna Deipara Virgine, digna Romano Pontifice Christi Vicario, digna ipsius loci maiestate religioneque, quoad paterentur humanæ opes, foret. Ergo Sansouino Architecto simul ac statuario illis temporibus nobilissimo, formæ describendæ negocium dat monito quid sui consilij sit. Sibi vtique esse in animo tale moliri opus, quod in parua mole, omnem illius seculi magnificentiam vinceret. Nec defuit regio Pontificis animo sapientissi-

Leonis x. ornamenta.

mi architecti solertia. Formam quippe talem descripsit, quæ Leonis responderet optatis. Nec Pontifici minus animi in opere perficiundo fuit, quam studij in forma optanda probandaque fuerat. Preciosi marmoris haud quaquam satis erat: & descripta forma requirebat ingentes marmoris glebas. Igitur eas inde vsque à Carraria (quæ candidi marmoris lapidicina in Liguribus est in primis nobilis) peti iussit. Nullaque habita sumptus ratione Ligustica marmora nauigijs imposita longissimo circuitu (quippe infero superoque mari, Italiæ oram pene quam longa est, circumuehi necesse erat) subuehenda curauit. Quæ ad Anconam, siue ad Recinetensem portum demum exposita Lauretum aduehebantur plaustris: ibi ab eximijs fabris illius ætatis maxima mercede conductis, antiqua illa Græcorum, Romanorumque arte perpoliebantur. Inter hæc auxit loci maiestatem, religionemque haud exiguum Lauretanæ Basilicæ additum decus. Leo, vt augustiorem sedis Lauretanæ speciem faceret, Petrum Antonium Perottum Præsidem sacris operantem cum cætero habitu, tum verò Episcopalibus insignibus venerabilem fecit: eidemq. concessit, vt sacris operatus populo bene precaretur Episcopali ritu. Nec Leonis cura

Leonis x. Dona.

Lauretanum Antistitem magis, quam aram Pontificijs muneribus honestauit. Cãdelabra argentea quatuor sesquicubitalia auro interlita, & præclaro opere cælata pondo fere quinquaginta: vmbella insuper quadrata egregia Leonis dona sunt. Per eadem tempora Lauretana Aedes alijs quoque nobilissimorum hominum muneribus culta.

Cod. Laur.

Antonij Leiua D.

Antonius Leiua Dux Hispaniensis exercitus sacerdotalẽ ornatum dono misit ex veste Damascena, auro crispo magnifice intertexta. Regina Vngariæ effigiem suam ex argento supplicem pondo xxx. Marchionissa Mantuana sacerdotis, ac ministrorum solemni ceremonia sacrificantium vestimenta, argento auroque contexta. Alij porrò alia, qui etsi nobiles ipsi erant; tamen sua nomina

Reginæ Vngariæ D.

Marchion. Mantuanæ D.

in

in ſuis donis ignota eſſe voluerunt. Quibus ex donis illa eminent maxime. Statua argentea B. Virginis cum effigie pueri Ieſu globoſum orbem tenentis manu, pondo librarum octo. Huic altera adiecta argentea item ſtatua, & pōdere par, & ſpecie ſimilis: hoc vno differt quod Chriſtus puer matris gremio inſidet, dextra prætendens pyrū. Alia rurſus ex argento expreſſa B. Mariæ effigies librarū XI. Itemque alia, pari fere pondere, cum Cæſareæ Aquilæ inſignibus, vt vnde ea ſit, haud ægre appareat. Dona ab Ignotis.

Sacerdos Dalmata Lauretum venit, exempta ſibi exta præferens manu. *Cap. XVIII.*

EOdem fere tempore permira res, & magis propter infinitam Dei vim, quam propter facti nouitatem credibilis, Lauretanam Aedem longe inſigniorem fecit toto orbe terrarum. Sacerdos erat Dalmata vir antiqua ſimplicitate, idemque Lauretanæ Virgini vnice deditus. Hic forte captus à Turcis, cum ad deſerendam religionem omni artificio pelliceretur; nefarias voces non dicam animo, ſed auribus admittere nullo modo ſuſtinebat. Itaque importunos illos hortatores auerſatus, vt eis ægre faceret, vltro Chriſtum, ac Mariam identidem inuocabat. Stomachantibus illis, ſciſcitantibuſque cur tandem illa nomina vſurparet, quia hærent mihi (inquit) in præcordijs. Ibi Turcæ minitari, ſe præcordia ipſa extracturos, niſi extemplo Chriſtum Mariamque exſecretur. Erratis (inquit ille) præcordia mihi auferre poteſtis, Chriſtum & Mariam non poteſtis. Tum vero illi furentes ira ſacerdotem ferro pariter inuadunt. Hic Dalmata Lauretanam inclamās Virginem vouet, ſi vita ſuppetat, primo quoque tempore ſe ad eam iturum. Ea vox iratos magis accendit. Igitur hominem circumſiſtunt, & diſciſſo apertoque pectore, inteſtina à ſummo reciſa extrahunt: eaque ſemineci, iam Tradit Lau. Ann. Laur. Rieræ.

iamque vt rebantur, casuro tradunt, simul per ludibrium increpantes. Abi iam propera, & præcordia in quibus hære rere ait Mariam Lauretanam, ad eam perfer, vti vouisti. Excedit fidem, non tamen diuinam vim, quod deinde me moratur. Moribundus sacerdos, Deo mortem morante, viresque suggerente, porro ire pergit: multorumque dierum itinere celeriter emenso, Lauretum peruenit sua exta præferens manu. Quacumque incedit; concursus ad eum fieri, seu visendi studio, seu rei cognoscendæ. Et ille Lauretani præcipue templi ministris apertum, vacuumque pectus, & prætenta manu viscera ostentans, totam rem breuiter enarrat, cunctis stupore atque admiratione attonitis. Ad vltimum gratijs Virgini enixe actis, & solemnibus Confessionis, Eucharistiæque præsidijs communitus, in Deiparæ conspectu, complexuque (vt credere par est) efflauit animam. Exta ipsa e regione sacrosanctæ cellæ suspensa diu aduenis spectaculo fuerunt. Quibus tabe absumptis, exta e ligno assimulata, atque ibidem affixa multos annos monumentum ei fuere miraculo. Cæterum quia rusticani homines Lauretanũ templum ingressi, animis tali spectaculo occupatis, Deiparam segniore colebãt cura; tandem ea tolli placuit. Itaque Paulo III. Pont. per occasionem firmandi pilas, quibus tholus incumbit, tigillum vnde illa pendebant, deiectum est. ad conseruandam tanti miraculi memoriam, sacerdos præcordia prætendens in tabella depictus, addita breui totius rei narratione, & in publico propositus, qui hodieque visitur. Miraculum quidem ipsum adeo testatum est, vt nefas sit de eo dubitare. Multi adhuc viuunt, qui testantur exta è ligno expressa ab se visa, plurésque accolarum auditos; cum dicerent, exta ipsa adhuc recentia ab se conspecta esse Dalmatæ sacerdotis.

Turcarum incursiones ab Aede Lauretana diuinitus arceantur. Cap. XIX.

PEr idem tempus B. Virgo, quam sibi Lauretana Domus cordi esset, haud dubijs argumentis ostendit. Selimus Turcarum Imper. Mahometis nepos, intactis æuo Lauretanæ cellæ thesauris imminens, nihilo feliciore exitu tantum facinus tentauit, quam Mahometes eius auus tanto ante tentauerat. Iam Selimus suis, maiorumque suorum victorijs erectus, omnia pene maria classibus habebat infesta, totam subinde Europam, vltimique occidentis oras imperio suo destinans. Igitur illo authore, ingens piratarum manus in Italiam appulit: & Dalmatarũ, Appulorumque littoribus depopulatis, Lauretanæ prædæ spe inuitante, in Picenum vela fecerunt. Descensione inde facta, Castro Portus Recinetensis potiuntur: tecta cædibus & incendio fœdant. Iam nemine contra arma ferente, Lauretum inflammatis studiis contendebant; cum desertam à mortalibus propugnatoribus ædem à cœlestibus defendi, propugnarique senserunt. Quippe ipsemet Lauretanæ Aedis conspectus tantum eis terrorem incussit; vt è vestigio trepidi re infecta, repeterent classem, haud dubii, quin dilecta illa cœlo domus cœlesti præsidio tegeretur. Selimus porro conandi sceleris author paulo post haud dubia diuini numinis ira periit cancro, fœdissimo iuxta, atrocissimoque morbo misere absumptus. Nec tamen exitialis Selimi exitus aliorum compressit audaciam. Cognitum est deinde ex Turcarum captiuis, qui fuga elapsi, Lauretum ad vota B. Virgini reddenda venerunt, Archipiratas, in quorum ipsi fuerant potestate, sæpius Lauretani templi prædandi, spoliandique studio Lauretum instructa classe petiisse. Cæterum vt in sacrosanctæ conspectum Aedis ventum esset, repente pauore ingenti diuinitus

Ann. Laur. Rier.

uinitus iniecto, regredi coactos, latens vtique numen inibi esse confitentes. Ita audacia in venerationem vertit. Nam cum hæc fama inter barbaros increbuisset, ex eo tẽpore piratici myoparones oram Piceni legentes in conspectu Aedis Lauretanæ vix ausi sunt quicquam hostile conari, ne dum ad Aedem ipsam diripiendam accedere. Semel dumtaxat biremes Turcicæ duæ ex agro Lauretano prædas agere ausæ: quæ mox Deiparam Virginem expertæ sunt vindicem rerum suarum. Eodem ipso die à Canaletto Venetæ classis Duce captæ: prædatores suspensi: præda omnis recepta. Lauretana res barbarorum clade sancita.

Christiani exercitus auaritiam eludit. Cap. XX.

NEc à Barbarorum vi magis, quam ab auaritia Christianorum militum Lauretana Domus per idem tẽpus cælesti vtique præsidio intacta mansit. Franciscus Maria Vrbini Dux ditione à Leone Decimo exutus fuerat. Qua deinde armis recepta, vltro ipse Picenum agrum infesta populatione percurrit, Pontificis, vt ipse dictitabat, iniuriam vlturus. Exercitum habebat ex multarũ gentium colluuione mistum, quibus nec mos, nec lingua communis, & præda potior religione erat. Proinde neque Ducis imperio satis regi poterat, neque vlla ratione à rapina prohiberi. Et Præfectorum, Centurionumque plerique iampridem Lauretanis thesauris inhiabant. Iamque per internuncios de his diripiendis clandestina inter se consilia agitarant. Ergo ex composito ad Montem Filatranum non procul Laureto sub vesperam subsistunt ea mente, vt postero die illucescente, Lauretanam Aedem defensore vacuam direptum eant. Haud fefellit pium iuxta prudentemque Ducem impius conatus exercitus sui.

Ann. Laur. Riera.

Itaque

Itaque per interpretes deterrere ab impio consilio perditos barbarorum Duces, per Italicas copias nefarium facinus impedire institit: omnia agere, omnia moliri, vt quolibet potius auerteretur incensa prædæ cupido. Cæterum surdæ erant omnium aures obstrepente auaritia. Ita maior pars, vt plerumque fit, vicit meliorem. Luce nondum certa, præmissis exploratoribus, agi cœptum est agmen. Dissuadere iterum Dux ac minas precibus miscens deprecari sacrilegam profectionem. Posteaquã nihil proficiebat, orat, si stetisset animo Lauretum pergere, vt mutata in diuersum voluntate, pietatis ergo, vt cęteri mortales, ad sacrosanctam Deiparæ Virginis cellam accederent: si secus fecerint, non suam modo, sed cœlestem quoque intentat iram, recentia Turcarum exempla proponens. At illi animis væsania auaritiaque occupatis, nullius salubris consilij patientes ad deuoratam spe, & opinione prædam incensis studiis tendunt. Sequitur exercitum Dux, quem regere nequibat, sacrilegium, quod impedire non poterat, temperaturus. Sed non defuit sacrosanctæ cellæ præsidium Virginis. Præmissi exploratores haud procul Laureto aberant: omniaque tuta esse cernentes lætitia gestiebant; cum subito acrium grex luporum (vt ferinam hominum rabiem feræ comprimerent) è saltu proximo erumpunt. ac velut facto agmine in præcursores impetum faciunt: illorum plerosque repentino terrore amentes iugulant laniantque: cæteros in fugam vertunt, salutis iam magis quam prædæ memores. Qui vt ad primum agmen metu, cursu, lassitudine exanimati peruenere; receptis demum à pauore tanto animis, effusæ fugæ, terrorisque causam socijs tanti sceleris aperiunt. monent etiam atque etiam, viderent quid agerent: Aedi Lauretanæ Deum custodem, ac vindicem adesse. tantã vim luporum, tam immania corpora belluarum non è nemore illo egressam, sed diuinitus in prædatores emissam: nec ipsis tam cum belluarum exercitu, quam cum Deo, coelestibusque

lestibusque esse pugnandum. At vaesani exercitus Duces exploratorum terrorem tanquam vanum, militari deridiculo eludentes, nihilo minus properabant ad praedam. Verum enimuero, vt sacra Aedes in conspectum se dedit; repente ingens exercitum pauor inuasit: cunctique lymphatis similes trepidare coeperunt, diuinitus incussa formidine omnium pectora percurrente. Tum vero excussa vaesania, ad se redunt sceleris Duces: & siue diuini ira numinis, siue templi religione conterriti, cuncti pariter praemeditato latrocinio desistunt. Caeterum ne subinde militares animi ad ingenium redirent, consternatis nouum miraculum additur. Iam multum diei processerat, cum repente nebulam de coelo lapsam ferunt, quae paulatim circa templum densata eius conspectum ademit, cum tamen caetera circum loca sole essent illustria. Ea species oculis obiecta militum animos quoque immobiles tenuit. Ex inde ingenti horrore perfusi procumbunt ingenua, versaque in religionem audacia, ad placandam Dei ac Deiparae iram, Lauretum ire pergunt. Quo vt ventum est, cuncti, ac praecipue cohortium Duces, Lauretanam Aedem intrant venerabundi: ac positis humi genibus cogitati sceleris veniam exposcunt. Vltro etiam Virginem, quam diripere destinauerant, muneribus colunt, ita susceptum ab insano principio iter exitu saniore conclusum. Vrbinatium Dux insperato exitu facinoris mire laetus, Deo ac B. Virgini auersum sacrilegium gratulatur: mox detracta sibi arma in primo augustissimae cellae aditu suspendit tanti miraculi monumentum: simul se ex agro Piceno exercitum abducturum vouet. Nec votum fefellit. Extemplo formidabiles copiae abductae, eademque opera, & Lauretana Aedes, & Picena regio direptionis metu diuinitus liberata.

Lauretum à Leone Decimo mœnibus cingitur. eximium cælaturæ opus vrgetur. Cap. XXI.

MVltiplicis periculi Lauretani, diuinique præsidij rumor Leonem Pontificem perpulit, vt humana etiam ope talia pericula arceret in posterum. Apparebat Pontificiarum ædium molem Aedis munimento destinatam esse tantam, quantam vix assiduus plurimorum annorum absoluere posset labor. Ergo tam sera spe damnata, aduersus subitas hostium populationes, Lauretum fossis, aggeribus, mœnibus, propugnaculis cingit, huius seculi anno ferme XX. Satis etiam tormentorum æneorum adijcit ad propugnandum, & procul arcendum hostem. Ex quo Lauretum templi oppidique munitionibus septum, adiuuante collis situ, muniti castelli etiam eminus haud vanam speciem gerit. Huius rei fama finitimos ad incolendum, non tantum peregrinos ad visendum exciuit. Barbaros vero, ac cæteros à conando in posterum scelere retardauit. Inter quæ Cardinali Robureo Laureti Patrono vita functo Bernardus Card. Bibiennẽsis, huic Iulianus Rodulphus Prior Capuanus à Pontifice suffectus est: qui Leonis iussu, quoniam iam paratum erat Dynastis hospitium; domum hospitalem pauperibus peregrinis denuo exstruxit. At Pontifex perfectis Laureti munimentis, campanam raræ magnitudinis fundendã curauit xx. millium pondo, eamque Lauretam oppidi nomine appellauit. Exinde haud parum memor egregij monumenti, quod circa sacrosanctum sacellum relinquere moliebatur, Sansouinũ cæterosque artifices litteris, præmijs, promissis impensius vrgere institit, vt se viuo, tam eximium opus absoluerent. Exstant Leonis super ea re ad Sansouinum litteræ, quarũ initium, quia plurimum valet ad Lauretanæ Domus commenda-

Card. Bibien. Patron. Laur.

Leonis X. Testimoniũ tertium.

mendationem, visum est hoc loco referre. Id tale est: *Cum pro immensis, & infinitis in humanum genus, ac præcipue in nos ipsos ab immaculata summi Dei Redemptoris nostri genitrice collatis beneficijs, sacrosanctā, totoque terrarum orbe venerandam Lauretanam Ecclesiam, quam eiusdem Virginis carnis sarcinam ferentis cellulam extitisse, & Angelicæ salutationis, atque diuini partus, quem editura esset, nunciȷ fuisse deuotè, ac piè credimus, & in qua se Virgo ipsa vberiorem in dies singulos exhibet gratiarum largitricem fidelium cunctorum votis præsto succurrens*, & cætera quæ sequuntur, quorum summa est. Sacrosanctam Virginis cellam dignam vtique esse, cui præcipuus quidam honos habeatur. Proinde ei summa ope, omnibusque viribus connitendum, vt quam maturrimè ornamentum eius absoluat. Veruntamen haud potuit Leone viuo, suprema illi operi imponi manus. Et sanè genus cælaturæ, ac pulcherrimarum statuarum multitudo non vnum requirebant Pontificatum. Leoni sublectus Adrianus VI. vir alioqui pius doctusque; verum seu perturbatio temporum, seu Pontificatus breuitas (quippe vix annuus fuit) fecit, vt nullum pene relinqueret suæ erga Lauretanā Aedē religionis indicium, vtique cum Flādris, ex qua gente ipse erat, tēplum elegans Romæ summa ope ædificaret S. Mariæ sacrum, cui ab Anima cognomen est factum. Cæterum quàm propensa eius voluntas erga Lauretanam Aedem futura esset, si vita ei suppeditaret, facile ostendunt litteræ ab eo ad Lauretanum Præsidem datæ, & superiorum Pontificum beneficia, immunitates, indulgentiæ confirmatæ. Pauca quoque huius temporis Lauretana dona reperio, propterea quod ea tempestate notabantur negligentius. Certum habeo non defuisse. Exstat donorum memoria tacitis nominibus donantiū. Credo quod ipsi taceri vellent, quò dona forent Deo ac Deiparæ gratiora. Vnum reperio Ioannis Baptistæ Carafæ monumentum, qui imaginem suam supplicem ex argento cælatam B. Virgini consecrauit.

Io Baptistæ Carafæ D.

Cle-

Clemens VII. Lauretano templo decretis ornato, sacrosanctam cellam exornare pergit. Cap. XXII.

CReatus inde Pontifex Leonis X. patruelis Clemens Septimus, cuius Pontificatum domesticis iuxta, externisque bellis exercitum non magis vrbis Romæ direptio, quam religio Lauretanæ Domus insignem fecit. Is quippe Pontificatū inito, nihil fermè prius habuit, quā vt Lauretanam Aedē Pontificijs diplomatis honestaret, quibus & vetera firmaret beneficia, & adijceret noua. Omittere hoc loco nō possū caput cuiusdā eius diplomatis, Lauretanæ Virgini perhonorificū. Id est eiusmodi: *Cū nonnulli Romani Pontifices, præsertim fel. rec. Leo Papa X. prædecessor, & secundum carnem frater patruelis noster, respicientes multa & magna miracula, quæ in Ecclesia nostra S. Mariæ de Laureto quotidie operatur Altissimus, ac moniti singulari deuotione & religione, Ecclesiæ ipsi, & illius Domus Capitulo, Canonicis, & alijs personis quam plurima priuilegia, immunitates, gratias, diuersis temporibus concesserint, Nos qui erga B. Virginem, sub cuius inuocatione dicta Ecclesia constructa est, singularem deuotionem semper habuimus, volentes quacunque sunt in fauorem dictæ Ecclesiæ conseruari*, & quæ sequuntur. Inter beneficia Clementis fuit, quod Recinetensibus ius omne, si quod reliquum esset in Lauretum, ademit. Nec paruum eiusdem beneficium, quod Ioannem Matthæum Gibertum Veronæ Antistitem Laureto præposuit, virum doctrina pariter, & virtute clarum. Ab eo Lauretana Aedes supellectili sacra, optimis Canonicis, solemnibus cæremonijs instructa cultaque. Pontificiarum ædium porticus fornicatæ: cisterna, quam à Card. Robureo ædificatam diximus, tectorio inducto concinnata, magno, vel peregrinorum, vel incolarum bono. Cæterum illa maximè cura intentum Clementis habebat animum, vt nobile illud à Leone inchoatum augustissimi sacelli ornamen-

tum pari magnificentia absolueret. Accendebatur domestica vel pietate, vel gloria, vt cuius familiæ decus inchoata Aedis Lauretanæ cælatura esset, eiusdem absoluta foret. Itaque Antonium Sangallum, Raphaelem Baccium, Nicolaum Tribulum, aliosque statuarios illa tempestate celeberrimos ingenti precio conducit. Rayneriũ Nerucium Pisanum Lauretanæ ædificationi, præcipuè vero egregio illi operi pro dignitate perficiundo præesse iubet. Iam preciosa marmora erant maxima ex parte cælata ac perpolita. Nerucius ergo, dum cætera elaborantur, disturbat lateritios muros, qui sacræ cellæ pro fulcimento adstructi, ab eademque diuinitus repulsi, submotique (vt antea diximus) spectaculo erant. Inde, pari interiecto spatio, quod veteris miraculi monumentum foret, nouos circundari parietes placuit, qui cælato marmore conuestiti extrinsecus adornarent sacellum: superstruendumque fornicem nouum, deiecto lacunari tectoque veteri, sustinerent. Aedem quippe lapide concamerari Pontifici placuerat, verito ne peruetustum tectum laqueatum, tot luminibus perpetuo ardentibus obnoxium, igne concepto, exitium sanctissimæ cellæ pareret. Proinde ars postulabat, vt altiora fundamenta iacerentur, quæ satis firmis substructionibus tam insigne, preciosumque opus à terræ motibus tutum vsquequaque præstarent. Igitur aperiendis nouorum parietum fundamentis, sacra Domus, (ne subducto solo, quid detrimenti caperet) stragulis, vt fit, funibusque constricta, ac validis suspensa rudentibus tamdiu sublimis pependit è machinis, quoad expletis fossis, noua fundamenta exstare cœperunt. Quo tempore satis constat (plurimorum enim oculis res comperta est) sub imis parietibus, dum circa eos ad fundamenta humus effoderetur, puluerulentum tritumque solum, & proximi ruris sepem oppressam, aliaque militaris viæ, quam sacra Aedes occuparat, indicia inuenta esse, noua veteris miraculi monumenta. Hæc autem à plu-

Hier. Ang. Tradi. Lau.

rimis tum notata, atque animaduersa ipsemet Hieronymus Angelita sub idem tempus memoriæ prodidit in historia Virginis Lauretanæ.

Architectus sacros parietes perfodere ausus, diuinitus exanimatur. Cap. XXIII.

CAeterum aucta per idem tempus loci celebritate, sanctissimam Aedem ianuis augeri oportuit. Vna tum erat ianua (vt supra demonstrauimus) in medio fere pariete, qui vergit ad septentriones. hac ingredientibus omnibus & egredientibus aditus erat pariter, exitusque. Itaque in tanta aduenarum multitudine concursuque, alijs vt fit, alios prementibus; nonnulli (quia recessum primis vltimi non dabant) coarctati, oppresique exanimabantur. Proinde (quod iam pridem, & à multis optatum, & à Leone Decimo in forma exterioris ornamenti destinatum fuerat) peruiam fieri cellam placuit, binis ad angulos duorum parietum ianuis patefactis. Vt primum Architecti consilium distulit rumor; enimuero nefas videri, non magis accolis, quam peregrinis, eos parietes ferro temerari, quos per tot ætates diuina prouidentia saluos, intactosque seruasset. Multi palam fremere, quisquis id auderet, haud impune scilicet ausurum. Igitur cœlestis iræ metus fabros à conando absterruit. Haud vanum fuisse metum docuit euentus. Quippe Nerucio ipsi Architecto rem aggredienti quiddam accidit visu dictuque mirabile. Fabris tale minister ium detrectantibus, ipsemet sacrum parietem perfodere aggressus est, maiore artis fiducia, quam reuerentia loci. Ergo vt malleum in sacrum parietem adegit, repente manu obtorpescente, insolitus horror reliquum corpus inuasit. pallor deinde suffusus ori ingentis mali nuntius: mox linquente animo, qui circa erant, collabentem excipiunt, domumque inter manus Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.

defe-

deferunt exspiranti similem,& sensus omnis expertē. Exanimatus iacuit horas ferme octo, quoad scilicet eius coniux mulier pia, & B. Mariæ Lauretanæ dedita in paucis Deum Deiparamque precibus, votisque placauit viro. Tandem igitur vitalis calor,qui totum propemodum corpus reliquerat, artubus reddi, & spiritus liberius meare coepit. Iamque alleuans Nerucius oculos, redeunte sensim animo, circumstantes noscitare. Demum iam compos mentis audaciam incusare suam: veniam opemque à B.Maria exposcere. Nec frustra. Animus religione exsolutus pariter corpus ægritudine leuauit, vt morbi causā ipsamet curatio aperiret. Postquā conualuit,Pontificē,totā de re admonitum quid facto opus sit consulit. Ille haud ignarus id nimia Architecti confidentia magis,quam indignatione B. Virgnis euenisse; miscens monitis imperia vrget Nerucium, vt Dei Vicario authore non dubitanter exsequatur incoeptum: & simul impense monet, vt sacros parietes perfodiat non tam malleo & audacia, quam ieiunio & veneratione Virginis armatus; sic demum rem ex sententia successuram. Neque enim timendum esse, ne Deipara Virgo suam domum peruiam fieri nollet, quę eā peregrinis vellet cum salute, non modo sine pernicie patere. At Nerucium recenti malo ex audacia timidiorem iam factum, ne Pontificis quidem authoritas perpellere potuit, vt iterum ipsemet experiretur quod tāto suo periculo paulo ante tentarat. Ad vltimum quia Pontificis imperium vrgebat,& mora patefaciendi ianuas ædificationē morabatur operis; inuentus est adolescens minime timidus, qui authoritate Pontificis fretus, & plenus amicorum vocibus rem auderet. Clericus is erat Basilicæ Lauretanæ. Venturam Perinum vocabant. hic triduano munitus ieiunio ad sacrum parietem cum malleo venerabundus accedit. Circa Perinum erat & aduenarum turba, & Clericorum, hæc solicita ex adolescentis fiducia, illa rei expectatione suspensa. At Perinus supplex ita præfatus:

dicitur.

dicitur. Sacra Virginis Domus, ignosce innocentiæ: non ego te hoc malleo, sed Clemens Dei Vicarius ornamenti tui auidus fodit: ille te ornatam, ille te peruiam cupit. Placeat Dei parenti, quod Dei Vicario placet. Talia precatus disignatum parietis locum percussit impune. Eum deinde ictus tuto iterantem fabri pari ieiunio, ac reuerentia secuti, ianuas aperiunt tres, quarum duæ liberum populo ingressum, egressumque præberent, tertia sacerdotibus aditum daret ad sanctiorem sacelli partem, vbi est Virginis simulacrum. Eodem tempore parua fenestra, quæ vna in anteriore pariete erat ferme e regione simulacri, amplior ad accipiendum lumen facta, & clathris æreis inauratis pulcherrime communita. Cæmentis inde erutis, vetus ianua, quæ satis ampla in medio pariete patebat, obstructa. Exin nouus paries duci, & insigni cælati operis crusta operiri, conuestirique cœptus.

Clemens Lauretanæ Virginis ope adiutus eam impensius exornat. Cap. XXIV.

SVB id tempus Clemens Aedi Lauretanæ adornandæ intentus, ingens periculum Deiparæ Virginis præsidio euasit. Fraude, doloque hostium capta vrbe Roma, ipse in arcem molis Adrianæ receperat se. Ibi a Cæsarianis obsessus, posteaquam hostium vim sustinere non poterat, non votis modo, sed etiam litteris Lauretanæ Virginis implorat auxilium. Nec missæ in cassum preces. Pontifex haud ita multo post inter hostium tela elapsus in tutum est. Ad hoc ex auro argentoque Lauretano tria circiter aureorum millia coacta: & Pontifici inopia laboranti peropportunum subsidium missa. Ita Clemens gemino B. Mariæ Lauretanæ beneficio, præsens periculum inopiamque vitauit: ac demum discussa ingruente belli procella, pacem populis suis, atque otium peperit. Discrimine capi- Bern.Cyril.

tis,

tis belloque perfunctus, Lauretanæ Virgini gratiam non solum habendam, sed etiam quantum mortali fas esset, referendam existimauit. Igitur post Carolum Quintum insignibus Imperij ab se decoratum Bononiæ, Romam inde remigrans ad Lauretanam diuertit Aedem, Patronam Liberatricemque suam salutaturus. Gratijs rite actis, votisque Deo ac Virgini persolutis, vt tantorum erga se meritorum exstaret gratia, inchoata Lauretanæ ædificationis opera summa vi vrgere statuit. Architecto igitur, fabrisque instare cœpit, templum præcipue ad culmen perducere aliquando festinans. His operibus perficiundis pecuniam, quam mutuam à Virgine acceperat, reddidit. Itaque illo Pontifice, & Pontificia tecta Laureti strenue ædificata, & templo fastigium impositum, cum egregio tholo, qui tantum se à fastigio attollit, quantum fastigiũ à terra. Inter hęc haud vltima Clementis cura erat de absoluenda præclara illa cælati operis crusta, quam vt principia se dabant, haud falso augurabatur maxime inclytam toto orbe terrarum futuram.

Lauretum excisis nemoribus, lacunisque siccatis salubrius redditur. Cap. XXV.

DVM Lauretana Domus egregijs operibus ornatior in dies existit, etiam Lauretum oppidum excisis circa syluis, exsiccatisque paludibus existere cœpit salubrius. Infame incolarum morbis mortibusque erat illa tempestate Lauretanum cœlum: quippe magna ex parte palustre ac noxium, multarum offensarum causas corporibus afferebat, vt incolę bonam anni partem pituitosi essent omnes ac redundantes: plerique tenui, imbecillaque vterentur valetudine: pueri vero maxime immatura morte extinguerentur, vt pote qui propter corporum imbecillitatem, proximi stagni halitum, locique ipsius grauita-

Bern. Cyril.

uitatem ægerrime ferrent. Et sane Lauretum situm est in tumulo vergente ad meridiem, orientemque solem; cæterum ab occidente ac septentrionibus, qua syluarum palustrium, quà collium obiectu clausum excludebat ventos salubres: contraque ab altera parte apertum noxios excipiebat grauesque. Nec procul planities erat caliginosa paludibus, quas restagnans amnis (Musioni nomen est) faciebat, & limosa insuper hyemalibus aquis, quæ paulatim collectæ nullo motu agitante torpebant. Crederes insalubrem sedem Deiparæ cordi fuisse, vt eius præsidij salubritas in loco insalubri magis emineret. Pertulit igitur fama ad Pontificem, in oppido Laureto ab cœli inclementiam, plerosque infantium ac puerorum, priusquam ætas adolesceret, interire: ita paulatim incolis metu orbitatis alio demigrantibus, in oppido solitudinem fieri. Itaque ille Lauretanæ Virgini pulchrum ratus, & oppidum quam frequentissimum, & locum quam saluberrimum esse; de architectorum sententia commodissimum existimauit, vicinas lacunas siccare, nemora excindere, imminentes templo colles (Montem Regalem, & Montinorum incolę appellant) æquare, vt nebularum origine sublata, cœloque patefacto, aer ventorum salubrium flatibus apertus salubriorem faceret locum. Igitur Ioanni Antonio à Statis Lauretano Gubernatori, & Antonio Sansouino archítecto scribit his verbis. *Accepimus aerem istic præsertim æstiuo tempore reddi insalubrem, partim ex eo, quod quidam collis dictae Capellae, & Ecclesiæ supereminens ventos montanos loco salubres excludit, partim quod in planitie dictæ Ecclesiae circumuicina etiam ad quinque millia passuum plures plaudes, & syluae fere semper limosae insalubritatem faciunt. Quamobrem nos illā Ecclesiam toto orbe Christiano ob gloriosissimae Virginis Mariae merita, & confluentium illuc populorum multitudinem celebrem, his causis sublatis, salubrem reddere cupiētes, iam ordinauimus, vt dictus collis supereminens complanetur, paludes factis fossis exsiccentur, sylua excidantur.* Lau-

retanus ergo Præses impēſius etiam quam iubebatur,tam ſalubre opus aggreſſus eſt anno huius ſęculi XXXIII. ac ſtrenue per architectum, ingenti operarū vi conducta, pauperibus etiam peregrinis corrogatis, ſyluam vico proximam deijcere, lacunas ductis foſſis in præterfluentem amnem, aut in mare proximum deriuare: imminentem oppido collem cædere inſtitit. Longum erat, ac pene infinitum opus. Proinde tum inchoatum magis quam perfectum. Cæterum illa ipſa inchoatio, & ſalubritatis aliquid in præſentia, & ſpei plurimum in poſterum procedente opere incolis fecit.

Clemens tribus cubicularijs in Dalmatiam, & Galileā miſſis, Lauretanæ Domus migrationem explorat. Cap. XXVI.

Tradit Lau. Ann. Laur. Riera.

SAlubrior iam facta erat Laureti habitatio, cum Lauretanæ Domus hiſtoria facta eſt exploratior. Hieronimus Angelita ciuis Recinetenſis domi ſuæ, vel generis nobilitate,vel integritate vitæ clarus in paucis fuit. Is Virginis Lauretanæ hiſtoriam ab ſe conſcriptam Clementi Pontifici per id tempus dicauit. Scribendæ dicandæque Pontifici hiſtoriæ cauſa fuit, quod per eadem ferme tempora, vt ante dictum eſt, ſacroſanctæ Domus è Galilæa in Dalmatiam, inde in Picenum aſportatæ narrationem ex Flumenſibus Annalibus Dalmatæ quidam ad Recinetenſem pertulerant ciuitatem. Itaque ſiue Angelitanæ hiſtoriæ admonitu,ſeu familiariū rogatu,ſeu potius cœleſtis numinis inſtinctu, Clementem cupido cœpit, migrationē Sanctæ Domus è Galilęa intentius explorandi. Haud erat ignarus id ipsū olim,& à Dalmatis authore Frangipanio, & à communi Picentium, ciuitatis Recinetenſis hortatu, ſatis eſſe perſpectum. Cæterum præcipuas Pontificis partes eſſe ducebat, rem tam inuſitatam, ac pene incredibilem

Iem denuo per certos homines explorare, vt aliorum indicijs accederet Pontificalis authoritas, quæ ex mortaliũ pectoribus dubitationem omnem, si qua forte resideret, funditus tolleret. Proinde ex omnium familiarium numero tres cubicularios suos delegit expertæ in primis religionis, ac fidei. Hos quid facto opus esset monitos, rebusque necessarijs abunde instructos dimittit, faustum eis iter precatus. Ergo illi Lauretum profecti, sacramque Domum intentiore cura contemplati dimensique, conscendunt nauim Illyricum petituri. Quo vt ventum est, ædiculam Lauretanæ instar satis vetustam, & miraculorum monumentis insignem inueniunt. Porro parieti eius ædiculæ inscriptum, Lauretauam ibi Domum olim fuisse. Hæc accolæ ipsi monstrabant: haud vana ab illis afferri veræ lachrymæ vbertim manantes ex desiderio testabantur. Cõfestim igitur legati mensuris admotis, deprehendunt prorsus omnia conuenire. Protinus repetito cursu pergunt in Galilæam, Nazarethum veniunt. Sacræ Domus fundamenta monstrata ab incolis cernunt: quoquo versus metiuntur: congruere cuncta comperiunt. Ex Legatorum numero Ioannes. N. erat Senensis, qui nouo aliquo indicio veteris miraculi fidem adfirmandam ratus, duos inde attulit lapides ex ijs, quibus vulgo strui ædes Nazarethi solent. Lapis quidem laterem naturali forma imitatur (cuiusmodi ex sectilibus lapidicinis erui alicubi solet) cæterum flauentibus intermicat venis. Reuersus igitur Ioãnes cum Collegis ad Aedem Lauretanam, cum eius lapidibus Nazarenos illos lapides confert: reperit geminos eorum, ac simillimos esse. Ea quoque res auxit miraculi fidem, cum talem lapidicinam in Piceno nullam esse constaret: et omnia quamuis vetusta ædificia, ob cæmentorum, taliumque lapidium inopiam, laterculo structa cernerentur. Illi igitur successu admodum læti peruolant Romam. Pontificem expectati adeunt, comperta renuntiant. Ioannes insuper Nazarenos lapides Lauretanis simillimos

profert tanti miraculi teſtes. res ſumma & Pontificis lætitia, & aſſeclarum præcipuè ſermone celebratur.

Tres viri illuſtres è mortis faucibus eripiuntur. Cap. XXVII.

Tradit Lau. Ann. Laur. Rieræ.

Iulian. Cæſarinus a letali morbo ereptus.

Vaiuo. Tranſiluan. a preſẽti mortis periculo liberatus.

EOdem fere tempore Aedes Lauretana nobiliſſimis eſt illuſtrata miraculis. Iulianus Cæſarinus vnus è proceribus Romanæ ciuitatis anno huius ſeculi XXX. Boniæ graui implicitus morbo ad vltimum periculi venerat. Iamque à medicis deſtitutus adeſſe ſibi ſentiebat ſupremum diem, cum implorato Lauretanæ Virginis præſidio, repente conualuit. Eodem anno Vaiuoda Tranſiluaniæ ab Abrahimo Prætore Regis Turcarum (Baſſam ipſi appellant) prælio victus captuſque victoris irati iuſſu ex altiſſima rupe agendus erat præceps. Cæterum ille B. Maria Lauretana inuocata, ſeruitium quoque, non tantum præſens ſupplicium euaſit. Nam forte ſermonem de religione cum Baſſa ingreſſus, adeo efferatum eius animum diuina ope mitigauit, vt Barbarus odio in amorem verſo, ipſum cum cæteris Tranſyluanis captiuis dimitteret gratis. Exſtat hodie Laureti tabula ingens egregie picta, auroque exornata, vbi tota res non ſolum coloribus, ſed etiam litteris expreſſa viſitur. Ijſdem fere temporibus Ferdinandus Gonzaga adoleſcens nobiliſſimus Mantuæ præferocem curſu exercebat equum. Quo vehementius concitato effuſus in clathros ferreos vicini templi, B. Mariæ Lauretanæ opem implorat. mira dictu res. Ex tam graui, periculoſoque caſu, extemplo ſanus vegetuſque ſurrexit. Nec voti parum memor, equeſtrem ſtatuam argenteam Lauretanæ Virgini donum tulit. Ipſe autem eiuſdem effigiem Virginis ex argento expreſſam deinceps in omni vita perpetuo ſuſpenſam geſtauit è collo, ſiue miraculi monumentum, ſeu vitæ præſidium. nec fruſtra. in maximis

Ferdinandi Gonzagæ caſus, & D.

præliorum diſcriminibus vir bellicoſus præſentem ſemper Dei paræ Virginis expertus eſt opem. Horum igitur miraculorum fama,& ſimul explorata Lauretanę Domus ex Galilæa, & Dalmatia tranſlatione mire lætus Pontifex enixe inſtare Nerucio cœpit, vt præcipuum ſacroſanctæ cellæ ornamentum quamprimum abſolueret. Sed Deo aliter viſum, qui affecti tam eximij operis nomen Clementi dedit, abſoluti decus alteri reſeruauit. Enimuero in illo tam inſigni opere exſtruendo, & ad culmen (quantum in ipſo fuit) perducendo, adeo præclare Clementis non ſedulitas modo, ſed etiam magnificentia exſtitit; vt haud immerito eum authorem fama ferat: etiamſi Leonis Pontificis ſymbola, inſigniaque voluntaria multis locis operi inſerta cernantur. Clemens quippe nullum omnino inſeruit ſui monumentum, rarum vtique exemplũ,Deoq. acceptum adeo, vt eius haud dubie nutu, tam excellentis operis gloria ſequentem fugeret, fugientem ſequeretur. Clementem porro ferunt, cum ad tergum operis, quod vergit ad ortum ſolis peruentum eſſet, conſultum à Recinetenſibus,vtrum in ea parte Lauretanam hiſtoriam inſcribi vellet, reſpondiſſe, ſatius videri eam hiſtoriam in marmore ſimiliter, vt cætera B. Virginis facta cælari, ſiue quòd hiſtoria ipſa per ſe ſatis nota ac teſtata foret, ſiue quod cælata hiſtoria ſatisfactura eſſet litteratis pariter, idiotiſque. Attamen Clementi VIII. Pontifici Maximo, & Cardinali Gallo Laureti Patrono ſummam Lauretanæ hiſtoriæ in marmorea tabulà, quæ cælaturæ ſubiecta erat, inſcribi placuit: quo illuſtrius, cumulatius eſſet tantæ, ac tam inſolitæ rei ad poſteros monumentum.

F.Lean-

F. Leandri Alberti de Lauretana Aede testimonium. Cap. XXVIII.

Leandri testimon.

NOuum per eadem tempora haud ignobilis historici testimonium Lauretanis rebus accessit. Leander Albertus homo ex Domiciana familia doctus æque, ac pius in libro, quem edidit de Descriptione Italiæ, Picenum describens perhonorificam facit Aedis Lauretanæ mentionem. Quem nos locum ex Etrusco sermone in Latinum totidem fere verbis conuertimus. Sic igitur scribit. Recanatum inter, & mare Adriaticum, non longe à Musione fluuio cernitur in colle templum S. Mariæ Lauretanæ toto terrarum orbe celeberrimum, quod simul cum oppido validis est munitum mœnibus. Hic multi sunt incolæ excipientes hospitaliter peregrinos, qui ex omnibus Europæ partibus eo votorum persoluendorum gratia confluunt, cum omnibus anni temporibus; tum maxime vere, & autumno. Equidem de tanto templo dicturus vnde ordiar nescio. Obuersatur quippe animo hinc summa loci religio, illinc eximia templi opulentia. Enimuero me vires deficiunt conantem dicere de sanctissimo illo, religiosissimoque cubiculo, vbi nata, vbi educata est cœli Regina semper Virgo, ac Dei parens Maria, eademque miserorum mortalium apud filium suum patrona. Vbi Archangeli Gabrielis nuncio Dei mater effecta, appellataque est, vbi humanam Deus naturam induit, vt nos ex faucibus inferni Draconis eriperet, cœlestisque regni aditum per tot sæcula, Parentum humani generis vitio, clausum aperiret. Itaque vt dixi, vnde talis loci descriptionem ordiar ignoro. Cæterum vt pijs pariter, curiosisque lectoribus satisfaciam pauca dicam. Principio igitur dubitandum non est, quin hoc illud ipsum sit cubiculum, vbi cœli regina edita in lucem est. Nam præter certissima litterarum monu-

monumenta, quæ Deiparæ Virginis cubiculum ab Angelis huc translatum esse fidem faciunt, nemo est tam ferus ac ferreus, nemo tot, tantisque flagitijs, ac sceleribus coopertus, qui non in ipso sacrę Domus ingressu, præsenti numinis cœlestis religione perfusus molliri suum sentiat pectus adeo, vt venerabundus B. Mariæ imploret auxilium, ac per eam à Christo suppliciter oret suorum veniam delictorum. Et sane ad id ipsum humanos animos diuina vis videtur impellere. Ad hæc accedunt prodigia, ac miracula ibi diuinitus edita, beneficiaque tributa ijs, qui ad Dei parentem supplices confugerunt. Id adeo non solum litterarum monumenta testantur; sed etiam aurea, argentea, cerea simulacra, votiuæ quoque tabellæ, quæ per multas ætates, ac secula congesta visuntur. Longus sim si velim numerando percensere diuina prodigia, ac dona inibi impertita mortalibus. Quæ quidem tot tantaque sunt, vt incredibilia videri possint ijs, qui non facile adducuntur, vt credant, maternas à Deo preces audiri. Nec vero hæc magnificentius à Leandro dicta, quam verius.

Lauretana Aedes plurimis, nec vulgaribus colitur donis. Cap. XXIX.

NON alias magis ante, pluribus Aedes Lauretana votiuis floruit donis. In Lauretanæ Domus codicibus reperio, per hæc tempora omnes ferme Piceni populos quotannis solitos in supplicationibus argenteas Beatæ Virgini coronas ferre singulas, binas, ternas, vsque ad septenas, voti aut religionis ergo. Et quia iam satis, superque erat coronarum (coronæ quippe tum censebantur ad septuaginta) commodatas coronas accipiebant à sacræ Domus Custodibus, pro his precium ferebant. A plerisque etiam Piceni castellis *Cod. Laur.*

oppidis

oppidis, vrbibusque argentea ipsorum simulacra in supplicationibus præferebantur. Erant illis temporibus partim vrbium, partim oppidorum, & castellorum ex argento expressa simulacra numero duodeuiginti. inter quæ Firmum pondo librarum pene viginti & specie, & precio eminebat. Cæterum hæc quoque alijs populis, quibus deerat aurificis copia, commodata à custodibus in supplicationis pompa ferebantur, argento pro his repenso. Et vterque mos, vel coronarum, vel illius modi simulacrorũ vsque adeo increbuit, vt nunc, vel maxime vigeat. Nec se Piceni finibus ea tenuit consuetudo. Ijsdem temporibus Pisaurenses argenteam Pisauri imaginem miserunt affabre factam. Nec ea tempestate ciuitatum, ac populorum magis, quam ciuium ac nobilium virorum pietas extitit. Ascanius Columna inter Romanos proceres genere, atque opibus clarus argenteam B. Rochi effigiem libralem, & sacerdotis solemnia sacra celebrantis amiculum ex textili argenteo, donum Virgini attulit. Cardinalis sanctorũ Quatuor Coronatorũ caput argenteum pondo ferme quatuor. Comes Rangonus Mutinẽsis, & Io: Frãciscus Bossius Mediolanensis, singuli crus argenteũ librale. Pyrrhus Gonzaga eiusdem materię ac ponderis pedem. Pardus Pappacoda Neapolitanus effigiem suam argenteam ponderis duplo maioris. Alexander Calcagninus imaginem suam ex argento cælatam trilibrem. Marchio Tripaldæ, lychnum argenteum pari ferme pondere. Magnus Rhodiorum Equitum Magister alterum lychnum eadem materia, sed pondere aliquanto maiore. Vincentius Alfanus Perusinus simulacrum suum ex argento expressum librarum xv. Alia porro ab alijs (quorum nomina prodita non sunt) sigilla sexdecim argentea, pondo librarum septem, & septuaginta. Sed longe ante alia omnia huius temporis dona excellit Ludouici Gisilardi ciuis Bononiensis effigies argentea pondo amplius quinquaginta. Sacra etiam subinde supellex aucta. Cardinalis Montinus (qui postea Pontifex factus

Argentea simulacra Vrbium, & oppidorum XVIII.

Firmi argẽt. simulacr.

Pisauri arg. simulacr.

Ascan. Column. D.

Cardin. SS. Quatt. D.

Comitis Rãgoni D.

Io: Francisc. Bossij D.

Pyrrhi Gonzagæ D.

Pardi Pappacodæ D.

Alex. Calcagnini D.

March. Tripaldæ D.

Magni Magistri Melit. D.

Vincẽtij. Alfani D.

Ludou. Gisilardi D.

Card. Montini D.

ctus

Card. Palmerij D. Duc. Traiectensis. Oliuer. Fagnani D. March. Bitõtini D.

ctus Iulius Tertius est appellatus) sacerdotalem vestem egregiam ex auro textili crispante donum tulit. Cardinalis Palmerius aræ ac sacerdotis ornatum ex veste Attalica. Dux Traiectensis sacerdotis, ac ministrorum solemnibus sacris operantium vestes ex holoserico villoso violaceo distinctas auro. Oliuerius Fagnanus Mediolanensis ex eadem materia, aræ & sacerdotis ornatum. Marchio item Bitontinus ex veste Damascena aureis operibus insignita. Alij quoque alias altarium, ac sacerdotum vestes, coronas argenteas, calices, aliaque eiusmodi, quæ persequi longum foret, dona Deiparæ Virgini seu portarunt, siue miserunt. Nec ea propria virorum laus. Isabellæ Cardonæ Proreginæ Neapolitanæ corona aurea libralis, & ipsius effigies B. Virgini supplicantis argentea, pondo sesquilibræ, & pes libralis item argenteus: ad hęc arcula scite facta eiusdem materiæ ponderisque: bini vrceoli aurei vnciarum XIV. armillæ itidē aureæ benefactæ donū fuit. Marchionissæ Vasti effigies B. Virginis puerum Iesum gremio gestantis argentea pondo fere quatuor. Quin etiam à Turcis dona missa. Constat anno huius sæculi XXVIIII. Bassam Turcarum (nomen, & causa non proditur) argēteam aræ vestem, margaritis insuper adornatam Lauretanæ Virgini donum misisse Clemente Septimo Pontifice Maximo: vt intelligeremus Lauretanam Virginem communem omnium gentium esse Patronam, quicumque eius patrocinio vti velit.

Proreginæ Neapol. D.

March. Vasti D.

Bassæ Turcarum D. Cod. Laur.

FINIS LIBRI SECVNDI.

HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANAE HISTORIAE LIBER TERTIVS.

A Paulo Tertio beneficijs, decretisque decoratur. Cap. I.

ONTIFICIAM inde sedem Paulus Tertius excepit, qui Aede Lauretana ornanda, augendaque etiam cum ipso Clemente certauit. Namque initio fermè Pontificatus sui, & Indulgentiis eam, & beneficiis cumulauit. Quippe indignum ratus, sacræ Domus ministros ad vsum domesticum vix pecunia emptum salem habere posse; vicenos eis quotannis salis saccos ex Ceruiæ salinis assignauit gratuitos, non contemnendum beneficium, siue muneris perpetuitatem, seu necessitatem accipientium, siue dantis animum spectes. Eminet Pontificis animus in diplomatis procemio, quod libet attexere: *Postquam fel. rec. Xystus Papa Quartus prædecessor noster inter alia motu proprio Ecclesiam B. Mariæ de Laureto, olim in honorem ipsius Virginis miraculosè fundata: in qua (prout fide dignorum habet assertio) ipsius etiam Virginis gloriosa imago Angelico comitata cætu, mira Dei clementia collocata existebat, & ad quam propter crebra, & stupenda miracula, quæ eiusdem Virginis gloriosæ meritis, & intercessione ibi Altissimus operabatur, in dies ex di-*

Pauli III. beneficia.

Pauli III. testimoniũ.

uersis mundi partibus etiam remotissimis, Virginis gloriosæ liberati præsidijs populi confluebat multitudo, & paulo post. *Recolendæ memoriæ Iulius Papa Secundus prædecessor noster attendens, quod non solum erat in dicta* Ecclesia *de Laureto imago ipsius B. Virginis Mariæ, sed, (vt piè creditur, & fama est) camera, siue thalamus, vbi ipsa Beatissima Maria concepta, & educata, vbi ab Angelo salutata Saluatorem seculorum concepit*. Cætera item persequitur, quæ in suo diplomate Iulius Secundus posuerat.

Lauretum Recinetensium fidei committitur. Cap. II.

PAulus porro haud ignarus, quantum boni sit in bono Præside, id semper egit, vt optimos Laureto Præsides daret, donum omnium fortasse maximum. Alexander igitur Argolus Tarracinensis Episcopus à Pontifice Lauretano Patronus constitutus, rem Lauretanã præclare cõstituit, auxitque. Doctorum, grauiumque hominum cõplures in Canonicorum Lauretanorum Collegium cooptauit. sacrorum cæremonias solemni, ac plane Pontificali peregit ritu, summa denique religionis, ac benignitatis laude, diuina, humanaque omnia per quadrienniũ administrauit. Huic Gaspar Contarenus Cardinalis, vel ingenij dotibus, vel artibus animi clarus successit, Laureti Patronus omnino bonus, sed mortis interuentu breuis. Nam cum per Galeatium Floremontium (qui postea Aquini Antistes fuit) rem Lauretanam optimè gereret, ingenti sui expectatione concitata, cessit è vita. Eius in locum suffectus à Pontifice Rodulphus Pius Cardinalis Carpensis Patronus iuxta bonus, ac diuturnus. Qui sane Pij cognomen, etiam si à maioribus non accepisset, insigni sua pietate fuisset sibi paritur us. Non alius ante impensius Lauretanam Aedem ornare instititi. Itaque eius in

Alex. Argolus Laur. Patron.

Card. Contar. Laur. Patr.

Card. Carpen. Laur. Patr.

Lauretano templo, adiectisque ædibus hodie monumenta exstant & multa, & illustria. Inter hæc gliscebat Turcicum bellum, quod Solimanus Turcarum Imperator Tunetano regno per Ariadenum Aenobarbum subacto, Italiæ moliebatur. Paulus ergo Pontifex Carolo Cæsare, ac Venetis in societatem adscitis, in Turcicum bellum omnes intenderat curas viresque. Cæterum illa tempestate Lauretano templo vel in primis consultum voluit. Et quoniam exhausto in apparatum bellicum ærario, pecuniæ inopia pijs eius consilijs obstabat; occasionem forte oblatam sibi è manibus elabi passus non est. Per idem tempus Recinetensium legati Romam ad Pontificem venerant expostulantes, quod Lauretum, auita ipsorũ possessio, à Iulio Pontifice ereptum eis esset ingenti cum dãno, maiore cum dedecore ciuitatis suæ. Quem enim existimaturum à sacrorum Principe, Christique Vicario, sine graui aliqua causa, antiquissimam Laureti possessionem Recinetensibus inuitis ademptam? Quo autem suo merito, tam insignem optimæ meritæ ciuitati inustam infamię notam? An quia Lauretanæ Virginis sedem impense ab initio fouerit, donis coluerit, templo ornauerit, frequentauerit tectis, per CCL. prope modum annos iustè, sanctèque rexerit? Quando à Recinetensium Magistratibus auarè, aut superbè esse imperatum? quando incolarum, peregrinorum templi tutelam neglectam? Iam quoties latronum vias, obsidentium audaciam repressam? quoties Aedem ipsam magnis armatorum præsidiis ab hostiũ incuria defensam? En cur Recinetenses libenter memorarent, Deipara Virgo natalem domum suam in Italiam transferens in nostra potissimum sylua sedem elegit: ter intra paucos menses locum mutans nostris finibus non excessit: tres in nostro agro locos suis vestigijs insignes fecit: nos illi satis spatii ad templum concessimus: nos templum, nos vicum circa eam condidimus: nos incolis Magistratus & iura dedimus. Multum vero ista eis profuisse,

Recinetensiũ legatio ad Paulum III. Pont.

vt cum

vt eum locum optimo iure posſidere viderentur : ſi quidē ,,
indicta cauſa, ſint de antiquiſſima poſſeſsione deiecti. ,,
Quod ſi æquum videatur, munus à Deo, Deiparaque Re- ,,
cinetenſibus datum à Dei Vicario reddi;profecto ipſos da- ,,
turos operam, vt neque Pontificem, neque Lauretanos ,,
Recinetenſis tutelæ ac regiminis pœniteret. Recineten- ,,
ſes porro, vt vtriſque cautum foret,nullam conditionem, ,,
quam æquiſſimus Pontifex imponeret, recuſaturos. Ergo ,,
Paulus Legatis benignè auditis, medium quiddam ſecutus eſt, vt & Recinetenſibus ſuum redderet,& tamen Aedi Lauretanæ ſuperiorum Pontificum beneficia conſeruaret. Igitur oppidum Lauretum (templo excepto, & ſalua Præſidis iuriſdictione inter oppidanos peregrinoſque) Recinetenſi ciuitati reſtituit, his conditionibus, vt Lauretanam domum aduerſus Turcam valido præſidio tueri, muros, ac munimenta ſicubi opus foret, reficere: peregrinis vltro citroque commeantibus itinera à latronibus tuta præſtare deberent. Ad hæc octo aureorum millia à Leone X. in Laureti munitiones inſumpta Pontificali Fiſco, vnde erant deprompta, remunerarent ad vſum Turcici belli. Ita Lauretum ad Recinetenſium ditionem rediјt ſeculi huius anno XXXV. poſt annum circiter XXX, quam à Iulio II. ſui iuris factum erat. Cæterum exinde Paulus bello perfunctus Lauretanam Aedem præſidijs munitam prædijs locupletauit. Namque eius iuſſu ex Duumuiris Caſtri Ficardi vicina Laureto nemora cum adiacentibus vineis,pratis, oliuetis coempta ſunt. In eam rem ſex aureorum millia ex ærario Pontificis erogata. Alia porrò prædia circa Muſionem amnem à Pontifice empta, & Lauretanæ Virgini donata.

Lauretũ Recinetēſibus redditur.

Con-

Contubernium puerorum instituitur, qui Lauretanæ Virgini laudes canant. *Cap. III.*

NEc fortunis tantum Lauretana Aedes, sed etiam ministris per id tempus aucta. Pontifex satis gnarus integræ pueritiæ preces Deo Deiparæque acceptissimas esse, Collegium duodecim alumnorum instituit. Ibi lectissimos ex omni Piceno pueros ingenuos impuberes institui iussit, ad laudes B. Virgini decantandas. In his porro legendis, corporum animorumque integritatem spectari, in instituendis optimorum magistrorum rationem haberi voluit. Præcipua erat cura, vt non minus castitate morum, quam suauitate vocum sanctissimam Virginem delinirent. Ergo hi ex præscripto Pontificis in opportuno loco (Canonicam vocabant) intentiore cura educati, instituti que B. Mariæ carmina in eius sacello, statis quotidie canebant horis, pacem ac veniam à Deo Deiparaque orantes, & opem Italiæ contra Turcarum rabiem exposcentes. Nec puerilis pietas Pontificis spem, nec B. Virgo pueriles preces fefellit. Et si enim fœderatorum Principum classem Ducum discordia inutilem fecit; tamen Deipara Virgo & otium Italiæ peperit, & Turcarum audaciam fregit. Quippe haud ita multo post compositis inter Cæsarem, Galliæque regem controuersijs, ex tristi bello læta repente Italiæ pax reddita. Maxima instructissimaque Turcarum clasis Ariadeni Aenobarbi ductu exitium Italiæ ferens, ipso mense Augusto Acroceraunijs illisa scopulis in conspectu propemodum Aedis Lauretanæ fecit naufragium. Quo naufragio satis constat maximam clasis partem amissam: viginti barbarorum millia hausta fluctibus: totumque ferme Adriaticum sinum hostium cadaueribus, armis, tabulis, armamentis alijsque naufragij

Paul. Iou. l.b.41.
Ann. Laur. Rieræ.

gii indicijs stratum. Quorum arma ad Lauretum fluitantia cognita in littore, prius fere quam nunciari posset, insignem fecerunt hostium cladem: Ibi enim vero exsultare Lauretani, aduenæque: auditas profectò à Deo Deique parente preces puerorum piorumque. aperuisse aliquandò oculos vltorem Turcicæ superbiæ Deum: alius alium hortatione firmare, talem vt Præsidem præcipuo colerent honore, cuius præsidio totam illam Italiæ oram cernerent præsenti Turcarum formidine liberatam.

Nosocomium, & Xenodochium excipiendis peregrinis aperiuntur. sacra Aedes ædificijs ornatur.
Cap. IV.

AT Pontifex tali nuncio admodum lætus, ne benignior in indigenas, quàm in peregrinos foret; Nosocomium Laureti eadem fere tempestate absolutum aperuit, ægris aduenis præcipue curandis. Alius porro locus scabiosis, leprosisque extra moenia, ne quid cæteros eorum contagio læderet, assignatus. Ab ægris inde ad sanos cura conuersa, Xenodochium pauperibus peregrinis excipiendis institutum, vbi benigne alebantur per triduum: & discedentes pane, vino, calceis, pecunia iuuabantur. Hæc hospitalitatis, & Christianæ charitatis fama, mirum quantum vel aduenis religionis, vel Lauretano templo opum adiecerit; cunctis ferme exteris gentibus expertam in suis peregrinis Lauretanam benignitatem remunerantibus. Adeo vera in pauperes liberalitas auget magis opes, quam minuit. Deus quippe benignitatis fontem, ne exhauriatur, bonis identidem auget; ac benignis largitoribus benigne suppeditat, quod deinceps egentibus largiantur. Nec vero dum exardescunt hæc Christianæ caritatis officia, Lauretana opera à Clemente inchoata interim refrixere. Nihilo minus Pauli iussu syluæ

Nosocomiũ & Xenodoc.

Hospitalitas Lauretana.

noxiæ

noxiæ cædebantur: nebulosæ siccabantur lacunæ: colles Lauretanæ sedi officientes ad solum diruebantur. Surgebant eodem tempore ædes Pontificiæ: exstruebatur porticus: templi tholus plumbeis integebatur laminis. magnifica illa sacrosanctæ Domus cælata crusta (quæ haud procul fastigio aberat) præcipuè vrgebatur. Iam peruetustum, ac fumosum lacunar tectumque architectus ex Pontificis authoritate deiecerat. Et quia concamerandi sacelli ratio exigebat, summos etiam parietes semicirculis, & pictis fictilibus insignes pariter cum tintinnabuli, camini que culminibus, demolitus erat. Igitur solidus fornix nouis magis, quam veteribus parietibus incumbens, imponitur: nitidus tum quidem, & concinnus erat; sed hodie propter copiam luminum horridus fumosusque. Porro ne ea, quæ ex augustissima Virginis cęlla necessitas detraxerat, hominum incuria perderet, sacras trabes, asseres, tegulas, tabulasque, & quæcunque ad tectum sanctissimæ Aedis pertinebant, sub eiusdem pauimento defodi placuit. Itaque hæc cum fide inibi sunt defossa: vt loco mota, quam minimum locum mutarent.

Reliquiæ sacelli Lauretani miraculis fulgent, & Aedis Lauretanæ religionem propagant.

Cap. V.

CAeterum fictilia, & quædam laqueati tecti tabulæ, pro sacris reliquijs, vt erãt, asseruatæ, partim miraculorum materiam præbuerunt, partim etiam Aedis Lauretanæ religionem longe, ac late propagarunt. Vetus opinio erat, vasa illa fictilia in armario B. Virginis ab Apostolis olim reperta, atque idcirco cum Natalis eius domus consecrarerur, ab ijsdem in summis sacelli parietibus collocari iussa non ornandæ magis ædis gratia, quam illorũ religionis tuendæ. Adiuuabant hanc opinionem quædam

non

non leues coniecturæ, quæ multis fidem facere videbantur, fictilia illa in supellectili Deiparæ fuisse. Namque ea vascula (quod ex ijs ipsis, quæ hodie exstant coniectari licet) haud sane à vilioribus, vulgatisque vsu abhorrent: & magnitudine sunt inter se longe imparia, cum tamen cultus ædis, & semicirculorum ratio paria vtique postularet: vt appareat non tam illa ad sacelli ornatum esse quæsita, quam ad ipsa ornatum sacelli accommodatum. Verum siue illæ patinæ è B. Mariæ supellectili, siue ex medio sumptæ ad cellæ ornatum, haud immerito cum ipsa Virginis cella dedicatę religionem habuerunt. Plærasque tamen earum intercidisse reperio, ad propagandam Lauretanæ Virginis religionem, vt reor interuersas. Nonnullæ in Lauretani Templi pariete ad ianuam, quæ est ab latere, insertę hodieque visuntur. Paucæ asseruantur haud quaquam miraculorum expertes. Compertum habeo Laureti sacerdotem mihi notum grauiter ex capite laborantem, sacra capedine capiti admota, subito conualuisse. Alterum item sacerdotem graui febri afflictatum, hausta indidem frigida, extemplo morbum depulisse. Porro sacrarum tabularum reliquię religionem Lauretanæ Domus toto propemodum orbe protulerunt. Quippe vt semel dispertiri sunt cœptæ, alijs ab alijs diuisæ ad omnes propemodū nationes peruenere: ac pro sacris reliquijs, vt par erat habitæ, mirandum in modum Lauretanæ Virginis auxere cultum, cuius religione imbutas quodammodo illas esse constaret. Ac verisimile est per hanc occasionem plurimis locis Lauretanæ Virginis ædes excitatas, siue tanti præsidij ad populos monumenta, siue solatia eorum, quos aduersa valetudo, aut occupationes, aliaue impedimenta Lauretum ire prohiberent. Satis constat per id maxime tempus, non in Piceno solum & Italia, sed etiam in transalpinis, disiunctissimisque regionibus esse sacella Lauretanæ Virgini exstructa. Quorum conditoribus quid optatius esse potuit ad illarum ædium religionem, quam

aliquid ex Lauretana Domo reliquiarum habere? quid consultius, quam cum sacros inde lapides auferri religio vetaret, tecti particulam, quam custodum liberalitas haud ægre largiretur, impetrare? Certe per ea ferme tempora plurimas vbique terrarum Deiparæ Lauretanæ sacras ædes dicatas reperio: quod sane haud in minimis Lauretanæ Virginis laudibus pono, tam gratam iucundamque fuisse apud aduenas eius memoriam, vt perpetuum eiusdē monumentum, ac simulacrum domi habere voluerint. At que vt de Piceno taceam, cuius nulla vrbs, nullum ferme oppidum est, vbi non ædes aliqua exstet sacra Virgini Lauretanæ. Nobilissimæ quæque Italiæ vrbes eidem non vulgaria templa consecrarunt. Romæ quidem templum visitur B. Mariæ Lauretanæ sane magnificum, & Romana munificentia dignum; cuius formam: fama est à Michaele Archangelo Bonaroto Architecto nobilissimo esse descriptā. Neapoli quoque haud inconcinna ædes Lauretanæ Virginis visitur, & quidem orphanotrophio insignis. Iam in duabus nobilissimis Siciliæ vrbibus, Panormi inquam, & Messanæ, exploratum habeo sanctissimam esse memoriam Virginis Lauretanæ, eiusque nomini ædem à Panormitanis intra vrbem, à Mamertinis in suburbio dedicatam. Nec vero Italiæ finibus se tenuit hæc Lauretanæ Domus religio, sed strenue transgressa est Alpes. F. Vincentius quidam sacerdos ex Franciscana disciplina probus, ac pius fuit. Is Laureto regressus in Franciam, in suburbio Lauelis (quod oppidum est Diœcesi Cęnomanum) ædiculam exstruxit ad exemplum sacelli Lauretani, eamque Lauretanæ Virginis nomine appellauit. Hæc hodie quoque, vel ab accolis, vel à peregrinis impense colitur. Et Lusitania quamuis celeberrimis, ac religiosissimis Deiparæ Virginis ædibus prędita, Lauretanæ quoque ædis religionem secuta est. Itaque haud procul Conimbrica in suburbano, amænissimo loco templum Lauretanæ dicauit Virgini, quod quidem maxima etiam finitimarum po-

Aedes Lauretanæ passim extruct.

Aedes Lauret. Romæ.

Aedes Lauret. Neap.

Aedes Laure. Panormi & Messan.

Aedes Laurei. in Fran.

Aedes Lau. in Lusitania

pulorum frequentia celebratur. Brigantiæ item alterum, tertium Olysippone lõge augustissimum, quod etsi ab Italis conditum, excultumque magnifice; tamen etiam ab indigenis religiose frequentatur. Ad hæc optimis authoribus comperi, in Scotia duo B. Mariæ Lauretanæ sacella exstructa olim fuisse, alterum in oppido Pertho, quod etiam S. Ioannis nomine appellatur, alterum propter viã qua itur Mussilburgum haud procul Edimburgo vrbe regia Scotiæ. Vtrobique porro Lauretanam Virginem religiosissime cultam: in Mussilburgensi autem suburbano etiam maximis peregrinorum concursibus, ac B. Mariæ miraculis celeberrimam extitisse, quandiu orthodoxa religio in Scotia steterit. Postea vero quam in illo religiosissimo quondam Regno Caluiniana pestis furere, debacharique cœperit, sacram illam ædem ab illis furijs ita dirutam, vt tamen ruinæ exstarent, vel illorum væcordiæ, vel auitæ Scotorum religionis indicia. Ac Mussilburgensis quidem sacelli hanc originem accepimus. Scotum heremitam olim peregrini habitu Lauretum ad salutandam Virginem accessisse: inde reducem sacri tecti particulam secum in patriam tulisse: ibi corrogata à pijs hominibus pecunia, ad Mussilburgum Lauretanæ Domus excitasse simulacrum, eique B. Mariæ Lauretanæ nomen fecisse: id templum, & sacrarum reliquiarum, quas diximus inibi depositarum cultu, & Lauretanæ Virginis (cuius celebre erat illis quoque gentibus nomen) religione inclytum extitisse, quoad vt ante diximus, væsana Hæreticorum rabies siuerit.

Aedes Lau. in Scotia.

Cælati operis, quo ſacroſancta Ædes vndique veſtitur, deſcriptio. Cap. VI.

EOdem tempore Lauretanæ Domus cultus, & propagatus foris, & amplificatus domi. Paulus Pont. celeberrimum illud Pontificalis magnificentiæ monumentum ab Iulio deſtinatum, inchoatum à Leone, effectum à Clemente, ipſe non quidem omni ex parte perfectum (deerant quippe ſtatuarum pleræque, & æneæ valuæ omnes) ſed tamen eo perductum, vt abſolutum videri poſſet, aperuit anno huius ſeculi XXXVIII. opus enimuero egregiũ ac mirabile, cui noua hæc operum magnificentia quicquã adhuc in pari mole adæquare non potuit. Satis conſtat ex rationum libris, in id opus XXII. aureorum millia inſumpta, exceptis viginti ſtatuis egregie factis, & valuis æneis quatuor pulcherrime cælatis, quæ pene tantidem ſtetere. Quadratum eſt ornamentum ſacram vndique Virginis cellam amplectens: totum ferme e candido marmore ſolido, ac mira arte cęlato. Patet in longitudinem pedes ferme quinquaginta, in latitudinem circiter triginta: altitudo latitudini ferme par. Vniuerſum opus è Carrarienſi marmore candoris eximij conſtat, ſtriatis opere Corinthio diſtinctum columnis, quarum ſenæ longiora latera adornant, quaternæ breuiora. Imam partem faſcia pedalis e marmore Luculleo cingit, ſtereobatæ locum obtinens. Surgunt inde ſtylobatæ coronati, qui apte ſpatia diſtinguunt. In ſpatijs ſtylobatiſque, vel gentilia, adſcitaue Leonis Pontificis inſignia, vel virtutum argumenta cælata viſuntur, ſigillis, qua pedalibus, qua cubitalibus mire ſcite, venuſteque factis. Supra ſtylobatas columnæ diſpoſitæ binæ ad ſingulos angulos: in longioribus autem lateribus etiam

binæ

binæ in medio, binis videlicet ianuis æquo ſpatio interie ctæ. In ipſis porro intercolumnijs bini item ſignorum ſuis loculamentis incluſorum ordines deinde adiecti: vnus in ferne ad baſes, ſacrorum Vatum: alter ſuperne ad epiſtylia Sibyllarum Chriſti, aut Deiparæ Virginis ortum vaticinantium. Ipſa loculamenta porphyreticis tabulis incruſtata, opere magnifico. In maioribus ſpatijs inter colum narum ſcapos, tabulæ ingentes è candido marmore ſolido integroque vbi nobilium B. Mariæ factorum argumenta, ſimulacris naturalis fere ſtaturæ eminentibus, pulcherrime cælata miraculo ſunt. Epiſtylia porro columnarum egregie facta opere Corinthio multiplex corona cingit, cui ſubiecta ſpatia binæ aquilæ tenentes mordicus encarpos reſteſque pomorum, ac fructuum egregie cælatæ, inter iectis leonum roſtris, adornant. In ſummo denique pulcherrimus columellarum ordo coronatus, angelorumque eminentium figuris concinne venuſteque diſtinctus, qui vniuerſum opus circumiens pro coronide eſt: ambulationemque vndique peruiam præbet, ad ſuſpendenda votiua vexilla, quæ ſubinde B. Virgini afferri ſolent. Pluribus deſcribere pretium operæ nō duco, cū ſpectare liceat. Opus omnino viſendum, cuius eximiam pulchritudinem nemo concipere animo poteſt, qui non oculis ante ſubiecerit. Ergo vt apertum ſacroſanctæ cellæ ornamentum longe pulcherrimum fama vulgauit, confeſtim maximi Lauretum fieri accolarum, peregrinorumque conuerſus. Quippe artifices de induſtria illius ædificij fabricam, quoad perfectum eſſet opus, velis obductis quam maxime occultauerant, vt magnificentius deinde ſpectaretur, cum abſoluti operis pulchritudo recens, atque integra ad mortalium oculos perueniret. Itaque inſatiabili illa ſpecie, & ad rationem, ſolertiamque præſtantiſſima, cuncti auide oculos, animoſque paſcebant ſuos.

Templi tholus rimas agens firmatur. Cap. VII.

LAetos tali ſpectaculo indigenas, aduenaſque ingens repente inceſſit metus ſubito amittendi, quod ſumma cum admiratione, ac voluptate ſpectabant, & (quod caput eſt) etiam illud ipſum, cuius id erat ornamentum. Baſilicæ teſtudo (cui ſubiectam in medio ſpatio ſacram Virginis cellam diximus) ſtabat octo lateritijs innixa pilis. Attamen ſiue ſuperſtructorum parietum altitudine, ſiue nimio impoſiti plumbi pondere degrauante, ſuccumbere oneri, & rimas agere repente cœpit, nouo cellæ ornamento, cellæque ipſi cui imminebat, fœdam ruinam minitans. Tam trepido nuncio excitus Pontifex extemplo Antonium Sangallum architectum ſuum maturare Lauretum iubet, & ſumma ope tanto illi incommodo obuiam ire: ne tot annorum, tot Pontificum labor momento temporis ad nihilum recideret: & duo pręcipua orbis terræ, alterum diuinæ poteſtatis, alterum humanæ artis miracula, ſubita templi ruina opprimeret. His plenus vocibus Sangallus Lauretum aduolat, & re cum Nerucio architecto communicata, confeſtim de communi ſententia pilas tanto oneri impares intentiore cura munire, ac firmare aggreditur. Igitur validis trabibus teſtudinem protinus fulcit: & circum effoſſis ſtrenue fundamentis, pilas impigre conueſtit quadrato lapide, firmatque quatuor inter alternas pilas arcubus minoribus exſtructis, qui ſuper impoſito oneri ferendo forent. Ac ne quid munimenti non neceſſarij tantum, ſed etiam opportuni prætermitteretur, pilæ quoque ac parietes inter ſe ingentibus vectibus ferreis colligati, ſed ita, vt vectes ipſi aut nuſquam, aut non indecore appareant: cætera quoque ita perfe-

cta, vt non magis firmitas, quam species quæsita videatur. Et ad celeritatem operis haud parum fabrorum, architectorumque solertiam iuuit sedulitas aduenarũ. Quippe ingens eorum multitudo auertendi periculi, quod Lauretanæ Domui imminere credebant, certatim conuectare lapides, ferre onera, machinis operam dare, læti se operam suam nauare Virgini Lauretanæ, sanctissimæ orbis terrarum cellæ, perfugio omnium gentium, nationumque. ita tota res omnium opinione celerius perfecta, & imminens sanctæ Domui periculum non magis consilio, quam celeritate discussum.

Nouis Lauretana Ædes donis augetur. *Cap. VIII.*

PEr id tempus magna à nobilibus viris, ac feminis donorum vis fuit. A Francisco Sfortia Mediolanensi Duce postremo, sacerdotis ac ministrorum solemni cærimonia sacris operantium amictus egregij ex veste Attalica, magnificis operibus picta, Lauretanæ Virgini dono missa. A Sigismundo Estensi Ferrariæ Duce Herculis filij effigies argentea pondo fere quatuor: sua quoque effigies ex argento librarum nouem. A Bassano Mantuano suum simulacrum ex argento expressum, pondo amplius octo. Ab Honorio Sabello corona argentea ferme trilibris. Ab Octauio Farnesio crux aurea ex aureo torque pendula. A Bonifacio Caetano Duce Sermonetæ argentea effigies Lauretanæ Virginis, atque altera filij sui pondere non contemnendo. Ab Hercule Maria Sfortia duæ ex argento expressæ imagines, singulæ octo librarum. A Bernardino Sanquinio Neapolitano simulacra bina ex argento cælata, pondo ferme quatuor. A Leonardo Bonafide Episcopo Cortonensi ipsius imago argentea quatuor libra-

Cod. Lau.
Ducis Mediol. D.
Ferrariensis Ducis D.
Bassani Mãtuan. D.
Honorij Sabelli D.
Octauij Farnesij D.
Ducis Sermonetæ D.
Her. Mariæ Sfortiæ D.
Bernardini Sãquinij D.
Cortonẽsis Episc. D.

Iulij Monaldi D. librarum. A Iulio Monaldo Mantuano consimilis imago pondere ac materia par. Cæterum inter omnia huius

Põpilij Bonon. D. egregium. temporis simulacra eminet Pompilij cuiusdam Bononiensis, viri Deo magis, quam hominibus noti (neque enim editur cognomen) effigies Ducis armati solido ex argento

Antonij Pignatelli D. Lud. Comitis Fulg. D. Leonar. Venerij D. egregiè facta, pondo librarum quadraginta. Porro ab Antonio Pignatello Neapolitano torques aureus; alter ab Ludouico Comite Fulginate. A Leonardo Venerio Senatore Veneto calix argenteus pondere atque opere egregius. Nec contemnenda illustrium mulierum dona. Mar-

Margar. Austr. D. Duc. Amalphetanæ D. Proreginæ Samnit. D. Princip. Bisinian. D. Comit. Populi D. Marchionis. Vasti D. garitæ Austriacæ Cæsaris filiæ cor argenteum bilibre. Cõstantiæ Ducis Amalphetanæ ipsiusmet effigies argentea librarum pondo fere quinque. Proreginæ Samnitium armillæ aureæ pulcherrimè factæ. Principis Bisinianensis caput aureum librale. Alterum eadem materia, ac pondere caput Portiæ Comitis Populi. Mariæ Aragoniæ Marchionissæ Vasti argentea adolescentis effigies librarum trium. & dono causa inscripta his litteris:

MARIA ARAGON. MARCH. VASTI.
OB RESTITVTAM SANITATEM
ANTONIO ADOLESCENTI FRATRIS F.
VOT. POS.

Duc. Vrbinatium. Iuliæ Veranæ Vrbinatium Ducis cor aureum ponderis haud pœnitendi. Nec ciuitatum, oppidorumque dona

Vici Varronis simulac. Sarnani simulac. Maceret. D. desiderata. Allatum Vici Varronis oppidi simulacrum argenteum librarum trium: Sarnani item simulacrum eiusdem materiæ, ponderis triplo maioris. Macereti corona ex argento inaurato præclarè facta bilibris. Alia porro dona ab ignotis authoribus haud tamen ignobilia. B. Ro-

B. Rochi statua sex arg. Coronæ argent. XL. chi statuæ argenteæ sex ponderis non contemnendi. Coronæ argenteæ circiter quadraginta, ex quibus pleræque librales, multæ bilibres, nonnullæ etiam trilibres, ab vrbibus, oppidisque magna ex parte donatæ. Votiuæ item imagi-

imagines argenteæ (quarum plurimæ singularum, multæ binarum, ternarumque librarum) supra sexaginta. Calices argentei haud multo pauciores. Quin etiam altariũ, sacerdotumque sacrificantium vestes complures, non sericæ tantum, sed argenteæ, aureæque. Mira quippe elucet in donantium plerisque simplicitas. Donorum plurima (vt ex codicibus donorum apparet) clam super aram posita sunt: aut tacitis donantium nominibus tradita. Multa suppressis ipsorum cognominibus, & pro ijs, patriæ cuiusque nominibus editis. quæ simplicitas etiam in plurimis donorum titulis cernitur; vt satis appareat noluisse illos (quod Christus vetat) *ante se tuba canere*; vt præconium ac præmium pietatis suæ non ab hominibus acciperent, sed à Deo, *qui videt in abscondito*, expectarent.

Votiuæ imagines LX.

Calices argentei LX.

Donantiũ simplicitas.

Turmæ equitum Præfectus abreptus impetu fluminis euidenti periculo eripitur. *Cap. VIIII.*

EST in agro Reatino (Italiæ vmbilicum vocant) lacus haud ignobilis, quem Velinus amnis efficit, à quo nomen trahit. Hinc Velinus emersus aliquanto spatio lenis, ac placidus fluit. inde ex altissima rupe per scopulos & saxa præcipitans in subiectã petram ingenti fragore, ac strepitu aquarum cadit. vulgo Pediluci ruinas appellant. Haud procul rupe, quam dixi, turma equitum Petri Aloisij Farnesij (is tum Castri Dux erat) forte ducebatur. Turmæ Præfectus (Marescallum appellant) Petrus Terennaticus Senensis erat. Hunc cupido incessit spectandi propius amnem ex alto cadentem. Igitur duobus equitibus assumptis, ad locum, vnde Velinus præcipitat, visendi studio diuertit. Iamque potaturus equus flumen intrarat, cum procedens paulatim in profundum gurgitem

Tradit. Lau. Bern. Cyril. Riera in Annal. Laur.

prouexit incautum. Nec mora. ſenſit ſe à profluente abripi in præcipitem locum, quem ſpectaturus aduenerat. Iamque aquarum impetu ex equo deturbatus haud procul aberat interitu; cum Lauretanam Virginem lacrymabundus implorat. Nec ſurdis auribus preces adhibitæ. Extemplo in ipſa fluminis ruina B. Virgo adeſt periclitanti: porrectaque dextra præcipitem inter vndas, ac ſcopulos ſuſtinet, tueturque donec ad ima perueniat. mira dictu res. ex altiſſima rupe deuolutum ſcopulus excepit, reddiditque innoxium. Igitur confeſtim Lauretum ad vota Deiparæ exſoluenda venit: votiuamque tabellam, in qua tota res ordine perſcripta eſt, tanti miraculi teſtem exſtare voluit: quæ hodie ad dextram ſacroſancti ſacelli in pila ſuſpenſa viſitur. In tabella inſcriptum. *Ego Petrus Terennaticus eques, & Mareſcallus equitatus Ducis Caſtrorum, & cæteri equites ex Piceno ad Vicum Varronis proficiſcentes, cum Nonis Martij. M. D. XLIII. ad Velinum lacum perueniſſemus; ego, & duo alij milites, Tiberius ex Grauiſcis, & Antonius Cortonenſis à cæteris equitibus diſceſſimus, vt illum viſeremus locum, quo ſe Velinus in Nar præcipitat. Ac non procul inde, cum equum adaquarem, ego vna cum equo in quaſdam fluminis anguſtias incidi, ex quibus præcipitem altiſſimo caſu, circiter videlicet centum cubitos altum, & Deiparæ Virginis Lauretanæ opem implorantem quidam me ſcopulus excepit incolumem, & rei miraculo admirabundum, atque attonitum. Quapropter illico votum perſolui Beatiſsimæ Virgini, quam tum præſentem, propitiamque ſum expertus, teſtibus oculatis duobus Centurionibus Chiancio Vrbeuetano, & Raimundo cum vniuerſa equitum ala.* Hanc nos inſcriptionem ad verbum inſeruimus, vt quam teſtatum certumque ſit hoc miraculum, magis appareat.

Paulus

Paulus Tertius Lauretanam Ædem bis inuisit, Pontificiarum ædium opus vrget. *Cap. X.*

INter hæc Paulus Pōt. Aedis Lauretanæ celebritatē prę- claris ab se operibus adornatam sua præsentia cohonestauit, ratus ab se Principibus viris prodendum exemplum non solum ornandi cunabula Virginis, sed etiam celebrandi. Itaque intra triennium ipse bis Lauretanam Virginē inuisit: semel anno eius seculi XLI, cum dissuasor Algerianæ expeditionis ab vrbe Luca, & à congressu Cæsaris per Aemiliam ac Flaminiam ad Vrbem rediret: iterum triennio ferme post, cum Cæsari post Algerianum incōmodum, ad Belgicum bellum properanti occurreret Bononiam. Tum enim Pontifex maturata, vt in tempore occurreret, profectione, Pontificiam ditionem obiens venit Lauretum. Vtroque autem tempore, & immortalem hausit ex Lauretana Aede lætitiam, & præclara B. Virgini dona attulit. Pontificales altarium & sacerdotales vestes aureas, argumenta religionis, ac munificentiæ suæ. Cæterum haud mediocre suæ magnificentiæ fructum cepit, cum ex cæterorum operum suorum aspectu, tum vero ex magnificentissimi operis, quo sanctissimum sacellum extrinsecus conuestitur, insatiabili specie. Exinde obstantis Fauonio collis æquandi difficultatem cōtemplatus, ratusque id esse non sumptus tantum, sed etiam laboris infiniti, commodi autem labori minime paris; dixisse fertur, parcendum esse inani labori: insistendumque vtilioribus, verioribusque sedis Lauretanæ commodis, quę expectationi hominum responderent. Proinde ab æquando colle ad exstruendas Pontificias ædes Principum virorum hospitio destinatas, curam operamque conuertit. Ergo breui maxima eius ædificij pars absoluta, expolita,

Ann. Laur. Raph. Rier.

Pauli III. Dona.

R 2 instru-

instructaque adeo magnifice, vt in ea etiam Reges, ac Pontifices Maximi laute diuersari queant. Ex tribus ædiũ partibus vna tum perfecta est, quæ ad dextram templi sita ab ortu solis in occasum porrigitur. Eius longitudo cẽtum cubitorum, latitudo viginti quatuor spatium æquat: ad XXV. cubitos summum fastigium peruenit, præter ingentes substructiones æquando ædificio à Septentrione additas. Huic parti adiecta duplex porticus sane regia, quæ arcubus quindecim totidemque fere ingentibus pilis interiectis longissime exspatiantur superne, inferneque. opus iuxta ad aspectum, & ad vsum insigne, atque præclarum.

Ædes Lauretana sacellis pariter, & cœlestibus prodigijs decoratur. Cap. XI.

Cat. Carp. sacellum.

Nondum hæc Lauretani ædificij pars à Pontifice absoluta erat, cum Basilicæ sacella exornari à Principibus viris cœpta sunt. Huius rei princeps Rodulphus Pius Cardinalis Carpensis fuit, qui, vt ante diximus, in Lauretanæ Domus tutela Cardinali Contareno successerat. Is igitur vere pius Sacellum asseruando, ministrandoque sanctissimo Christi corpori destinatum egregijs picturis opere marmorato, inauratoque adornauit. Huius exemplum alios deinceps Proceres ad æmulandum pietatis decus accendit. Bisiniani Princeps S. Annæ, Archiepiscopus Altouitus B. Virginis Elisabetam visentis, Cardinalis Tridentinus Rosarij, Card. Augustanus S. Ioannis Baptistæ sacella exornarunt, laudatissimorum quà pictorum, quà plastarum operibus. Eminet tamen longe inter hos Vrbinatium Ducis magnificentia, qui sacellum suum non solum candido marmore mira arte cælato decorauit; sed pulcherrimis picturis Barocij, & Zuchari nobilissimorum picto-

Bisinia. Pri. sacellum. Archiep. Altouiti sacel. Card. Trid. sacellum. Card. Aug. sacellum. Ducis Vrb. socel. exim.

pictorum manu. Dum templum certatim à mortalibus ornatur, immortalium ornamentis omnino non caruit. Sub id tempus reperio vetus Lauretanæ flammæ prodigium nouo modo instauratum. Ignea per noctem velut columna visa ingenti splendore collucens Lauretano incubare templo: inde Maceretum versus (oppidum est Piceni nobile in primis à Laureto millia passuum quatuordecim) paulatim progredi: demum super templum S. Mariæ cognomento Virginum in suburbano Maceretensi considere. Id prodigium à Franciscanis Capucinis suburbani cœnobij intentius, sæpiusque obseruatū, cum à matutinis diuinarum laudum officijs ante lucem de more ad orandum Deum recepissent se in proximam syluam. Ab ijsdem deinde vulgatum ratis B. Mariam cœlestis flammæ specie lapsam è cœlo in suam natalem domum: deinde ad alteram suo nomini dicatam ædem processisse, vt eo argumento fidem faceret mortalibus, illam quoque ædem sibi esse cordi. Et insolita miraculorum in illa æde subinde patratorum copia haud dubiam cœlesti prodigio addidit fidē. Hoc prodigium illum ipsum annum nobilitauit, qui Pauli Tertij Pontificis decessu insignis fuit. Is quippe indicta in annum quinquagesimum Iubilei celebritate, ipse mortalitate exutus ad vitam transijt immortalem, Iubilei cura, ac laude successori relicta. *Ann. Laur. Riera.*

Iulius Tertius Collegium Societatis Iesu Laureti instituit. Cap. XII.

IVlius inde Tertius superiorum Pontificum ritu, Lauretanæ Domus Indulgētias, immunitates, beneficia, sua firmauit authoritate. Ac memor diuinæ illius vocis *Domū tuā decet sanctitudo Domine.* Cleri, populique Lauretani mores legibus per Cardinalem Carpensem latis composuit ad sanctitatem. Exinde ab incolarum disciplina ad *Ann. Laur. Rier.* *Iul. III. Pō. benef.*

ornatum

ernatum loci cura Pontificis versa:sacra ab eo supellex satis aucta: marmorei gradus in templi vestibulo excitati: atrium ad loci munditiem laterculo stratum: nonnullæ etiam priuatæ ædes, vel ad plateæ speciem, vel ad incolarum commoditatem è regione porticus, de qua diximus, exstructæ. Ad vltimum summa, tectoque proxima Pontificiæ domus contignatio, rudis antea ac deserta, ad habitandum satis exculta, eaque Societati Iesu attributa. Pontifex quippe probe gnarus prauorum morum emendationem ex bene instituta confessione, fructum piæ peregrinationis esse vel maximum;Lauretano templo cunctarum gentium peregrinationibus celeberrimo idoneos prouidere Pœnitentiarios statuit. Etsi enim non deerant sacerdotes pij doctique tamen eorũ siue paucitas,siue peregrinarũ inscitia linguarũ minus vtique proficiebat, quam opus erat. Itaque Pontifex omnia circumspectans demũ Cardinalis Carpẽsis admonitu,optimũ factu existimauit, Patres Societatis Iesu Lauretanis sacerdotibus adiũgere: vt esent qui linguæ cõmercio peregrinos allicerẽt ad expiationem animorum,& simul aduenarum confessionibus assiduam,sedulamque operam darent. Duodecim socij ad eam rem lecti. His alendis quod satis esset ex Lauretanæ Domus facultatibus assignatum: sedes in suprema ædium parte, quæ tum vacabat,vt diximus,attributa anno huius seculi LIIII. Hęc initia Collegij Lauretani Societatis IESV parua quidem, sed haud paruo incolarum,& peregrinorum bono. Præcipua Patrum cura erat,peregrinorũ, ac transalpinorum animos confessione expiare: agrestes homines Christianorum mysteriorum rudes informare: omnes ad piæ,Christianæque vitæ studium accendere.Quam porro eorum opera, vel indigenis, vel aduenis frugifera ac salubris extiterit, satius est alijs cogitandum relinquere, quam me litteris prodere. Cæterum hoc Patrum Collegium non mortalibus solũ, sed etiã B. Mariæ cordi fuisse incrementum eius, maiorque in dies progressus ostendit.

Cœlestia

Cœlestia flammarum prodigia Laureti renouata. Cap. XIII.

HAud ita multo poſt cœleſtia prodigia longe maiorem ſolito mortaliũ multitudinem conciuere Lauretum, & expiandam Patribus, excolendamque præbuerunt. Non dum vertente anno, nocturni ignes tanquam ſtellæ, viſi erumpere è Lauretanæ Baſilicæ tholo; ac verſus Montem Filatranum (pagus eſt Laureto proximus) ſenſim velut agmine quodam procedere. Ibi ſupra vetuſtam B. Mariæ ædiculam, quaſi choreas in orbem agitare aliquandiu, denique ad Lauretanam Aedem vnde diſceſſerant, recipere ſe. Id primo à paſtoribus eius pagi accolis, inde horum indicio etiam ab incolis notatum populoque vniuerſo, tanta quidem omnium admiratione, vt ſtupor quidam cunctorum animos occuparet. Nec breue, aut fugax ſpectaculum erat, ſed diuturnum, ac prope ipſi æquale nocti. A ſecunda enim ferme noctis hora, vſque ad primam auroram tenebat. Itaque complures rei propius viſendæ auidi ad eum accurrebant locum, qui cœleſtibus ignibus collucere videbatur. At vbi eo ventum erat, repente mirabilis illa ſpecies eminus conſpecta ſubducebatur oculis cominus intuentium, cum tamen eodem ipſo tempore proſpectantibus appareret. Quæ cœleſtium luminum fama celeriter, vt fit, toto Piceno vulgata, ad tam iucundum ſpectaculum finitimos exciuit populos. Per noctantes igitur ſub dio opportunis ad ſpectandum locis, cœleſtes flammas ex Aede Lauretana emicare, ſupraque ipſorum capita ferri videbant, haud minore admiratione, quam gaudio. Nec vana illa fuiſſe ſpectacula, mox miraculorum oſtendit euentus. Conſtans fama eſt, mortalium complures ædiculam illam ingreſſos, Dei Deiparæque Virginis dono, varijs depulſis morbis, domos ſuas reuer-

Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.

reuertisse incolumes: Ex quo numero claudos, surdos, herniosos, & energumenos fuisse. Sentires illas Lauretanorum luminum in alia B. Mariæ templa excursiones hoc significare mortalibus, Laurĕtanam Aedem longe, & fastigio, & dignatione inter alias eminere: quod in illis B. Maria diuersari, hic quodammodo habitare videretur.

Flammæ cælestes in ipso etiam templo Lauretano visæ. Cap. XIIII.

Tradit Lau. Am. Laur. Rieræ.

NEc foris modo, sed etiam intra ipsum templum cœlestes flammæ quandoque visæ. Anno insequenti, qui fuit M. D. LV. cum vnus è Patribus Societatis Iesu in Lauretana Aede concionem de more haberet ad populum, luce palam, plurimis inspectantibus, ignes quidam haud obscuri coelo delapsi sacrosanctum sacellum insedere: mox inde diffusi circumire concionem: denique cunctis rei miraculo stupentibus, recipere se se in coelum. Ea res, vix credibile est, quantum intuentium animis mistæ gaudio religionis incusserit. Aderat forte in turba Raphael Riera Sacerdos è Societate Iesu doctus iuxta, ac pius, qui hoc ipsum, & alia deinceps plurima ad Lauretanam historiam pertinentia memoriæ prodidit. Is tum rei miraculo, ac nouitate attonitus, repente humi procubuit venerabundus. Cumque Deo, ac Deiparæ grates ageret, à quibus tali dignatus esset spectaculo; tantā coelestis gaudij copiam in præsentia hausisse se tradit, vt com plures deinceps durauerit dies, pectore Dei caritate, & B. Mariæ religione semel accenso. Neque vero id vni sibi contigisse ait, sed alijs compluribus, qui à concione idem sibi quoque accidisse, & sermonibus, & gestibus, & scilicet lacrymis testarētur. adeo insolita lætitia sacro horrori mista ex vultu, oculis, gestibus corporis eminebat. Haud va-

nam

nam fuisse speciem iteratio miraculi fidem facit. Biennio post vnus item è Patribus sermonem de more ad Canonicos, & circumfusam multitudinem habebat: plerique Patrum confessiones excipiebant aduenarum: nonnulli in augustissima Virginis cella Deo supplicabant; cum repente è summo tholo coelestis flamma, cometæ instar, emicare visa dicitur; atque inde supra facellum lapsa, parumper ibi stetisse: hinc ad concionem progressa, cunctis miraculo ac stupore torpentibus gratum præbuisse spectaculum: Demum flexo in diuersum cursu, ad destinatum confessionibus locum (Poenitentiariam appellant) supra sacerdotum, confitentiumque capita discurrisse: ad vltimum supra Christi crucifixi imaginem, quæ in sanctissimo sacello religiosè colitur, paulisper morata sublimis abijsse, omnium qui oculis coelestem illam flammam hauserant, pectoribus inflammatis.

Duo Capucini fluctibus maris eximuntur. Cap. XV.

NEc alia per id tempus defuere miracula, ex quibus nos (quod nostrum institutum fert) maximè illustria referemus. Anno circiter M. D. LIII. Franciscani Capucini duo, Lauretana Virgine salutata, ex Ancona soluerant in Dalmatiam traiecturi. In medio cursu atrox coorta tempestas præsens omnibus intentabat exitium. Igitur Nauarchus ad leuandam onere nauim versus iacturam vasorum, ac mercium facere. Franciscani in nauis angulo diuinam iram precibus placare coeperunt. At institores, siue damni dolore amentes, seu diabolicis instincti furijs, in Franciscanos illos periculi, vt videbantur, securos rabiem vertunt. Enimuero illorum vitio procellam exortam, eorundem exitio sedandam. Hæc vociferantes cooriuntur; in insontes impetum faciunt; comprehensos *Trad. Lau. Am. Laur. Rier.*

in mare deturbant. At illi Lauretanam Virginem, quam ingruente periculo inuocauerant, inter fluctus inclamare pergebant. mira dictu, visuque res. Extemplo diuina quadam vi eos subleuatos cerneres toto exstare pectore: supinisque manibus Dei Deiparæque laudes certatim canentes in ipso exasperati maris impetu placide ferri. Itaque breui ducente, ac vehente Deo, Anconæ portum pariter tenuerunt. E vestigio in madidis vestibus, vt erant, Lauretum ad agendas B. Mariæ grates regressi prosternunt corpora ante eius effigiem: obortisque lacrymis enixe Deo ac Deiparæ grates agunt. Ex Lauretanorum custodum numero Bernardinus Galiardus erat, vir haud vana fide, idemque antiquus Capucinorum hospes: apud quem illi, & priusquam Anconam peterent, & inde Lauretum reuersi diuerterant. Hic igitur Franciscanos, quos dixi, salo perfusos hospitio recepit: & illi causam sciscitanti hospiti tandem rem omnem, vti gesta erat, exposuerũt hac lege, vt ipsorum nomina silentio premerentur. Galiardus itaque suppressis illorum nominibus, rem deinceps aliis, vti ipse acceperat, enarrauit.

Addolescens ex fluminis vorticibus eripitur. *Cap. XVI.*

Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.

HAud leuius periculum in flumine alius vitauit, quã Franciscani in mari vitauerunt præsidio Virginis Lauretanæ. Angelus Autanus ex agro Salernitano egregia indole, ac pietate adolescens in Vulturnum amnem, qui Capuam præterfluit, abluendi corporis gratia, cum æquali, gregalique suo descenderat. Cæterum eius socius dum incaute progreditur, cæcos delatus in gurgites haud procul aberat exitio. Accurrit impigre Autanus opem periclitanti laturus: sed ipse quoque idem periculum incurrit, quo frustra iam eximere alterum conabatur. Iamque

vor-

vorticibus prærapidi fluminis haustus è fundo semel emer ferat, cum B. Mariam Lauretanam, vtcumque potest, semiuiuus inclamat. Nec irritæ ceciderunt preces. Repente B. Virgo vocata adfuit: & iuuenem gurgiti ereptum, iamque prope exanimatum gremio excipit, ac supra flumen ad mille passus delatum in opportuna statuit ripa. Ille diu hæsit periculi pariter, miraculique stupore attonitus. Inde vt primum ex pauore animum recepit; coeleste agnoscens beneficium procumbit in genua: & B. Mariam liberatricem suam impense salutans grates laudibus miscet. Protinus Lauretum petit, Deiparam colit, miraculum prædicat.

Puella Lauretana è puteo: ciuis Caietanus è carcere liberatur. Cap. XVII.

NEc Lauretum ipsum Patronæ suæ opem non sensit in pari suorum discrimine. Parua puella ad puteum, qui in ædibus Lauretani Præsidis erat, de more accesserat aquam haustura. Iam situlam fune religatam demiserat, & aquæ plenam incauta festinatione reuocabat; cum vase degrauante, ipsa vltro in puteum deuoluitur B. Mariã inclamans. Vidit forte de fenestra vnus è præcipuis S. Domus ministris cadentem puellam: eique B. Virginis implorauit opem. Protinus ipse cum domesticorum manu decurrit ad puteum. Mirum dictu. illam conspiciunt incolumem, lætamque summæ incubantem aquæ. Igitur properè maiorem situlam cũ valido fune demittunt: puellamque quid facto opus sit monitam extrahere connituntur. Iamque illa situlæ insistens, & funem manibus tenens ad os putei attracta peruenerat: multorumque eam manus petebant opem laturæ. at illa inter tot manus anceps consilii, dimisso perperam fune, nullaque comprehensa manu, eodem recidit. Cæterum omnibus qui ade-

Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.

rant Deiparam inuocantibus, ad aquam peruenit innoxia: & si multa suberant fragmenta testarum. Itaque illi ad vltimum scalis demissis, segniore, sed tutiore via eam educunt. Narrauit deinde puella, labenti sibi in puteum Virginem eximia specie præsto fuisse, cuius manibus exceptam semet innasse aquæ, sine vllo prorsus incommodo. Idem quoque sibi denuo cadenti vsu venisse. Quippe ipsam B. Mariæ exceptam manibus super aquas in gremio Diuæ sedisse; quoad scalæ conquisitæ, colligatæque demitterentur. ita duplici miraculo seruata, haud leue præsidii Lauretanæ Virginis documentum extitit. Nec leuius eiusdem præsidii argumentum Romæ vir fuit, quam Laureti puella fuerat. Caietanus quidam honesto loco natus, sed animo parum forti, ac virili fuit. Is cum falso homicidij crimine coargueretur à testibus, (vt erat natura, vsque delicatus) insolito tormentorum aspectu conterritus, maluerat, vt sæpe fit, falsum confitendo, supplicium subire, quam inficiando inter tormenta, vitare. Igitur morti addictus sacra confessione animi labes abstergit. Ibi Sacerdotis hortatu causam suam cœlesti committit Iudici: Lauretanæ Virginis opem exposcit. Auditæ preces. Haud ita multo post dulci oppressus sopore visus est sibi videre Virginem Lauretanam, quæ bonum animum habere iusso certam spem salutis, ac libertatis ostenderet. Nec mora. innocentia hominis diuinitus patefacta: authores sceleris, falsique criminis artifices conuicti: in ipsos pœna versa, quam parauerant innocenti.

Bassa Turcarum à Lauretana Virgine curatus, eam muneribus colit.
Cap. XVIII.

Tradit Lau. Ann. Laur. Riera.

NEc barbari Lauretanæ opis expertes fuere. Corcutus Turcarum Prætor (Bassam ipsi vocant) anno M.D.LII.

M. D. LII. Constantinopoli cum esset, ex graui, occultoque pectoris apostemate ad extremum venerat vitæ discrimen. Apud eum seruitutem seruiebat Christianus vir bonus, ac pius. Qui Domini periculum suę libertatis occasionem ratus Prętorem adit moribundum, & de B. Marię Lauretanæ admirabili vi, in morbis cuiusque generis depellendis edoctum, bonæ implet spei. Igitur haud ægrę eum perpulit, vt secum Lauretanam Virginem inuocaret vouens si morbum depulisset, se in eius gratiam illi seruo libertatem daturum. Nec seruus Dominum, nec Maria piũ seruum fefellit. Protinus dirupto apostemate Prętor sanatur, & extitit ab eo quoque fides. Extemplo seruum illũ libertate donatum cum litteris, ac muneribus Lauretum ad Virginem destinat. Munera fuerunt, mantile egregio opere, ingentes cerei, argenti vis non parua, arcus, & pharetra pręclara cum sagittis, non tam precio, quam donorum nouitate, donantisque admiratione grata, & accepta. Erat illa tempestate Laureti pręses, Gaspar Doctus Venetus. Is cęteris donis super aram positis, arcum, pharetramque suspendi in sacrosanctæ cellæ vestibulo iussit, rei ad posteros monumentum. Attulerat is, quem dixi, Bassæ Libertus miraculi testimonium, chirographum patroni sui. Quod Gaspar ex Arabico in vernaculam linguã conuersum ad posteritatis memoriam asseruari voluit. Id autem latine versum erat eiusmodi. Quod bonum, fortunatumque nobis esse velit; magnus, ac misericors mundi Dominus. Cum mihi ipsi diuinitus quidã euenerit, ego Corcut Bassa (ne meo desim officio tantæq. rei monumẽtum aliquod posteris exstet) rem omnem ordine exponã. Ortum erat atrox apostema nobis in pectore, iamq. haud dubium imminebat exitium; cum desperata à medicis salute, meus me seruus adijt, & sane fidenter; si mihi libertatem pollicearis (inquit) Dei mei matrem exorabo, vt pristinam tibi restituat valetudinem. Itaq. ego confestim accersito tabellione, libertatem ei repromisi, si ipse promissa

missa prçstaret. Extemplo seruus positis humi genibus, & quædã super se signa ducẽs manu, rogitat, vt semet verbo præeuntem sequar. Inde ipse præire his verbis cœpit. Ego B. Mariæ Lauretanæ opem imploro. Monenti obsecutus, triduo post, Deo fauente conualui, Ergo seruo in libertatem vindicato hoc chirographum dedi cum votiuis donis, quæ meæ obseruantiæ, gratique animi monumenta sint, B. Mariæ parenti prçpotentis Dei, qui nos saluos velit.

Ædes Lauretana Illustrium virorum donis augetur. *Cap. XVIIII.*

NEC miraculis magis, quam muneribus Lauretana Domus Iulio III. Pont. Max. illustrata. Cardinalis Augustanus vestem aureã opere præclaro: monile ex vnionibus centum quinquaginta, certa per interualla aureis distinctum globis. ad hæc aureũ numisma pendulum gemmis, ac margaritis insigne Lauretanæ Virgini donum tulit. Cardinalis Cæsius aræ ornatum argenteum. Carpensis Cardinalis eximium Episcopi solemni ritu diuina officia celebrantis amiculum ex veste Attalica. Item alterum ex veste argentea auro crispante discretum. Cardinalis Medices (qui postea Pius Quartus Pontifex fuit) aræ vestem ex textili aureo. Bernardinus Sanseuerinus Princeps Bisiniani effigiem suam à pectore expressam ex argento, ingentis ponderis: aræ insuper, & sacerdotis ornatum ex holoserico villuto coccineo. Hercules Dux Ferrariensis aræ, sacerdotis, ministrorumque solemni pompa rem diuinam celebrantium præclaros ornatus ex veste Damacena ingentibus aureis floribus intertexta. Vidobaldus Vrbini Dux arç pariter, ac sacerdotis amiculum ex Attalica veste. Dux Grauinæ ex eadem materia sacerdotis ornatum. Prorex Neapolitanus, & sacerdotis, & ministrorum solemni more sacrificantium vestes aureas

Card. Augustani D. Card. Cæsij D. Card. Carpensis D. Card. Medices D. Princip. Bisinian. D. Ducis Ferrariensis D. Ducis Vrbinatium D. Ducis Grauinæ D.

opere

opére Phrygio conspicuas. Mantuanus Marchio corundem ad eundem vsum vestes argenteas, Portia Cæsia pluuiale aureum. Vxor Comitis Palenæ in Samnitibus monile ex auro, margaritisque. Constantia Leiua Hispana coronam auream libralem. Insigne etiam donum è Germania missum à Ferdinando Rege Romanorum, argentea B. Virginis effigies sesquipedalis pondo XXXI. cuius genibus aduoluta est Anna Boemiæ regina ex argento. In basi titulus duplex, alter à fronte. Proreg. Neapolit. D. March. Mantuani D. Portiæ Cæsiæ. D. Comit. Palenæ D. Constantiæ Leiuæ D. Ferdini Cæsaris D.

SERENISS. AC POTENTISS. ROMANORVM VNGAR.
BOEMIÆ REX, ARCHIDVX AVSTRIÆ ET CET.
FERDINANDVS
HANC ARGENTEAM EFFIGIEM D. VIRGINI OFFERENDAM TRANSMISIT AN. M.D.LII. MENSE MAIO

Alter porrò titulus à tergo:

FERDINANDVS ROMANOR. VNGAR. BOEMIÆ REX
ARCHIDVX AVSTRIÆ ETC.
EX VOTO SALVTIS IN MEMORIAM DVLCISSIMÆ CONIVGIS ANNÆ, HANC IPSIVS ARG. EFFIGIEM MARIÆ VIRG. DEDICAVIT. CONSECRAVITQ.

Marcellus Ceruinus Card. in sacro sacello Pontificem se futurum diuinitus cognoscit.

Cap. XX.

HAcc inter Marcellus Ceruinus Cardinalis vir doctrina pariter, & sanctitate clarus in oppido Lauretanæ Domui satis vicino (Montem Fanum appellant) domicilium statuerat. Suum id natale solum ferebat, reuera locum interuisendæ natali B. Virginis cellæ perop-portunum elegerat. Inde Lauretum incenso studio ventitabat, in augustissimo orbis terræ sacello sacris operaturus Ann. Laur. Ricr. Card. Ceruini pietas.

raturus. Itaque ſub Iulij Tertij Pontificis deceſſum Marcello rem diuinam inibi de more facienti res euenit viſu, euentuque mirabilis. Eximio candore, ac ſpecie columba, multis inſpectantibus, ſupra eius caput placide cum volitaſſet, nunc in ſacrificantis manibus, nunc in ipſo miſſali libro requieſcebat. Ea res obiecta oculis adſtantium plærosque animis immobiles ſtupore defixit. Sacerdos qui de more Cardinali ſacrificanti præſto erat, vulgarem aliquam columbam eo forte delapſam ratus abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parum memor candidæ columbæ inditio diuinitus olim deſignatos nonunquam eſſe Pontifices; inhibet abigentem: ipſe cœleſtem columbam quieſcere ſinit, quoad ſacrificio peracto, ſua ſponte auolaret. Exinde cœleſte viſum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus non ſuſtinuit viæ prius, & Pontificijs comitijs committere ſe, quam veteri ſuo inſtituto Lauretanam Virginem ſalutaſſet. Et aderat dies Annunciatæ Virgini ſacer, qui cæteroqui pium eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretum. Feſto ipſo die, excluſa incondita turba, ſacrum in auguſtiſſima cella facere attentiſſime coepit. Inter ſacrificandum poſt initium Canonis, Eccleſiam Pontifice orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixius commendabat. Effuſe præcanti B. Maria coeleſti ſpecie, coelitum ſepta comitatu ſe offert: animoque eius diuina luce, ac dulcedine delibuto, ipſum fore Pontificem indicat: extemplo attonitæ mentis oculis ſubducit ſe. Marcello tam nouę rei, ac ſubitæ admiratio tantum repente animi; corporiſque totius incuſſit horrorem; vt ad aram trepidans pedibus ægre ſubſiſteret. Senſit Sacerdos eius adminiſter aliquid profecto Cardinali obiectum diuinitus, vtique cum eius conſpiceret faciem inſolito quodam ſplendore fulgentem: mox etiam notaret totum eius corpus noua circundatum luce. Ergo quod ipſemet viderat, deinde cum alijs multis tum Raphaeli Ricræ, qui rem litteris prodidit, pro-

Card. Ceruini promi.

familia-

familiaritate narrauit. Quin etiam Cardinalis ipse necessariorum, qui spectaculo adfuerant, precibus fatigatus, enunciauit denique totam rem, vti gesta erat: ac simul adiecit tantum vtique Pontificis munus longe altius esse fastigio suo: ac propterea Deum fortasse alium sibi Vicarium quæsiturum. Cæterum si Deo cordi esset talem in terris habere Vicarium; enimuerò sibi antiquissimum fore, Christianã Rempublicam conseruare sartam, tectãque, atque Aedis Lauretanæ cultum longe, ac late propagare. Itaque Montem Fanum regressus accersito tabellione, publicis consignari litteris iussit, quæ in B. Mariæ Lauretanæ gratiam destinarat animo: nimirum vt publicæ tabulæ suam Deiparæ obstringerent fidem, eædemq. si forte, quod accidit, mors interueniret; testes forent suæ erga illam egregiæ voluntatis. Exstant hodie in eo, quod dixi, oppido tabulæ Marcelli Ceruini Cardinalis, ex quibus satis apparet, ei in animo fuisse Canonicorum, Cantorum, Ministrorum, sacerdotum etiam Societatis Iesu augere numerum, vt sancta Domus aduenarum frequentia, pietateque auctior foret. Ad hæc Laureti pomærio longe, lateque prolato, muris propugnaculisque circa excitatis, nouam vrbem, nouam condere ciuitatem, Episcopali sede, mero, mistoque imperio, & octo finitimis oppidis attributis insignem. Condendæ porro ciuitatis facilem hanc expeditamque excogitauerat viam, vt paupe res familias ex omni Pontificali ditione, partim spe præmiorum, partim etiam B. Mariç Lauretanæ religione ad nouam frequentandam ciuitatem pelliceret: nouis colonis proximam syluam publico ære coemptam viritim diuideret, vt excisa sylua, repurgatisque saltibus, agros colerent suos: ita breui, & satis frugum vini, olei nouæ ciuitati fore, nec mercatores spe lucri ob loci celebritatem illectos defuturos. Hac demum ratione Lauretanę Virgini, & dignationis, & cultus accessurum esse vel plurimũ. Cęterum Deo cuius *inscrutabilia iudicia* sunt, aliter vi-

ſum. Quippe illum pręclara ſua de Lauretana Aede consilia mandare litteris, quam factis exſequi maluit. Vt Marcellus Romam attigit, facile quidem euenit, quod Deo cordi erat, vt fieret Pontifex: & extitit B. Virginis fides; Pontificis tamen exſtare non potuit. Is namque intra XXII. diem, vix dum inito Pontificatu exceſſit è vita. Pontifex egregijs conſilijs magis, quam operibus memorandus. Salubria quippe eius conſilia plures deinde Pontificum ſecuti, multis ac magnis ſimul Eccleſiam, ſimul Lauretanam Aedem prçſidijs, ac muneribus adornarunt.

Aucto Ieſuitarum Collegio à Paulo Quarto, Lauretanæ celebritas, & opulentia adaugetur. Cap. XVI.

QVorum ex numero Paulus Quartus fuit, qui Marcello ſubrogatus, eiuſque ſalubribus vſus conſiliis non modo lapſam Eccleſiæ diſciplinam, moreſque reſtituere cœpit; ſed Lauretanæ Domus etiam cultum amplificare inſtitit. Pontificatus initio vetera aliorum Pontificum beneficia nouo ſanxit diplomate: ædificationem ſedulo iuuit: auxit numerum Miniſtrorum: nihil denique prætermiſit, quod ad amplificandam loci Religionem pertinere exiſtimaret. Cæterum illud præcipuum eius munus ex Marcelli vtique conſiliis ortum, quod Societatis Ieſu Collegium auctius reddidit. Nam etiam ſi Patres illi, qui tum erant, maiorem quam pro numero peregrinis nauarent operam; tamen ſacerdotum paucitas creſcenti in dies aduenarum multitudini ſatisfacere haud quaquã poterat: prçſertim cum ex remotiſſimis quoque regionibus peregrini homines ſermone diſſoni quotidie plures eo confluerent, quorum plerique confeſſione expiari nequibant linguæ commercii expertes. Hos irritos ſpei, votique domos

domos redire, haud ægrius ipſimet, quam Patres patiebantur. Igitur ea res Cardinalem Carpenſem perpulit, vt de adaugendo Patrum numero cogitaret. Is quippe admodum lætus Collegium ab ſe in ſolo Lauretano ſatum, quãuis adhuc tenue ac tenerum, ſatis vberes pietatis, qua ferre, qua oſtentare fructus, de eo impenſe amplificando cũ Pontifice agitauit, ratus fore; id quod euenit, vt vberrimã frugem, auctis maturiſque iam fructibns ferret. Itaq. anno huius ſæculi LIIII. approbante Pontifice perfecit, vt ſociis duo de triginta ſuperiori numero adiectis, XL. e Societate Laureti alerentur. Nec Cardinalis, aut Pontificis ſpem Societas eſt fruſtrata. Auctum per eam occaſionem ſacerdotibus exterarum linguarum peritis Collegium, magno & religioni peregrinorum incremento, & Lauretanæ Domui emolumento fuit. Ex eo tempore omnium fermè nationum peregrini ſuę quiſque gentis ſacerdotes nacti, quibus cum libere agerent ſine interprete, eorum opera Chriſtianis etiam inſtitutis, præceptiſque imbuti, non tantum peccatis expiati domos repetebant. Lauretanæ porro Aedis religio, ac res tantis ſubinde auctibus creuit; vt ſatis conſtet, vel aduenarum frequentiam, vel donorũ copiam ſolito longe fuiſſe maiorem. Nimirum aduenarum multitudo infinite creſcebat in dies, ac multis paſſim agminibus per omnes vias, ſemitaſque Lauretum vndique concurrebant. Sæpe dena nonunquam vicena, interdum etiam tricena, eoque plura peregrinorum millia verſabantur ad Lauretum, circiter natalẽ Virginis diem. Pleríque autem templo, oppidoque excluſi circumiectos agros ſyluaſque complebant.

Lauretana Ædes donis cumulatur.
Cap. XXII.

ET cum aduenarum multitudine Lauretanæ Aedis opulentia crefcebat. Satis conftat ex eo tempore dena, duodena, quaterdena, fenadena, vfque ad vicena aureorum millia in arcam quotannis ingefta. Nec vero vnquam vllus Pontificum quicquam ex arca Lauretana in fuum vfum vertit. Sed omnibus æque fancta ea pecunia fuit. Duo omnino tempora inciderunt, cum aliquid inde pecuniæ ad Pontifices ita peruenit, vt paulo poft ab ijfdem eodem rediret. Leonis X. Pontificis Duces ad reprimendas Francifci Mariæ Vrbinatium Ducis populationes, fex aureorum millia ex facra arca in ftipendium militare deprompferant. Id vbi cognouit Pontifex, extemplo per Piceni Quæftorem B. Virgini eam fummam renumerandam curauit. Clemens inde VII. fub direptionem Vrbis, cum in fumma difficultate effet nummaria (vt fupra demonftrauimus) tria aureorum millia mutua ab Lauretana Virgine accepit: quæ deinde periculo defunctus cum fide perfoluit. Itaque omnis illa pecunia, quæ in facram arcam ingerebatur, in Lauretanam fabricam, aliofque S. Aedis vfus erogabatur. Paulo autem Quarto Pont. ad eam pecuniam acceflerunt alia dona, quæ ad facram fupellectilem pertinebant. Chrifti crucifixi effigies argentea iuftæ magnitudinis cum Caluario monte, ac fimulacris B. Virginis, & S. Ioannis ex argento expreffis, bina itidem argentea candelabra cubitalia, & patera argentea bilibris pulcherrime facta. Ad hæc amiculum eximium Epifcopale ex vefte Attalica, cuius præcipuum ornamentum erat aurea ingenti fpecie fibula tribus cumulis margaritarum infignis, quali Cardinales Epifcopi vti folent. Textilis infuper pictura Chrifti ortum referens ex ferico, auroque mira arte perfecta, Cardinalis Carpenfis dona funt. Ducis Vrbinatis veftes facerdotis ac miniftro-

Bern. Cyril.

Card. Carpenfis D.

Ducis Vrbinatus D.

miniſtrorum aureæ. Par donum Ducis Epirotarum. Ducis item Mantuani, niſi quod hæ ſunt ex auro argentoque contextæ. Ducis Bouini præclarum ſanctiſſimæ Euchariſtiæ ferculum ex argento, pedalibus angelorum ſimulachris innixum. Honorati Caetani Ducis Sermonetæ ſacerdotalis veſtis aurea, aræque ornatus ex veſte Attalica. Auguſtini Auriæ caput argenteum, binique ſacerdotales ornatus ex auro textili, Margaritæ Auſtriacæ Caroli V. Cæſaris filiæ egregia veſtis, aræ pariter, & ſacerdotis ex argẽteo textili criſpo. Marchioniſſæ Vaſti ciborium aureum bilibre, opere præclaro. Alterum ciborium egregium, ſed diſtinctum columnis ex argento inaurato vxoris Ducis Ariani. Sacerdotis, ac miniſtrorũ ſolemni ritu ſacrificantium ornatus argenteus Ducis Mantuanæ. Denique Sacerdotalis veſtis aurea inſignis à tergo ingenti effigie B. Virginis ſole amictæ, eademque auro, margaritiſque diſtincta, Reginæ Vngariç donum.

Duc. Epir. Donum. Duc. Mant. Donum. Duc. Bouini Donum. Duc. Serm. Donum. Aug. Auriæ Donum. Marg. Auſt. Donum. March. Vaſti D. Duc. Arian. D. Duc. Mantuanæ D. Reg. Vnga. Donum.

A Gallico exercitu Lauretana Ædes cum multorum militum ſalute celebratur. Cap. XXIII.

CAeterum exorto ſub id tempus inter Hiſpaniæ regẽ ac Pontificem bello, nouorum armorum tempeſtas quæ turbauit Italiam, Lauretanam illuſtrauit Aedem. Dux Guiſius à Pontifice euocatus annuente Franco Rege, inſtructiſſimas Gallorum copias in Italiam traduxerat ea mente, vt ſimul præſidio eſſet Pontifici, ſimul Neapolitanum reciperet regnum. Qua tẽpeſtate religio Aedis Lauretanæ, diuinaque erga eam prouidentia maxime enituit. Ingentes militum copiæ ex varijs gentibus collectæ Picenum inundarant: nec tamen Aedes diuitijs inclyta cuiuſquam animum ad opulentæ prædæ cupidinem illexit. tanta etiam in bellico tumultu militares animos religio Lau-

Tradi. Lau. Ann. Laur. Rier.

retanæ Virginis,cœperat. Quamdiu autem Guisius in Piceno ſtatiua habuit, tanti exercitus manus ſpectaculo potius Lauretanis,quam damno fuere,Deipara clientes,non modo res ſuas tutante. Erant in eo exercitu permulti Caluiniana peſte contacti, nulla tamen cohortium,nulla turmarum omnino exſtitit, quin ad primum Lauretanæ Baſilicæ conſpectum, religione tacta ad eam viſendam, colendamque acceſſerit,vota fecerit, dona tulerit. Itaq. pergebant eo pacatiſſimis agminibus, alij poſt alios turmarum, & cohortium Duces: pacatiores abibant, quam venerant, nuncupatis, aut exſolutis ante Virginis aram votis. Quin etiam in eiuſdem gratiam,ante Aedem militari more ludicra inter ſe ſimulacra belli ciebant armis ſagiſque conſpicui. Gratius deinde militaris pietas Deiparæ, Deoque ſpectaculum præbuit. Militum plerique ſacra confeſſione abluti,ſacroſancto Euchariſtię epulo accubuerunt. Nonnulli etiam hæreticorum in rectam veritatis viam reducti, ciuratiſque erroribus reconciliati Eccleſiæ: & confeſſionis, atque Euchariſtiæ ſacramentis expiati, Deipara etiam impiorum perfidiam,in Dei cultum pietatemque vertente.

Vtinenſis ciuitas voto B. Mariæ Lauretanæ nuncupato à circumſerpente peſtilentia prohibetur.
Cap. XXIIII.

Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.

PEr idem tempus multis ſane,ac varijs Lauretana Aedes eſt nobilitata miraculis. Vtina vrbs eſt Carnorum, magnitudine ac nobilitate vni Aquileiæ ſecunda. hæc maximum ſalutis diſcrimen Virginis ope diſcuſſit. Anno M. D. LV. atrox peſtilentia Venetiæ fines,Carnoſque peruagata, magnas edebat vbique ſtrages incolarum. Ergo primores ciuitatis Vtinenſis cum ſerpere quotidie malum, & iam aduentare cernerent; conſilium à neceſsitate

cessitate petunt: votoque publice nuncupato, Lauretanã Virginem inuocant, & suam ciuitatem eius committunt fidei, tutelæque. Nec illa clientium suorum vota, ac preces fefellit. Biennio quo grassata est lues, cunctis circa oppidis morbo exhaustis, (adeo præsens B. Mariæ tutela fuit) sola Vtina communis mali perseuerauit immunis. Vtinensis ergo ciuitas non in faciendis, quam in exsequendis votis religiosior, solemni supplicatione indicta, Lauretum venit. Trecenti erant viri nobiles, quibus pulcherrima Christi Crucifixi effigies præferebatur: omnes linteati, omnes iisdem insignibus conspicui, cum donis vel publicis, vel priuatis, ad Lauretanam Aedem pariter procedebant. Limen ingressi prosternere corpora certatim humi, & collacrymantes ciuitatis suæ, ac suo quisque priuatim nomine ingentes Deo, Deiparæque grates agere cœperunt. Inde consurgentes fraternè se inuicem complexari: fletuque integrato mutuis se perfundere lacrymis. Et insignem à pietate ortam complorationem par eorum, qui aderant comploratio excepit, nullo fere spectatorum in tam pio talium virorum fletu lacrymas tenente. Ad vltimum intrant sanctissimam cellam: Deiparaque Virgine enixe consalutata, apud eam munera deponunt. In his votiua erat tabula egregiè picta cum titulo:

GLORIOSISSIMÆ VIRG. LAVRETANÆ
OB SERVATAM A PESTILENTIA
VTINENSEM CIVITATEM, ET AGRVM.
SACRATISSIMI CRVCIFIXI SOCIETAS
POSVIT DICAVITQVE
AN. SAL. M. D. LVI.

Cæcis duobus lumen oculorum restituitur.
Cap. XXV.

TRiennio post admirabilius etiam spectaculum Lauretana Virgo, & incolis, & aduenis præbuit. Senen- Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.

sis

fis puella erat Venetæ matronæ haud ſane vilis, quæ in obſequio Dominæ luminibus capta, nihil penitus cernebat. Et apparebant in oculis ſigna, quæ facerent cæcitatis fidem. Itaque medicorum remedijs fruſtra tentatis, Dominæ iuſſu à mulieribus duabus Lauretum adducitur, haud dubia ſpe lumen illi redditum iri, ope ac deprecatione B. Mariæ. Puella igitur inter illas duas feminas auguſtiſſimam Virginis cellam ingreſſa, ſubmiſſis genibus, obortiſque lacrymis Deiparam enixe implorare cœpit. Refertum erat ſacellum accolis & peregrinis, qui pariter Virginem orabant, ſeu puellæ miſericordia capti, ſeu rei expectatione ſuſpenſi. Ecce tibi illa dum precibus lacrymabunda inſiſtit, repente hylarior facta, lucis ſe aliquid diſpicere clamat: & ſimul eos, qui aderant, vt ſe precibus iuuarent, impenſe rogat. Cæteris ad comprecandū Deū accenſis, paulo poſt læta ſucceſſu puella ſucclamat, iam cerni ab ſe ardentes ante Virginem faces, lychnoſque. Enimuero ea vox accenſa ſupplicantium ſtudia vehemētius inflammauit: cunctorumque ex oculis lacrymas gaudio miſtas exciuit. Tandem puella gratulabunda exclamat. iam B. Mariæ effigiem, iam quæ circa illam ſunt dona cerno. O Dei, O Deiparæ clementiam: ò diuinum, & commemorandum vtriuſque beneficium. Talia inter gratulandum illa miſtis gaudio lacrymis iterante, ingens orta eſt omnium comploratio Deo, ac B. Virgini grates agētium, quæ ſemihoram tenuit: & pleroſque etiam ſacellum egreſſos ſecuta, ſuperuenientium pectora pari ſenſu, atque admiratione compleuit: vtique cum ijdem qui modo cæcam puellam conſpexerant, nunc integris oculis, ac probe videntem cernerent. Vix alia res eiuſmodi in maiore populi frequentia geſta. Quippe ſecundum ferias Paſchatis id miraculum patratum eſt: qua tempeſtate, maximo ſolet mortalium concurſu Aedes Lauretana celebrari. Raphael Riera, qui rem litteris conſignauit, miraculo interfuiſſe ſe tradit, & egomet ab alijs accepi haud dubiæ fidei homi-

hominibus, qui se tum adfuisse dicebant. Gesta res est anno huius seculi LIX. Gasparo Docto Prætore Lauretano, qui tam euidens miraculum in tabulas publicas referri iussit. Sed antiqua simplicitate transacta res est. Nomina puellæ & dominæ (perinde ac si ad fidem miraculo conciliandam nihil admodum pertinerent) omissa; credo quod ab Euangelistis quoque in euidentibus miraculis id factitatum viderent. Minus celebre, sed nihilo minus admirabile est, quod de Thoma Parmensi perhibetur. Is ex graui oculorum morbo haud dubie cæcus, nocte quadam acerbissimo oculorum dolore cruciabatur. Igitur alleuat se super lectum vbi iacebat: positisque genibus, multis cum lacrymis Lauretanæ Virginis implorat auxilium. Precibus adijcit votum; si lumen oculorum recipiat, se Lauretanã Domum aditurum. Exinde recubuit, ingentẽ in B.Virgine spem reponens. Nec sua illum frustrata spes. Mane experrectus somno, matutinam lucem sanis oculis hausit. Extemplo igitur Deiparæ gratias agit, Lauretum proficiscitur, vota persoluit.

Nauarchus Genuensis duplici periculo eximitur. Cap. XXVI.

EOdem ferme tempore Lauretum alius venit duplici voti damnatus, duplicique miraculo insignis. Paulus Genuensis Nauarchus nobilis fuit. Is è Gallia Narbonensi Genuam repetebat, cum subito fœda exorta tempestas naufragio intentato, iacturã omnium mercium facere eum subegit. Cæterum procella nauim pertinacius vrgente, ingens omnium animis terror incessit. Itaque vectoribus nautisque dilabentibus, vt salutem natatu peterent, solus ipse mansit in naui, quam æquè ac se ipsum saluam vellet, fortunarum scilicet suarum caput. Onerariam ergo illam suam plenam fluctibus cernens, effusus in Ann. Laur. Ricte.

vota, & sibi, & naui Lauretanam inuocat Virginem. haud frustra. ea inuocatio, & vires illi, & animos addidit. incredibile dictu. ingenti vi moliens velum solus ipse sustollit: ac veluti suas preces auditas esse sentiret, nauigium vndis exhaurire conatur. Inter hæc, tempestate sedata, nauis vento ac B. Maria obsecundante Genuensem tenuit portum, haud minore ipsius admiratione, quam aliorum, qui onerariam ingentem semiplenam fluctibus vno Nauarcho nautarum omnium munera exsequente, ad portũ appulsam videbant. Attamen Paulus voti compos segnior, quam par erat, in voto reddendo fuit, siue aptius subinde tempus expectans, siue alia huic negotio præuertenda ratus. Nec mora diu impunita. Vertente anno, eo ipso die (vt tempus beneficij pariter, ac delicti eum admoneret) eadem vectus naui cum paruo filio fecit naufragium. Perculit repente ægrum animum memoriæ vitati nuper B. Virginis ope periculi, & votiuæ peregrinationis omissæ; Igitur effuse lacrymans à Deo veniam exorat: expertamque Lauretanæ Virginis sibi, ac filio exposcit opẽ, veteris voti religionem voto sanciẽs nouo. Nec frustratæ sunt eum preces. Filiolum inter vndas quæritans saluum reperit: sublatumque in humeros per ingentem agitati maris tractum natans ad terram transuexit incolumem, cæteris vectoribus, nautisque inter fluctus hæsitantibus, obrutisque: vt aliorum clades cœleste donum illustrius faceret. Ille igitur, vt attigit littus, non magis sua quam filioli ex præsenti exitio recepti salute lætus procumbit in genua: idemque paruum filium facere iubet: & manantibus gaudio lacrymis, tendens supinas in cœlum manus, B. Mariæ secundum Deum gratias agit, quæ votum frustrata non sit ingrati hominis vota frustrantis. Et quoniam haud dubie iniecta exsoluendæ religioni mora nouũ sibi periculum crearit; nequaquam se commissurum profitetur, vt noua mora obesse in posterum possit. Ergo veritus ne si reuertisset domum, cura aliqua domestica Lau-

retanam moraretur peregrinationem; & simul priorem in reddendo voto negligentiam compensaturus, è vestigio contendit Lauretum, omissa domus, patriæque reuisendæ cura. Ita precario, mendicatoque cibo se paruumque filium sustentans ad Lauretanam peruenit Aedem, insignis non magis recuperata prius naui, quam deinde amisso nauigio, filioque seruato: nec minus exsoluta postea voti religione memorabilis, quam antea neglecta.

Iuuenis innocens carcere, alter bis suspensus exitio, ac supplicio liberatur.

Cap. XVXII.

HAud minus in supplicijs, quam in fluctibus propulsandis Lauretana Virgo admirabilis per idem tempus fuit. Augustinus à Rocca Valdonia (oppidum est ditionis Senensis) falso crimine postulatus vinculis tenebatur. Ibi cum innocens multos iam dies torqueretur, Lauretanã Virginẽ, cui mirificè addictus erat, implorat. Nec irritæ preces: nocte intẽpesta excitus somno manicas ferreas, quibus vinctus erat, sua spõte elapsas videt è manibus. Protinus B. Maria consiliũ, viresq. ad fugã suppeditãte, carceris parietẽ subruere aggressus cæmenta quædã reuellit manu, ita patefacta fenestra, quæ illi effugium dedit. Cæterũ duo restabant ostia, quæ obstarẽt fugæ: hæc sorte quadã diuinitus aperta, & incustodita reperit. Ergo euadit in tutum, B. Mariæ munere non effugium solum nactus, sed etiam perfugium. Hic imminenti, alter iam vrgenti supplicio exemptus. Franciscus erat quidam Ferrariensis, homo rusticanus, sed pius. Is anno seculi huius LVI. Picenum peragrans in Ducis Guisij, qui pro Paulo Quarto aduersus Philippum Regem Hispaniæ bellum gerebat, copias incidit, a quibus de ratione itineris sui interrogatus, ac liberaliter habitus cum litteris Galli Ducis, ad Pontificij exercitus Præfectum in thoracem insutis, certisque notis de

Trad. Laur. Ann. Laur. Riera.

quibus inter eos conuenerat, dimittitur rei totius ignarus. Igitur ad Anagniam Campaniæ Vrbem ab excubijs hostilis exercitus interceptus, excussusque ad M. Antonium Columnam adducitur. Qui ex repertis in thorace hostium litteris, nutisque exploratorem haud dubie ratus, continuo suspendi miserum rusticum iussit. Confestim igitur ad supplicium rapitur, prosequente ingenti militum, ciuiumque Anagninorum manu. Nec tamen ille defuit sibi. Facta orandi diuini numinis potestate, submittit genua, à Deo veniam orat. Protinus Mariam Lauretanam inclamans, Non te fugit B. Virgo Dei mater (inquit) me innoxium mori, neque vllo modo conscium istiusmodi litterarum. Proinde te oro quæsoque, tuum mihi propities filium, vt alias meas noxas, quibus grauiora commeruisse me fateor, oblitus pro sua singulari clementia, innocentiam indicio aliquo declaret meam. Hæc magna voce elocutus, fidenti animo graditur ad mortem. Eum carnifex ad furcam religatũ, è scalis deijcit, ceruicibusque pede oppressis, relinquit pro mortuo. Mira dictu, visuque res. Parumper miser ille pependerat, cum fracta reste, subito corruit; apparuitque incolumis, sanusque. Sed miraculũ pro fortuito casu habitum, quo deinde foret illustrius: Extemplo carnifex solidiore laqueo ceruicibus inserto, miserum illum reducit ad patibulum, obtortoque strenue collo, deturbat è scalis. Ecce tibi rursus Dei vtique ac Deiparæ nutu funis rumpitur; & Franciscus præceps ruens fracto capite iacuit semiuiuus. Tum enimuero mouit circumfusam multitudinem miseranda rustici species, admiratio nemque auxit funis præualidus sua sponte ruptus. Et simul subibant animos vadentis ad supplicium preces, ac Lauretanæ Virginis imploratio. Itaque plærisque ueniam insonti, ac B. Mariæ caro iuueni deprecantibus, cœlestiũ munere bis seruatum à mortalibus perdi religio fuit. Ergo M. Antonius ab insita humanitate, eximiaque in Lauretanam Virginem religione, impensius etiam quam roga-

batur,condonat illi supplicium. Et ciuitas Anagnina rei gestæ testimonium rite obsignatum eidem tradit. Quod ille Lauretum ad agendas Virgini grates profectus apud eam deposuit, illustre apud posteros miraculi monumentum.

Sicula mulier iugulata sanatur. Cap. XXVIII.

Nihilo minus, ac fortasse etiam magis admirabile est, quod deinceps de muliere traditur. Sicula puella (cuius nomini parcitur) meliore forma, quam fama, Venetias perducta multos ibi annos vulgato corpore quæstum fecerat. Iam satis rem auxerat familiarem, cum icta patriæ desiderio, domum aliquando redire decreuit. Ergo bonis omnibus in pecuniam redactis, familiari quodam suo comite Lauretum petit ea mente, vt detersis inibi confessione superioris vitæ sordibus, ac Lauretana Virgine salutata, inde lætior in Siciliam pergeret. Ventum erat ad Rauennatem syluam, cum bonus ille familiaris postea quam omnia circa tuta videbantur, prædæ spe stimulante, stricto ferro inuadit incautam. Nec tamen eam penitus fefellit. Mulier infesto mucrone se peti cernens, Virginem Lauretanam inuocat. At latro (differente B. Maria auxilium, quo esset illustrius) puellam gladio transuerberatam è iumento, quo vehebatur, deijcit; deiectam insequitur, conciditque plagis B. Mariæ subinde præsidium implorantem. Ad vltimum ne qua sit reliqua vitæ spes, semineçem iugulat fœdum in modum: auroque, ac gemmis ablatis, muliere insuper vulneribus confossa, recedit. Illa in suo natans cruore iam moribunda luctantem animam B. Virgini commendabat; cum in ipso articulo haud dubiam patronæ suæ experta est opem. Repente ei B. Maria *Anna. Laur. Hier.*

ria in veste candida se offert cœlesti emicans luce: & bono animo esse iussam benigne complectitur: moribundamque gremio fouens, simul vulnera corporis tactu sanat, simul ægrum animum cœlesti perfundit gaudio. Dein castæ vitæ admonitam relinquens, ex eius oculis elabitur. Ibi tum mulier velut ex profundo excita somno, corpus suum perlustrans oculis, recentium vulnerum cicatrices iam obductas videt: mortiferam iuguli plagam persanatam sentit explorans manu. Itaque tam insigni Dei, ac Deipara beneficio admodum læta, submissis genibus maximas secundum Deum certissimæ patronæ suæ grates agit. Vnũ erat quod liquidam turbabat lætitiam: in subucula cruenta, ac lacera à latrone illa relicta erat in sylua. Cæterum haud segnius nudæ mulieris pudori Deipara Virgo consuluit, quam cæsæ consuluerat saluti. Ecce tibi illa mistas laudibus grates B. Mariæ impensius agente, præsto fuere muliones, qui illac forte transibant. Hi cruentæ puellæ, peregrinæque Lauretum (id ex ipsa cognorant) petentis speciem, nuditatemque miserati, illico seminudam centone contegunt: muloque impositam deuehunt Anconam Lauretanæ Virginis religioni fauentes. Ibi illa viliore vestitu emendicato, protinus Lauretum lætabunda contendit. Post abstersas confessione vniuersas vitæ labes, Virgini vota persoluit: passimque expertam prędicat eius opẽ, cuius haud dubio post Deum, beneficio viuebat, ex media morte ad vitam vtique reuocata. Ad faciendam rei fidem, recentem mortiferæ plagæ cicatricem ostentabat in iugulo. Et accesserat diuinitus tanti miraculi haud obscurum indicium. Circa collum cicatrix aurea monilis in modum fulgebat: vt facile diuina B. Mariæ manu plagam illam tactam, sanatamque sentires. Id verò cunctis qui aspexerunt (ex quorum numero fuit Raphael Riera, qui rem memoriæ tradidit) ingens non modo miraculi monumentum, sed etiam miraculi fuit. Porro mulier, siue Lauretanæ Domus dulcedine capta, siue Deiparæ optimè de

ſe meritę gratiam relatura, Lauretum prætulit patriæ. Quippe annos complures ita inibi vixit, vt diuinis identidem expiata myſterijs Lauretanam inuiſeret Virginem, plures incolarum ad Dei, Deiparæque obſequium excitans ſingulari innocentiæ, ac pietatis exemplo.

Genuenſis quidam de Lauretana Domo dubitans male multatus reſipiſcit.

Cap. XXVIIII.

SVB id tempus Lauretanæ Cellæ religionem Deus inſigni miraculo ſanxit, ne quis ea de re poſthac ambigeret. Anno M.D.LVII. Genuenſis quidam (cuius nomini parcitur, vt famæ parcatur) haud obſcuro quidem loco natus, ſed curioſus magis, quam pius, Genua Lauretum petebat eques. Is in itinere Diaboli vtique inſtinctu, ſuſpicari primo, deinde etiam credere cœpit, Lauretanam Aedem non vetus eſſe monumentum B. Mariæ, ſed nouum commentum ſuperſtitionis, auaritiæque. Cæterum impia hominis cogitatio impunita diu non fuit. Illo ipſo die equus, quo vehebatur, corruens equitantem totius mole corporis oppreſſit adeo, vt miſer ille fractus, ac ſemianimis ſub equo iaceret in via, nullo mortalium, quia nemo aderat, opem ferente. *Dedit vexatio intellectum*. Itaque temeritate in religionem verſa, B. Mariam Lauretanam inclamat. Nec fruſtra. Protinus expeditus equo ſurgit incolumis. Sed prompta Dei clementia non diſcuſſit ſemel conceptam hominis vecordis inſaniam. Breui ad ingenium rediens miraculum illuſtrius fecit. Paulum inde progreſſus, acrius inſtigāte Diabolo, quæ de Lauretana Aede mirabilia ferrentur, vana eſſe omnia omnino in animū induxit ſuum, haud impune. Iam Lauretana Aedes in conſpectu erat, cum animi cæcitas redundauit in corpus, offuſa ocu-

Anna. Laur. Rier.

sa oculis caligine: ac repēte cū vires destituunt haud satis compotem mentis. Ergo trepidus, & attonito similis cum regere nequiret equum, ab equo ipso prouectus Laure-tum ad proximum hospitium sistitur. Ibi linquente; pene animo, defluens ab hospite excipitur: atque inter manus in cubiculum delatus collocatur in lectulo. Tum vero manifestam iram Dei bis in eodem itinere expertam intentius animo reputare, & ex præsenti luminum orbitate grauiorem insuper cladem extimescens, vbertim flere cœpit. Is metus saluti fuit, Diuino subinde tactus numine resipiscit: & receptum pœnitenti ad expertam Virginis clementiam tutum fore sperans, veniam à Deo Deiparaque exposcit: profitetur ac vouet, in posterum semet haud secus de Lauretana cella, quam Christianus orbis crederet, crediturum. mirabile dictu. mentis lumen oculorum lux cōsecuta est. Igitur ad Lauretanā pergit Aedē: & vitæ maculis sacra confessione abstersis, augustissimam intrat cellam: B. Virginem enixe veneratur, lætus illam ab se cerni ijs oculis, quos nuper eadem irata amiserat, placata receperat.

Sacrosancti Sacelli violatores diuinitus suæ audaciæ pœnas luunt.
Cap. XXX.

Anna. Laur. Rier.

SVbinde etiam in sacrosancti sacelli violatoribus euidens Dei numen apparuit. Anno huius seculi circiter LVIII. vir quidam ex præcipua Italiæ ciuitate nobilis in primis, & copiosus (nomen & hominis, & patriæ silentio supprimitur, quia ipse suppressum voluit) Lauretum venit, documentum haud multam temeritatem talia audentium esse. Hic multis ante annis exiguum lapidem ex sanctissima Virginis cella subtractum domi suæ asseruabat omni honore, cultuque. Haud tamen ille cultus cœ-

lestem

lestem leniuit iram. Sed Deo matris suæ iniuriam vindicante, miser ille sacrilegam religionem orbitate filiorum, & amissione fortunarum omnium luit. Ad hæc pertinaci magis, quam pernicioso morbo vrgeri, vexarique cœpit. Itaque vt erat vir cæteroqui prudens, ac sapiens, aperuit aliquando oculos: & Deum profecto alicuius sui sceleris vltorem adesse sensit. Cæterum & si omnia sibi accidere videbat apte ad repræsentandam iram diuini numinis, tamen quo tandem suo merito illa acciderēt, non videbat. Ergo ab ægritudine simul corporis, animique anxius, omni ope placare nitebatur iratum Deum. Sed iræ materia apud eum quamuis ignarum residēs, irrita omnia faciebat. Alia deinde spes, postquam hæc vana euaserat, ei affulsit. Lauretanæ Virginis, cui mire addictus erat, memor, eius auxilium pariter, & consilium implorat. Nec mora B. Mariæ monitu discit, lapidem ex Lauretana domo sublatum causam esse cœlestis iræ: eamque non nisi sacro lapide restituto posse placari. Tum ille obortis lacrymis, religiosæ, vt crediderat, audaciæ veniam à Deo Deiparaque exposcens, desiderauit ipsemet referre Lauretum quod abstulerat. Nec in irritum preces cecidere: hoc quoque culpam agnoscenti suam Deipara indulsit. Ex templo igitur depulso morbo alacer pergit Lauretum, saxum restituit, vota persoluit. Aliud quoque per id tempus huic haud absimile accidit. Femina ex agro Piceno post diuturnum matrimonium, nullos genuerat liberos. Hæc eius animum cura angebat maxime; vt vndique sterilitatis remedia quæreret. Ergo ait illi nescio quis mulieris gratiam initurus, nullum remedium præsentius ad abolendam sterilitatem, quam Lauretanæ domus reliquias pie, religioseque custoditas: si quid inde abstulerit, breui eam matrem fore pollicetur. Id non promissum magis stolide, quam creditum. Illa igitnr manifesta Dei vltoris ira, ablatum inde lapidem cum febri domum retulit: & ægritudo corporis animum vrgebat; adeo non vehementius febris æstu, quam conscientiæ iactabatur. Nec

 prius

prius ex iactatione illa conquieuit, quam Laureto Sacerdotem acciuit, & lacrymas poenitentiæ indices profundens ablatum reddidit lapidem. Pœnitentiam valetudo, non tantum venia est consecuta. Magno etiam Illyricis mercatoribus similis audacia stetit. Hi coëpto ex Picentibus frumento, saxum ex Deiparæ cella surreptum clam in onerariam abdiderant. Cæterum, vt fallerent homines, sacrilegij vindicem Deum non fefellerunt. Profectos ex portu atrox vis tempestatis subito adorta in ingentem adduxit metum: & trepidos vasorum, merciumque iactu ram facere subegit. Haud procul exitio res erat, cum Deũ parentis suæ vltorem adesse senserunt: & flentes, tendentesque in cœlum manus veniam pariter orare cœperunt. Placato precibus, ac lacrymis Deo, mare quoque placatur. Illi periculo erepti retro iter flectunt: ad Lauretum appellunt: lapidem Virgini restituunt. Prospero inde cursu in Dalmatiam prouehuntur. Peregrinorum quoque nõ nullos, qui aliquid indidem seu lapidis, seu calcis abraserant, abeuntes morbus, velut diuinæ prouidentiæ lictor corripuit, nec ante eos dimisit, quam regressi cum lacrymis, & confessione temeritatis suæ, ablata Deiparæ reddiderunt.

Sacræ cellæ expilatores diuinitus compræhensi afficiuntur supplicio.
Cap. XXXI.

CAeterum his, quos religionis species deceperat, leniorem se diuina seueritas præbuit: aliorum, quos auaritia in fraudem impulerat, audaciam grauius vindicauit. Per eadem tempora nonulli Lauretanæ Domus ministri, ex composito sacros thesauros compilarant, quos à compilatoribus tutari debuerant. Sed celeriter Deus in fandum sacrilegium debita pœna est persecutus. Iam res omnes in nauim conditas occulta asportabant fuga, cum agri Piceni oram præteruectos aduersa tempestas reiecit eo, vnde conscenderant. Itaque in Recinetensium potestatem

Anna. Laur. Hier.

ſtatem delati, in manifeſto ſcelere depræhenduntur. Nec mora, prodendi exempli gratia, ne quiſquam in poſterum talia auderet, pro Aede Lauretana ſuſpenſi, nefarium ſacrilegium foedo ſupplicio luunt. Verum fallendi ſpes alios ad ſimile facinus ſubinde pellexit. Haud ita multo poſt facinoroſum hominem cupido inceſſit ſacroſancti ſacelli furtim expilandi. Is igitur ſacrilegi conatus ſocium idoneum nactus, ferramenta parat quibus valuarum, & arcæ nummariæ ſeras aperiat. Omnibus in eam rem paratis, intra Virginis cellam ſolerter occulit ſe. Inde nocte concubia ſacrilegium exſequens, ſacra dona aurea, argenteaque congerit vnum in locum: mox arca, & ſacelli foribus patefactis, templi quoque valuas molitur. Tandem his quoque refractis, circumſpicere cœpit quærens oculis adiutorem ſceleris, qui in templi veſtibulo (ſic enim conuenerat) illa ipſa hora præſto eſſe debebat, ſacra dona, nũmoſque in deſtinatum locum abditurus. Ecce tibi dum intentius circumſpectat, armatorum agmen (cœleſtium manum ante Aedem Virginis excubantium fuiſſe, creditum eſt) adeſſe cernit. Quorum inopinatus aſpectus tantum illi terroris incuſſit, vt clauſis propere valuis, abderet ſe, ratus caput ſuum ab illis peti. Cæterum infelix per functus (vt credebat) periculo, ſtimulante auaritia rurſus audere coepit. Igitur cum iterum, ac tertio patefactis templi foribus, ſocium ſceleris quæritaret, ſemper ei coeleſtis illa manus infeſtis occurrebat armis: ac trepidum effuſa fuga compellebat in templum. Ita per ſpem, metũque nocte abſumpta, tandem de ſalute magis, quam de prȩda ſollicitus, irrito incœpto abire ſtatuit. Iamque appetente aurora, per auerſam templi portam capeſſebat fugam; cum coeleſtium excubiarum, quas diximus, occurſu territus, in ſacroſanctam cellam refugit. Manebant adhuc manifeſta ſacrilegij incœpti veſtigia, vt qui locus facinoris teſtis fuerat, etiam index foret. Superuenientibus igitur ſanctiſſimi ſacelli cuſtodibus, valuæ refractæ, ſacra dona congeſta, haud leuibus argumentis il-

lum suspectum sacrilegij fecerunt. Nec mora trepidans, conscientiæ notis prodentibus conceptum nefas, comprahenditur, quæstione habita, rem omnem confitetur: cum sceleris conscio merita poena afficitur, haud leue diuinæ prouidentiæ erga res Lauretanas documentum.

Duo adolescentes Dæmonum seruitio eximuntur. Cap. XXXII.

PORro alij facinorosi homines, ac pene ad extremum perditi, Lauretanæ Virginis ope ad honestam vitam, viamque salutis reuocati. Adolescens erat non genere magis, quam vitijs nobilis. hic in rixa graue vulnus in genu acceperat, irato Deo. Proinde nequicquã curare plagam prius, quam cœlestem iram placare cœpit. Iam in medicos, ac medicamenta bonam rei familiaris insumpserat partem: & curatio ad grauioris incommodi metum, quam ad vllam bonam spem pronior erat. Ad vltimum ingens animum eius formido incessit, seu maturi exitij, seu perpetuæ imbecillitatis. Itaque damnata medentium ope, ad Lauretanam Virginem pariter spem, ac vota conuertit. Ac resipiscẽs lacrymis pœnitentiæ testibus Dei delinit iram: Deiparæque auxilium implorat vouens, si discrimen illud euaderet, Lauretum se cum donis ad agendas illi grates iturum. mira dictu res. Hæc ingenti animi sensu elocutus, repente persanato vulnere, recuperat corporis sanitatem. Cæterum homini ingrato, ac dissoluto reddita salus pene exitialis fuit. Tanti beneficij immemor non sat habuit votum fallere, nisi etiam valetudinis beneficio ad pristinam vitæ licentiam abuteretur. Namque in deteriora pronus, luxuriæ impensius indulgendo eo demũ processit, vnde receptum ad poenitentiam vix haberet. Adeo *nouissima eius facta sunt peiora prioribus*. Actum de illo erat, nisi perditum hominem Deus respexisset: coelestique ope reduxisset in salutis viam. Tacitam subinde vocem audire visus iubentis ire Lauretum, & primo quo-

Ann. Laur. Rier.

que tempore votum, cuius damnatus erat, exſoluere; tandem paruit. Lauretum igitur profectus Deiparam muneribus colit. Sed non parua dictu res votiuæ peregrinationis fructum præripiebat. Venus quippe vſque eo deuinxerat illum ſibi, vt adhuc in eodem hæſitans luto, quamuis Deo manum porrigente, ad ſacram confeſſionem aſpirare non ſuſtineret. Ergo ſtimulante conſcientia, nunc ſacram Virginis Aedem, & deſtinatum ſacris confeſſionibus locum obire: nunc templi formam, ac votiuas tabellas ex parietibus pendentes otioſe contemplari: modo impulſu mali Dæmonis templo exire: modo diuini numinis inſtinctu eodem redire: inſanum, ac mente captum diceres. adeo illum aliàs conſilij, aliàs poenitentiæ ipſius poenitebat. Et iam vix ſui compos æſtuabat animo pariter, & corpore; vt qui neque ſacerdotum aſpectum, nec conſcientiæ ſtimulos ferre poſſet. Iam conſilij anceps, anxiuſque per haſce curas triduum extraxerat, cum Dei Deiparæque benignitate, noua illi ſpes ſalutis affulſit. Intererat forte rei diuinæ, cum vocem è coelo miſſam ſibi audire viſus eſt, cunctationem eius increpantis, iubentiſque vnum è paratis Sacerdotibus aliquando adire: & noxis expedire animum cum propoſito vitæ melioris. Perculit ea vox obſtinatum animum, flexitque. ita demum victus, ſeu magis victor, mutata ſubito voluntate, facit imperata. Et libidinis coeno aliquando emerſus, ingenti vi lacrymarum vniuerſas vitæ maculas eluit. Protinus coeleſti, vt fieri ſolet, gaudio alacer ingentes Deo, ac Deiparenti grates agit, à præſenti corporis & animi periculo bis eius ope liberatus. Alterius iuuenis par conditio, nec diſpar exitus fuit. Is in luxum, & ea quæ luxum ſequuntur, effuſus, breui opes paternas in flagitia, ac dedecora vitæ abſumpſerat. Dumque ſecum ipſe nequitia, & improbitate certat, eo res tandem venit, vt non mortalibus magis, quam infernis monſtris ludibrio foret. Horribiles ei Dæmonum facies occurſabant, quæ contemptim illum, velut mancipium ſuum accipiebant plagis. Nec corpori ſolum, ſed animo quoque

infeli-

infelicis adoleſcentis inſultabant, ſubinde eum territantes indignis modis: credo vt illum ex malorum mole deſperatio inceſſeret. Adeo crudelis, atque importunus eſt in flagitioſos homines Dæmonum dominatus. Itaque miſer vndique iam malis oppreſſus, prope iam deſperatione torpebat; cum oblata ſubito lux eum ad ſpem ſalutis erexit. Namque æſtuanti, circumſpectantique coeleſte auxilium, Lauretanæ Virginis, de cuius vi, ac benignitate mira multa inaudierat, memoria occurrit. Igitur ſubeunte animum pariter impuræ vitæ poenitentia, obortis lacrymis Deiparam inuocare: Deum per eam placare: coeleſtes iras auertere omni ope coepit. Sed ſalubre conſiliũ capeſſenti extemplo inferna illa obſtabat manus, quę contemptu in odium verſo, miſcens verberibus minas, à pio propoſito abſterrere hominem, & abſtrahere conabatur. Cæterum vicit tandem Diabolicam importunitatē Chriſtiana conſtantia. Adoleſcens Deiparæ tutela fretus decreuit rem bene coeptam perſeueranter tueri. Proſtrato igitur ante benigniſſimam patronam ſuam animó, non tãtum corpore, ſpei, ac fiduciæ plenus aduerſus infernas belluas eius præſidium implorare inſtitit rogitans, vt miſerrimæ ſeruitutis iugum ab ſuis ceruicibus aliquando depelleret, quò ipſe iam liber Lauretum ire, & rite expiato ſordibus animo, meritas liberatrici ſuæ grates agere poſſet. Nec ſpes, preceſque incaſſum cecidere. Extemplo diuina vis, oblata ſpe coeleſtis auxilij, & ſupplicem illum ingenti gaudio compleuit: & importunos illos vexatores procul abegit. Auditæ frementium voces, & ſimul inuitis expreſſa confeſſio: Nihil ſe poſſe contra Mariam. Ergo ille vix præ gaudio ſui compos, impigre Lauretum, vti vouerat, tendit. Ibi omnibus vitæ maculis confeſſione ſacra elutis, Deo ac B. Virgini grates impenſe agit: & nonnullis Sacerdotibus (ex quorum numero Riera fuit talium rerum auidus in paucis) coeleſte beneficium lætus enarrat.

Iuuenem in seruitutem assertum à Dæmone liberat, chirographo restituto. Cap. XXXIII.

ALium porrò iuuenem Lauretanæ Virginis tutela seruauit, quem in præcipitem locum libido insana prouexerat. Hic vt erat proiectæ cupiditatis audaciæque, in vetitas se effuderat voluptates. Expugnato multarum matrum familias pudore, immodico mulieris cuiusdam amore flagrabat: qua cum nec prece, nec precio, nec vi, do loue potiri liceret; vltima experiri statuit. Igitur conciliatum magicis cantionibus Dæmonem rogitat, vt se voti cõpotem faciat, ad omnia se descendere paratum ostendens, si eo quod expeteret, frueretur. Diaboli ergo iussu à Christo deficit: seque totum illi dedit, traditque. Super hæc omnia iurat conceptis ab illo verbis, & chirographo suam obstringit fidem. vsque eo impuras mentes voluptatis amor excæcat. Cæterum, vt potitus est, quod cupierat; fecit, vt fit, fastidium copia: & coelesti luce oborta, magnitudinem sceleris sui sera æstimatione perpendit. Ergo posteaquam animum curis anxium poenitentia subijt, ad veniæ spem erectus, coelestem opem spectare, Deum Deique parentem implorare coepit. Inter hæc occurrit animo Virgo Lauretana, eiusque ædis Sacerdotes amplissima facinorum expiandorum authoritate præditi. Protinus Deo authore, ac duce Lauretum petit, haud dubius quin inibi esset tantis malis remedium inuenturus. Nec sua illum frustrata spes. Lauretum vt venit, Sacerdotem idoneum nactus, re omni exposita, consulit, ecqua sibi spes sit reliqua salutis. Ille primo sceleris atrocitate exterritus paulisper hæsit: deinde immanitate facinoris demonstrata, ita spem illi salutis ostendit, si precibus, ieiunijs, võlũtariaque corporis vexatione Deum placare penitus insistat. Cum ille nihil omnino poenarum recusaret; promisit Sacerdos, si imperata fecisset, se faciles aures ei daturum, & tantum piaculum Deo propitio, vtique expiaturum. In digressu hominem monet, vt per triduum inedia,

Ann. Laur. Riera.

dia, cilicio, flagris corpus affligat. B. Virginis opem implorans: per eam à Deo veniam exposcat: se eodem triduo rem diuinam pro ipsius incolumitate facturum. Et vtrinque exstitit fides. Ita triduo extracto, Sacerdos optimum ratus est ante absolutionem, chirographum à Dæmone extorqueri, ne quid omnino iuris in illum haberet. Proinde hominem ab se dimittit monitum, vt augustissimum sacellum ingressus precibus, lacrymisque Deiparam vsque eo fatigaret, dum chirographum à diabolo extortum reciperet. Morem gerit ille suæ salutis, securitatisque auidus, haud dubia spe, id se deprecatione Deiparæ Virginis impetrare posse. Ergo prostrato ante Virginem corpore, lacrymans obnixe eam precatur, vt recepto illo nefario chirographo, saluti incolumitatique suæ consultum velit, ingenti miraculo voti compos efficitur. Versiculos illos ex animo iterabat. MONSTRA TE ESSE MATREM: SVMAT PER TE PRECES, QVI PRO NOBIS NATVS TVLIT ESSE TVVS. Talia precatus subito chirographum in manus suas delapsum conspicit. Itaque vix sibimet ex inopinato gaudio credens, integrato fletu grates Virgini enixius agit. Inde sacello egressus lætitia exultans ad sacerdotem accurrit: receptum Deiparæ beneficio scriptum ostendit. Id erat tot tantisque in Christum, atque in ipsum, qui scripserat, diris & exsecrationibus refertum, vt facile appareret à sempiterno humani generis hoste dictatum. Verumtamen tantum vinculum omni diabolica fraude potentior vis diuina dissoluit. ita deuotum illud inferis caput, Deiparæ benignitate, asseritur in *libertatem filiorum Dei*: ne quisquam omnino quamuis facinorosus ac perditus, si modo ipse perire nolit, de sua salute desperet; neu cuiquam in dubium veniat Dei clementia, quæ vltro matrem suam reis patronam dederit ad salutem.

FINIS LIBRI TERTII.

HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANAE HISTORIAE
LIBER QVARTVS.

Pij Quarti, & Cardinalis Vrbinatis studium Lauretanæ Domus ornandæ.
Cap. I.

NTER hęc Paulo IIII. Pius subleɛtus, cuius Pontificatus, vt pace Italiæ lætior, ita decore Lauretanæ domus clarior exſtitit. Pius quippe superiorē domus Pontificiæ porticū magna exstruxit ex parte. Vetus Xenodochiū nouo adieɛto ædificio, amplius, & cōmodius fecit. Lauretanū oppidum Recinetensibus ademptū sui iuris esse iussit anno seculi huius LXV. Adimēdi causa fuit, quod negligenter ius dicere, labantes multis locis muros negligere arguebantur. Ita Lauretum trigesimo anno, quam à Paulo Tertio attributum Recinetensi ciuitati fuerat, à Pio Quarto in pristinam libertatem vindicatū est: & Lauretanus Præses oɛto aureorum millia Recinetensibus, vel inuitis remunerare iussus. Nec minor in cultu B. Virginis, quam in re Lauretana amplificanda optimi Pontificis pietas enituit. Canonicorum, ministrorumque numerum non nihil imminutum suppleuit. Collegium Societatis Iesu à Paulo amplificatum simul Pontificali diplomate stabiliuit, simul reditibus auxit. Inter quæ Cardinali Car-

Tradit. Lau. Riera in Annal. Laur.

Pij Quarti beneficia

Laurētū Recinetensibus ademptum

pensi humanis rebus erepto, Pontifex Laureti tutelam permisit Cardinali Vrbinati, qui nulli veterum Patronorum pietate, ac studio erga Lauretanam Virginem cessit. Ac primum Pompeio Palanterio Aedis Lauretanæ cura mandata, per eum templi tholum intrinsecus exornandum marmorato opere curauit. Ad radices Lauretani collis in via, quæ fert ad portum Recinetensem, satis vberem, ornatumque peregrinis præbuit fontem. Inde per alios Præsides multa magnifice fecit, vt dicetur in loco.

Picentium cura Ædis Lauretanæ aduersus Turcas tuendæ, & B. Virg. tutela Domus suæ. Cap. II.

Ann. Laur. Riera.

CAeterum eà tempestate Turcicæ classis Lauretum petentis terror, & Picentium erga B. Mariam religionem, & B. Mariæ in Picentes beneuolentiam ostendit. Renunciatum erat ab exploratoribus, ingentem Turcarum classem (in qua essent triremes centum, & quinquaginta) ex Epiro soluisse eo consilio, vt Lauretano templo dispoliato, Anconam inuaderent. Igitur paucis iteriectis diebus, fama haud procul ab Italia visæ hostium classis, ingenti tumultu conciuit Picentes. Inter primum tumultum pubes Recinetensis Lauretum conuolant ad Aedem præsidio, armisque obtinendam: & patriæ ac suorum immemores Lauretum aggeribus, ac propugnaculis muniunt. Certatimque alij Picentium populi accurrunt: cuncta vicina littora complent armatis, Lauretanam præcipue Domum aduersus Barbaros summa ope defensuri. Omnibus quippe votis expetendum existimabant, si ita res ferret, pro illa, & in illius conspectu, honesta morte defungi. His armorum præsidijs accesserunt acerrima aduersus immanes Barbaros tela, assiduæ piorum preces. Quicquid sacerdotum, quicquid piorum hominũ

Laureti

Laureti, atque in finitimis circa oppidis fuit, Deum placare precibus, ſupplicationibus B. Virginem ſuæ Domui, clientibuſque tegendis inuocare non deſtitit. Nec preces, ac vota in irritum cecidere. Deipara Virgo nō ſolum à ſua natali Domo Barbarorum vim arcuit; ſed etiam à Piceni finibus prohibuit. Quippe Turcicæ claſſis Duces mutato repente Anconitanæ oppugnationis conſilio, in Samnites maritimos rabiem verterunt ſuam. Itaque deſcenſione facta, Ortonam, Vaſtum, Francauillam, aliaque haud obſcura Samnitium oppida vi capta, ferro flammaque populantur. Samnio magna ex parte depopulato, haudquaquam tamen auſi ſunt finitimam, prædæque expoſitam regionem attingere: adeo præſens Lauretanæ Virginis tutela fuit. At Pontifex mire lætus Lauretanam Aedem diuinitus præſenti exemptam periculo, ſuas quoque partes eſſe duxit prouidere, vt illa in poſterum non tantum à periculo abeſſet, ſed etiam à periculi metu. Ergo de architectorum ſententia, vicinos oppido colles, vnde oppugnari Aedes ab hoſtibus poſſet, mœnibus, propugnaculis, foſſis, aggeribus munire ſtatuit: nimirum, vt non ſolum repentinos hoſtium impetus prohibere; ſed obſidionem quoque ſuſtinere egregie valeret. Cęterum pium Pontificis conſilium alia ex alia cura diſtulit, denique mors intempeſtiua diſcuſſit.

Conimbricenſis Epiſcopus malis doctus ablatum Lauretanæ Domui lapidem reddit.
Cap. III.

NEC vero hęc tempeſtas, aut miraculorum expers, aut donorum fuit. Haud facile alias ante, tam paucis annis tam multa, tā teſtata, tā ſermonibus hominū celebrata miracula. Illud toto Chriſtiano orbe celeberrimū. Ioānes Soarius Conimbricēſis Epiſcopus vir doctrina pari- *Trad. Lau. Ann. Laur. Rier.*

ter, ac pietate clarus exſtitit. Is anno huius ſeculi LXI. ad Tridentinum Concilium à Pio Quarto indictum proficiſcens, ex itinere diuertit Lauretum ſub natalem Virginis diem. Ibi fuſis rite precibus, votiſque perſolutis, ingens eum cupido inceſſit ædiculam Lauretanæ ſimilem in ſuo Epiſcopatu condendi: ad eamque rem, vnum aliquem lapidem ex Lauretana auferendi Domo. Verum loci Præſes, ac Patronus obſtabant, interdictum Pontificium intentantes. Itaque Soarius honeſtum præferens titulum cultus Lauretanæ Virginis propagandi in Luſitania, quod optabat impetrat à Pontifice: ab eoque aufert ſolemne diploma. Id per Franciſcum Stellam aſſeclam ſuum (nam ipſe Tridentum perrexerat) ad Laureti deſtinat Pręſidem. is erat Pompeius Pallanterius. Poſteaquam Conimbricenſis Epiſcopi ſacerdotem Pontificali armatum diplomate ad ſubruendum auguſtiſſimum cellæ parietem veniſſe fama vulgauit; enimuerò non Præſidi magis, & Canonicis, quam oppidanis aduenisque indigna res viſa: nec tam præſenti damno, quam futuro exemplo pernicioſa. Proinde paſſim querebantur, nimirum actum eſſe de ſacroſancta Virginis cella: ſi ſemel initium auferendi eius lapides fiat, breui nullum lapidem reliquum fore. Verumtamen quia Pontificis vrgebat authoritas; Canonici, ſacerdoteſque Lauretani re diuina, ac ſupplicatione ſolemni ritu peracta, in ſanctam Virginis cellam coeunt, imperata paſſuri magis, quam facturi. Cunctis tale miniſterium obſtinate detrectantibus, ipſemet Stella ferro lapidem è pariete eximit, aufertque, cuſtodibus palam frementibus. Breue ſcilicet gaudium illud Epiſcopo futurum. Auferret ſane ſacrilegij miniſter Deo Deiparæque, quod vtique haud ita multo poſt, manifeſta eorundem ira eſſet relaturus. Vaticinatio fuit. Hæ voces velut è cœlo miſſæ audacis hominis perculere pectus: & ſimul anxijs impleuere curis. Itaque fluctuans animo, quamuis vrgente Epiſcopi ſui imperio, octo

dies

dies totos Laureti subſtitit: tempuſque id omne in placan do omni ope Deo nequicquam abſumpſit. Neque enim cœleſtem leniuit iram, qui cauſam iræ penes ſe reſidere pateretur. Denique ipſis Kal. Decembribus dat ſe ſe in viam, haud quaquam libero religione, ac ſolicitudine ani mo. Cæterum poſtquam ſine vllo incommodo peruenit Anconam; ſecurus periculi iter pergens, Deum adeſſe ſen ſit ſuæ temeritatis vltorem. Ex eo quippe magnis ſemper imbribus, fædaque tempeſtate vexatus, procedere tamen quo intenderat perſeuerans, multa magnaque adibat vitę diſcrimina, in ſingula pene momenta. Viæ lacunis, voraginibuſque teterrimæ paſſim obſtare: torrentes obuij exitium minitari: equus quo vehebatur identidem corruere; ipſe cadens lacunis hauriri: equi ſubinde mutati omnes inutiles reddi. Tandem varijs caſibus infauſtum iter morantibus, Decembri menſe exeunte Tridentum aliquando peruenit, maximis incommodis periculiſque defunctus. Ibi ſacrum lapidem Epiſcopo tradit exponens, quanti tandem ſibi ſtetiſſet. At Epiſcopus nihilo cautior factus, cum ſpatio diuinitus ad reſipiſcendum dato, non didiciſſet alieno periculo, didicit ſuo. In Februarij menſis exitu, ſacrum lapidem argentea incluſum theca tranſmittere parabat in Luſitaniam; cum repente ardentiſſima correptus febri, miſerandum in modum æſtuare, iactarique cœpit. Ad febrim accedebat grauius atque atrocius malum, acerbiſſimus inguinum dolor, qui nullam ſinebat eum capere quietis partem. Confeſtim medici adhibentur, qui omnibus rebus fruſtra tentatis (quia morbi cauſa conſuetudinem, morbus ipſe ſuperabat artem) ſeuere pronũciant, ſibi non vim, non cauſam morbi humanam videri. Proinde videret ipſe, ne forte illud eſſet ab irato Deo inflictum malum. Ita parum proſperæ curationis euentum veriti, deſperata eius valetudine diſceſſerunt. Ingens Epiſcopum ſolicitudo inceſſerat anxium, vtrum occulti alicuius delicti tam atroces ab ſe Deus expeteret pœnas. Ergo deſti-

destitutus à medicis æstuare coepit animo etiam magis, quam corpore: in se ipsum intentius inquirere: & Lauretani lapidis religione animum stimulante, precibus, gemitibusque diuinum placare numen: ab Lauretana Virgine, si eam forte, violata eius Domo, læsisset, exposcere veniã: se ad omnia descendere satisfaciendi causa paratum profiteri. Nec in irritum missæ preces, culpam vtcumque agnoscentis, detestantisque. Mox tacitam velut missam è coelo vocem sibi audire visus, iubentis ademptum Lauretanæ Virgini saxum reddere. At ille veritus, ne id ægræ mentis vanum esset ludibrium, simul quod lapidem ex authoritate Pontificis haberet, simul quod tanto bono iam parto fraudare nollet Lusitaniam; animi, consilijque incertus hærebat. Per hæc hebdomadæ aliquot absumptæ. Stella Domini sui iussu, coenobijs duobus sacrarum Virginum ciuitatis Tridentinæ sanctimonia inclytis, Episcopi periclitantis salutem impensius commendarat. Biduo interiecto vnum ex vtriusque coenobij primoribus responsum tulit. si saluus esse vellet Episcopus, Lauretanę Virgini redderet, quod abstulisset. Ea vox, vt ad aures accidit Stellæ, animum quoque eius parumper defixit mirantis, quì tandem de Lauretano lapide resciuissent claustris inclusæ virgines, quod Tridenti quidem præter se, & Episcopum (is rem summa ope taceri iusserat) sciret nemo. Haud dubius ergo totam illis rem diuino indicio enunciatam, Domino comperta renunciat. Tum vero ille attonito similis hæsit animo; inde conscientia ictus crebros edidit gemitus. Mox super lectum vbi iacebat, cubito alleuat se, & manus pariter oculosque tendens in coelum, manantibus vbertim lacrymis, veniam à Dei parente enixe petere insistit: ignosceret misericors mater pio errori: ignosceret delictum agnoscenti suum. nihil Lauretanæ Domus penes se, ipsa inuita, futurum. Fixum sibi, ac statutum esse extemplo restituere, quod accepisset: nec deesse fiduciam recuperandæ per eam salutis, lapide restituto. Proinde ip-

de ipsa opem ferret, quæ spem fecisset. Nec vero aut ille suum promissum, aut B. Virgo eius spem fefellit. Extemplo Soarius Stellam ipsum, qui attulerat, Lauretum referre saxum illud, & iter maturare iubet. Vix dum ille vrbis porta citato excesserat equo; cum Episcopus melius habere coepit. Igitur alterum protinus cursorem submittit, qui Stellam ad iter quam maxime accelerandam incitaret. Itaque ille mutatis subinde equis, quietis pene immemor strenue noctes, diesque currebat, Lauretum peruenire festinans. Dictu mirabile. quo propius is Lauretum accedebat (vt postea temporibus inter se collatis intellectum est) hoc melius habebat Episcopus; vt eodem tempore, & Virgini lapis, & salus Episcopo redderetur. Neque illud carere visum miraculo, quod Stella non magis difficili, impeditoque vsus erat itinere sacrum auferens lapidem, quàm facili, expeditoque vsus est referens. Satis constat illum Tridento Anconam (ea xv. millia passuum abest Laureto) non toto quatriduo peruolasse. Adeo non tam equorum celeritas, quam diuina quædam vis obsecundabat redeunti. Hæc vti à me perscripta sunt, Raphaeli Rieræ, qui tũ Laureti erat Stella ipse narrauit. Et sane propter euidentiam miraculi, res est omnium sermone celebrata.

Sacer lapis magno apparatu, concursuque in suo loco repositus celebratur.
Cap. IIII.

LAuretum Stella attigit mense Aprili ineunte. Protinus Lauretano Præsidi rem omnem, vti gesta erat, enarrat: lapidem argentea, vt erat, theca inclusum cum Episcopi litteris tradit. Quæ fama posteaquam ad Sacerdotum, qui male ominati rem tentantibus fuerant, peruenit aures; pro se quisque fremere, Lauretanàm Virginem natalis suæ Domus vltricem oculos aperuisse: & ne talia posthac alius auderet, insigne mortalibus documentum dedisse, *Ann. Laur. Rier.*

dedisse. Cæterum vbi primum relati tam euidenti miraculo lapidis fama percrebuit; cunctis oppidanis, aduenisque visendi studio concurrentibus ad portam oppidi, supplicatio est indicta. Ibi Episcopi Conimbricensis litteris (hæ rem totam ordine exponebât) propalam recitatis, insignis miraculo lapis ornatissimo impositus ferculo, quâta maxima tum potuit pompa à Præside, Canonicis, Sacerdotibus circumfertur: & prosequentibus amplius duobus hominum millibus, in suum reponitur locum. Lapidi duplex ferri retinaculum additum, quod monumentum foret ad posteros, eum temeritate hominum exemptum, Dei prouidentia restitutum. Ipsius quoque Episcopi litteræ ad Pium Pontificem transmissæ, tamquam miraculi testes: quę hodie cum alijs litteris ad Pontifices pertinentibus, Romæ asseruantur in arce S. Angeli, vnde nos exemplum habuimus, quod hoc loco visum est intexere. Epistola igitur totidem pene verbis in Latinum translata talis est.

Ioannes Episcopus Conimbricensis Præsidi Lauretano S. D.

Pro mea ergà Lauretanam Virginem religione, eius ædis lapidē (quod te non fugit) summa ope, operaque curaueram. Ac demum interdicti Pontificij religione solutus à Pont. Max. impetraram, Cardinale Carpensi Laureti *Patrono non inuito. Sed Deus, ac Dei parens haud obscuris argumētis mihi denunciarūt, vt ablatum lapidem* Lauretum *remitterem. Quippe, & insitatus morbus prosperam meam valetudinem diuinitus afflixit: & piorum, Deoque acceptorum hominum monitu hanc morbi causam esse perspexi. Itaque ego nulla interposita mora, veniam pacemque precatus à Deo, eiusque sanctissima parente, sacrum lapidem per eundem Franciscum Stellam Aretinum sacerdotē meum, qui istinc eum abstulerat, referendam curaui. Quaso obtestorque, vt remissum qua par est religione, ceremoniaque recipias, ac suo reponas loco, vna cum calce, quæ pariter remittitur. Vnum oro, vt arculas argenteas, quibus ea continentur, velut testes miracli asserues ad posteritatis memoriam sempiternā. Gratissimum quoque mihi feceris, si Card. Patronum, ipsumque*

Ponti-

Pontificem Max. de tota re feceris certiores, vt posthac Censuras Ecclesiasticas in Aedis Lauretanæ *violatores ratas esse, ac sanctas velint; ne quid omnino illinc in posterum auferatur. Orabis etiam cum istis sanctis sacerdotibus B.* Virginem, *vt hoc quicquid est, siue erroris, siue culpæ clementer mihi condonet. Data Tridenti VI. Id. Aprilis An. M. D. LXII.* Subinde tam certi, exploratique miraculi fama per Picenum Italiamque vulgata, & loci religionem, cultumque plurimum auxit, & maximam vndique peregrinorum molem cum donis exciuit. Satis constat, intra vnius mensis spatium, supra quinquaginta aduenarum millia confluxisse Lauretum, studio celebrati fama lapidis visendi osculandique. Nec alia res illa tempestate, sermonibus hominum celebratior fuit.

Plures præcipitis ruinæ periculo liberantur.

Cap. V.

PER idem tempus Deipara Virgo haud minus mortalium salutem, quam domum suam sibi cordi esse claris indicijs ostendit. Troilus Ribera vir nobilis Lauretum voti causa petens, haud procul maritimo Piceni castello (Cryptas vocant) per abscissas rupes iter faciebat eques. Ibi fallente vestigio, ex præcipiti in subiectum maris littus, equo inhærens deuoluitur, Lauretanam subinde Virginem inclamans. Nec defuit diuinum auxilium, mira res dictu, visuque. Equus cum equite de rupe reuolutus hæsit in semita propter mare: ipse etsi gladio ac pugione præcinctus, incolumis euasit, nullaq. læsus ex parte. Ita Lauretum ad duplex votum exsoluendum, lætus, atque alacer tendit. Geminum ac par discrimen Salustius Turmæ equitum Pij Quarti Ductor, ope B. Virginis effugit. Is in altissima rupe Vmbriæ iter faciens simul, cum *Ann. Laur. Rier.*

equo corruit pręceps. Sed in ipso periculo memor B. Virginis Lauretanæ, quam ante adierat, eam lacrymabundus implorat. Adfuit ruenti B. Maria, & pręsentem strenuè opem tulit. Itaque ille, etsi ad imam vsque vallem deuolutus, tamen sine vllo grauiore incommodo surgit: & erat altitudo rupis vnde exciderat, passuum circiter quadraginta, ne quis eam rem miraculo eximeret. Parem in pari periculo B. Virginis opem expertus est Iosephus a Mōte Feltrio. hic editā conscenderat turrim ea mente, vt ibi statueret trabem. Cæterū vestigio fallente delapsus ferebatur præceps. Ibi tum Virginem Lauretanam inuocans extemplo visus sibi cælesti quadam vi, & quasi manu sustineri, ac paulatim sine molestia, periculoque demitti. Igitur solum attigit integris non solum membris, sed etiam sensibus. Illud autem admirabilius. Augustinus Cremensis Catari erat in Vrbe Dalmatiæ an. M.D.LXIII. Iunio ineunte, quo tempore ingens terræmotus bonam vrbis partem hausit, strauitue: & Franciscum Priulum Prætorem vrbis cum vniuersa familia oppressit, haud miserabili magis, quam memorabili clade. Tum igitur Augustinus, & ipse communis periculi particeps, B. Mariæ Lauretanæ implorauit opem. nec frustra. Illi subita parietis ruina obruto, vestimentis dilaceratis, summa duntaxat cutis perstringitur. Ita omnium opinione mortuus, repente B. Mariæ præsidio exsistit incolumis. Cuius incolumitatem illustriorem fecit aliorum, qui par discrimen subierunt, fœda ac miseranda mors.

Nauta amissa naui, B. Virginis ope seruatur,
Cap. VI.

Ann. Laur. Riera.

NEC minor in maris tempestate sedanda, quam in terræmotu B. Virginis Lauretanæ vis exstitit. Sardus erat quidam Nauarchus peritus, & grauis. qui è Con-

ſtantinopoli onuſtam mercibus adducebat nauim. Hæc anno huius ſeculi LX. ipſo peruigilio S. Andreæ Apoſtoli, cum iam Miletus Aſiæ minoris Vrbs in conſpectu eſſet, repente aduerſa tempeſtate iactata, & validis verberata fluctibus fatiſcere demum cœpit. Præciſa erat portus capiundi ſpes: & iam magis ac magis dehiſcens carina vbertim admittebat aquam. Ergo Nauarchus, nautæque humana ope damnata, Virginem Lauretanam inuocant ſupplices. Nec ſurdis auribus adhibitæ preces. Iam prope erat, vt nauis paulatim demerſa hauriretur fluctibus, cum nautis, vectoribuſque veniam expoſcentibus à Deo, Deiparæque auxilium certatim implorantibus, repente inter nocturnas tenebras lux coeleſtis affulſit, quę trepidis, & animos addidit, & viam oſtendit ſalutis. Protinus ſcapham vident in medijs fluctibus pene immotam ſtare, velut ad effugium diuinitus paratam. Itaque cuncti ea ſtrenue conſcenſa, cęleſtem lucem pręeuntem, quaſi Ducem itineris ſequuntur, Lauretanam eſſe Virginem rati. Paululum prouecti erant, cum reſpectantes, nauim quam reliquerant, hauſtam fluctibus cernunt. Deo igitur Deique parenti gratias, laudeſque iterantes, cœleſtis luminis ductu in Adriaticum ſinum deferuntur: ac tandem Italiæ oram legentes Anconæ portum capiunt, ipſo Apoſtoli Andreæ ſolemni die. In terram egreſſis haud minori miraculo itineris celeritas, quam Ducis benignitas fuit. Compertum quippe eſt paucarum horarum ſpatio millia paſſuum amplius mille ſcapham peruolaſſe. Itaque è veſtigio Lauretum profecti, ſacriſque myſterijs rite expiati. Deiparæ Virgini vota exſoluunt, miraculum enunciant, predicantque.

Duo viri à fulminibus liberantur. Duæ item feminæ steriles fecundantur. Cap. VII.

Ann. Laur. Rier.

HAud præsentior aduersus fluctus, quam aduersus fulmina tutela exstitit B.Mariæ Lauretanæ. Antonius à Sancto Stephano castello Lucensis ditionis, atroci procella ingruente, turrim ascenderat, campanum æs de more pulsaturus. Ecce tibi fulmen è cœlo ruens turrim cum Antonio deijcit, qui fulmine afflatus, ruinaque oppressus, quatuor horas iacuit exanimis, obrutusque ingenti cumulo saxorum. Plura eodem tempore pro Antonij salute vota à propinquis Lauretanæ Virgini facta, quæ haud irrita ceciderunt. Remoto lapidum aceruo, Antonius viuus, valensque inuentus est. Qui breui receptis viribus, Lauretum venit anno. M.D.LXV. Deiparæ vota reddit, expertam eius opem impensius prædicans. Huic aliud simile eodem fere tempore. Marcus Antonius Ficinus à Monte Feltrio Carpenianę Parœciæ Sacerdos turri conscensa, ære campano sacrificij signum dabat. Cæterum subito ictus fulmine Lauretanam inclamat Virginem. Ergo afflatis dumtaxat humeris, vestituque ambusto, ipse haud dubia B. Mariæ ope saluus euadit. Propere igitur Lauretum accurrit, vota Deiparæ reddit, votiuam tabellã nobilem, miraculi ad posteros testem relinquit. Nec minus abolita clarissimis feminis sterilitas Lauretanam Virginem eadem tempestate nobilitauit. Iulia Roburea Alfonsi Estensis Ferrariæ Ducis vxor complures in matrimonio annos cum viro transegerat prolis expers. Ad vltimum damnatis medicorum remedijs, ad diuinum se conuertit auxilium. Itaque Lauretum venit, animoque rite expiato, Virginem implorat, stirpem virilem exposcens. Addit precibus votum, si filioli compos fiat, se ad Laure-

tanam Aedem cum muneribus redituram, aut si quis casus obstet, pios viros suo loco cum donis esse missuram. Concepto voto domum reuersa prolem concipit; feliciq. enixa partu pulcherrimum edit infantem. Protinus voti memor infantis effigiem egregie pictam in argētea laminā pondo librarum octo: donum Virgini misit, & additus dono titulus accepti beneficij testis.

ALPHONSVS ESTENSIS ALPHONSI F.
ALPHONSI DVCIS FERRARIENSIS N.
ORTVS IDIB. NOVEMB. A. MDL.X.

Huius miraculi fidem aliud consimile adfirmauit. Bernardinus Sanseuerinus Bisiniani Princeps huius, qui nunc est, pater plurimis iam annis cum coniuge exactis, nullos ex ea liberos genuerat. Igitur medicorum, medicamentorumque spe diu frustratus mœrebat non modo expers, sed etiam expes prolis, quam relinqueret tantæ ditionis hæredem. Ad vltimum, quod natura negabat, sibi à Deo, Deiparaque precibus exposcendum ratus est. Voto nuncupato, Lauretum cum vxore contendit. B. Mariam ambo enixe orant, optatam sobolem exposcunt. Nec diu B. Virgo eorum spem morata est. Enimuero priusquam Laureto discederet Princeps, vxorem vterum ferre certis indicijs comperit. Ac breui constitit, eodem illam tempore, quo votum domi conceperat, optatam sobolem concepisse. Cæterum nescio quo casu id beneficium breue, ac fugax fuit. Princeps paucis annis, quam pater factus erat vnico orbatur filiolo. Nec tamen B. Virgo eius fefellit spem, votumque. Haud ita multo post alium genuit filium, qui patri superstes, nunc Bisiniani obtinet Principatum.

Multis desperata sanitas restituitur. *Cap. VIII.*

Trad Laur. Ann. Laur. Kier.

MVltis quoque per eadem tempora salus, (quamuis desperantibus medicis) diuinitus reddita. Card. Moronus periculoso implicitus morbo, Lauretana Virgine implorata, repente conualuit. Itaque damnatus voti Lauretum protinus venit: & gratijs B. Mariæ actis, exstare voluit diuini muneris monumentum. Proinde votiuam inibi tabellã suspendit hoc maxime titulo insignẽ.

Card. Moroni votum.

IOANNES CARD. MORONVS EPISCOP. PORT. GRAVISSIMA INFIRMITATE OPPRESSVS, A DEO, INTERCESSIONE B. MARIAE SEMPER VIRGINIS LIBERATVS, VOTI COMPOS VOTVM PERSOLVIT. AN. DOM. M. D. LXV.

Iulian. Cæsar. mortifero morbo eripitur.

Aliud admirabilius, sed paulo antiquius. Iulianus Cæsarinus ex Romanis proceribus, de quo ante diximus, anno huius seculi LX. difficili, diutinaque dysenteria confectus iacebat. Exhaustæ iam erant cum cruore vires; nec magis iã medici, quã eius domestici, ac propinqui actum de eius salute credebant. At ille expertæ alias Lauretanæ opis memor Deiparam inuocat. Protinus cunctis stupore attonitis, periculo eximitur. Quo propior morti erat, hoc euidentius miraculum fuit. Sequitur aliud genere dispar, euidentia par. Ioãnes Baptista Asculanus multos iam annos laborabat ex pedibus adeo grauiter, vt per se ipse ingredi haud quaquam valeret. Igitur damnata medicorũ spe, Lauretanæ Virginis opem implorat. Confestim equo vectus Lauretum venit. Quo post quam ventum est à duobus familiaribus in augustissimam cellam delatus, simul B. Mariam venerabundus salutauit, extemplo pristinam valetudinem recuperauit pedum, sic prorsus, vt per se suis pedibus regrederetur ad hospitium, vnde eum in sacro-

Aeger ex pedibus sanatur.

sanctam cellam modo ægrum, & pedibus delatum esse constabat.

Duo Energumeni à vexatoribus Diabolis liberantur. Cap. VIIII.

PAr in Diabolis, atque in morbis depellendis, B. Mariæ virtus enituit. Illyrica subinde mulier Paula nomine, diu multumque à malorũ Dæmonũ manu, quibus obsessa tenebatur, vexata; sane mirabile, ac multiplex Lauretanis incolis, aduenisque spectaculum præbuit. Quippe cæteris humanis, diuinisque remedijs frustra tentatis, statuit ad Lauretanam Virginem, certissimum ærumnosorum perfugium, conferre sese. Ergo Dæmones salubri consilio, itinerique obstare summa ope: & Lauretanum iter ingressam modo fremitu, & clamore horrendo in fugam auertere; modo obfirmato pergentem animo prosternere humi; aliàs ipsam instigantes in itineris comites, sociosque incitare adeo, vt latratibus, infestisque dentibus cunctos à comitatu absterreret suo. Vicit tandem siue hominum pietas, siue diuina vis diabolicas artes. Itaque quamuis obluctans mulier à valida, minimeque timida virorum manu abripitur in sacram Virginis cellam. Pius, ac peritus talium rerum Sacerdos adhibetur, à quo per incarnati inibi Verbi mysterium iussi facessere, tandem Diaboli abscedunt muliere exanimi relicta. Cæterum illam deinde receptis viribus, actisque gratijs abeuntem haud procul Laureto rursus inuadunt. Igitur retracta ad B. Virginis Aedem, mira quædam edere coepit, vaticinari, arcana patefacere multorum, peregrinis subinde linguis eloqui. Mirari primo qui aderant, inde admiratio in misericordiã verti: Horum precibus exorata Virgo exagitatores illos denuo exegit. At simul Laureti porta mulier pedem extulerat, confestim importuni illi vexatores aderant: & in

eam velut in antiquam possessionem suam remigrabant. Id cum iterum, ac tertio euenisset, sensit aliquando mulier, se extra Lauretum saluam tutamque ab illis monstris esse non posse. Constituit ergo Laureti vitam degere: & sub vmbra, tutelaque B. Virginis latere, eius semper obsequijs addicta. Ibi inter talia annis aliquot absumptis, felici exitu, supremum expleuit diem. Aliud eodem fere tempore accidit huic haud sane absimile. Alexander Galiardinus Bononiensis caupo fuit non ignobilis, is carissimam habebat filiam à quatuor teterrimis diabolis vexatam miseris modis. Hanc igitur magna spe, ac fiducia Lauretanæ Virginis fidei, tutelæque commendat. nec frustra id fuit. paulopost excussis infestis illis vexatoribus, liberam & incolumem filiam recipit. Voti compos eam Lauretum adducit, Deiparæ Virgini gratias acturus, & Lauretani auxilij testis futurus.

Cæcis duobus videndi facultas redditur. Cap. X.

Anna. Laur. Rier. CAecis quoque per idem tempus videndi facultas reddita. Petrus Romanius Fauentinus erat Neophytus, qui vtroque captus lumine multos iam annos in perpetua nocte moestam trahebat vitam. Ad vltimum fama de Lauretanæ Virginis miraculis Fauentiam perlata ad spem visus recuperandi torpentem eius animum erexit. Lauretanam itaque Virginem bonæ spei plenus implorat. Mira dictu res. dum magna spe insistit precibus, repente discussis tenebris, optatam recipit lucem. Res satis testata. Lauretum is venit anno M. D. LXIIII. Annibalis Casalij Protonotarij Apostolici, & Vicarij Fauentini testes miraculi litteras protulit. Aliud huic simile. Thomas Parmensis ex longinquo, atrocique oculorum morbo, lumina prorsus amiserat. Desperata igitur humana ope, ad diui-

nam

nam ſpectare cœpit. Nocte quadam acri oculorum dolore excitus è ſomno, in ipſo grabato, vbi iacebat, ſubmittit genua venerabundus: Deiparam Lauretanam enixe inuocat: veniam à Deo, luminumque ſanitatem per eam expoſcit. ſi voti compos fiat, ſe Aedem Lauretanam aditurũ vouet. Et votum Deo, Deiparæque cordi fuit. Cum recubuiſſet Thomas, dulci correptus ſomno pauliſper quieuit. Inde euigilans orti iam ſolis lucem ſanis, ac vegetis oculis lætus hauſit.

Mutis duobus B. Virgo ſubuenit, alteri linguæ vſum, alteri exſectam linguam reſtituens.

Cap. X I.

NEc in cæcos B. Virgo benignior, quam in mutos fuit. Ioannis Vbaldi Patauini clariſſimi copiarum Ducis paruus filius comitiali oppreſſus morbo, vſum amiſerat linguæ. Iam triennium mutus, atque æger iacebat, cum eius pater deſperata medicorum ope, Lauretanæ Virginis implorauit auxilium. Et auditæ paternæ pro filio preces. Extemplo puer priſtinam non tantum linguæ, ſed corporis quoque diuinitus recuperat ſanitatem. Igitur anno M. D. LXIII. Lauretum à patre adductus: Deiparæ Virgini ab vtroque grates actæ; vota impenſe reddita: tota res Lauretano Præſidi, alijſque compluribus enarrata. Cæterum illud, vel maxime admirabile. Samnitum Prætor Lauretum petens Ciuitellam diuerterat. Ibi nefarium hominem deprehendit aſſuetum in Deum, ac Virginem Lauretanam, impia ſubinde verba iactare. Ergo infenſus ira, protinus exempli prodendi cauſa, vaſanam magniloquẽtiam exſecta ſacrilego lingua vindicauit. Neque hoc contentus, eundem in cuſtodiam traditum aſſeruari ſedulo iubet, quoad ipſe Laureto regreſſus decerneret, an eſſet pœna grauiore multandus. Itaque miſer ille ſupplicio Ann. Laur. Rier.

ſumpto æger, intentato ſolicitus aliquando reſipuit, & ſcelere in cultum verſo, dies noctesque Lauretanam Virginem tacitis placare precibus, votisque inſtitit, obſecrās, vt infenſam ſibi Proregis leniret irā: daretque facultatem animi labes ſacra confeſſione expiandi. Nec ingratæ Virgini, irritæue exſtiterunt impij hominis reſipiſcentis preces. Haud multo poſt ſpecies Deiparæ illi in ſomnis oblata eſt iubentis eum bono animo eſſe: breui fore, vt custodia emiſſus ad Lauretanam Aedem pergeret: ibique peccata confiteretur, nouæ linguæ ſubſidio. Prædictionem comprobauit euentus. Expercecto quædam quaſi lingua renaſci coepit, qua haud ſane ægre ſenſa expromeret mentis. Et Prorex Laureto reuerſus re cognita, parcendū exiſtimauit, cui Virgo ipſa pepercisset. Confeſtim igitur eum liberum dimittit monitum, vt ſuo poſthac periculo ſaperet. Datiſque ad Pœnitentiarios litteris miraculi teſtibus, Lauretum deſtinat gaudio geſtientem ad vota reddenda. Quo vbi venit, haud magis Proregis epiſtola, quā res ipſa miraculi fidem omnibus fecit. Quippe patefacto oris hiatu (mira dictu, mirabilior viſu res) ſimul reciſam linguam, ſimul lingulam quandam ſubnaſcentem videbant, & tamen vbi ille vellet, quanquam bleſo ore, audiebant loquentem. Neque hic ſtetit res. Poſtquam domum reuertit, ſacris myſterijs bis, terue perceptis, noua lingua ad iuſtam magnitudinem nouo excreuit miraculo. Itaque Lauretum denuo ad agendas Deiparæ grates profectus, ijs ipſis, qui exſectam paulo ante linguam viderant (quorum ex numero Raphael Riera fuit, qui hæc memoriæ prodidit) immortali B. Mariæ dono renatam oſtendit, cunctis rei nouitate atque admiratione attonitis, & tam eximium, tamque illuſtre miraculum B. Virgini gratulantibus.

Iudæus

Iudæus à Beata Virgine vinculis exemptus, Laureti Baptismo expiatur.
Cap. XII.

NEc Christianos solum, sed etiam Iudæos Lauretana Virgo suæ benignitatis, opisque participes fecit. Nazarenus fuit Hebræus vir alioqui grauis, ac prudens, qui Nazarethi habitabat in vico, vbi Lauretanæ Domus diximus exstare vestigia. Is igitur ex loci vicinitate, de quo multa fando audierat admirabilia, religionis aliquid traxerat. Iam Mariæ ciui fauebat suæ, quam tanto à Christianis coli honore cognorat: iam à Christo ipso eandem ob causam haud sane multum abhorrebat. Cæterum, vt est genus hominum durum, atque obstinatum, in auita hærebat superstitione, qua illum à puero diuturnus vsus implicauerat. Sed grauis calamitas tandem obfirmatum animum flexit. Iam sexagenarius ob patratum nescio quod facinus, à Turcis cóprehensus æternis addicitur vinculis. Tandem ærumnis confectus, desperata salute corporis, de animo cogitare cœpit. mox iniecta diuinitus ingenti salutis cura, veniam à Deo mundi conditore suppliciter orare instituit. ita victa malis obstinatio, & diuina lux caliganti animo oborta. Ergo, & Iesum Christianorum Messiam, & Mariam Messiæ matrem venerabundus implorat. Id cum impense fecisset, discedit cubitum spei, ac fiduciæ plenus. Nec vana spes fuit. Eadem nocte secundum quietem se illi obtulit Christus: quem cum ex specie, qua coli à Christianis solet, agnouisset; verum Deum, ac Messiam professus, insuper supplex adorauit in somnis. Confestim illi eximia pulchritudine, ac maiestate virginis species oblata est, cuius iussu altera virgo eius comes Nazarenum catenis eximit, quibus vinctus tenebatur: fori- *Ann. Laur. Riera.*

busque carceris reseratis, adhuc sopitum somno, sed per quietem, quæ re ipsa gerebantur, videntem deducit ad portum. Ibi potior virgo, quæ alterius Domina videbatur, nauiculam paratam ostendens; Iam liber es, inquit, esto liberatricis memor. en tibi effugium paraui, nec decero fugienti, tu modo Lauretum, quod oppidum in Piceno Italiæ regione est, pete: ibi Christianis initiatus sacris ad Mariæ aram te siste, suscepto consilio vitæ melioris. Tum vero Iudæus gratijs vtrique, ac præcipue ei, quæ primas tenebat, actis, orare liberatricem suam, vt nomen suum edere ne grauetur. Et illa cum se Mariam Lauretanam, Luciam comitem esse dixisset; subito cum comite ex oculis abijt. Tum demum euigilans Hebræus veram rei gestæ speciem sibi in quiete oblatam sensit. Dum rei miraculo defixus hæret, nullumque grates agendi Lauretanæ Virgini modum facit; nauicula, quam B. Maria hortante conscenderat, per maria sua sponte incredibili celeritate ferebatur. Itaque diuino ductu impulsuque Anconam appellitur biduo. Miraculo deinde vulgato, à primoribus ciuitatis benigne accipitur; quibus instantibus, vt ibi baptismate ablueretur, atqui, inquit, Maria Christi mater Laureti me baptizari iussit. Ergo à Prætore Anconitano cum litteris commendatitijs dimissus Lauretum pergit: ibique Christianis mysterijs satis imbutus Baptismo expiatur, ingenti vel suo, vel aliorum gaudio, seculi huius anno LX. Tota res ab ipso per interpretem Rieræ, & alijs enarratur.

Præcipua dona Pio Quarto Pontifice Maximo Lauretum lata, missaue. Cap. XIII.

NEC verò tam fœcunda miraculorum tempestas donorum sterilis fuit. Cardinalis S. Præxedis effigiē suam à pectore argenteam pondo librarum quinque. Franciscus Caetanus è nobilitate Romana aræ ornatum aureum, Cardinalis Aragonius argenteum Phrygio opere & margaritis insignē. Alij porro minus nobiles alia minora dona Virgini attulerunt, quę persequi operæ nō est. Nec ignobilis pietas illustrium feminarum. Iuliæ Roboreæ Ducis Ferrariensis donum fuit sacerdotalis vestis argentea opere Phrygio magnifice picta. Ducis Grauinensis amiculum aræ ex Attalica veste crispante. Ducis Montis Alti pluuiale ex textili aureo: alterum Clœliæ Farnesiæ ex holoserico raso lilijs aureis conspicuum. Nec facile alias insigniora tam paucis annis ciuitatum, oppidorumque dona exstiterunt. Spelli oppidi in Vmbria effigies missa ex argento librarum trium. Altera Sarnani in Piceno lib. XI. Alia Arretij in Hetruria pondo VIII. Firmi quoque vrbis simulacrum argenteum alterum (nam alterum ab hinc XXX. fere annis missum) pondo XVIII. his tertium accessit hac eadem tempestate, item ex argento, & magnitudine, & pondere eximium; quippe librarum XXXIII. Adiectus titulus votiuum donum nobilius fecit.

Codic. Laur. Car. S. Præxedis D. Franc. Gaetani D. Card. Aragon. D. Duc. Ferrarien. D. Ducis Grauienesis D. Ducis Montis Alti D. Cleliæ Farnesiæ D. Spelli oppidi simulacr. argent. Sarnan. sim. argent. Arretij sim. argent. Firmi trin. simul. argen.

VRBS FIRMANA
OB RECVPERATAM REMP.
EFFIGIEM HANC ARGENT.
DIVAE MARIAE DE LAVRETO
VOTO PVBLICO D.

Hęc præcipua Lauretani sacelli miracula, ac munera Pio Quarto Pont. Max. litteris consignata reperio.

Pij Quinti de Lauretana Æde testimonium, & Roberti Saxatelli, illo Pont. opera.
Cap. XIIII.

Ann. Laur. Rier.

PIus Quintus inde Pontificatum excepit, cuius inclyta omnibus in rebus pietas in D. Mariæ Lauretanæ cultu satis enituit. Nihil quippe illi antiquius fuit, quam vt eam suo aliquo munere insignem faceret. Proinde inter primum Pontificatus sui rudimentum, illustre in suo monumento testimonium Aedi Lauretanæ dedit.

Pij V. testimonium.

Nam cereos agnos de more consecraturus, effigiem Domus Lauretanæ Angelorum humeris vectæ multis eorum imprimendam curauit, cum hoc titulo. VERE DOMVS FLORIDA, QVAE FVIT IN NAZARETH. Quod quidem talis, tantique Pontificis testimonium eo nobilius censendum, quo plures orbis Christiani partes cum sacrorum agnorum imaginibus peragrauit. Neque eo contentus Pontifex, Cardinali Vrbinati Aedis Lauretanæ tutelam impensius commendauit monito, nihil vt omnino prætermitteret, quod ad eam ornandam, augendamque pertinere existimaret. Itaque optimus Cardinalis ad id sua spōte pronus, impellente Pōtifice, in eam curam totus incubuit. Iam Pallanterij successor Io: Baptista Maremontius semestris Præses procuratione Lauretana, Vbaldus deinceps Venturellus paucis mensibus etiam vita excesserat. Cardinalis itaque Vrbinas pari animi magnitudine, ac pietate mandata Pij Pont. facessens, Robertum Saxatellum virum manu, & consilio promptum Laureto præfecit cum summa potestate. Nec egregia Saxatelli industria Cardinalem, aut Pontificem frustrata est. Illo authore, ad augendam Lauretani templi maiestatem, sacerdotum, Canonicorumque delectus habitus: eximijs vndique cantoribus ingenti pre-

Robert. Saxatellus.

tio accitis, symphoniacorum chorus nulli secundus institutus: sacra supellectile aucta, tabulis pulcherrime pictis, peripetasmatis comparatis nitor altaribus, templo splendor additus. Illa autem pręcipua augustissimæ cellæ ornamenta. Sibyllarum signa duodecim è Ligustico marmore pulcherrime facta, & in suis loculamentis disposita: quatuor insuper æneæ valuæ ianuis impositæ mirabili opere cælatæ, Hieronymi Lombardi nobilis illa ætate statuarij, & fictoris manu. His accesserunt bina Principum Apostolorum simulacra ex argento sesquicubitalia, præclara arte perfecta, pręcipuis diebus festis ornamento altaribus futura. Quin etiam Sanctissimæ Eucharistiæ honeste, ac decore ad ægros deferendæ, mortuis rite sepeliendis, Nominis Iesu, & Mariæ religioni tuendæ, sodalitates quatuor institutæ, Corporis Christi, Misericordiæ, Nominis Iesu, Rosarijque B. Virginis. Et suum, cuique sacellũ cum sacra supellectili, suus ad conueniendum locus, suæ leges datæ. Quibus sodalitatibus ingens sane, & Lauretano populo commodum, & templo decus accessit. Nec templi finibus Saxatelli se tenuit cura. Publicam bibliothecam cuiusque generis libris instruxit. Noxijs nemoribus, quæ supererant excisis, circumiacentes lacunas penitus exsiccauit. Submotoque Musionis fluuij męnia subterlabentis alueo, Lauretanám habitationem lõge salubriorem fecit. Inde vt peregrinis Lauretum petentibus liber, & expeditus vndique pateret accessus, vias omnes, quæ Lauretum ferunt, iam longo vsu vitiatas, atque corruptas partim laterculo, partim glarea strauit. Quamquam horum pleraque Pio V. Pontifice inchoata opera, Gregorio XIII. deinde perfecta. Nauigium quoque ingens subuehẽdis è Dalmatia ingentibus saxorum glebis, ad Lauretanæ ædificationis vsum, Saxatellus ædificauit: magnamq. saxorum vim Lauretum subuehendã curauit. Hisce lapidibus à Ioanne Boccalino architecto haud ignobili, præclara Basilicæ Lauretanæ facięs antiquo opere strui cœpta.

Sibyllarum signa XII.

Aeneæ valuæ quatuor

Binæ Apostolorum simulacra.

Domus Lauretanæ hoſpitalitas, eleemoſynæq. Cap. XV.

NEC Saxatellus templo,oppido, vijs ornandis inten tus,caritatis,benignitatiſque Chriſtianæ munia intermiſit. Centenos primo, inde ducenos, ſæpe etiam trecenos,eoque amplius pauperes peregrinos hoſpitio exceptos,haud ſane maligne alebat quotidie.Et quoniã vetus Xenodochium viris erat attributum; creſcente in dies feminarum quoque multitudine, nouum mulieribus hoſpitium exſtruxit, inſtruxitque. Honeſtiores etiam pauperum, quos à petenda propalam ſtipe retardabat pudor,oc culta iuuabat ope.Principes quoq. viros humaniter æque liberaliterque tractabat. Lauretanam Virginem omnium gentium,omnium ferme ordinum hoſpitam diceres.Haud facile alias apparuit magis diuina prouidentia in humana iuuanda benignitate. Eleemoſynarum, votiuæque pecu niæ tanta vis exſtitit,vt ad tot,tantaque pietatis, Chriſtia næque benignitatis opera non ſuppeterent ſolum,ſed etiã ſuperarent. Adeo res familiaris Dei cauſa erogata, diuina quadam vi cumulatior redit. Itaque Saxatellus œcono mus vnicus ad augendam rem Lauretanam verſus,ex pecunia, quæ ſupererat (quo benignitatis fons perennis ſo ret) luculenta ſane, ac frugifera coemit prædia. In agro Recinetenſi Montem Vrſum à Comite Bonarello aureorum millibus decem, totidem Turſcionem in Auximano, alios porrò fundos in agro Caſtri Ficardi, egregium prædium (Aquauiuam appellant) duobus aureorum millibus, & ducentis. Vineas tribus millibus. Et prata,ac ſaltus, ne vacua, & otioſa forent, armentis boum, equarum,bubalorum, gregibus ouium, caprarum, aliorumque pecorum impleuit. Quibus ex rebus cum alię commodita tes plurimę, tum vero annuum vectigal ternorum ferme aureo-

Hoſpitalitas Domus Lauret.

aureorum millium Lauretanæ Domui accessit, haud leue subsidium benignitatis, cultusque diuini. Hæc autem fere omnia, sub Pio Quinto Pontifice, superfluente pecunia comparata. Adeo quod abunde dabatur pauperibus ingenti foenore reddebatur. Deum cum hominibus liberalitate certare diceres. Quin etiã Pius Dei Vicarius diuinum pro virili parte consilium iuuit. Nunquam enim cuiusquam gratia, aut preces flectere eum potuere, vt vota in Lauretanæ Domus emolumentum cedẽtia in alia pietatis opera conuerteret. adeo fixum habebat, vnde accepta essent beneficia à vouentibus, inibi vota soluenda: nec vspiam melius votiua munera, quam in Lauretanæ Domus ornamentis, & hospitalitate collocari. Pij V. Decretum.

Pij Quinti, & aliorum Principum dona. Cap. XVI.

NEC nullam Pius Pontifex sui erga Lauretanam Virginem meriti gratiam, ac mercedem retulit. Michaelem Bonellum Cardinalem Alexandrinum sororis filium graui, periculosoque implicitum morbo, iamque morti proximum dolens, B. Virgini Lauretanæ pro illo vota fecit. haud frustra. Extemplo Pij Pontificis preces auditæ, moribundo Cardinali salus reddita. Et Pontifex voti compos celeritati diuini muneris pari religionis celeritate respondit. Vt primum Michael per valetudinem iter illud exsequi potuit, eum ad Lauretanam Virginem misit, receptę diuinitus salutis testem votiuo cum dono futurũ. Donum fuit aræ, & Sacerdotis præclara vestis argentea, opere crispo, hoc insignius quod, & pro egregij Cardinalis salute, & à Pio Pontifice mittebatur. Nec facile alias plura Lauretum tam paucis annis Cardinalium munera allata. Cardinalis Mantuani aræ ornatus ex veste Attalica. Cardinalis S. Georgij ex eadem materia vestis sacerdotalis.

Ama. Laur. Rier. Pij V. votũ ac D.

Card. Alexandrini D.

Card. Mantuani D. Car. S. Georgij D.

Card. Montini D. Card. Riarij D. dotalis. Cardinalis Montini aræ amictus ex Attalica veste bifariam crispante. Cerdinalis Riarij aræ, & sacerdotis ornatus ex veste Damascena, effigiesque Christi, & candelabra cubitalia ex argento, haud vulgari opere facta. Card. Montis Alti D. Cardinalis à Monte Alto (is postea Xystus Quintus Pontifex fuit) duplex altarium, simplex sacerdotis, ac ministrorum solennibus sacris operantium amictus, ex veste Damascena aureis floribus ingentibus pulchre, sciteque distincta. Car. Altem. Donum. Cardinalis Sittici ab Altaemps sacerdotalis ornatus ex auro, argentoque, opere quà reticulato, quà Phrygio contextus. Card. Perusini D. Cardinalis Perusini sacerdotalis amictus opere Phrygio conspicuus: alius huic fere geminus eadē materia,& opere Cardinalis Pacechi. Card. Pacechi D. Card. Vinerij. D. Denique Cardinalis Vinerij pluuiale preclarum, sacerdotisque,ac ministrorum solemni cærimonia sacrificantium vestes aureæ,ingentibus floribus; auro crispo, & opere Phrygio insignes. Camertium D. Nec ciuitatum munera desiderata. Camertes pluuiale ex textili aureo: Fabrianenses calicem argenteum magnitudine, ac pondere egregium: Viterbienses aræ amictum ex auro, argentoque contextum Lauretanæ Virgini dona portarunt. Fabrianens. Donum. Viterbiens. Donum. His accessere alia haud ignobilia, vel illustrium virorum, vel ignotorum hominum dona, quorum memoria, nescio quo casu intercidit. Exstat nudi pueri statua pene cubitalis ex auro solido, mira arte perfecta, cuius author, & causa non proditur. alij alio trahunt. Princip. Ascul. D. vulgatior fama est, votiuum donum esse Principis Asculani vnius è Regni Neapolitani proceribus: ei filium in Principatus auiti spem genitum, pede, manuque contracta deformem fuisse. Cæterum B. Virgine Maria Lauretana à parentibus inuocata,votoque pro filij incolumitate suscepto,diuinitus illi vsum redditum esse membrorum. Et sane huic famæ ipsius quoque statuæ habitus ac gestus fauent. Exstant alia præterea dona eiusmodi, quorum nulla, quod sciam, in litterarum monumentis exstat memoria. Huius quippe tempestatis codex donorum,

decen-

decennium ferme complectens, aut intercidit, aut meas effugit manus. Proinde quæ dona extremum Pij Quinti, primumque Gregorij XIII. Pontificatum attigerunt, eorum memoriam, quia non accepi, non queo prodere. Cætera cum fide tradidi, vti accepi ex monumentis litterarũ. Per id tempus argentea ſimulacra Aſculi, Recineti, Montis ſancti, Bononiæ, Mediolani, & alia, quæ in ſacrario hodie viſuntur, B. Virgini dicata exiſtimo. Bern.Cyril.

Alij ab inundatione fluminis, alij à tempestate maris, & prædonibus liberantur. Cap. XVII.

COmplura etiam huius tempeſtatis produntur miracula. Dominicus à Caſtro Florentino homo ruſticanus haud procul Elſa flumine in tugurio habitabat cum ſocijs duobus. Nocte igitur quadam maximis imbribus Elſa ſuper ripas effuſus, longe, lateque vicinos campos inundare coepit. Inde ingenti ruens impetu, quicquid obuium erat, ſecum trahere. Ibi Dominicus ſæuientis amnis murmure excitus ſomno, caput effert tugurio: late ſtagnantes circa campos, aduentantéque fluuium conſpicit. Ergo veritus, ne ingruente eluuione, obrueretur vndis, extemplo cum ſocijs tugurij culmen aſcendit. ibi gliſcente periculo perſtabat, ſubinde Lauretanam Virginem inclamans. Nixa erat caſa ſtipitibus parum alte defixis, ſtructa ex cratibus, ſtipulaque. Hanc igitur cum tribus illis faſtigio inſidentibus humo auulſam rapidus amnis abripuit. Nec tamen eis imploratũ Mariæ auxilium defuit. Caſa illa vagantis licentia fluminis per duo circiter millia paſſuum circumlata, tandem ad ingentem accedit arborem. Illi perfugium diuina ope nacti, omiſſo tugurio, arborem ſtrenue ſcandunt. ibique manent, quoad remiſſa aquarum vi, fluuius iam lenior ſe in alueum recipiat. Ita

Trad.Laur. Ann.Laur. Rier.

procul Galipoli, versabatur. Quintum iam seruiebat annum, cum seruitij tædio libertatem spectare cœpit, & cum conseruis duobus agitare consilia fugæ. Itaque actuarium nauigium vacuum in portu sine custode nacti, ex composito conscendunt, strenueque propellunt ab littore. Sed eorum fuga haudquaquam Turcas fefellit. Qui confestim duobus expeditis, instructisque piraticis lembis fugientes seruos insectari summa ope cœperunt. Iamque haud procul aberat, quin Michael cum socijs caperetur à Barbaris, graui, vtique suppliciò, cruciatuque multandus. Ergo vniuersi eius hortatu, à Deo, Deiparaque Virgine Lauretana exposcunt veniam, opemque. Mira dictu, visuque res. Repente fęda coorta tempestas adeo mare, cœlumque turbauit, vt Barbarorum naues procul abegerit. Et immissam diuinitus in hostes procellam res ipsa satis ostendit. quippe eodem ipso tempore, eodemque tractu maris, Turcæ iactabantur vndis; Christiani tranquillo æquore secunda aura ferebantur. Respectantes igitur, vt quam procul abessent Barbari cernerent, ex vittatis capitum tegumentis, quibus Turcæ vtuntur prò pileis (vt ea modo extolli, modo deprimi videbant, senserunt hostes insanis iactari fluctibus: nec iam de aliorum fuga, sed de sua salute solicitos cum aduersa tempestate luctari, adeo diuinitus iniectus terror Turcarum animos à cura persequendi alios ad suimet tuendi curam auerterat. At Christiani non vento magis, quam B. Maria obsecundante, incredibili celeritate Catarum tenuere. Inde voti, cœlestisque doni memores Lauretum delati, Christianis mysterijs rite perceptis, Virgini grates agunt, eximium eius beneficium memorantes.

Laqueo ſuſpenſus morti eximitur. *Cap. XVIIII.*

Ann. Laur. Ricr.

ALijs porro etiam extremo ſupplicio affectis ſalus red dita. Thomas Venetus Dux cohortis militum Sebenici in præſidio erat. Is milites præſidiarios aduentantis Turcicæ claſſis fama conterritos non potuerat in officio continere. Illis igitur fuga dilapſis, deſertum præſidium cernens, protinus milite vno qui reliquus erat comite, Zaram contendit. Venetæ claſſis Duci fugam militum Sebenici periculum exponit ſuæ ſortis ignarus. Dux quippe tali nuncio concitatus ira, Thomam cum comite ſuſpendio extingui extemplo iubet, ſpatio tamen vtrique ad procurandos de more animos dato. Ibi Thomas ſacra confeſſione rite expiatus Lauretanam inuocat Virginem. votoque concepto, collum laqueo inſerit haud dubia ſpé cœleſtis auxilij. Igitur fune ad antēnæ cornu religato, antenna cum Thoma pendente ſuſtollitur. alligatum erat pedibus ingens ferri pondus: & carnifex pendentis corpus, antenna ſublata, ſubitoque demiſſa impenſe quaſſauerat ter, quaterue. Itaq. omnium opinione mortuus, poſt quartam horam patibulo eximitur tradendus ſepulturæ. Excedit fidem, quod deinde traditur, non tamen Dei, ac Deiparæ poteſtatem. Qui extinctus credebatur, inuentus eſt viuus valenſque, cum miles ſupplicij ſocius, parique conditione vſus efflaſſet animam. Thomas ergo cæteris admiratione defixis, è veſtigio Lauretum iter intendit, Deo ac B. Virgini, quorū immortali beneficio viuebat, grates acturus. Et res apud Lanretanos ſacerdotes ſatis teſtata manſit. Alia eiuſmodi complura ſciens prætereo, quod minus teſtata videantur, quam vt memoriæ prodenda ſint ab eo, qui nihil ex vano hauſtum velit.

Duo ab vltimo ſupplicio liberantur. Cap. XX.

ILlud autem ſatis notum exploratumque, quamuis ab Apoſtolorum temporibus pene inauditum, vt Apoſtoli Petri è carcere diuinitus liberati, vetus exemplum inſtauratum quodammodo noſtra tempeſtate videatur. Anno poſt Chriſtum natum circiter M. D. LXX. vir quidā genere, ac factis clarus (nomen authores non edunt; credo quod ipſe cælatum voluerit) ab vno ex primoribus Italiæ Principibus in cuſtodia vinctus habebatur. Et falſis oneratus criminibus, iudice vtebatur iniquo infenſoque. Ergo cum haud dubiè inſtare ſibi vltimum ſupplicium cerneret; Lauretanam implorat Virginem, orans vt priuſquā è vita diſcedat, faciat ſibi Lauretanæ cellæ viſendæ poteſtatem. Et piæ inſontis preces Deiparæ cordi fuere. Sub noctem anxietate animi grauatum corpus arctior complexus eſt ſomnus. Dormienti præclara Lauretanæ Virginis oblata ſpecies, quæ mœrentis pectus ingenti gaudio permulſit. Repente diſruptis vinculis, foribuſque carceris diuinitus patefactis (obuerſabatur autem ſomniantis animo, quod extra ſomnium gerebatur) rei nouitate attonitum exire compellit. egreſſum ad proximum vrbis vicum deducit adhuc dormiētem: protinuſque eius ſubducitur oculis. Tum vero ille expergefactus, vinculis & carceri ereptum ſe cernens, haud vanam ſibi in quiete obiectam imaginem ſenſit. Gratijs ergo Virgini enixe actis, lætitia ex mœrore geſtiens domum ſuam recipit ſe. Cæterum haud ignarus fore, vt à ſatellitio Principis conquireretur ſumma ope, & grauius in ſemet tanquam fugitiuum conſuleretur; implorata denuo Virgine Lauratana, facinus edidit memorabile. Summo mane, diuina fiducia armatus infenſum Principem vltro adit: obſtupeſcenti ad eius aſpe Ann. Laur. Rieræ.

ctum,

eidem illi Rieræ rem omnem, ſicut à me eſt expoſita, enarrauit.

Multiplex Lauretanæ Virginis auxilium in nauali de Turcis parta victoria. *Cap. XXI.*

IIſdem temporibus in vltimo ferme rerum diſcrimine, Lauretanæ Virginis vis, vel maxime enituit. Selimus Turcarum Imperator Cypro per vim potitus, cæteræ Venetorum ditioni, orbique Chriſtiano imminebat. Pius ergo V. Pontifex communi periculo communibus viribus occurrendum ratus, Venetis & Hiſpaniarum Rege in armorum ſocietatem aſſumptis, ingenti mole bellum apparare cœpit. M.Antonius Columna Dux illa tempeſtate inter Romanos genere famaque clariſſimus, Pontificiæ claſſi præpoſitus eſt, & mature ſoluere in Turcam iuſſus. Ibi eius coniux Felix Vrſina pari nobilitate mulier, ſtimulante metu orbitatis ſuæ, liberûmque, ſtatuit in tot maritimi belli caſibus ad Lauretanam confugere Virginem. Propere igitur cum honeſtiſſimo comitatu Laretũ accurrit, haud dubia, per Deiparam facile propitiari poſſe cœleſte numen ſibi, viroque. Solemnibus expiata myſterijs in ſacroſancta cella ſupplex pernoctauit, veniam opemque ſibi viroque ſuo à Deo, Deique matre impenſius expoſcẽs. Inde B.Virgine accenſis ſtudijs, votiuiſque muneribus culta, in eius gratiam Hebræum adoleſcentulum inibi è ſacro fonte ſuſcipit, & aureo donatum torque in ſuam adſciſcit familiam. Nec irrita ſupplicatio, aut gratia fuit. Haud longo tempore intermiſſo, cumulati voti compos exſtitit. Coniugem ſuum ex tam atroci prælio non reducem ſolum, ſed victorem etiam recepit: eundemque in vrbe Roma, veteri Romanorum more renouato, inſigni pompa ouantem læta conſpexit. Cæterum eodem bello haud certiorem

illa in priuata re, quam Pius Pont. in publica Lauretanæ Virginis expertus est opem. Christianam classem vltimæ dimicationi instructam, intentamque esse iusserat. Nec ignarus erat, summam rerum in eo prælio verti. Proinde Pontifex vere pius, priuatis publicisque supplicationibus Deum conciliare institit. Præcipuè in augustissima cella Lauretana orari assidue Deiparam iussit, vt in vltimo rerum discrimine pia mater adesset Christianis. Nec Pij Pontificis, piorumque spes in irritum cecidit. Inita pugna nauali, non tam humanæ, quam diuinæ opis res visa. Obsecundante Christianis, qui ante pugnam aduersus erat vento, fumumque bombardarum, ac tela hostium in ipsorum ora retorquente, nobilissima est de Barbaris parta victoria. Plerique hostium cæsi: naues partim depressæ, partim captæ: Ingens præda, magna vis captiuorum: supra X. Christianorum millia seruitio exempta. Quorum quidem pars longe maxima deinceps Lauretum persoluendorum votorum gratia venerunt. Satis constat ipso naualis prælij die, antequam signa canerent, Christiana mancipia remigio à Turcis addicta, pro libertate, plærosque autem Duces, ac milites Christianæ classis pro salute ac victoria B. Mariæ Lauretanæ vota fecisse. Vt dubium cuiquam esse non possit, quin tam insignis victoria post Deum, Deiparæ debeatur. Ergo non remiges modo captiui Turcarum, sed etiam milites, Ducesque Christiani ad agendas Deo ac B. Mariæ gratias, votaque reddenda Lauretum contulere se. Et diuini beneficij monumenta ibi exstare vtrique voluerunt: alteri quippe catenas, quibus religati ad remos fuerant, apud liberatricem reliquerunt suam: alteri Deiparæ velut authori victoriæ, manubias hostium consecrarunt. Hoc autem vltimum, atque haud scio an maximum Pij Quinti humanorum operum fuit.

Anna. Laur. Ricr.

A Gre-

A Gregorio XIII. Indulgentijs, & vijs egregijs adornatur. Cap. XXII.

SEcutus Gregorius XIII. Pont. Max. superiores Pontifices, vt Pontificatus diuturnitate, ita Lauretanæ Virginis religione, ac magnitudine animi vicit. Nihil enim habuit prius, quam vt maxime inclyto in terris templo, si quid deesset, munifice adijceret. Itaque Indulgentias superiorum Pontificum non sua tantum firmauit authoritate; sed prudentia etiam amplificauit. omnibusque promiscue Lauretanam Aedem visentibus cũctorum indulsit veniam delictorum. Pœnitentiariorum insuper authoritatem auctiorem fecit, addita cœnobitarum quoque à delictis reseruatis absoluendorum facultate. Illud vero insigne Gregorij donum. Indicta in annum M. D. LXXV. Iubilæi celebritate, Indulgentijsque toto orbe terrarum, vt fieri solet, in Vrbis gratiam suspensis, vnam excepit Aedem Lauretanam, quam nihilo secius, quam cæteris annis, illo quoque Romanæ celebritatis anno, ius suum obtinere voluit: ne Romana frequentia quicquam de Lauretana decerperet. Quin etiam Iubilæi anno circumacto, illam ipsam, quæ Romæ fuerat, Lauretano templo concessit Indulgentiam, quam etiam Romæ adepti denuo Laureti consequerentur, si præscripta fecissent. Inde orsus magnificum opus, & tali Pontifice, ac Lauretana maiestate dignum. Satis gnarus erat vias, quæ Lauretum ferebant, etiam in ipsa Pontificia ditione multis locis esse asperas, angustasque; vix vt equiti, peditique expeditus pateret aditus. Pulchrum fore B. Mariæ Lauretanæ ratus est, itinera adeo lata, ac munita esse, vt etiam quadrigis facile ac tuto adiri posset. Itaque præcipuas vias regio sumptu, prope ad veterem illam Romanorum magnificentiam, etiam per saxa ac rupes aperuit muniuitque. Nem-

Ann. Laur. Riera.

pe, vel in ipsis Apennini iugis via tanta est amplitudine, vt quadrigę inter se occurrentes sine periculo commeent. Ita Pontifex perfecit (quod nisi factum videremus fieri posse nemo crederet) vt essedis, quadrigisque expeditus per Apenninos montes, ac iuga transitus pateret ex Vrbe, non solum in Picenum, sed etiam in Aemiliam, in Galliam Cisalpinam, in Poloniam, ipsamque Germaniam. Ergo ex remotissimis quoque orbis Christiani partibus plurimi rhædis, essedisque vehuntur Lauretum, inuitante itineris commoditate, quos difficultas antea deterrebat. Inter hæc Saxatellus vijs præcipuis circa Lauretũ laterculo, aut glarea stratis egregie ornatos addidit fontes, haud parua vel Lauretanæ peregrinationis decora, vel solatia peregrinorum.

Celebritas Lauretana sub annum Iubilei. Cap. XXIII.

Anna. Laur. Rier.

INterim dum viæ sternuntur, anno M D LXXVI. qui Iubilei celebritate insignis extra Vrbem fuit, tanta vis hominum confluxit Lauretum, quantam nemo meminerat. Pompa vtique adeo insignis, vt etiam posteris memorabilis sit futura. Quotidie septenæ, octonæue, nõnunquam etiam denæ ciuitates, seu pagi, vicique distincti agminibus Lauretum veniebãt, argenteas coronas, ingentes cereos aureis, argenteisue nummis obsitos, sacras vestes, calices, aliaque dona B. Mariæ ferentes. Et ordo, ornatusque venientium religionem spirabat. Sacræ quippe sodalitates agminibus, insignibusque discretæ, non solum prælatis crucibus auro, argentoque fulgentibus, sed vexillis etiam conspicuis, & Angelorum, Diuorumque personis suum quæque agmen ornauerant. In singulis porro agminibus, alij nudis incedebant pedibus, allj flagris nuda, & cruenta sibi terga cædebant: alij Deo, ac B. Ma-

riæ non ſine ſymphonia, ſolemnia canebant carmina. Cæterum inter omnes eminebant ſodalitates Picentium, quę ſacras quà priſcorum, quà recentium monumentorum hiſtorias interpoſitis perſonis referebãt: ſummaq. actorũ venuſtate in Lauretani tẽpli atrio gratiſſima, vel cœleſtibus vel mortalibus præbebant ſpectacula. Oppidum eſt Piceni haud ſane obſcurum, cui S. Geneſius ex hiſtrione Martyr nomen dedit. Oppidani veterem Patroni ſui laudem pie, ſanctequе æmulantes, inter omnes populos, piorum ſpectaculorum, ſacræque pompæ facile primas tenent. Horum circiter mille præter mulieres, inconditamque turbam, Lauretum petentes obuijs miraculo fuerunt. Pompa erat talis. Præibant eorum complures pœnitentium habitu, cruciatuum, ac necis Chriſti Domini inſignia præferentes, qui cilicinis induti ſaccis: capitibus aſperſis cinere, nudis pedibus, tergis aſſiduo verbere laceratis, longo ordine procedebant. Hos tria deinceps ſequebantur ornatiſſima ſodalitia varijs diſtincta veſtium, ac notarum inſignibus: & quodque agmen cruces, ac vexilla adornabant argento, auroque fulgentia. Aeque autem omnia agmina accenſis ſodalium facibus collucebant: & longe, lateque percrepabant egregijs ſymphoniacorũ choris. Proximæ ibant tres velut cohortes: prima vetera ſacræ hiſtoriæ argumẽta, ac myſteria referebat. Altera Euangelij, Eccleſiaſticorumque annalium illuſtria documenta virtutum. Tertia martyrum, ac militantis Eccleſiæ decora, nobileſque de Tyrannis victorias. Et perſonarum, rerumque geſtarum ſimulacra ita ad viuum exprimebantur, vt res non referri, ſed fieri, gerique viderenrur. Omnino non temporis cauſa ficta ſpectacula, ſed vera, & ſuis temporibus præbita crederes. Extremum agmen claudebat currus triumphantis Eccleſiæ, inſignibus, cuiuſque generis ornamentis, ac mira rerum, perſonarumque varietate conſpicuus. Chriſtus rediuiuus triumphali curru ſublimis eminebat, qui ſuper orbem terrarum ſedens, &

vndi-

vndique ſplendore collucens, ſublata dextra obuijs populis benedicere videbatur. Circa eum ſymphoniaci pueri Angelorum faciem gerentes ſuauiſſimo concentu cuncta complebant. Currum porro vis ingens Martyrum, Diuorumque cuiuſque ordinis, ac generis, virorum feminarum, Virginum coronata, cum victoriarum inſignibus ſequebantur, ſpectatorum turbam ad paria decora exemplis ſuis inuitantes. Sane tota actio non magis ſpectaculum fuit, quam inuitamentum pietatis.

Ioannis Auſtriaci eximia pietas in Lauretana Æde viſenda. Cap. XXIIII.

Ann. Laur. Rier.

NEC illa tempeſtate Aedes Lauretana populorum ſpectaculis, quam procerum præſentia celebrior exſtitit. Ioannes Auſtriacus vir Carolo Quinto Imperatore patre digniſſimus, nec paterna gloria, quam ſua virtute clarior, eodem ipſo anno Lauretum voti cauſa aliquando perrexit. Is quinquennio ante aduerſus Turcas nauali prælio dimicaturus Lauretanæ Virgini vouerat, ſi ſuperſtes ipſe partę de Barbaris victoriæ foret, Lauretum vtique ad eam iturum. Cæterum voti compotem publica negotia alia ex alijs morata erant, quominus ante id tempus poſſet fidem exſoluere. Itaque cum Neapolim victrici claſſe tenuiſſet, non horror ſæuientis hyemis, non publicæ, priuatæque negotiorum curæ, non procerum, populorumque preces flectere eum potuerunt, vt ne ſumma hyeme, itineribus glacie, ac niue obſitis, fluminibus paſſim turgentibus, Lauretum ad Beatam Virginem iter intenderet. Et horrida tempeſtas inſigniorem pietatem optimi Principis fecit. Recinetenſem portum equo prætergreſſus, vt procul Aedem Lauretanam conſpexit; venerabundus caput aperuit, ac

Ioan. Auſtr. pietas & D.

Deipa-

Deiparam Virginem salutauit. Inde velut alienato à sui cura ad cœlestis Reginę venerationem animo, nunquam neque imbris, neque cœli inclementia perpelli potuit, vt semel apertum operiret caput: adeo se caputque suum B. Virgini deuouerat, cuius præsidio se incolumem credebat esse. Postquam ad sacram Aedem peruenit, totius ante actæ vitæ noxis confessione expiatis, grates B. Mariæ ingentes agit: protinus vota persoluta satis magnæ pecuniæ cumulat dono. Comites insuper, & voce, & extemplo ad parem pietatis laudem accendit. Voti pietatisque munere perfunctus Neapolim regreditur, ingens Lauretanæ Virginis desiderium secum ferens.

Singularis pietas, ac munificentia Ioannæ Austriacæ Magnæ Ducis Hetruriæ. Cap. XXV.

NEC per id tempus Principibus viris feminæ nobilissimæ pietate erga B. Virginem cessere. Quadriennio ante (opus enim fuit rerum, personarumque ordinem sequenti, negligere nõnihil ordinem temporum) inter initia Pontificatus Gregorij XIII. Ioanna Austriaca Ferdinandi Cæsaris filia, eademque Francisci Magni Hetrurię Ducis vxor Lauretum petijt, diuturnam Virginis visendæ sitim explere cupiens. Ergo Pontificis iussu, tota Pontificia ditione, regio cultu excepta à Paulo Odescalco Atriēsi, & Pennensi Episcopo, qui ad id ipsum ab Vrbe destinatus fuerat à Põtifice Max. ad optatissimam Virginis Aedē deducitur. Cęterum pia mulier sub Recineti mœnibus, Lauretana Aede procul conspecta, confestim vehiculo desilit, ac submissis genibus Deiparam enixe salutat. Inde reliquum iter conficit pedibus, vniuerso comitatu Dominæ exemplum sequente. Lauretum intrauit in veste candida, Anna. Laur. Riera.

tenui-

tenuique, ex qua candor mentis eius eximius pelluceret. Inde etiam modestia eiusdem exstitit singularis. Nanque à duobus Episcopis in sacrosanctam Virginis introducta Domum, contemptis puluinaribus, ac tapetis, super nudo pauimento procumbit in genua: cæli Regem, reginam que illius domus olim habitatores, nunc præsides impense colit: manantibusque lacrymis veniam sibi, ac viro suo: ad hæc concors coniugium, virilemque insuper stirpem precibus exposcit. Solemnibus exinde expiata mysterijs, insequentem noctem totam supplex ante Beatam Virginem, impensius iteratis absumpsit precibus. Idem duobus consecutis diebus, totidemque noctibus factitauit: tantum illi virium incensa pietas suggerebat. Discedens porro duo corda aurea aureis catellis ante B. Mariæ ora suspendit: siue vt monumento forent, illam sibi, viroque suo esse cordi, siue vt Virgo author concordiæ talem coniugis sui animum præstaret sibi, qualem suum erga illum sciret esse. Neque his contenta donis, ita discessit, vt fixum haberet, Lauretanam Virginem aliquo dono colere quotannis. Idq. quam diu vita suppeditauit, impensius etiã fecit, quam statuit. Argentea Christi crucifixi effigies præclara, cum ingenti cruce ex ebeno, candelabra quatuor sesquicubitalia ex argento perbene facta, solemnes Episcopi sacerdotis, ministrorũ, aræque vestes ex auro argentoque bifariam crispante contextæ, & Phrygio insuper opere insignes: amictus quoque aureus Beatæ Virginis mirabili arte conspicuus, alia porro aræ toralia, & sacrorum calicum vela opere Phrygio, gemmis, auro, argentoque distincta, Ioannæ Austriacæ sunt munera. Nec in irritum piæ mulieris preces, donaque cecidere. A peregrinatione Lauretana, ex coniuge stirps ei virilis fuit, maternæ pietatis effigies in spem paternæ, ac pene regiæ ditionis genita, quæ matri aliquandiu superstes popularium suorum animos ad spem haud dubiæ felicitatis erexerat. Cæterum subinde mater

Codic. Laur. Magnæ Ducis Hetrur. D. egregia

exstin-

exſtincta, & arcano Dei conſilio matrem impubis filius ſecutus Hetruriam impleuit mœrore, luctuque. At Ioanna Auſtriaca non ſolum facto rem Lauretanam ornauit, ſed etiam exemplo. Haud ita multo poſt Margarita Auſtriaca (vt in eadem familia non magis virtutis ex viris, quam ex mulieribus pietatis exempla peterētur) Caroli V. Imp. filia, eademque Octauij Farneſij Parmenſis Ducis vxor, Lauretanam Virginem adijt cum egregia nobiliſſimorum Procerum manu. Ibi Confeſſionis Euchariſtiæque myſterijs rite perceptis, totum triduum diuinis in templo officijs ſemper interfuit. in auguſtiſſimo ſacello haud diutius, quam enixius Deo ac Dei matri ſupplicauit. Ingentique auri vi in arcam coniecta, B. Virginem ſe dignis muneribus coluit. Margaritæ Auſtriacæ D.

Ducis Lotharingi vxor paralytica Lauretum delata ſanatur. Cap. XXVI.

NEc Auſtriacarum mulierum, Italiæque ea propria laus fuit. Chriſterna, ſeu Chriſtina Sueuorum rege, & Caroli Quinti Auguſti ſorore genita, eademque Dux Lotharingiæ, femina exſtitit virili virtute, eximiaque pietate. hæc magno iam natu, quamuis ætate, ac paralyſi impedita, voti cauſa Lauretum venire conſtituit. Nec vnquam paſſa eſt, id ſibi votum, ſuorum rogatu à Pontifice cum alijs pietatis officijs cōmutari, adeo ardens erat Lauretanæ Virginis viſendæ cupido. Lectica igitur cum regio pene comitatu in Italiā, Picenūque delata pergit ire quo deſtinarat, ſatis fidens ab ſe valetudinem B. Mariæ ope recuperari poſſe. Ergo in ſanctiſſimæ Domus aditu, non cœleſtem modo lætitiam hauſit animo, ſed priſtinam quoque recepit corporis ſanitatem. Illa membrorum, quibus capta erat, vſum ac vires extemplo ſibi redditas ſentiens, primum præter morem, ſine vllo adminiculo inſtitit pedi- Am. Laur. Rier. Vict. Brigā.

Dd bus,

bus, periculum virium factura. Inde cum res satis procederet, egressa, per se nullo adiutore, sacrosanctam Virginis cellam suis pedibus circumijt gratulabunda, eius familiaribus miraculo attonitis, Deique ac Deiparæ donum certatim extollentibus. At Christina, quam ea res propius attingebat, obortis gaudio lacrymis, in augustissimum sacellum regressa, ante coeli reginam prouolui: nullum diuini beneficij efferendi modum, nullum agendarum gratiarum finem facere: se suaque Deo, ac Dei matri dedere. Exinde, vt tanti beneficij monumentum exstaret, ingens cor ex auro solido coronatum, quod hunc ad vsum domo attulerat, ante B. Virginem catella aurea suspendit. Regia deinceps dona promit, torquem ex auro egregium, coronam ex vnionibus, baccisque, monile ex gemmis clarissimis: aræ insuper ac sacerdotis ministrorumque solemni cæremonia sacrificantium vestes argenteas opere Damasceno sane mirabili. demum regalia munera ingenti pecunia cumulat. Nec inde ipsa indonata abijt. Gregorius XIII. Pont. Iubileum illi amplissimum ab Vrbe miserat, quod ipsa cum vniuerso comitatu (in quo erant homines facile quingenti) rite percepit. Cæterum lætum donis cœlestibus pectus tristis de morte Sebastiani Lusitaniæ regis (erat is sororis filius) nuncius nonnihil turbauit. Verum in tanto, tamque improuiso vulnere, egregia generosæ piæque feminæ enituit virtus. A luctu propinqui Regis ad opem eius animæ ferendam versa, funus illi quanta maxima potuit pompa celebrauit. Sed ita, vt in Aede Lauretana quam plurima pro eo sacra facienda curaret. Ad vltimum Christiana pietate ardens, Nosocomium Lauretanum bis inuisit, binos singulis ægris aureos nummos impertiens, haud minore liberalitatis laude, quam humanitatis.

Duc. Lotharingæ D.

Duo præcipiti ruina ex equo periclitantes à morte reuocantur. Cap. XXVII.

MInus illuſtre ſi perſonas conferas,ſin res ipſas,magis admirabile exſtitit,quod paucis ante annis acciderat. D. Suſanna Iacobi Thainonii Cortauellenſis equitis nobilis coniux fuit. hæc ab equo cui inſidebat excuſſa, afflictaque ad terram, ad vltimum periculum venerat. Namque oſſibus, quà fractis quà luxatis, omnes amiſerat ſenſus. Ad hæc membra vitalis pene deſtituerat calor. Itaque deſperata à peritiſſimis medicis corporis ſalute,Sacerdos ſalutem curabat animi,moribundam de more Deo Diuiſque commendans, & luſtrali ſubinde reſpergens aqua. Interim Iacobus cariſſimæ vxoris vicem ſolicitus; templum proximum intrat. Ibi poſitis genibus, oculos pariter manuſque tollit in cœlum: lacrymanſque enixe Lauretanam inuocat Virginem: votum precibus miſcet,ſe ad Lauretanam Aedem iturum, ſi ſua ope ſeruet eam,quã nulla vis humana ſeruare poſſit. Nec irritum fuit votum. Vix dum plane id vouerat, cum mulier habere melius cœpit, ac breui conſanatis diuinitus oſſibus membriſque conualuit. Eques igitur voti memor anno M.D.LXXV. (qui anno Iubilæo celebris & inſignis fuit) Lauretum cum vxore contendit. Laminamque argenteam cum Lauretanæ Virginis effigie, quam hinc viri, hinc mulieris imago ſupplex orat, votiuum donum Deiparæ tulit. Additus laminæ titulus,qui totam rem breuiter exponit, miraculi ad poſteros monumentum. Huic aliud conſimile eodem fere tempore. Nicolaus Pauonius ciuis Catacenſis nobilis erat. Is cum eques exerceretur inter æquales, corruente ab rapido curſu equo, effuſus in terram confracto corpore, brachio etiam comminuto iacuerat exanimis. Exſpiranti ſimilem famuli excipiunt, domumque referunt haud ſa-

Ann. Laur. Rier. D. Suſanna Thainonia à morte reuocatur.

Nicolaus Pauonius ab interitu liberatus.

tis compotem mentis. Adhibentur confeſtim medici, qui mali magnitudine victi, actum de illo eſſe pronunciant. Pauonius ergo amicorum ſuaſu, B. Mariam Lauretanam implorat, vouens ſalute recuperata, ad eam ſalutandam eſſe venturum. Votum iucundiſsimus ſomnus excepit. In ſomnis Lauretanæ Virginis obuerſata ſpecies, quæ affectos iacentis artus manu contrectãs repente ſanaret. Haud vanum fuiſſe ſomnium oſtendit euentus. Nicolaus è ſomno euigilans, membra perſanata comperit. Extemplo igitur exilit lætus è lectulo, Lauretum accurrit, votum exſoluit.

Quidam ex inimicorum manibus ereptus, quamuis duodecim mortiferis plagis acceptis, diuinitus ſanatur. Cap. XXVIII.

Anna. Laur. Rier.

SEquitur aliud in alio genere, admiratione præcipuũ. Ioannes Philippus Ambroſius Neapolitanus tenui re, ſed magna religione erga B. Virginem fuit. Is anno huius ſeculi LXXVIIII. inermis inciderat in armatos inimicos; à quibus quam tumultuoſiſsime circumuentus cædebatur ad necem. Iam vulneribus confoſſus haud procul exitio aberat: nec quiſquam opem miſero ferebat; & illi animis, armiſque infeſti non prius cædendi finem facturi erant, quam penitus exſtinctum cernerent. Ambroſius ergo media iam in morte, Lauretanam Virginem venerabundus inclamat. Nec fruſtra miſſæ preces. Extemplo è ſæuientium manibus diuina vi ereptus præſentem interitum euadit. Ipſemet (quod poſtea narrauit) ſublimem inde ſe diuinitus auferri ſenſit ad teli iactum: vbi exceptus à notis, exſanguis ac ſemianimis defertur domum. Nec tamen vitæ diſcrimen euaſiſſet, niſi nouam in eodem periculo Beatæ Mariæ ſenſiſſet opem. Duodecim numero acceperat plagas, pleraſque mortiferas, quibus inſpectis medici de eius ſalute penitus deſperarant. At ille cœleſtis

B. Mariæ in media morte præſidiũ.

stis opis modo expertæ memor, tantum miraculum haud frustra esse credidit. Itaque vnde auxilium aduersus tela inimicorum adfuerat, indidem medicinā vulneribus sperare cœpit. Ecce nouum miraculum: B. Virgo impensius ab illo implorata, coelestem plagis facit repente medicinam. Ergo ille omnium opinione mortuus, repente sanus vegetusque surgit è lecto. Lauretumque profectus, vota persoluit, illustre Lauretani auxilij documētum: bis quippe vno tempore à media morte reuocatus. Proinde à notis, ignotisque non iam Io. Philippus appellabatur, sed Lazarus rediuiuus.

Mater, & filia à morte, alij ab alijs morbis liberantur. Cap. XXIX.

HAud maior in vulneribus, quam in morbis sanandis, per ea tempora Virginis Lauretanæ vis exstitit. Melido quidam fuit è Vasto vrbe Samnitium, cuius vxor, & filia graui, diuturnaque febri pariter afflictatæ iacebant morti proximæ. Iamque sacris candelis ad capita earum de more accensis, simul ambæ agebant animam; cum Melido, qui vtramque vnice diligebat, vltima experiri statuit. Igitur dolore ardens procumbit in genua: & manantibus vbertim lacrymis, Lauretanæ Virginis opem implorat: supplicationi votum addit, plurimum in Deiparæ benignitate spei reponens. Et spes nequaquam eum fefellit: mira res. repente coniux, & filia periculo exemptæ, paucisque diebus persanatæ. Inde à Melidone Lauretum adductæ, vota pro ipsarum salute suscepta Deiparæ Virgini reddiderunt, anno M. D. LVIII. Insecuto anno Ioannes Petrus Florentinus ex Anna Bassa Vercellensi coniuge sua filiolam genuerat, vtroque lumine penitus captam. Qua baptismo rite lustrata, Anna mater Lauretanam Virginem enixe inuocans vouet, si puellæ vnius saltem ocu-

Ann. Laur. Riera.

li vſus redderetur, eam abſe Lauretum primo quoque tempore delatum iri. Id votum B. Mariæ cordi fuiſſe ſtatim apparuit. Extemplo nulla humana ope infans cæca altero videre oculo cœpit. Mater ergo voti haud parum memor, impigre Lauretum petit, luſcam geſtans filiam ſinu materiem noui miraculi, nō ſolum veteris teſtem futuram. Quo propius Lauretanam accedebat Domum, hoc melius puella cernebat. Itaque poſtquam gratulabunda ſacroſanctam Virginis intrauit cellam (is dies fuit III. Non. Maij anno huius ſeculi LXXX.) dextro oculo plane videbat: iamque etiam ſiniſtro videre cœperat. adeo Deus Deique parens vota exſuperant piorum. Sequitur aliud in diſpari genere non diſpar fortaſſe miraculum. Angelo Bernardinio ex Aemilia, paruus erat filius, cui inter edendū, os (ex carne opinor, id enim non traditur) tranſuerſum hæſit in gutture, adeo quidem pertinaciter, vt nulla humana ope excuti poſſet: & tumorem gutturis conſecuta febricula puerum acrius vrgebat. Iam puer exigua in ſpe trahebat animam, cum pater cariſſimum filium moribundum intuens, obortis lacrymis Lauretanam Virginē ſuppliciter implorat. Nec mora. puer extuſſito oſſe, diuinitus imminenti periculo eripitur. E veſtigio à patre Lauretum aductus B. Mariæ ſiſtitur. Ibi dum votum exſoluit (vt cumulatum foret beneficium) febricula etiam, quæ ex morbo erat reliqua, liberatur. Excipit aliud vſitatius, ſed tamen non omittendum. Petrus Maria Florentinus diutinis podagræ doloribus confectus, adeo iam captus erat pedibus, vt ſine adminiculis (cruces appellant) reptare non poſſet. Tandem igitur damnata medentium ope, Lauretanam Virginem enixe inuocat. Nec fruſtra preces fuerunt. Protinus depulſo diuinitus morbo, vſum recuperat pedū, & Lauretum profectus gratias agit Virgini. Inde cruces ipſas, quibus æger ſubniti aſſueuerat, apud ſacroſanctum ſacellum ſuſpendit miraculi argumenta.

Cæcę infanti lumē redditur oculorum.

Puero tranſuerſum, & exſcutitur ex gutture.

Podagrinus liberatur.

Tres Ciuitates pestilentia liberantur. Cap. XXX.

IIsdem temporibus Lauretana Virgo non magis ciuibus singulis, quam vniuersis ciuitatibus præsens in malis auxilium tulit. Anno huius seculi LXXVII. atrox morbi vis contagione vulgata, totam pene Siciliam peruaserat. Iamque nobilissimæ vrbes continuatis prope funeribus exhaustæ, horrenda superstitibus præbebant spectacula. Ibi Panormitana ciuitas ingruente lue, cœlestem iram placare instituit, ita voto, & imploratione Lauretanæ Virginis, periculum euasit. Et votum cum fide exsoluit. Exstat hodie lamina ingens argentea librarum fere nouem, vbi B. Mariæ Lauretanæ tecto insidentis expressa effigies visitur. Cui præclara imago Panhormitanæ vrbis subiecta talem præfert titulum, depulsæ luis indicium. *Ann. Laur. Rier.* *Panorm. pestil. liberat.* *Panormitanorum D.*

FOELIX CIVITAS PANHORMI TRINACRIAE METR.
B. VIRGINI LAVRETANAE DICAT
EIVS PATROCINIIS A PESTE LIBERATÁ.
AN. SAL. M.D.LXXVII.

Biennio ferme interiecto, Anicia Galliæ vrbs non ignobilis, triduo distans à Lugduno, in grauiore etiam periculo par Lauretanę Virginis experta est præsidium. Diutina vrgente pestilentia, colonis, ac ciuibus pene exhausta haud procul exitio abesse videbatur. Itaque ciues, quibus adhuc lues pepercerat, tam atroci, pertinacique malo conterriti, commodissimum rati sunt, per Dei matrem placare iratum Deum. Communi ergo consilio, solenne Lauretanæ Virgini votum nuncupant: stratique passim in templo veniam delictorum, finemque morbo precibus exposcunt. Nec frustra. Nuncupationem voti ciuitatis sanitas est consecuta: mali infesta vis profligata: pristina ciuitati facies reddi cœpta. Extemplo Lauretum votiua dona *Anicia vrbs pestil. liber.* *Annicensiū Dona.*

dona publice per certos homines missa cum publico testimonio, quod monumentum foret, & voti ab Anicientibus facti, & morbi Virginis ope depulsi.

Lugdun. pest. liberat.

Nec Lugdunensis ciuitas Galliæ clara in primis, ac nobilis, aut communis cladis expers, aut Lauretani præsidij exsors fuit. Fœda namque lue claras iuxta, & obscuras domos populante, inopes humani auxilij Magistratus ad Deum, Deiparamque populum, ac vota verterunt. Publice voto pro ciuitatis salute suscepto, Lauretanæ Virginis imploratur auxilium. Extemplo auditæ preces. ægri sanati, pestilentia discussa. Ergo anno M.D.LXXXI. ab grata ciuitate votiuum donum B. Virgini mittitur, nec ciuium religione, nec amplitudine vrbis indignum: calix ex argento cælato inauratus, non minus opere, quam magnitudine inter cæteros eminens.

Lugdunensium Don.

Alia præterea dona haud exigui precii, magna, & Lauretani auxilij, & Lugdunensis pietatis argumẽta. Inter hæc Roberto Saxatello Pisaurẽsi Episcopo creato, Iulius Amicus sublectus, qui & si parũ lætis ob Lõgobardiæ pestilentiam temporibus vsus, tamen Lauretanam Aedẽ nõ parũ ornauit. Per id tempus sacra supellex, & instrumentũ Aedis satis auctum.

Venusinæ Princip. D. Sfortiæ Pallauic. D. Card. Abaltaemps. D. Comit. Briatici D. Card. Est. Don. Marchi. Vasti D. Princ. Sulmon. D.

Venusini Principis coniux oculos aureos, & coronam argenteam misit. Sfortia Pallauicinus triremem argenteam pondo librarum quinque. Cardinalis Sitticus Abaltaemps pro recuperata pueri propinqua cognatione iuncti salute, eius imaginem ex argento expressam decem pondo. Delia Sanseuerina Comes Briatici lychnum argenteum pensilem sane egregium pondo XXII. Cardinalis Estensis cor aureum, Marchionis Vasti coniux argenteam arculam librarum fere XVI. Vxor Principis Sulmonensis pollubrum & vrceum argenteum operis, ac ponderis non poenitendi. Cardinalis Riarius crucem auream specie, ac precio nobilem.

Card. Riarij D.

Mitto minora omnia, quæ referre operæpretium non ducimus.

FINIS LIBRI QVARTI.

HORA-

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV LAVRETANAE HISTORIAE LIBER QVINTVS.

Card. Vrbinatis, & aliorum Principum Dona. Cap. I.

VBINDE Lauretanæ Domus opulentiam Patroni mors ac pietas cumulauit. Cardinalis Vrbinas ne minus liberalis moriens in Lauretanam Virginem esset, quam viuus fuerat, testamento sacram sacelli sui supellectilem luculentam in primis, & copiosam B. Mariæ magna legauit ex parte. Missa igitur ab hæredibus crux argentea præclara cum binis candelabris egregio opere factis. Pontificales amictus duo ex veste Attalica: totidem altarium, ac sacerdotum sacris operantium vestes ex aureo textili: toralia insuper, & sacrorum calicum velamina, Phrygio opere, auro argentoque distincta. Ad hæc sacra ara mobilis (petram sacratam vocant) è gemmis compacta: calices aliquot aurei, bini vrceoli argentei cum suo pollubro pulcherrime cælati, aliaque generis eiusdẽ, haud obscura Robureæ munificentiæ argumenta. Porro Vrbinati Cardinali in tutela Lauretana, successit Cardinalis Moronus. hic Vincentium Casalem Lauretanæ rei administrationi præposuit, spectata pietate ac fide virum. Quo Præside Lauretanum instrumentum, ac supellex haud par-

Cod. Laur. Vict. Brig.

Card. Vrbi. D.

Card Moronus Laur. Patron.

March. S. Crucis D. ua incrementa cepit. Lychnus egregius cum subiecta patina ex argento librarum xv. vasculum item odoramentarium argenteum Marchionissæ S. Crucis munera fuerunt. Archid. Au strię D. Caroli Archiducis Austriæ numisma aureum suo nomine inscriptum. Bauar. Duc. filiæ D. Maximilianæ Bauari Ducis filiæ corona delicijs magis quam precibus assueta è succino precioso, auro gemmisque discreta: crux aurea gemmis cælatisque operibus insignis, & aliæ præterea gemmæ. March A-quauiuæ D. Alberti Marchionis Aquauiuæ effigies argentea in supplicantis formata morem, decem pondo. Albert. Bauar. Ducis Donum egregium. Alberti Bauariæ Ducis crux ingens smaragdina, auro pyropisque exornata, & crystallino quasi monti imposita. Duodecim aureorum millibus æstimatam ferunt. Et munus per se insigne mittentis dissimulatio insignius fecit. Satis constat, hoc regale donum vulgaribus inuolutum linteis per obscurum hominem esse latum, suppresso donantis nomine. Itaque diu author tam eximij muneris homines latuit. Cæterum Dei vtique nutu, cui non magis eximium donum, quam donantis egregia moderatio cordi fuerat, tandem doni author proditus, haud minore cum laude regiæ munificentiæ, quam Christianæ modestiæ. Amadei Sabau. D. Amadei Dynastæ (is Emanuele Philiberto Duce est genitus) imago sua in argentea lamina expressa, & auro ac gemmis inclusa, donum est. Virginiæ Sabel. D. Virginiæ porro Sabellæ Vitelliæ effigies votiua ex aurea lamina, ebeno inclusa, holoserico villoso substrato. Constantiæ Carrettæ Donum. Constantiæ Carrettæ corona aurea gemmis, vnionibusque conspicua. Card. Madruc. D. Cardinalis Madrucij aurea fibula ingens (quali Cardinales Episcopi vti in Pontificali amiculo solent) tribus margaritarum aceruis, instar nodorum, nobilis. Card. Austriaci D. Cardinalis Austriaci crux aurea aureo insidens monti, gemmisque distincta clarissimis. Hæc egregia nobilium virorum ac mulierum dona. Alia porro vulgaria, aut ignotorum, quæ percensere nostri instituti non est. Vnum tamen huius generis non tam precio, quam precatione donantis insigne, non queo reti-

cere. Aureus annulus egregia ſmaragdo inſignis repertus in calice, donum hominis ignoti mortalibus, noti coeleſtibus, cum hiſce verbis in ſcheda inſcriptis.

VIRGO SINGVLARIS. MITES FAC ET CASTOS
O AMOR QVI SEMPER ARDES, ET NVNQVAM EXTINGVERIS
ACCENDE ME, SVSCIPE ME SERVVM TVVM B.

Lauretani templi cultus augetur.
Cap. II.

CAſalis interim Præſes pro ſuo munere, Lauretanæ dignitatis ſtudio flagrans Canonicorum, clerique vniuerſi ſtudia accendere omni ope inſtitit. Ille alternis hortando rogandoqne nunc ſingulos, nunc vniuerſos ad ſua munia incitauit. Ille non dictis magis, quam (quod efficaciſſimum ſuadendi genus eſt) factis & exemplis perpulit ad ſedulam Deo Deiparæque operam in auguſtiſſima illorum æde nauandam. Nam cum omnia Canonicorum officia ſiue canendis diuinis laudibus, ſiue confeſſionibus audiendis, Præſes ipſe obiret primus; Canonicos cæteroſque pudor haud ſegniter ſtimulabat. Ita quamuis multiplicato labore, haud inuiti ſequebantur Præſidem præeuntem. nemine detrectante munus, quod ille occupaſſet. Et Caſalis ſedula fidelique eorum opera vſus, egit tranſegitque cum Patrono, ipſoque Pontifice, vt auctis Lauretani Cleri laboribus, ſtipendia pariter augerentur. Cum ſtipendio cunctorum etiam ſedulitas creuit. Canonicis nouo munere ad amplificandum templi cultum incitatis, Pœnitentiarios linteis veſtibus ſuperindutos ſericis infulis (ſtolas vocamus) ornauit. Ex quo non plus ipſis, quam templo decoris acceſſit. Duodecim inde pueris ſacrorum miniſtris ab ſe inſtitutis rubræ veſtis inſigne dedit. Et quia vetus odeum aucto Sa- *Ann. Laur. Rier.*

Odeum a Bisin. Prin. ornatum. cerdotum, symphoniacorumque numero, erat angustius; nouum multo amplius, multoque commodius instituit ornauitque, sumptu Bisinianensis Principis. Id nunc Odeum vsurpatur, pulcherrime laqueatum, præclaris tabulis XII. Apost. simula. arg. pictis, exedrisque visendum. Ad solemne insuper aræ ornatum, duodecim Apostolorum simulacra ex argento sesquicubitalia egregio opere fecit. Fama est conflata omnia ex votiuis imaginibus argēteis iam vetustate exoletis; singula vero simulacra esse pondo circiter sexaginta. Ex quó coniectari licet, quanta tandem fuerit talium imaginum copia, quę summam efficeret septingentarum, ac viginti librarum: quanta sit etiam hodie illiusmodi donorum vis, ac multitudo. Illud verò preclarum, ac fru- Vid. Prig. Hist. Laur. octo linguis mandata. giferum Casalis inuentum, vt omnium nationum aduenis Lauretanæ historiæ cognoscendæ copia foret, eius capita à Teremano Pręside olim edita, in octo pręcipuas linguas Græcam, Arabicam, Hispanam, Gallicam, Germanam, Illyricam, Latinam, Italicam vertenda curauit. Eademque in totidem ingentibus tabulis descripta medio proposuit templo, non minus decorum ratus B. Mariæ Lauretanæ Domum ab omnibus gentibus, quam historiam linguis omnibus celebrari.

Collegium Illyricum instituitur. Peregrini præsertim illustres laute tractantur.

Cap. III.

Vid. Brig. At Gregorius Pont. memor eius, quod initio Pontificatus imbiberat, Lauretanæ Domus, reique Christianę amplificandæ, vt Romæ atque alibi diuersarum nationum; ita Laureti Dalmatarum Collegium instituit, ingens afflictæ nationi, vel auxilium, vel solatium. Quippe tricenos ibi adolescentes litteris, bonisque moribus instrui iussit, haud maiori genti Illyricæ adiumento,

quam

quam Aedi Lauretanæ ornamento futuros. His ex arca Lauretana stipendium, certasque ædes, vbi ante erat Nosocomium assignauit, nouo Nosocomio alibi excitato. Illyrici alumni festis diebus in templo linteati sacris solemnibus adesse, ac ministrare iussi: ijdem Patribus Societatis Iesu in disciplinam traditi. Porro in sacri cultus curam intentus Pontifex, Musicum organum alterum condidit, sane multiplex, ac varium, & auro picturisque conspicuum. Ex eo tempore bina egregia organa in templo Lauretano esse cœperunt, Iulianum, & Gregorianum, quo maior concentuum varietas solemnia sacra decoraret. Cæterum Cardinali Morono vita functo, Vastauillanus Cardinalis sororis filius à Pontifice subrogatus. Qui Vincentio Casali Massæ Episcopo designato, Vitalem Leonorium sublegit, Laureti Præsidem non pœnitendum. Is quippe, vt erat homo industrius, sedula agrorum cultura Lauretanæ Domus vectigalia auctiora fecit, ac benignitate in pauperes peregrinos nihil remissa, in Procerũ hospitium lautum ac liberale curam intendit. Itaque nouum, egregiumque conclaue, quod nuper in Pontificijs ædibus extructum erat, magnifice ad hoc ipsum ornauit. Ibi Principes viros excipiens, quæcunque ad hospitalitatis munus pertinebant, summa cum cura exsequebatur. Ita omnes læti domos redibant liberaliter se Laureti habitos, cultosque memorantes. Et ea res fructuosa etiam Lauretanæ Domui, non solum decora Beatæ Mariæ exstitit.

Vital. Leonorius Præf. Lauretan.

Hospitalit. Laur. Dom.

Ducis Gioiosæ, & Regis Galliæ pietas, ac munificentia in Aedem Lauretanam.
Cap. IIII.

NVnquam alias ante plures diuersarum gentium Proceres Lauretanam Aedem præsentia sua, ac muneribus

Vict. Brig.

ribus coluerunt. Author est Victorius Brigantius (is Lauretananus sacerdos assiduus, ac pius appendicem scripsit Historiæ Lauretanę) complures per id tempus Dynastas cum donis venisse Lauretum. Gioiosæ Dux Deiparæ salutandę studio ex Gallia Lauretũ profectus, haud minora liberalitatis, quam religionis signa præbuit. Quippe octo dies totos cultui B. Mariæ, & admirationi Aedis Lauretanæ dedit, quo temporis spatio ter in augustissima Virginis cella pastus est cœlesti dape. Discessurus autem quatuor aureorum millia in arcam coniecit munificentia memorabili. Nec eo contentus munere, cum ex vrbe Roma Pontificem de more veneratus diuertisset Florentiam, parem auri summã denuo Lauretanæ Virgini donum misit. doni appendix bini argentei lychni ingentis ponderis fuere, qui assidue ante B. Virginem ardentes eximiam, ac pene regiam testantur munificentiam Gioiosæ Ducis. Hęc pecunia Lauretanarum ædium, quas Principibus viris excipiendis destinatas diximus, bonam condidit partem, eam scilicet, quæ è regione templi Lauretani perducta quidem ad culmen, sed rudis adhuc, & impolita hodie cernitur. Nec regali Galli Ducis munificentiæ Rex ipse Galliæ cessit. Henricus III. cum Lauretanam Virginem publicis implicatus negotijs visere, ac muneribus colere ipse non posset; Lusianum vnum ex proceribus Galliæ suo loco ad eam destinauit cum regali munere, anno M. D. LXXXIIII. Donum votiuum scyphus egregius erat Virgini, vt virilem regi regnoque stirpẽ impetraret, munus & materia & opere maxime insigne. Scyphus ipse è gemma excauata. lapidem lazuli hodie vocant, veteres sapphirum (vt quibusdam placet) appellabant. hæc gemma eximia magnitudine est, & aureis internitet venis. Operculum scyphi crystallinum tornatile, quod auro circumclusum clarissimæ gemmæ distinguunt. Porro in summo operculo Angelus aureus Gallici regni insigne lilium adamantinum sustinet manu. Constat quippe lilium ex tribus

Regis Franciæ Donum egregium.

tribus adamantibus auro mira arte illigatis. scyphi pes smaragdinus auro obducitur, atque substernitur, circa gemmis eximijsque vnionibus adornatus. In Ipsa smaragdini pedis solea, quam auream esse diximus, doni author, & causa his litteris incisa.

VT QVÆ PROLE TVA MVNDVM REGINA BEASTI
ET REGNVM, ET REGEM PROLE BEARE VELIS
HENRICVS III. FRAN. ET POLON. REX.
ANNO M. D. LXXXIV.

Cæterum occulto Dei consilio preces interdum non audientis ad voluntatem, vt audiat ad salutem, donum ratum, votum irritum fuit.

Alia Gallorum Dynastarum numera.

Cap. V.

DVX inde Humalæ, vnus è primoribus Galliæ Dynastis, Lauretanam Aedem accessit. Ibi solemnibus mysterijs rite procuratis totum fere quatriduum in augustissimo sacello B. Virginis supplex exegit precibus: Demum Deipara muneribus culta, discessit. Egregium Ducis Pernonij munus subinde Lauretum affertur, memorabili quidem insigne miraculo. Dux Pernonius è Vasconia Lugdunum ad Henricum Galliæ Regem tendens, in via Gioiosæ Ducem offendit eodẽ petentẽ. Itaque salute data acceptaque, ambo pariter iter facere coeperunt. Ventum erat ad angustam in præruptis rupibus viam, cum Pernonij equus factus est insolentior, & equi insolentia in Donini caput vertit. Pernonius obstinate se erigentem, iactantemque equum cohibere connixus, de altissima rupe agitur præceps. Pro mortuo sublatus in proximam Lugduno villam propere defertur. Hic omnium amicorum carissimus erat Regi. Rex igitur trepido nuncio excitus accurrit, totamque ibi transigit noctem, summa ope

Vict. Brig.

Ducis Pernonij casus

reme-

remedia amicissimo viro adhibenda curans. Et Gioiosa vicem amici sollicitus, pro eius salute Lauretanæ Virgini votum suscipit. Nec frustra id fuit. Paucis horis interiectis, Pernonius liberius iam meante spiritu, alleuare oculos cœpit. inde paulatim redeunte animo, circumstantes amicos agnoscere. Ibi Gioiosa, vt illum mentis compotem, laxataque morbi vi, magnitudinem mali sentire vidit, accessit propius: & bono animo esse iussum monet, magnam vt concipiat spem, sibi Beatæ Mariæ Lauretanæ opem affuturam, cui ipsemet paulò antè pro ipso vota fecisset. Rogitat deinde vtrum id votum ratum habeat. Ille cum voce assentiri non posset, capite annuit. Incredibile dictu. paucis horis sensus omnes cum voce pariter recipit. paucis diebus e lecto surgit incolumis. Ergo beneficij satis memor, certum hominem suo loco ad exsoluendam voti religionem destinat exinde Lauretum: per eum binos solido ex argento angelos cubitales dicat, qui ad pedes B. Mariæ hinc, & hinc accensis perpetuo cereis lucerent, monumentoquè essent posteris, Lauretanæ Virginis ope redditam sibi huius lucis vsurã. Hanc Gallorum Principum pietatem æmulata Claudia Turnonia, arcis Turnoniæ effigiem argenteam misit, seruatæ ne arcis votiuum donum, an voluntarium tutelæ Virginis conciliandæ? dono inscriptum.

Ducis Peronij D.

HOC ARCIS TVRNONIAE.

Marchio Badensis brachio captus ex vulnere diuinitus persanatur. *Cap. VI.*

Vict. Brig.

HAud minor Germanorum Principum in Lauretanam Virginem pietas exstitit, quam Gallorum. Iacobus Badæ Marchio, ex vulnere, quod in Coloniensi tumultu plumbea grande ictus in brachio acceperat, ad vltimum

timum venerat vitæ diſcrimen. Itaque Beatam Mariam Lauretanam, celebre etiam illis locis nomen, implorat vouens, ſe, ſi ſalutem recuperaſſet, Lauretum ad eam cum donis iturum. Nec fruſtra id votum fuit: mox periculo mortis eximitur: breui etiam ſanatur, ſed ita vt brachium graui vulnere impenſe læſum, niſi toto corporis trunco, mouere non poſſet. Igitur ſimul voti exſoluendi cura, ſimul recuperandi brachij ſpes eum ad Lauretanã Virginem adeundam ſtimulabant. Lauretum ſe contulit, anno huius ſeculi LXXXIIII. Biduo ante natalem Chriſti diem. Occultum omnibus ſuum volebat aduentum. Idcirco octo dumtaxat famulis comitatus venerat. Auguſtiſſimum ſacellum ingreſſus, B. Virgini pro recuperata ſalute enixius grates agit: votiuũque cuſtodibus donũ tradit: rogantibus nomen ſilentio ſupprimit. Inter dona fuit aureũ ſacerdotis amiculũ, & ex aureo torque pendens hyacinthus eximia magnitudine, ac ſpecie. præcipuum donum aurea veluti pyxis, mira vndique arte cælata. binos fere palmos circuitu amplectitur: & conchæ marinę inſtar bipartita, partibus inuicem nexis, aperitur, clauditurque. Intus Marchionis effigies B. Mariæ ſupplicantis, ſalutiſque per eam partæ monumentum: extrinſecus in altera parte S. Georgij, ex equo Draconem haſta figentis pulcherrimè cælata, & diſtincta gemmis imago: in altera ſimulacrum Suſannæ in lauacro à ſenibus depræhenſæ, eodem opere, ac ſpecie. gratum vſquequaque viſentibus ſpectaculum. At Marchio vt vetus votum exſoluit, nouo ſe obligat voto, ſi valetudinem integram recuperet: & adijcit voto preces. In ſacroſanctam Deiparæ cellam identidem regreſſus, expertum eius implorat auxilium: rogitat, vt ſuum beneficium abſolutum, ac perfectum velit, reddat brachium, cui reddiderit vitam. ita demum cumulatam, & valetudinem futuram, & gratiam. Inter has preces illo biduo abſumpto, cum bona ſpe in hoſpitium recipit ſe ſub ſolis occaſum. Nec ſua illũ ſpes fruſtrata eſt.

March. Badenſis. D.

Cod. Laur.

ta est. Nox erat Christi natalis, & Marchio cubitum ierat: Ecce tibi tertia fere vigilia, B. Virgo candida in veste collucens, se illi offert in quiete; & bonum animum habere iusso, brachium manu præhensum extendit illico sanatque. Confestim ille somno expergefactus, ac rei miraculo motus famulos inclamat, lumen propere inferri iubens. accurrunt impigre illi, illatoque lumine quid tandem rei sit rogitant. tum Marchio, quæ dormienti species obuersata sit, enarrare: brachium Dei, ac Deiparæ dono sanum ac vegetum ostentare famulis attonitis rei nouitate, ac miraculo. Protinus cuncti pariter venerabundi Dei clementiam verbis efferre, B. Mariæ beneficium prædicare cœperunt. Haud facile aliud miraculum magis euidens, testatumque. Marchio ipse vbi primum illuxit, Lauretano Præsidi totam rem ordine, vti gesta erat, exposuit. & ille tantam rem haudquaqum negligendam ratus miraculum rite consignandum litteris, subscribendumque à testibus curauit. Notatum etiam hospitium vbi res accidit, nimirum id cuius insigne est Vrsus, & cubiculum ipsum requirentibus hodie monstratur. Marchio igitur gratijs Deo, ac B. Mariæ impense actis, Romam iter intendit. Quo vt venit, Gregorium Pontificem adit, rem omnem enarrat: bis expertam Lauretanæ Virginis opem miris extollit laudibus. Addebat miraculo fidem persona narrantis. Nam Marchionis, vtpote Lutheranæ disciplinæ innutriti, animum constabat ab eius sectæ erroribus intactum non fuisse: sed iam apparebat eum de Catholica religione, Christique Vicario recte sentire. Itaque Gregorius multiplicis miraculi admiratione pariter, lætitiaque perfusus, Marchionem omni honore coluit. Vulgata inde res per Vrbem, cunctorumque sermonibus celebrata. per eam occasionem Lauretanæ Domus religio aucta. Porro Marchio Germaniã repetens rursus Lauretanam Virginem reuisit, iterum de tanto beneficio grates agit. Domum inde regressus, magno religioni adiumen

to fuit; vtique apud eos, qui Marchionem ex vulnere captum brachio nuper viderant, tunc diuinitus persanatum videbant: Et ipse dictis, factisque negotium summa adiuuabat ope. Vbicumque opus erat, geminum in suo duplici incommodo Deiparæ auxilium memorabat, Lauretanam Virginem laudibus in coelum ferens. Ita porro vitam ipse instituit, vt omnibus esset innocentiæ, ac pietatis exemplum. Valuit Principis authoritas præcipue apud populares suos. Complures eorum ad auitam religionem reuocati: dubij confirmati. multa etiam ab eo præclare instituta, genti suæ saluti futura, nisi immatura mors consceleratorum fraude (vt creditum est) accersita, optimi Principis salubria consilia oppressisset. Cæterum illo extincto, iacta ab eo semina vigere dicuntur, quæ vberes fortasse suo tempore fruges, Deo propitio, fundent.

Eximia Dona, ac pietas Gulielmi Bauariæ Ducis, & aliorum Principum Germaniæ. *Cap. VII.*

COnstans tam euidentis in nobilissimo Principe miraculi fama Germaniam peruagata, plures Dynastarum ad visendam, ac muneribus colendam Aedem Lauretanam accendit. Horum Gulielmus Bauariæ Dux primas tulit, vir vel opibus, vel pietate Germani nominis longe princeps. Hic Marchionis Badensis consobrini sui valetudine mire lætus, & paternæ in Virginem Lauretanam munificentiæ satis memor, regalis opulentiæ dona partim misit Lauretum, partim attulit. Inter dona missa erant equus generosissimus, laminaque argentea ebeno inclusa, vbi B. Mariæ Iesum puerum gremio gestantis, Iosepho fugæ comite in Aegyptũ, effigies expressa cernitur. Cãdelabrum item argenteum pensile, non magis pondere

Vitt. Brig.

Codic. Laur. Duc. Bauariæ D.

quam opere egregium. pondus est librarum LXXX. opus autem eiusmodi, vt quatuor & viginti veluti rami ex eodē emineant trūco, scite omnes venusteque dispositi, adeo vt totidem cereos satis laxe sustineant. Ergo id candelabrum in ipsa Virginis cella perpetuo ante eius effigiem pendet. nobile omnino Bauari Ducis donum; sed hoc nobilius, quod dotatum venit. Dotis nomine perpetuum assignatum à Duce stipendium, vt quotannis per quadragenos dies festos ac solemnes, candelis vicenis, & quaternis candidis B. Virgini luceat. Inde Dux ipse sua munera secutus: & quatuor dumtaxat comitantibus, Lauretum mutatis subinde equis cucurrit ignotus. Annus agebatur M. D. LXXXV. Eximia tanti Principis modestia pietatem quoque insigniorem fecit. Namque humanas aspernatus delicias, vt diuinas liquidius hauriret, publicum, magnificumque Principibus excipiendis destinatum hospitium posthabuit priuato, tenuique. Quippe ex aulici strepitus, pompæque fastidio, auidus religiosæ quietis, ad Patres Societatis Iesu, de quo ordine optimè meritus erat, perfamiliariter diuertit. Ibique apud eos dies aliquot diuersatus est, vulgari quidem victu, cultuque contentus. Cæterum tanta virtus diu latere non potuit. Præses Bauari Ducis aduentu cognito, propere ad eum venit: perliberaliter inuitat hospitio, rogitat, vrget, instat: demum vt obfirmato animo recusantem vidit, incepto irrito discedit. Nec minor in templo modestia Ducis fuit, quā in hospitio fuerat. Scabellum ad genua submittenda, sellaque ad confidendum apparata erant pœne regio cultu. At ille non luxum ex Lauretana Aede, sed pietatem petens, adeo aspernatus est ea, vt ne aspexerit quidem. In augustissima porro Virginis cella vsque eo Christiana eius humilitas, pietasque enituerunt; vt cæteris miraculo forent. Nam tanta animi corporisque submissione supplicabat in turba; vt vnum aliquem de populo crederes. Obuersabatur credo eius animo Dei filius, *qui cum in forma*

Dei

Dei esset inibi exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. Ita porro assiduus erat in supplicando, vt in B. Virginis Domo habitare videretur. Nec obscuriore Laureti reliquit munificentiæ suæ, quam religionis vestigia. Præcipuum eius donum fuit libellus ex auro solido, qui trifariã diuisus, quatuor velut paginis gemmata sigilla, egregiasque imagines continet. Integumentum ex auro, vnionibus, gemmisque clarissimis, opere mirabili perfectum. pendet ex tribus catellis aureis, quas ex aureo fluentes annulo ingens sapphirus excepit. Fama est, hoc donum octo aureorum millibus æstimatum. Nec ferme aliud est in Aedis Lauretanæ thesauris, quod iucundius à peregrinis, auidiusque visatur. adeo non solum ornatus, sed etiã interiorum imaginum, sigillorumque eximia pulchritudo spectantium oculos capit, arte certante cum copia. Eiusdem donum Christus aureus fuit, ea specie qua rediuiuus exstitit è sepulchro: sed sepulcrum adamantibus, pyropisque collucet. Egregia Bauari Ducis pietas multis Germaniæ proceribus exemplo fuit Lauretanæ Virginis salutandæ, colendæque muneribus, quorum deinde aduẽtus in Xysti V. Pontificatum incidit. Ducis tamen Bransuichiensis vxor amiculum argenteum B. Virginis, auro destinctum opere Phrygio, egregiam quoque aræ vestem, margaritis, adamantibus, pyropisque distinctam, dona portauit Gregorio Pontifice. Cardinalis porro Madrutius ex legatione, qua apud Rodulphum Cæsarem functus erat, reuersus, crucem argenteam talium legatorum insigne, Lauretanæ Virgini donum tulit, legationis feliciter obitæ illius præsidio atque ope monumentum.

Duc. Bauariæ D. eximium.

Duc. Bransuichien. D.

Card. Madrutij D.

Italiæ Principum pietas, ac dona. *Cap. VIII.*

Vict. Brig. Ioa. Piccolhominei D. Nec obſcura per id tempus Italiæ Procerum pietas, aut liberalitas fuit. Ioannes Piccolhomineus laminam argenteam, in qua muli duo lecticam ferentes expreſſi, quorum alter hominem humi iacentem calcibus petit, haud dubium depulſi Virginis ope diſcriminis argumentum. Duaræ D. Vict. Brig. Ioannes Baptiſta Duara Gonzaga compedes argenteas pro ferreis, quibus vinctus fuerat, donum attulit, indicium partæ per Virginem libertatis. Ludou. Martinengi D. Ludouicus Martinengus Brixienſis calices quatuor ex argento inaurato. March. Eſten. D. Marchioniſſa Eſtenſis ſuam, filijque ſui imaginem B. Mariæ ſupplicantem ex lamina argentea pondo XIIII. Duc. Atriæ D. Dux Atriæ bina Angelorum ſimulacra ſeſquicubitalia, præclaro opere, pondo XXXVI, quæ ante B. Virginem, apud aram ipſam locata ardentes cereos perpetuo præferunt. Votiuum id donum eſſe titulus baſi inciſus oſtendit. Duc. Terræ Nouæ D. Dux Terræ nouæ lychnum argenteum penſilem librarum XXII, haud minus opere, quam pondere egregium. Duc. Sabaudiæ D. egregium. Emmanuel Philibertus Dux Sabaudiæ effigiem ſuam corona, ſceptroque inſignem, in ſupplicantis modum ex auro expreſſam, pondo librarum X. Card. Columnæ D. Cardinalis Columna Piceni legatus vas argenteum opere eximio, pondere non contemnendo. Card. Aragon. D. Cardinalis Aragonius calicem aureum opere, gemmis, & margaritis inſignem, crucem cryſtallinam cum Chriſti effigie aurea, & quatuor candelabra argentea pulcherrime facta. Card. Riarij D. Cardinalis Riarius aræ, & ſacerdotis ornatum ex veſte Damaſcena. Card. Cuſani D. Auguſtinus Cuſanus, qui ſubinde in Cardinalium Collegium eſt cooptatus, ſacerdotis aręque veſtem ex auro, argentoque contextam Lauretanæ Virgini donum dedit. Greg. XIII. Pont. D. Et Gregorius ipſe Pontifex Lauretana Domo cultu, ac muneribus aucta admodum

lætus

lætus, ſuum quoque proprium Pontificis donum exſtare voluit. Romani Pontifices Dominica Quadragenarij ieiunij quarta (ea ab Miſſæ introitu, Dominica lætare dicitur) veteri ſolemnique more Roſam auream conſecrant. Ea ſtirps eſt, ſeu planta roſarum vernantium ex auro, quæ aureo inſerta vaſculo, & ex tripode eminens aureo, ſeſquicubitalem altitudinem facile excedit. Aureis nummis æſtimari fertur circiter mille. Pontificale hoc donum Reginis plerunque mitti ſolitum, Gregorius Lauretanæ Virgini vtpote reginæ mortalium & cœleſtium miſit. Et exſtat in medio vaſculo titulus donantis monumẽtum. Porro Nicolaus Gaetanus Cardinalis Sermonetæ nouo doni genere per id tempus Lauretanã Aedem honeſtauit. Hic ſiue communi familiæ (erat enim ex gente Bonifacij VIII cuius Pontificatum ſacroſanctæ cellæ in Italiam aduentu. inſignem fecerat) ſeu priuato quodam ſtudio, Lauretanæ Virgini vnice deditus erat. Itaque ſanus, ac valens in templo Lauretano, haud procul Deiparæ cella, ſedem ſepulcro ſuo delegit, idque magnifico ſane opere exſtruxit. Præclara vtique ac perampla eſt monumenti ſpecies, vario diſtincta marmore; & æneo Nicolai Cardinalis ſimulacro pulcherrime facto inſignis. Tabula marmorea ſub eo poſita his inciſa litteris. Card. Sermonetæ D.

NICOLAVS GAETANVS CARDINALIS SERMONETA GENTILIS PAPÆ BONIF. VIII. CVM SVB ID TEMPVS QVO ILLE PONTIFICATVM INIIT, SANCTAM HANC DOMVM HIC TANDEM DIVINITVS CONSEDISSE ET MVLTA SE A DEO OPT. MAX. B. VIRG. DEIPARÆ PRECIBVS OBTINVISSE MEMINISSET, SPERANS EIVSDEM OPEM MORIENTI NON DEFVTVRAM MONVMENTVM HOC MARMOREVM. VIVENS ET INCOLVMIS SIBI FACIENDVM CVRAVIT, ATQVE IN EO VBI MORTALITATEM EXVISSET, CORPVS SVVM RECONDI VOLVIT ANN. AGENS LIV.
OBIIT ANNOS NATVS FERME LX.
ANN. SAL. HVM. M. D. LXXXV.
MENSE MAIO.

Nico-

Nicolaus igitur vita functus ab vrbe Roma Lauretum defertur. Ibi funus maximo apparatu factum, & absoluto dudum ſepulcro corpus illatum, lapiſque ſuperpoſitus cum hoc titulo.

HIC HABITABO QVONIAM ELEGI EAM.

Exſtat hodie in templo Lauretano ſtragulum ingens ex veſte Attalica, quod vndique ambit faſcia prægrandis ex holoſerico villoſo, nigro, quà gentilitijs Gaetanæ familiæ inſignibus, quà crucibus aureis magnificè diſtincta; haud obſcurum magnifici funeris argumentum.

Lapidum, calciſue particulas ex ſacroſancta Domo auferentium temeritas diuinitus vindicatur.
Cap. VIIII.

Vict. Brig. EOdem ipſo anno, qui fuit à Chriſto nato M. D. LXXXV. nouo miraculo intellectum eſt, quantæ curæ ſit Deo Lauretana Domus. Lapidis fragmentum relatum eſt ex Sicilia, cuius ablati, & culpa vetuſtior, & pœna longinquior Panormitanus ciuis viginti ante annis Lauretum profectus lapidẽ è ſacra ſurripuerat cella. Nec quantacumque pietatis in temerario facto ſpecies, aut interdicti Pontificalis ignoratio diuinam auertit iram. Domum regreſſus graui extemplo implicatur morbo: ac ne repentini mali cauſa dubia foret, quotannis circa id tempus, quo culpam admiſerat, poenam luebat. Septembri menſe, aut certe Octobri, deficientibus ſubito viribus atroci vrgebatur febri. Nec medentium iudicio naturalis vlla morbo ſuberat cauſa, & ipſe culpam pietatis nomine inuolutam minime agnoſcebat. Tenuit ea res annos viginti: per quos annos inſanabili morbo nec cauſa, nec finis inueniebatut. Ad extremum cum alia nulla cauſa appareret redeuntis in orbem mali; religio ſubijt ægrum animum, & conſcientia ſtimulante ſacerdoti vulnus aperuit.

Ille enimuero temerariam pietatem talis morbi originem esse ait, impensè monens, vt sacro lapide restituto, salutem in tuto locaret suam. Haud surdis hæc auribus dicta. Aeger veluti cœlesti voce iussus, lapidem eidem tradit remittendum, vnde olim ab se fuerat ablatus. Nec mora. saxo illo reddito, æger valetudinem recepit. Et res satis testata. Io: Baptista Carminata Societati Iesu Præpositus in Sicilia Prouincia, sacrum lapidem cum litteris totam rem enarrantibus Romam destinauit ad Cardinalem Vastauillanum Laureti Patronum. Ille eundem lapidem Leonorio Lauretano Præsidi cum Siciliensibus litteris transmissum suo reponi loco iussit. Leonorius ergo simul ac primum ad Lauretum perlatus est lapis; solemni supplicatione indicta, obuiam ei procedit ad portam. Inde saxum miraculo clarum, quanta maxima potest pompa ad sacram defertur Aedem. Mira res dictu, visuque. Vix sacrosanctæ Domui illatum erat, cum statim (tanquam Deo monstrante) vacuus apparuit locus, vnde viginti ab hinc annis fragmentum illud auulsum esse constabat. Reposito in suum locum nota addita index miraculi, comprimendæ peregrinorum audaciæ. Per ea quippe tempora in minoribus lapidum fragmentis noua subinde mortalium temeritas noui prodendi exempli materiam Deo præbuerat. Multa inuenio exempla multorum, qui idem ausi celeriter pœnas dederũt stultitiæ suæ, quoad malis docti ablata reddiderunt. Ea nos, ne similitudo satietatem pariat, omittemus. Nec sacrorum lapidum maior, quam calcis interlitæ, qua lapides colligantur inter se, per idem ferme tempus Dei cura exstitit. Alexandria vrbs est Longobardiæ haud ignobilis, in Alexandri Tertij Pontificis Maximi gratiam à fœderatis ciuitatibus condita appellataque. Huius ciuis Lauretum profectus paululum calcis furto abstulerat è sacrosancta Virginis cella. Inde domum regressus comminutam calcem simul cũ cerea agni coelestis effigie includit argento. Cæterum stulta pietas

Deo Deiparæque grata haudquaquam fuit. Vbi primum ille thecam (incertum quam ob caufam) de coniugis fuæ collo fufpendit, Dæmonum Dux eam inuafit, cum non exigua fatellitum fuorum manu. Iamque annum nonum infelix mulier non fine ingenti viri fui dolore miferis vexabatur modis; cum remedium illi diuina benignitas obtulit. Io: Baptifta Vanninus Sacerdos è Societate Iefu per id tempus Alexādriæ fermones facros de more habebat ad populum. Is vbi rem cognouit ex ipfo viro, tanti mali authore, hortatur eum, vt facrum illum reftituat puluerem, fi fecerit, haud dubie coniugem breui ab exagitatore Diabolo liberam fore. Facile perfuafum. Ergo ille facram calcem theca exemptam Vannino ipfemet tradit, orans, vt primo quoque tempore remittat eam Lauretum. Nec alterutrum fpes fefellit. Paucis intermiffis diebus, non tam exorcifmorum vis, quam B. Mariæ deprecatio ex obfeffæ mulieris corpore tres Dæmones exagitatores excuffit. Confeftim igitur Vanninus creditam fibi calcem theca inclufam Lauretum ad Rectorem Societatis Iefu deftinat, rogans per litteras, vt fimul quod ablatum erat Lauretanæ reftitueret Domui, fimul miferæ illi feminæ pacem, ac veniam à B. Virgine oraret: quo fcilicet cæteris vexatoribus Diabolis expulfis, priftinam ei redderet fanitatem. Quod deinde ita vt orauerat, eueniffe compertum eft. Relata calx honefto afferuatur loco, documentum mortalibus, ne tale quid audeant. Exftant quoque Vannini litteræ. Tertio Idus Nouembris, Anno M. D. L X X I X. datæ, miraculi teftes.

Epi-

Epidauria nauis insigni miraculo è manibus piratarum eripitur. Cap. X.

CAeterum nobilissimum maximeque illustrem Gregorij Pontificatum nobili illustrique claudamus miraculo. Epidauria nauis preciosis onusta mercibus per eadem tempora Constantinopoli redibat Epidaurum. Ragusam vulgus appellat. In medio cursu, tanta subito maris malacia, ac tranquillitas exstitit; vt deficiente vento nauis oneraria se loco mouere non posset. Extemplo plures adfuerunt myoparones piratarum, qui circumfusi destitutam nauim summa vi oppugnare coeperunt. Christiani primum & si pauciores numero, Barbarorum impetum egregie sustinebant. Ad vltimum labore, ac vulneribus defatigati cedebant, nec viribus, nec animis pares. Iam prope res erat, vt victi caperentur à Barbaris, cum subijt eorum animos memoria Lauretanæ Virginis. Eam igitur cuncti inuocantes vouent, si imminenti eximantur periculo, egregium calicem Aedi Lauretanæ donum laturos: atque inibi labes animorum sacra confessione pariter absterſuros. Nec mistæ voto preces in irritum cecidere. Repente spissa exorta caligo intendentibus se tenebris condidit lucem: & piratis prædæ inhiantibus conspectum Epidauriæ nauis eripuit. Agnouere Christiani Deiparæ auxilium: & lætitia ex metu gestientes, Deo Deique matri certatim grates agebant. Contra furere, ac fremere Barbari dolore ereptæ de manibus prædæ, & tamen omnia conari, vt recuperent amissā. Sed frustra. Incubās mari quędā quasi nox iā prospectum abstulerat: & Barbari haud secus quam in cęcis tenebris errabant. Inter hæc ecce tibi peropportuna inter nebulam afflans aura onerariam impellit. Ita nauis B. Maria fauente, periculo erepta Epi-

Anna. Lam. Rier.

daurum appellitur. Inde nautæ, vectoresque Lauretum petunt, vota persoluunt. Hæ ferme Lauretanæ res Gregorio Pont.Max. euenerunt.

Lauretum à Xysto V. ciuitatis iure donatum Episcopali sede decoratur.
Cap. XI.

EXinde Xystus V. Gregorij æmulator, vt cæteris rebus inferior videri noluit; ita studio Lauretani cultus augendi, voluit haberi prior. Is quippe in Piceno natus, præcipuam Picentium Patronam omni ope ab se ornandam existimauit. Itaque velut Marcelli II. Pontif. consilia exsequeretur, Lauretum ciuitatis iure donatum Episcopali sede decorauit, aliquot circa oppidis ei contributis. Primus Lauretanus Episcopus Franciscus Cantucius fuit ciuis Perusinus, vir doctrina æque, ac sanctimonia clarus, qui nouam sedem egregijs imbuit institutis, exemplisque. At Xystus ne Lauretanæ vrbis nomen vanum, aut tenue foret, collem Laureto proximum (Montem Regalem incolæ appellant) coemptum æquare institit. ita nouæ vrbi amplificandæ spatium ab ea parte fieri cœptum. Huic spatio coædificando, singulis Piceni ciuitatibus imperatum, vt suas quæque inibi excitarent ædes. Haud grauate obtemperatum. Interim Pontifex Picenum, cæteramque Pontificiam regionem latrocinijs infestam non magis ferro, quam auro salubri ratione pacauit. Quippe latronibus ipsis, atque exulibus impunitatis, ac præmij spe in socios incitatis, Duces eorum cæsi, cęteri partim interfecti à socijs, partim ob interfectos socios restituti. Ergo Picentium ciuitates Picenti Pontifici, & de sua gente, & de Aede Lauretana optime merito egregiam ex ære statuam locauere. Nec suis per id tempus ornamentis Aedes Lauretana caruit

Vict. Brigā.

Franc. Cantucius Episc. Laur.

caruit

caruit. Pilæ, quæ pro columnis fornicem sustinent,& ipsa templi fornix, Cantucij Episcopi sumptu,marmorato opere adornari cœpta. Sacellum vnum è maioribus à Cardinali Aragonio picturis D. Thomæ Aquinatis præclare facta exprimentibus,gypso, auroque adornatum. Sacellum porro omnium maximum à Ducibus Hetruriæ, & Bauariæ expetitum, dirimendi certaminis causa, à communi Picentium eximijs pictorum plastarumque operibus excultum ,plurimoque exornatum auro. Inter hæc Leonorius Laureti Præses ornandę, augendæque rei Lauretanæ intentus,Lactantij Venturæ nobilis architecti opera,faciē Basilicæ opus à Gregorio maxima ex parte perfectum,ad culmen pene perduxit. Bonam Pontificiarum ædium partem excitauit è regione templi. Et Ferdinandus Archidux Austriæ de Lauretana ædificatione admonitus à Duce Bauariæ, eiusdem instinctu Lauretanæ Virginis cæsam è sylua materiam donauit. quæ in onerariam imposita,& Adriatico commissa mari Lauretum incolumis B. Maria fauente peruenit. In ea magna vis erat ingentium trabiū asserumque facile tribus aureorum millibus æstimabilis.

Card. Aragon. facell.

Sacel. com. Picen.

Archiducis Austr. D.

Cardinalis Gioiosa suum Galliæ patrocinium Virgini Lauretanæ commendat.
Cap. XII.

CAntucius inde primus Laureti Episcopus, septimo quam Episcopatum inierat mense,excessit e vita. Ingens bonis omnibus sui desiderium reliquit, pauperibus maxime, quorum parens habebatur.Porrò tanta eum sanctitatis fama prosecuta est, vt facile appareret,verum esse, quod prouerbij obtinet locum: primum cuiusque ciuitatis Episcopum sanctum esse oportere. Cantucio sublectus Rutilius Benzonius ciuis Ro: qui eruditione, & Ecclesiasticæ dignitatis studio clarus, quà sacris concioni-

Vict. Brig.

Rutilius Bēzonius Episcopus Lau.

bus

bus, quà preclaris institutis Lauretanam ædem excoluit. vt iam sacro cultu, ac maiestate, nulli propemodum sacrarum ædium sit secunda. Sub id tempus Cardinalis Giososa nouus Gallię Patronus Romam petens ex Gallia, cum nobilissimorum hominũ comitatu Lauretum diuertit. Deductus est in Aedem Lauretanam à Mattheucio Archiepiscopo Ragusco, eodemque Anconæ Prætore, Octauio Bandino Piceni Præside,& Rutilio Benzonio Epi scopo Laurerano, qui aduentanti Cardinali obuiam processerant. Ibi Gioiosa in Virginis cella pie admodum sacris operatus, sibi in animo esse dixit, suum Galliæ patrocinium certissimæ mortalium Patronę impensius commẽdare: ac proinde solennem quadraginta horarum supplicationem inibi instituere. Pium Cardinalis consilium non modo authoritas probauit Lauretani Episcopi, sed etiam concio decorauit. A cõcione supplicatio summis hominũ studijs celebrata, tum à Clero Lauretano, oppidanisque, tum à Capucinorum manu, quam ad id Gioiosa secum adduxerat. Cardinalis autem in eo cuius ipse author foret, nemini cedens, suis cæterisque omnibus, vel pietatatis, vel modestiæ exemplo fuit.

Cardinalis Galli Patroni Lauretani egregia studia erga Beatam Virginem. Cap. XIII.

Vict. Trig. CAeterum ille annus haud celebrior Lauretanis rebus fuit quam funestior. Biduo post peractas supplicationes, Leonorius Laureti Prætor, Patronus inde Cardinalis Vastauillanus, alter super alterum pestifero morbo absumpti. Itaque Lauretana tutela delata ad Anton. Mariam Cardinalem Gallum, tum Perusinum Episcopũ, nunc Auximatem. Ab eo Io: Franciscus Gallus patruus Lauretanæ administrationi præpositus. Nec ita multo

Card. Gallus Patron. Lauretanus Franc. Gal. Præfes.

post Cardin. Gallus nouus Patronus Lauretum Pontificis iussu contulit se. Ibi summa omnium ordinum lætitia & gratulatione exceptus, creandorum Lauretanæ ciuitatis Magistratuum leges, ac iura descripsit. Annus tum agebatur à Virg. part. M.D.LXXXVII. Quo eodem anno signum æneum Xysti Quinti Pontificis Maximi pulcherrime factum Berardini manu, summis studijs Lauretanorum, Picentiumque, maxima accolarum, peregrinorumque frequentia in templi gradibus positum est. Exinde Io: Francisco Gallo Laureti Præside, templi facies ad fastigium aliquando perducta, egregium sanæ Aedis Lauretanæ decus. Quippe & magnifice descripta est, & perfecta solerter. Tota constat ex Istro lapide (is ex Istria aduectus, Tiburtini, quo tantopere vsi sunt olim, & vtuntur hodie Romani, speciem reddit) examussim quadrato. tanto autem artificio structa, vt tantum opus pene ex vna lapidis gleba constare dicas. In media facie tanquã os, ianua patet maxima, striatis columnis marmoreis, & arcuata corona insignis. Huius latera binæ ianuæ minores cingunt stylobatis, parastatisque columnis interpositæ, quibus facies subnixa consurgit. Supra ianuam maximam, B. Mariæ paruum filium complexæ effigies ænea visitur pulcherrime facta, Lombardi manu. Sub fastigio in ipsa fronte ingens fenestra oculi instar, striatis columnis, cælatisque operibus adornata Basilicæ lumen præbet. Super fenestram titulus Aedis Lauretanę aureis litteris in Luculleo marmore incisus. DEIPARAE DOMVS, VBI VERBVM CARO FACTVM EST. Humiliores ianuis minoribus fenestræ datæ: quæ Basilicæ alis impertiant lumen. Et supra hasce fenestras sua cuique inscriptio in pari marmore, aureis pariter incisa litteris. altera est.

Lauret. Templi facies.

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA
CATHEDRALEM CONSTITVIT
XVI. KAL. APR. AN. M. D. LXXXVI. P. AN. I.

Altera verò.

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
LAVRETI OPPIDVM
EPISCOPALI DIGNITATE ORNATVM
CIVITATIS IVRE DONAVIT
AN. M. D. LXXXVI. P. AN. I.

Abſolutum erat opus,niſi quod gradus deſiderabantur, quibus aſcenderetur in templum. Igitur Io.Franciſci Galli ſucceſſor Hieronymus Gabutius nouos gradus ab illo inchoatos ex Iſtro itē lapide ſatis ample magnificeque perfecit. Idem laternam egregiā templi hemiſphærio impoſuit. Ea quoque ex eodem ſtructa ſaxo,conſtat columnis octo nouenorum pedum, opere Ionico. Intercolumnia feneſtras octo præbent arcuatas, quibus aliæ totidem ſuperadditæ latitudine pares, altitudine longe minores. Super has corona ducta,culmen octo quaſi coſtis diſcretum ſuſtinet. Id vero ſimiliter, vt hemiſphærium, plumbeis intectum laminis longe lateque conſpicitur. Cardinalis porro Gallus, vt eum ſua pietas admonebat, ab Aede ornanda ad pauperes ſubleuandos verſus, congeſta ingenti pecuniæ vi, Laureti Montem Pietatis inſtituit: vbi pauperibus oppidanis pecunia mutua daretur gratis, ne cogerentur iniquitatem ſubire fœneratorum. Cæterum illud maxime memorabile Xyſti V. Pont. munus, (alij ad Gregorium XIII. trahunt) quod Lauretani templi valuas ex ære cælandas locauit aureorum millibus XL. Trium ianuarum fores erunt æneæ, vbi ſacrarum hiſtoriarum argumenta mirabili opere cælata viſantur. Magnum omnino opus, ac multorum annorum. Et quantum ex principijs coniectare licet, longe egregium ac mirabile. Sic prorſus, vt nobiliſſimis S. Ioannis Baptiſtæ valuis,quæ Florentiæ miraculo ſunt, ab ijs qui vtraſque inſpexerunt, haud immerito

rito conferantur: maximum vtique Lauretano templo ornamentum, & iucundissimum peregrinis spectaculum præbituræ.

Dona Lauretanæ Virgini lata missaue. *Cap. XIIII.*

NEc vero Lauretana Domus pauperum incolarum cõmodis seruiens peregrinorum muneribus caruit. Fabrorum ferrariorum Bononiensis sodalitas ingens candelabrum fusile ex aurichalco donum portauit, non minus opere, quam inusitata magnitudine, ac pondere visendũ. Catharina Medicea Franciæ Regina, ac Regum mater lychnum argenteum & pondere, & artificio insignem, donum Lauretanæ Virgini misit cum dote, vt perpetuo luceret. Ducis Cliuiæ vxor amiculum B. Virginis aureum, argento illusum opere Phrygio, effigiemque suam in lamina argentea B. Mariæ Lauretanæ supplicantem: sed hoc posterius donum commune multorum. Parmensis Ducis filia binas, Federicus Tomacellus, & Antonius Spinellus Neapolitani, Alphonsus Vicecomes Mediolanensis, Marchio Capursius, & Episcopus Eugubinus singulas laminas argenteas cum effigie quisque sua supplice, quaternarum fere librarum: Marchio Vasti imaginem suam in aureo orbe minutis adamantibus, pyropisque circumfulgente depictam Lauretanę Virgini consecrarunt. Horum donorum, plæraque votiua esse indicat Eugubinæ laminæ titulus. EXAVDITA EST ORATIO TVA. Cæterum hi sua, alij suorum votiua simulacra miserunt. Princeps Stiliani argenteam filioli sui effigiem Deiparæ dicauit supplicẽ. Liuia Pignatella Neapolitana viri sui paruum filium B. Mariæ offerentis imaginem, ex argento expressam pondo quatuor. Princeps Amalphetana infantem argenteum fascijs obligatum, ponderis dimidio maioris. Philibertus Emmanuel Dux Sabaudiæ donum in hoc gene-

Codic. Laur. Bononiensis Sodalit. D.

Reginæ Frãciæ D.

Duc. Cliuiæ D.

Duc. Parm. filiæ D.

Fed. Tomac.

Ant. Spinel.

Alfon. Vicecom. D.

March. Capursij D.

Ep. Eugu. D.

March. Vasti D.

Princip. Stiliani D.

Liuiæ Pignatellæ D.

Princip. Amalphet. D.

Ducis Sabaudiæ D. egre.

re egregium, infantis fascijs inuoluti simulacrum aureum iustæ staturæ, ob filium B. Mariæ precibus ex recenti matrimonio genitum. Quin etiam Cornetana Ciuitas suæ vrbis simulacrum in lamina argentea ebeno inclusa, donũ portauit, subiecto titulo insigne. CORNETVM CIVITAS FIDELIS. Ab alijs porro sacra supellex data. Gulielmus Mantuæ Dux bina candelabra ex argento sexquicubitalia, Christique crucifixi effigiẽ præclaram ex auro in cruce aurea: omnia mirabili opere, atque arte perfecta B. Virgini dona trãsmisit. Nec ita multo post Mantuę Princeps paternam pietatem æmulatus, aræ, sacerdotis, ministrorum solenni ceremonia sacrificantium vestes argenteas opere Phrygio, margaritis, auroque distinctas, votiua pro suscepta prole munera attulit. Marchio Imperialis Auria vir insigni aduersus Lauretanam Virginem religione, aureum cum patina calicem, lychnumque triplicem argenteum, pondere iuxta, & opere eximium tulit, quem ab se certo stipendio dotatum præcipuis diebus festis in medio ardere sacello voluit. Indidem lychnus alius argenteus pendet egregio opere trifariam distinctus, votiuum Marchionis Lippæi Mediolanensis donum. Comes quoque Oliuarensis Catholici Regis apud Pontificem Legatus cum coniuge Lauretum profectus, lychnum argenteum B. Mariæ dono dedit. Aræ insuper, & sacerdotis vestem auro, argentoque fulgentem, opere Lusitanico sane egregio, & dona ingenti pecunia cumulauit. Proregina Neapolitana argenteum ciborium auro illusum, magnificoque opere cælatum. Portia Vitellia Christi crucifixi effigiem auream hebeno inclusam. Cardinalis Austriacus bina candelabra solido ex hebeno gẽmis, auroque distincta. Hieronymus Grimaldus Genuensis totidem candelabra ex argento cubitalia pondo XV. Lychni prętereà argentei non vulgari pondere, atque opere complures, tacitis donantium nominibus, lati: vnus aureus multorum instar, Francisci Mariæ Vrbinatiũ Ducis donũ, non materia ma-

Corneti simulac. arg.

Duc. Mantuani D.

Principis Mant. D.

March. Imperial. D.

March. Lippæi D.

Comit. Oliuarensis D.

Proreg. Neapol. D.

Portiæ Vitellæ D.

Card. Austriaci D.

Hieron. Grimaldi D.

Duc. Vrbinatium D.

gis, quam opere inclytum. Lychnus quippe trium angelorum humeris sustinetur, & Angeli ramos quernos (insigne id est Robureæ familiæ) prætendunt manibus. totum opus ex auro solido mirabili arte perfectum pondo librarum decem. Ergo ob eximiam dignationem, præcipuus ei locus datus, vt ante ipsa ora B. Virginis medius inter argenteos lychnos ex catellis aureis pendens perpetuo luceat. Iam altarium vestes aureæ singulæ dono datæ a Marchione Robureo, itemque à Benedicto Cardinali Iustiniano, à Camilla Peretta Xysti Pont. sorore germana, quæ etiam amiculum B. Mariæ tulit, auro, Phrygioque opere visendum. Aliud amiculum dono misit Dux Bouini femina lectissima ex holoserico raso violaceo, margaritis, gemmisque consperso ad regiam magnificentiam, nisi breuitas obstaret. Attalicam quoque vestem preciosis subsutam pellibus, cursorum præmium Florentiæ ludis partum Iustus Iusteius Comes Veronẽsis B. Mariæ velut authori victoriæ cõsecrauit. Ab alijs alia B. Virgini ornãdæ dona ex mũdo fere muliebri deprõpta. Dux Cliuiæ eximia pietate mulier torquem aureum põdere iuxta, & opere eximiũ: armillas aureas pyropis, adamantibusque distinctas: aureumque annulum nobili gemma insignem dono dedit. Vidobonus eques Ducis Bauaræ œconomus suo, & coniugis suæ nomine, binos aureos annulos adamante, ac pyropo insignes inuicem insertos, quibus inscriprum est. QVOS DEVS CONIVNXIT, HOMO NON SEPARET. Ludouicus Georgius Papiensis torquem aureum libralem eleganti opere perfectum. Marchus Antonius Blanchettus Bononiensis coronam gemmeam auro illigatam. Castelurtrani Principis coniux aureum orbem ingentis instar numismatis, adamantibus, smaragdis, margaritisque fulgentem. Illud vero haud magis doni precio quam donandi modo memorabile. Comes Antonius Martinengus cum Caratæ Marchionis filia de gemmata paruæ molis, sed ingentis pretij cruce, multos iam disceptarat

March. Roburei D.
Card. Iustiniani D.
Camillæ Perettæ D.
Duc. Bouini D.
Comit. Iusti D.
Duc. Cliuiæ D.
Equit. Vidoboni D.
Ludouici Georgij D.
M. Ant. Blanchetti D.
Princip. Castelueltr. D.
Com. Martinengi D.

rat annos. Cum nullus litis exitus reperiretur, conuenit inter eos, vt controuersa crux Lauretanæ Virgini adiudicaretur. Gratum id Deiparę fuisse docuit euentus. Eam crucem depositam apud se Hieronyma Columna Dux Montis Leonis habebat. Igitur forte quadam diuinitus accidit, vt cum Martinengus religionis ergo ad Aedem Lauretanam venisset ineunte Maio, eodem tempore, iisdemque diebus Hieronyma quoque veniret, Martinengi aduentus prorsus ignara. Ergo illum ex improuiso Laureti conspicata obstupuit primo: inde salute data, redditaque, crucem illam B. Mariæ adiudicatam se mira opportunitate secum attulisse ait. Et aderat solennis inuentæ Christi Cruci dies. Itaque ambo rei diuinitus attemperatæ miraculo attoniti, ad sacrosanctam cellam pariter pergunt: gemmatamque crucem, ipso die Cruci sacro dedicant Virgini. [dicas illam suo tempore repetijsse depositum. Ea crux hodie è gemmata B. Virginis Zona pendet eximij ornamenti præcipuum decus. constat quippe adamantibus satis magnis nouem, quos tres vniones ingenti magnitudine instar cerasorum adornant. quatuor circiter aureorum millibus æstimatur.

Episcopus Hybernus bis Hæreticorum piratarum manus euadit. Adolescens præsenti naufragio eripitur. Cap. XV.

NEc muneribus, quam miraculis clarior per id tempus Lauretana Aedes exstitit. Edmundus Hybernus Ardacacensis Episcopus eodem ferme tempore duplicis voti reus Lauretum venit. Veniendi causa hæc fuit. Is ob religionē ab Elisabetha Angliæ Regina pulsus in exilium, cum fidis aliquot famulis profugerat in Scotiam. Sed vnde præsidium quærebat, periculum exstitit. Scotiæ Proceres Anglæ Reginæ rogatu, Edmundum in vincula

conijci

conijci iubent. At ille rem odoratus, clam conſcenſa naui, Reginæ inſidias ſolerter eluſit. Cæterum manifeſto periculo perfunctus, haud multo poſt occultum aliud diſcrimen incurrit. Nec fortuita res, ſed diuina fuit. Id adeo, & diſcriminis tempus, & oblatum in tempore cœleſte auxilium oſtendit. Nam dum Galliam Edmundus petit, in Dracum Anglum Archipiratam nobilem incidit, Pridié Natalis diei B. Mariæ, qui dies ab Epiſcopo, eiuſq. famulis pręcipua veneratione agitabatur. Et oblata in ſõnis vni ex comitibus ſpecies omnes ad ſpem ſalutis erexit. Is ea nocte, quæ occurſum hoſtium anteceſſit, viſus ſibi erat in quiete cum hæreticis in magno hominum conſeſſu diſceptare nudus. Ibi nuditatem ſuam erubeſcenti virgo excellenti forma, candida in veſte occurrit, quæ illum enixe rogitantem, vt ſuam nuditatem tegeret, benigne, comiterque ſua operuit palla. Hoc ille deinde viſum cum enuntiaſſet Epiſcopo; communi conſenſu ſtatuerunt, obuerſatam in ſomnis Virginem, vtique Deiparam fuiſſe, cuius præſidio tegendi forent. Itaque Edmundus aduentante hoſtium claſſe, cum humanum nullum pateret effugium, Mariæ Lauretanæ (cuius dies natalis certam ei ſpem oſtendebat ſalutis) cum ſuis implorat opem. Adiectum precibus votum. Hoſtium manus ſi euaſiſſent, ad Lauretanam Aedem ituros, ac per triduum inibi ſacris operaturos. Nec irritæ preces, votumue. Gubernator nauis, qua vehebantur, ſpecie hæreticus, Catholicorum fautorém ſe in ipſo temporis articulo præbuit. Namque vt Anglicanam claſſem adeſſe vidit; ratus id quod erat, Catholicos, quos vehebat ad necem quæri, Epiſcopum cum famulis occuluit in ſentina, remotiſſimo ab oculis, tenebricoſiſſimoque loco. Ibi naui iam ab Anglis capta, & in Angliam abducta, octo ipſos latuerunt dies, Nauarcho cibaria ſemel in die clam ſubminiſtrante. Neque tamen interim prædones Angli ſegniter captam ſcrutati ſunt onerariam. Quotidie certatim infenſis animis, omnes

rima-

rimabantur angulos, Episcopum de cuius fuga cognorant quæritantes. Ad vltimum accensis facibus, cuncta intentius perscrutantes delabuntur in sentinam. Ventum erat ad latebram. Quo præsentius periculum, hoc euidentius Deiparæ auxilium exstitit. Iam sacerdotem, cui visum in somnis obiectum diximus, depræhensum in proximum attraxerant tabulatum, cæteros vestigaturi, cum diuinum Catholicis præsidium senserunt adesse. Mox quippe sacerdotem illum diuinitus ex ipsorum elapsum manibus nunquam postea reperire potuerunt. Ergo octauo demum die scrutandi defatigatione, curam quærendi Episcopi omiserunt. ita nauis dimissa à prædonibus iter coeptum repetijt. Ecce autem aliud ex alio periculum. In eodem Gallicano cursu classis alia piratarum occurrit, qui truculentiores prioribus, Edmundum Episcopum Elisabethæ Reginæ instinctu quærebant ad necem. Hi naui capta, in eam transiliunt, euertunt merces, admotisque luminibus cuncta loca scrutantur intentiore cura. Venitur ad latebram, tandem Episcopus ipse comprehēditur. Actū erat, nisi pręsens Deiparæ tutela furorem hostium retudisset. Ecce tibi dum captum extrahere conantur, repente capti ipsi oculis, lymphatisque similes errare cœperunt. Tandem haud dubia Dei vindicis ira conterriti, captam onerariam dimittunt. Illa repetito cursu, optatum fauente Virgine tenuit portum, bis paucis diebus vltimo periculo defuncta. Episcopus eiusque familiares votorum, haud parum memores, protinus ex eo loco, vbi in terram descenderant, pedibus Lauretum vsque venerunt an. post Chr. natum M.D.LXXXVI. Et Episcopus votis rite persolutis totam rem litteris consignatam apud Aedem Lauretanā reliquit, duplicis in duplici periculo suo auxilij B. Mariæ argumentum. Insequenti anno alium B. Virgo haud minore miraculo à maris fluctibus liberauit, quam illos ab infestis prædonibus liberauerat. Ioan: Baptista Capra à Monte Albodo (oppidi in Piceno nomen est) adolescens

probus, ac pius, phaselo vectus Calabriæ oram legebat. Ventum erat in conspectum insulæ Vulcaniæ (ea Siciliæ insulæ obiacet) cum repente eum atrox vis tempestatis adorta in vltimum discrimen adduxit. Iam fractis remis, veloque amisso, prope erat, vt vexata nauicula mergeretur vndis, cum ipse ad spem salutis semet erexit. Itaque Mariam Lauretanam inuocans exclamat. Vt Angeli tuam Domum in Picenum, vbi nunc colitur; detulerunt, sic tu Deipara Virgo nauiculam hanc defer in portum. mira res. His precibus, velut freno iniecto, procella sedatur: secundus repente ventus exsistit. Phaselus in tutum appellitur. B. Virginem clienti suo obsecundare, & famæ transuectæ ab Angelis Domus suæ fauere sentires.

Duo sacerdotes Lauretanæ Domus calcem furto sublatam malo docti restituunt. *Cap. XVI.*

COnfirmata hoc miraculo Lauretanæ historiæ fides, alio subinde sacrosanctæ Domus religio sancita. Eodem ipso anno sacerdotes duo Placentini, ex composito, calcis aliquid e sacro pariete sustulerant eo consilio, vt id secum circumgestarent, Lauretanæ Virginis monumentum, vitæque præsidium. Sed quæsitũ inuito Deo præsidium in periculum vertit. In patriam regressos atrox pariter, minaxque occupat febris: qua pertinaciter tertium iam mensem vrgente, tandem resipiscunt. Subit animum memoria Lusitani Episcopi, qui quanquam permissu Pontificis, lapidem ex Lauretana Aede sumpsisset; tamen infenso Deo, pene exitiali oppressus sit morbo, ex quo non ante conualuerit, quam sacrum Virgini restituerit lapidem. Ergo ambo communi consilio decernunt B. Mariæ reddere, quod abstulissent: eamque enixe orant ipsorum inscitiæ ignoscat: spaque recepta re, *Vict. Brig.*

pristinam eis restituat sanitatem. Nec mora. calcem illam serico sacculo includũt:litteras addunt miraculi testes. Peregrinis Lauretum petentibus tradunt. ipsi valetudinem recuperant. Calx vt erat in sacculo serico à Placentinis aduenis Lauretum ad Rutilium Benzonium Episcopum perlata. Recitatis Placentinorum sacerdotum litteris, fides miraculo facta: vulgata inde res: & duorum exemplo repressa audacia multorum.

Duobus Beata Maria eadem specie, qua Laureti colitur oblata desperatam à medicis salutem reddit. *Cap. XVII.*

Vict. Brig. NEC natalem magis Domum, quam effigiem suam cum Domo allatam sibi cordi esse B.Virgo per id tempus ostendit. Tiberius Delphynus Ducis Mantuani assecla carus in paucis fuit. Hic graui, diutinaque febris tabe consumptus, vrgente vi mali, haud procul aberat à fine. Iamque sacerdos eius animum Christianis mysterijs munitum solennibus precibus Dei, Diuorumque tutelæ impensius commendabat, cum moribundo Lauretana Aedes miraculis inclyta occurrit, quam cum valeret, occupationes visere prohibuerant. Subinde per quietem oblata Lauretanæ Domus, ac Virginis species eum, & ad votum Deiparæ concipiendum, & ad bene de se sperandum erexit. Nec spes irrita fuit. Qui modo omnibus destitutus iacebat sensibus, quasi reuiuiscens, apertis oculis, liberius meante iam spiritu, loqui coepit: & conceptum Lauretanæ Virginis adeundæ votum exposuit cunctis, qui aderant, rei admiratione obstupefactis. Paucis inde intermissis diebus plane conualuit. Cæterum ille, vt primum per valetudinem votiuæ peregrinationis iter exsequi, vtcumque potuit

(adeo

(adeo incensa erat voti exsoluendi cupido) non dum ex morbo satis validus Lauretum petit. Eo vbi ventum est, gratijs Deo, Deique matri auide, impenseque actis, vota alacer gaudio soluit. Exinde religiosissimum Beatæ Mariæ simulacrum cominus intentiore contemplatus cura, enimuero (inquit) hac ipsa specie mihi moribundo Beata Maria secundum quietem est visa; vt facile appareat Lauretanam effigiem illi, aut simillimam esse, aut certe carissimam. Alio deinde consimili miraculo huius rei adfirmata fides: Ioannes Raffredus adolescens è Lasturo vico Venetæ ditionis non procul Bergamo, insanabili oppressus morbo iacebat. Ad morbi tabem, qua miserrime conficiebatur, accedebant dolores acerrimi, ac pene perpetui membrorum omnium. Itaque desperatis medentium auxilijs, Lauretanam Virginem inuocat vouens, semetque ad eam, si voti compos fuerit, primo quoque tempore iturum. Nec incassum votum cecidit. Iam destitutus à medicis, non tam cum morbo,quam cum morte luctabatur;cum repēte animam agenti spes salutis affulsit. B. Virgo, velut ex insperato se illi ostendit eadem specie, qua Laureti colitur (quam tamen ipse nunquam, ne pictam quidem antea viderat) bonoque animo esse iussum ingenti lętitia simul, & religione perfudit,Confestim æger vtcumque poterat, super strato genua moliri venerabūdus; magnaq. fiducia in vltimo illo salutis discrimine, Deiparę fidē implorare cœpit. Et illa blādo, maternoq. vultu,omitte,inquit,timorē fili. haudquaquam ex isto morbo morieris. Tu modo gratus esto, ac voti memor. Cæterum illo domesticos inclamante,vt illuc properarēt,cœlestē reginam veneraturi,B.Virgo repente ex oculis abijt. Et exstitit vtrinque promissi fides. Aeger paulo post valetudine recuperata, Lauretum protinus ad reddenda vota perrexit, anno seculi huius XC. Ibi per otium Deiparæ contemplatus effigiem,

affirmauit ijs, quibus rem omnem enunciarat, eadem prorſus forma, ornatuque ſibi in quiete B. Virginem obuerſatam. Credas illam ſpeciem, habitumque eſſe cordi B. Mariæ.

Eques Belga inſigni miraculo liberatus ab hoſtibus, ingenti mole cereum dicat.
Cap. XVIII.

Viſt. Brig. CEreus votiuus vaſtæ magnitudinis, pondo CCC. per idem tempus à Belga equite nobili B. Virgini dono miſſus eſt, pene incredibilis miraculi teſtis. Voti, donique cauſa fuit, quod ille eques (nomen non proditur, quia ipſe occultatum voluit) in Flandria, B. Mariæ ope manifeſtũ capitis diſcrimen effugerat. Quippe iuſſu Parmenſis Principis, cum equitibus octo explorandi cauſa improuide progreſſus, in hoſtium præcipitarat inſidias. Erant hoſtes circiter octingenti partim equites, partim pedites, qui impigre circumfuſi omnem illi effugij ſpem ademerãt. Non tamen animis cecidit Belga, ſed inuocata B. Maria Lauretana, adhortans ſocios fortiter pugnam capeſſit. Tantumque apud eos valuit fiducia Virginis; vt facile tanti periculi cogitationem excuteret. Itaque repente paruæ illi manui creuere animi vireſque: nec imploratum cœleſte auxilium pugnantibus defuit. Cum tot vndique manus eos inceſſerent telis; Deiparæ præſidio tecti hoſtilem impetũ, telorumque procellam tantiſper ſuſtinuere; quoad Hiſpanienſes copiæ venere ſubſidio. Tum vero periculum in hoſtes vertit: plærique eorum cæſi, captiue. Ac ne dubia foret vis coeleſtis auxilij; neque ipſe eques, neque comitũ quiſquam omnino: nec vero vllus eorum equus in tam atroci pugna, quæ tenuit horas duas, vlla eſt læſus ex parte. Sentires illos Deo protegente pugnaſſe, quo propugnante viciſſent. Ergo ille tam inſignis miraculi æternum

Laureti voluit exstare monumentum. Ingenti mole cereū, quem dixi, ea lege misit, vt ante augustam Virginis Domum certis arderet diebus. stipendiumque certum attribuisse dicitur, vt illo absumpto, alius deinceps pari magnitudine cereus substituatur, ad posteritatis memoriam sempiternam.

Surdus aurium vsum recuperat. Cap. XVIIII.

MIrandum minus, sed magis etiam testatum est, quod subijciam. Erasmus Decanus Cathedralis Ecclesiæ Cracouiensis in Polonia, vtraque captus aure nihil admodum audiebat: sic prorsus, vt non tam verbis, quam nutibus cum eo agendum foret. Is ante obstructas morbo aures, de admirabilibus Lauretanæ Virginis rebus, rumore nuncio multa cognorat. Tandem igitur postquam in medicis nihil opis esse apparuit, ægrum morbo animum subijt diuina vis Domus Lauretanæ. Ergo haud dubia spe erectus Lauretum venit. In augustissima Virginis cella sacrum facit, Diuæ opem implorans. Ibi præsentissimū morbi remedium inuenit. Sacris operatus sinistram sibi apertam sensit aurem: postridie re diuina inibi facta, dexteræ quoque auris vsum recuperat. Ita qui surdaster, aut surdus potius sacrosanctam Aedem intrauerat, intra biduum exijt lætus aurium vsu recepto. Totam rem ipsimet Rutilio Benzonio Episcopo, & Andreæ Bentiuolo Præsidi Lauretano mistis gaudio lacrymis enarrauit. Non. Apr. Anni M. D. XC. Inter hæc Lauretum noua vrbs, laxato spatio strenue ædificabatur. Cæterum immatura Xysti Pont. mors opus ab alijs quoque Pontificibus frustra tentatum subito interrupit. Mons Regalis circumcisus, ac semirutus relictus: nouæ ædes extra vetus pomœrium sitæ nunc pro suburbio sunt, quarum etiam bona pars inchoa-

Am. Laur. Rier. Vist. Brig.

Andreas Bētiuolus Præs. Laur.

tæ manent. credas B. Mariæ Lauretanæ, quæ in solitudine sibi sedem quæsierit, ciuitatis celebritatem cordi non fuisse: ne quem aduenarum magis vrbis fama, quam loci religio inuitaret. Sub id tempus Andreæ Bentiuolo extincto in administratione Lauretana successit Fuluius Paulucius Protonotarius Apostolicus, cuius virtutem difficillima tempora exercuerunt pariter, & illustrarunt.

Fuluius Pauluc. Præt. Laur.

Munera difficillimis Greg. XIIII. temporibus Virgini missa, lataue. Cap. XX.

ANno deinde M. D. XC. Septembri mense, Vrbanus VII. Pontifex creatur, non minus breuitate Pontificatus, quam cunctorum desiderio memorandus. Sublectus Vrbano Gregorius XIIII. vir bonus ac pius, sed ferme valetudinarius, Pontificatum gessit annuum. Tempestas fuit omnino misera, & infelix, nec vlla facies mali defuit. Latrones quos extrema Xysti tempora effuderāt, gregatim impune volitabant. Pontificiæque regionis vias infestas habebant. Ad hæc erat summa cum caritate inopia. Super omnia foeda lues, extremæ famis comes, tota pene Italia per omnes ordines, atque ætates vagabatur. Neque is solum, sed etiam insequens annus Italiæ funestus fuit. Ergo agri cultoribus, vrbes ciuibus, oppida vicique incolis propemodum exhausti; nec tam morbo quā (quod miserius est) fame. Hac igitur tempestate Laureti minus vtique solito aduenarum, ac donorum; cæterum plus votorum fuit Lauretani templi visendi, adornandique. Id adeo insecuti anni satis ostenderunt. Nec tamen illa ipsa tempestas, quæ ciuibus vrbes exhausit, non auxit muneribus Lauretanam Domum. Lælius Pignatellus Neap. lychnum argenteum bilibrem Virgini dicauit. Cardinalis Sfondratus Gregorij XIIII. fratris filius B. Mariæ Lauretanæ effigiem ex argentea lamina expressam

Lælij Pignatelli D. Card. Sfondrati D.

librarum

librarum ferme trium. Hercules Sfondratus Comes consimilem B. Mariæ effigiem argenteam decem pondo; aliã insuper laminam argenteam simili opere, sed pondere dispari, & binos vrceolos argenteos. Alfonsus Coroneus gemmeam paterã ingentis pretij.Ea tornatilis est ex vnagẽma excauata. smaragdi genus videtur. vulgo Agathã appellant. Dionysius Delphynus Venetus præclarũ sacrificaturi sacerdotis ornatum ex textili argenteo: Polyxena Perneſtaina Proregina Boemiæ auream pallam argenteis flosculis tanquam stellis scite, eleganterque distinctam (ex ea Episcopale amiculum sane egregium factum) Lauretanæ Virgini dicauit. Cæterum illud munus maxime memorabile, nec minus fructu, quam opulentia eximium. Petrus Tyrannus Calliensis, homo prædiues & opulentus in primis, moriens Lauretanam Virginem testamento hæredem fecit ex asse. Hæreditatis caput Falconaria, prædium sane luculentum. Id haud magis tritici, quàm vini ferax, loco situm est maxime opportuno. Haud procul abest Ancona marique: vt facile inde fruges fructusque Lauretum subuehi nauigijs queant. Aestimatur vniuersa hæreditas aureorum millibus circiter sexaginta. opportunum sane Lauretanæ Domus necessitati, vel iam vrgenti, vel imminenti subsidium. Quippe summa illa rerum caritas atque inopia, quæ per id tempus afflixit Italiam, simul ingentes Aedis Lauretanæ sumptus impense augebat; simul eleemosynarum, donorumque prouentum maxima intercipiebant ex parte. Nam præter D. CCC. nummos aureos, quos arca Lauretana quotannis Episcopo pensitat, circiter sena aureorum millia in Canonicos XII. totidem Sacerdotes Mansionarios, vt vocant, sex clericos chori adiutores, symphoniacos plurimos, aliosque complures templi ministros, cereos, oleum, cæterumque ædis cultum erogat. Præsidis quoque Lauretani cohortem, ingentem fabrorum, rusticorum, pastorum familiam alit. His accedunt Collegia duo, Societa-

Comitis Sfõdrati D.

Alfonsi Coronei D.

Dionys. Delphyni D.

Proreginæ Boemiæ D.

Petri Tyranni hæreditas.

tis

tis Iesu vnum, alterum Illyricorum. In quæ cum meliora essent tempora, quinque ferme aureorum millia in annos singulos insumebantur. Ad hæc in Nosocomio & Xenodochio plurimi peregrini, quà ægri, quà pauperes sustentantur. Cœnobitis quoque, & sacerdotibus victus in triduum præberi: cæteris aduenis egentibus publice panis diuidi solet. Episcopi porro, Cardinales, alijque Principes viri benigne lauteque tractantur. Et ædificatio sumptuosa iuxta & honorifica B. Virgini, nunquam ferme intermittitur. Igitur hi tanti, tamque immanes annui sumptus XX. aureorum millia excedere dicuntur) quos in vilitate rerum, & copia, ægre Lauretana res sustinebat, illis temporibus crescebant in immensum. Et annonæ inopia ferme quadriennium tenuit. Quo tempore agrorum, arcæque prouentus duplo, aut etiam triplo minor erat, quam solebat: & tamen pene duplicabatur impensa. Lauretanis itaque difficultatibus Calliensis hæreditas mira opportunitate subuenit, non in præsens tempus magis, quam in futurum. Subinde parua dictu res Aedis Lauretanæ religionem haud parum illustrauit. Marcus Sara latronum Dux nobilis Pontificiam ditionem infestam habebat armis. Hic cum maxima consceleratorum manu in Picenum venit. Cæterum vicit eius animum religio Virginis. Lauretum prætergressus, vbi opportunum nactus est locum; festa cũcti agminis diplosione Lauretanam Virginem salutauit. Adeoque non violauit res Lauretanas, vt etiam sacrosanctam Aedem coluerit donis. Nam cum templi, vrbisque aditu prohiberetur, certum hominem destinauit Lauretũ cum munere. Ita pecunia Deiparæ vltro donata ab ijs, qui etiam per vulnera, & cædes quærere pecuniam assueuerunt, Deo in matris suæ gratiam efferata quoque pectora mitigante. Paulucius interim Præses, & si summa erat annonæ caritas & inopia; tamen magnam vim panis egentibus peregrinis diuisit quotidie, eo gratius munus, quo maior illos vrgebat fames.

M. Saræ in Aedē Laur. reuerentia.

Præ-

Præcipuæ Clementis Octaui Indulgentiæ. Cap. XXI.

ANnuum Gregorij xiiij. Pontificatum Innocentius IX. menſtruus ferme Pontifex excepit, quem cœptis ingentibus clarum ſubita mors præripiens, eximiam bonorum fefellit ſpem. Innocentio Clemens viij. ſubrogatus paterna prouidentia nobilis. Is quippe annonæ caritatem improbitate hominum auctam ſua ſedulitate laxauit: graſſatoribus de medio ſublatis, obſeſſas aperuit vias magno Lauretanæ peregrinationis bono. Idem ab inſita pietate erga Deiparam Virginem, Lauretanam Aedem inſigni Indulgentiarum beneficio cumulauit; vt nihil iam adijci poſſe videatur. Haud ignarus erat Lauretanum templum quouis anni tempore ab aduenis celebrari. Superiorum Pontificum Indulgentias certis definitas temporibus videbat. Indignum rebatur complures peregrinorum per hyemem tot tantiſque itinernm laboribus periculiſque perfunctos à Virgine Lauretana diſcedere Indulgentiarum expertes. præſertim ita tradito more, vt nullum Lauretanę peregrinationis munus tam ſolemne eſſet, quam animos ſacra confeſſione impenſius expiandi, nouæque in poſterum vitæ inſtituendæ. Itaque Clemens Pont. optimum ratus, ac B. Mariæ decorum, neminem ab ea triſtem diſcedere; omnibus quocumque anni tempore Lauretanam Virginis cellam rite adeuntibus delictorum omnium veniam benigniſſime conceſſit. Quin etiam permiſit, vt dies translatæ in Picenum Sacræ Domus quotannis Laureti celebraretur Quarto Id. Decembris. Inter hæc confluentibus vndique agminibus conuenarum, vetus Lauretanæ maieſtatis nitor, ac ſpecies reſtitui cœpta. Nec modo ſtudia hominum, ſed etiam vota, donaque temporum difficultate creuerunt. Cardinalis

Card. Sfondrati Dona. Sfondratus ad Bononiensem legationem proficiscens Lauretum diuertit. Ibi Deipara enixe salutata, ingens eum cupido incessit Lauretanam effigiem propius contemplandi. Igitur scalis admotis, venerabundus ascendit. Beatæ Virginis lineamenta, diu multumque contemplatus, annulum egregium, Cardinalatus insigne, clam sibimet detrahit: & B. Mariæ dicatum descendens relinquit, siue religionis erga illam suæ pignus, siue illius erga se patrocinij argumentum. Annulus est aureus egregio adamante illustris, quingentis aureis æstimatur. Hæc autem præcipua Cardinalis Sfondrati laus. Intra biennium ter Lauretanam Virginem ex itinere interuisit: tribusque eam eximijs muneribus coluit, adeo pium eius animum augustissimæ cellæ dulcedo ceperat. Eodem quippe anno Bononia Romam remigrans Lauretum ad Patronam suam salutandam reuertit, nec apparuit in eius conspectu vacuus. Crucem auream octo pulcherrimis smaragdis visendam B. Virgini consecrauit. Ea crux quatuor circiter aureorum millibus esse perhibetur. pendet ex opulentissimo Deiparæ torque gemmato, egregium eius ornamentum. Insequenti deinde anno Cardinalis Sfondratus Mediolanum repetens Lauretanam reuisit Virginem, eique annulum aureum eximio adamante insignem dono dedit. Adamas humano vngue maior est, qui Christi pueri digito insertus, luminum repercussu, velut sidus emicat, hoc insignius donum, quod ad id ipsum ab illo emptum duobus aureorum millibus constat. Adamantem porrò alium auro illigatum annulo Antonius Parauicinus Cremonensis donum tulit, pari fortasse animo, sed precio haudquaquam pari: aureis circiter centum æstimatum ferunt. Cardinalis inde Lotharingus multiplex regiæ opulentiæ munus per certos homines misit, crucem chrystallinam cum aurea Christi effigie, calicem item aureum pede suffultum crystallino, candelabra duo, binos vrceolos cum pollubro, vasculum aquæ lustralis cum suo aspergillo, pixidem,

Anton. Parauicini D.

Card. Lotaringi D.

dem, paciferamque imaginem, omnia è nobili cryſtallo, auro, electroque perfecta: binis ternisue aureorum millibus æſtimantur. Cardinalis Cæſij hæredes picturam textilem eximiam dono dederunt. In ea Lauretanæ Virginis imago viſitur tecto inſidentis, multis circa Angelis affictis. opus omnino egregium, totum ſerico, auroque contextum. ternos fere cubitus quaqua verſus patet. Deiparæ porro, & Angelorum imagines tanto artificio expreſſæ, vt ſpirare videantur. Cardinalis Ruſticucius aræ, & ſacerdotis veſtes argenteas, Lauretanæ Virginis effigie, & gentis ſuę inſignibus conſpicuas, donum attulit. Victorius Labdamarus Laudenſis aræ ornatum egregium ex veſte argentea, criſpo opere, floribuſque eminentibus inſignem: alterum aræ ornatum Princeps Venuſinus ex Attalica veſte auro criſpante diſtincta. Iaſon Villanus ciuis Bononienſis ſacerdotalem ornatum ex veſte Attalica, criſpo auro, & gentilitijs inſignibus nobilem. Bernardus Strozius Florentinus duas altarium, totidem ſacerdotum veſtes auro, argentoque fulgentes. Marchio Riani ſacerdotis, miniſtrorumque ſolenni ritu operantium argenteas veſtes ſericis floſculis, iuſta per interualla conſperſas. Super hæc Epiſcopale amiculũ cõſimili materia atque opere. Lucas Turregianus Florẽtinus, aræ, ac ſacerdotis ornatũ ex argenteo textili, quod ingentes aurei flores criſpãti opere diſtinguunt. Ferdinandus Gonzaga aræ veſtem aureã opere Phrygio, ac margaritis illuſtrẽ. Scipio Spinellus Dux Seminariæ bina vaſa argẽtea cubitalia egregie facta, cælataque: vtrũque ſacris B. Mariæ emblematis, & argumẽtis inſigne: ex altero argenteũ liliũ multiplex, ex altero aureus vernantium roſarum ramus exiſtit. ea vaſa ad Virginis pedes hinc, & hinc locata viſuntur. Marcus Germanus Valcaſſani Baro coronam ex margaritiş, gemmiſque in roſarum modum compactis, auroque illigatis. Dux Terræ Nouæ Antiſtitem B. Mariæ ſupplicantem in aurea lamina cælatum: calicem item, patinamque pariter ex au-

Card. Cæſij Donum.

Card. Ruſticucii. D.

Victor. Labdam. D.

Princ. Venuſini. D.

Iaſon. Villani D.

Bernardi Stroz. Don.

March. Riani D.

Luc. Turregiani D.

Ferd. Gonzag. D.

Duc. Seminaræ D.

Baronis Valcaſ. D.

Duc. Terræ nouæ D.

Virg. Vrsin. Nomenc. d. ro. Virginij Vrsini Nomentani vxor Virginis Lauretanæ supplicantis effigiem ex argento pene bilibrem. Lucas Tur- Lucæ Turregiani D. regianus Florentinus suam, & vxoris imagines argenteas in morem supplicantium, ponderis non contemnendi. Alij denique alias imagines argenteis laminis expressas, binarum, ternarumque librarum Deiparæ Lauretanæ dicarant. Petri Lomellini D. Illud huius generis eximium. Petrus Lomellinus Genuensis argenteum infantem naturali statura fascijs constrictum pondo X. dono misit. votiuum id donum esse facile coniectare licet. Illa haud dubie votiua. Humanum caput iustæ magnitudinis, ponderisque ex auro ab Iacobi Grimani D. Io: Iacobo Grimano missum. Maxilla cum dentibus ex argento expressa adamantibus duobus, tribusque pyropis insignis à Francisco Deitristanio intimo Clementis Ponti- Franc. Deitristan. D. ficis cubiculario: lychni etiam argentei complures dono missi, artificio, ac pondere præclari. Sed vnus eminet inter omnes, Io: Caroli Imperialis Genuensis donum. Is ly- Ioan. Caroli Imper. D. chnus tribus veluti ramis sigillatis conspicuus trifariam lucet. pondus est librarum circiter xxx. Cæterum aliud in alio genere donum eximium Ferdinandi Medices Magni Magni Duc. Hetrur. D. Hetruriæ Ducis. Triremis argentea bicubitalis, remigio, armamentisque omnibus instructa, ornataque, pondo circiter XL. Votiuum donum esse insculpta in vtroque triremis latere verba declarant.

FERDIN. MED. MAG. HETR. D.
OB TRIREMES SVAS A PESTE LIBERATAS
DEIPARÆ VIRGINI DICAVIT.
AN. M.D.XCIII.

Card. Montalti D. eximium. Egregium quoque pondere, ac pretio Cardinalis Montalti donum fuit. Is effigiem suam, ac fratris sui argenteam pulcherrime factam pondo CXL. Lauretanæ Virgini consecrauit pio cum titulo.

ALEX. PERETTVS CARD. MONTAL. S.R.E. VICECAN.
XYSTI V. NEPOS
D. MARIÆ IPSVM, ET MICHAELEM FR. PERPETVO
SVSTENTANTI MEMOR ET GRATVS
SACRVM MONVMENTVM POS.
AN. M. D. XCIIII.

Opus pluris duobus aureorum millibus stetisse dicitur.

Illustrium feminarum munera.

Cap. XXII.

NEC nobilium feminarũ liberalitas per idem tempus obscura fuit. Polixena Pernestaina Proregina Boemiæ S. Gerionis Thebæorum Ducis caput præclara inclusum theca, Lauretanæ Virgini donum misit. Theca argentea auro interlita, & egregie facta S. Gerionis loricati speciem reddit à pectore: & lorica est argento, auroque conspicua, caput martyris gemmata redimitum corona. Huic subiecta basis ex hebeno, argentoque sacras Thebæorum martyrum reliquias crystallo inclusas ostentat: votiuum donum esse constat: à Polyxena Proregina pro salute viri sui recuperata, Virgini redditum. Princeps Vastallæ binas effigies aureas, alteram suam, alterã viri sui cum duobus cordibus aureis sex pondo B. Virgini dedicauit. Maria Boadilia triremem cum B. Mariæ Lauretanæ effigie sublimi, ex lamina expressam argentea. Principis Casteluetrani vxor crucem auream mole quidem exiguam, sed materia nobilem; quippe sex adamantibus auro illigatis nitet. Ducis Niuerniensis vxor bina candelabra argentea bene facta pondo librarum octo, per coniugem suum Virgini donum misit. Hieronyma Spinula ornatum aræ ex veste Damascena violacea, auro conspicuum, binosq. vrceolos cum suo pollubro ex argento pulchre, sciteque factos. Violanta Farnesia bina candelabra argentea

Proreg. Boemiæ D.

Princip. Vastal. D.

Mariæ Baldiliæ D.

Princip. Casteluet. D.

Duc. Niuernensis D.

Hieron. Spinulæ D.

Violan. Farnes. Don.

Saluſt. Creſcent. D. Princip. Biſinian. D.

egregio opere. Salluſtia Creſcentia Romana amiculum B. Virginis argenteum ſtellis aureis illuſtre. Principis Biſiniani vxor Draconem aureolum gemmis diſtinctum clariſſimis, pretio ſeptingentorum ferme aureorum. Iuſtina Vicecomes aræ veſtem ex auro, argento, ſericoque ſutilem, pictam opere mirabili, nouoque. Nam continuatis inuicemque implexis aureis, argẽteis, ſericiſque verſicoloribus filis, totũ opus per ſe, nullo ſubſtratu, adminiculoque fultũ acu pertexitur, vacuis in medio ſpatijs relictis. vulgo punctum in aere appellant. Opus reconditi artificij ac laboris pene infiniti. Hoc igitur opere tota illa, quam dixi, aræ veſtis perfecta eſt. Quindecim inibi B. Mariæ Roſarij myſteria ſcite expreſſa viſuntur, quadratis incluſa ſpatijs, alterniſque ingẽtibus floribus diſtincta, velut opere ſcutulato: ac ne inania ſint vacua illa operis ſpatia; tota veſtis argenteo textili ſubſuta interniter. Id vero (ſi famæ credimus) Vicecomitis matronę nobiliſſimæ non donum modo, ſed etiam opus fuit. quamquam complura eſſe nobilium feminarum munera, quæ earundem etiam opera ſint, ſatis conſtat: calicum præcipue ſacrorum velamenta & B. Mariæ amicula.

Iuſtin. Vicecom. D.

Iſabellæ Sabaudæ D.

Iſabella quoque conſobrina Ducis Sabaudiæ coniux D. Syluestri N. donum miſit, ſua (vt ferunt) elaboratum manu, ſane egregium: aræ, ſacerdotis, miniſtrorumque ſolenni cerimonia operantium veſtes ex ſerico, auroque contextas opere nouo, ac mirabili.

Duc. Cliuiæ D.

Iacoba Dux Cliuiæ Badenſis Marchionis (cui brachium Laureti diuinitus ſanatum docuimus) germana ſoror torquem aureum, globo ex pyropis, adamantibuſque pendulo inſignem, Lauretanæ Virgini donum miſit.

Aduen-

Aduentus, & dona Christinæ vxoris Magni Hetruriæ Ducis. Cap. XXIII.

CAeterum Christinæ vxoris Magni Hetruriæ Ducis aduentus vel pietatis, vel munificentiæ argumentis maxime insignis fuit. Hæc cum regali pene comitatu Lauretum petens ingentia secum dona attulit. Attamen Christianæ pariter modestiæ, & S. Francisci memor vulgarem vestitum cinerei coloris adamauit: aurum, gemmásque deposuit, vt cœlestis Reginæ, cui sciebat cordi semper fuisse paupertatem, illa cultus simplicitate caperet oculos. Et Dominæ exemplum apud ancillas, matronas, asseclas, ipsósque corporis custodes valuit. Omnes Lauretanæ peregrinationis comites, modestiæ quoque, & coloris socij fuere. Nec Clemens Pont. insigni clarissimæ feminæ pietati defuit. Transeunti per Pontificiæ ditionis oppida, vbique lautiæ præbitæ regio apparatu,quacumque incedebat, non magis vestitus tenuitas miraculo erat, quam eximia pietas exemplo; vtique posteaquam Laureto appropinquauit. Quippe vbi primum Recineto egressa, procul Lauretanæ Basilicæ tecta conspexit; confestim lectica, qua vehebatur, exilit: procumbit in genua: B. Virginem salutat de via, nullo asseclarum detrectante pietatis officium, quod Domina occupasset. Inde pedibus cum Episcopis aliquot, cæteroque comitatu Lauretum ingressa, ad B.Mariæ processit Aedem. Ibi contempto puluino, cæteroque apparatu, in sacrosanctæ Domus vestibulo genua submittit venerabunda. Hortantibus certatim Episcopis,ipsoque Cardinale Gallo,vt ipsam Deiparæ cellam intraret, nefas esse respondit ante noxas sacra confessione abstersas, augustissimum illud limen intrare, & os suum sanctissimæ Virgini ostendere. Nec vllæ cuius-

cuiusquam preces de proposito eam deducere potuerunt; adeo rara in eius mente insidebat religio Lauretanę Domus. Tandem igitur animo rite expiato, cœlestique dape refecto, sacrosanctam cellam ingreditur. Creuerat pietatis ardor, vt fit, iniecta mora. Ergo B. Mariæ visendæ, salutandæque studio accensa procidit supplex: ibique impensis precibus plures absumpsit horas. Neque id semel fecit, sed toto triduo, tandiu enim Laureti substitit. Quo quidem tempore adeo erat in templo assidua, sacrisque intenta officijs; vt eam in templo habitare crederes. His pietatis indicijs par munificentia respondit. Sub digressum pueros cum donis regalis opulentiæ misit in templum. Altarium, sacerdotis, ministrorumque solenni ritu operantium vestes inter dona erant, auro, argentoque trifariam crispante, mirabili opere, artificioque perfectæ: super hæc aręloralia, & materia, & opere maxime insignia. Quippe totum pene eorum spatium occupant Prophetarum, Sibyllarum, Apostolorum, Euangelistarum imagines egregiæ, scite insertæ ramusculis, floribusque. opus autem vniuersum acu mira prorsus arte depictum. affirmare ausim, vix quicquam in eo genere artificiosius, preciosius, admirabilius vspiam factum. satis constat eius manu preciu m ad octo aureorum millia peruenisse. Eximia sacrorum calicum velamenta, aliaque generis eiusdem in doni cumulum accessere.

Sacerdotis Hispani testimonium, & donum miraculo insigne.

Cap. XXIV.

PEr eadem tempora Alfonsus Sancius Hispanus sacerdos doctus iuxta, piusque Lauretum venit, recens ab vltimo oriente, insulisque Sinarum, quæ Philippinæ

vocantur. Hunc egomet paulo ante Virginis cella egressum offendi loci religione attonitum. Stuporis causam familiariter quærenti mihi respondet admirabundus. Pro Deus immortalis, quid hoc tandem rei est? equidem nihil vnquam tale expertus sum in vita, nusquam reperi præsentiorem Deum, adeo in hac sacrosancta Aede, vis quædam diuina meo se animo superfudit. Adiecit deinde se, & ad Vadalupæ, & ad Mõtis ferrati, aliasque nobiles in Hispania B. Virginis ædes accessisse cæterum nusquam tam præsens sensisse coeleste numen. nimirum illic corticem hic medullam esse. Idem per Card. Gaetanum, cuius in comitatu venerat, cum impetrasset à Lauretano Præside, vt liceret ei in sanctiore cellæ parte pernoctare totam ibi precibus, ac vigilijs noctem exegit. Ac deinde familiaribus suis affirmauit, nullam sibi in omni vita iucundiorem, beatioremque abijsse noctem. Porro cupido eum cepit augustissimam Virginis cellam munere aliquo suo ornatam relinquendi. Candidam vestem Damascenam inde vsque ab Sinis aduexerat: hac loculamentum Deiparæ Virginis, & Christi Crucifixi cum sacra Aede delatam imaginem decorare constituit. Igitur sarcinator accersitur, qui explicata, dimensaque veste Damascena, negare primo ad vtrumque opus satis ibi materiæ esse: inde Sancio instãte, vt intentiore cura omnia dimetiretur, diu hæsitauit. Ad vltimum Damascena veste sæpius in omnes partes versata, affirmare coepit, rationem ab se tandem repertam efficiendi quod vellet: sed ita, vt illa ornamenta paulo breuiora existerent, quam opus foret. Agedum igitur, inquit Sancius, & istam sequere rationem; siquid deerit, B. Maria sibi ipsa supplebit. Morem gerit ille, ac ne qua foret erroris suspicio, vetus loculamenti peristroma ad manum habebat, ad quod formam referret noui. Vestem Damascenam Sancio inspectante dissectam defert secum in officinam. Postero die prima luce attonito similis Sancium adit exclamans. enimuero B. Virginẽ

in suo ornamento haud dubium miraculum perpetrasse. Nouum loculamenti peristroma, quod hesterna die breuius iusto fuerit, iã esse longius palmo. Sequitur hominem in officinam Sancius, fidem oculis suis, non illius vocibus habiturus. comperit haud vana illum attulisse. Nec quicquam excogitare ipse potuit, quæ rem miraculo eximeret. Videbat quippe Crucifixi velum, quod faciendum curauerat, iustum esse, nihilque inde detractum: & Damascena vestis erat peregrino quodam opere facta, vt fraus addentis ex nostrati, fallere gnarum talium rerum haudquaquam posset. quanquam talibus in rebus non addentis, sed detrahentis fraus timeri solet. Ad hæc ipsemet Sancius, cum alijs multis adfuerat sarcinatori vestẽ dimetienti, dissecantique: vt nihil per imprudentiam erratum esse constaret. Itaque & ab ipso, & ab alijs pro miraculo habitum: nos rem in medio relinquemus.

Armillæ B. Virgini oblatæ sua sponte Christi pueri manibus inseruntur. *Cap. XXV.*

CAeterum illud non magis doni genere, quam euentu mirabile. Beatrix Gazæa matrona honestissimo ciui Romano nupta erat Romæ, delicijs æque, ac diuitijs nobilis. Ea religionis ergo Lauretum venit Maio mense anno huius seculi XCIII. Confestim itaque interiorem sanctissimæ cellæ partem intrat, vbi religiosissima Lauretanæ Virginis puerum Iesum gremio tenentis effigies pro pius visitur, coliturque: ea est preciosissima veste, cultuque ad magnificentiam exornata. Ibi igitur fusis ad Christum, Christique parentem precibus, Gazæam cupido cepit Virginis ora, ornatumque intentius contemplandi. Ergo obtusiorem oculorum aciem causata custodem (is tũ erat Papyrius N.) rogat, vt admoto ardenti cereo, Dei-

paræ simulacrum sibi accuratius ostendat. Morem gerit ille haud grauate. ardenti face admota simul Virginē ostentat, simul Gazeæ rogatu, singulorum donorum laudat auctores. Inter cætera donum erat egregium, frontale ex vnionibus eximia magnitudine, ac specie, à matrona Romana Virgini dicatum. Ea mulier delicijs, ac luxui dedita in paucis, etsi atroci genere mortis, tamen Christianè admodum, pieque nuper è vita decesserat. Huius ergo nomine audito Beatrix, vt eam familiariter norat, extemplo admirabunda succlamat. En causa, cur illa B. Virginis munere, delicatæ vitæ tam pium exitum inuenerit. Inde ad custodem versa, & ego, inquit, hasce armillas, quibus nihil carius habeo, Christo, eiusque parenti libenter dicarem, si crederem feminæ improbæ donum non ingratum illis futurum. Tum custos timidæ nimium mulieri animos facere: Christum improborum Saluatorem, Mariam Patronam esse memorans. Itaque illa propere armillas antiquo opere ex gemmis, auroque factas sibi detrahit, & custodi tradit offerendas Iesu, matrique. Protinus custos furcillam arripit tales ad vsus paratam: ambasque ei armillas inserit: mox sacrosanctæ statuæ admouet ea mente, vt de pueri Iesu erectis dexteræ digitis (neque enim occurrebat in præsentia locus commodior) eas suspenderet. Cæterum hastā reducens animaduertit, armillarum vnam hæsisse furcillæ, alteram digitis Iesu pueri præteritis, manum occupasse, idque ita apte, vt aptius non posset. mira res, vt erat custodi visa, tamen poterat esse fortuita. Subinde igitur hastam nihil prorsus loco motam eodem refert, armillam alteram indidem suspēsurus. Ecce aliud haud dubium miraculum. Dum sensim furcillam ad se reuocat, ratus in eadem Christi manu hęsisse donum, repente videt armillam è dextra lapsam in læuā manum, deiectoque in gremium Virginis aureo globo, quem puer Iesu illa manu sustinet, sinistræ manui insertam apte, atque eleganter adeo, vt scalis admotis, per otium,

de industria aptius, elegantiusque inseri haudquaquã posset. Tum vero custos repente ex rei admiratione, sacro quodam perfusus horrore, mulierem compellat. En Christus donum tuum sibi cordi esse satis ostendit, qui me alia omnia agente, sibi ipsemet armillas induit tuas. At illa extemplo cœlesti tacta numine ingemuit: & siue ex veteri superioris vitæ luxu, siue ab recenti diuinæ beneuolentiæ indicio, ingentem inter singultus, lacrymarum vim profudit, sic prorsus, vt ab ijs, qui in altera sacri cubiculi parte supplicabant, lacrymantis gemitus, & singultus exaudirentur. Itaque nonnulli rei nouitate exciti propere ad sanctioris cubiculi ianuam accurrunt: mulierem cernunt lacrymis, ac religione perfusam, custodem ipsum tantę rei admiratione defixum. Is deinde cum alijs multis, tum mihi ipsi rem, vti erat gesta, narrauit. Omnibus facti, euentique seriem reputantibus mira res visa: multorumque sermonibus, ac litteris celebrata. Hodie puer Iesus eas armillas manibus gestat, huiusce rei monumentum.

Duo ex mortis faucibus erepti.
Cap. XXVII.

SED hoc mirabile magis, quam miraculum cuipiam fortàsse videatur. Sequitur aliud manifestum certe miraculum. Eodem anno Bartholomeus Meliorinus Genuensis haud obscuro loco natus, Placentiæ ex iurgio, vt fit, ad manus venit. Erat ipse solus: rixa orta in ædibus Florentini mercatoris cum ipso ędium domino. Accurrentes igitur ad primum tumultum domestici, arreptis armis domino subsidium ferunt. Ibi in pugna Meliorinus graue in humero vulnus accipit: & quo grauius sit, pugio magna vi adactus in medio frangitur. Rixa aliorum intercussu sedata: Meliorinus grauiter saucius domum relatus.

Extem-

Extemplo medici adhibentur, absterſum vulnus inſpiciunt, reperiunt mucronem oſſi alte infixum penitus hærere: nec aliter extrahi poſſe, quam vt ſecando vulnus augerent, quo ars ad telum perueniret. Ergo diſſecta circa vulnus quadrifariam in crucis modum carne, pugionis fragmentum forcipe conantur euellere. Cum res non procederet, nouum durumque remedium excogitant. Mucronem pertinaciter hærentem, pulſato è regione pectore dimouere nituntur, exacerbantes ſubinde acerbiſſimũ plagæ dolorem. Poſteaquam ſimul pulſatus, ſimul forcipe attractus pugio nulla lababat ex parte; ſeuere pronunciant, actum eſſe de illius ſalute, niſi eum Deus reſpexerit. Et jam fama de eius morte Genuam perlata fecerat, vt pro mortuo lugeretur à ſuis. At ille humanæ opi diuinam addendam ratus, Lauretanæ Virginis auxilium implorat. Mira res dictu, viſuque. repente mucro loco motus forcipem facilis ſequitur: non tam humana vi, quam cœleſti eum exire ſentires. Itaque æger voti compos, vbi primum ex vulnere conualuit, Lauretum contulit ſe hoc ipſo anno M.D.XCIIII. cum ibidem hæc maxime ſcriberemus: ingentibuſque Virgini gratijs actis, fragmentum apud eam pugionis reliquit, tam inſignis beneficij argumentum. Per idem tempus ex eadem ciuitate Ioannes Baptiſta Iudex adoleſcens genere, ac diuitijs nobilis, voti reus Lauretum venit. Eum proximo ſuperiore anno Venetijs, grauis, minaxque adorta febris attrociſſime afflixerat. Ventum erat ad extrema. Deſerto à medicis nulla ſpes ſalutis ſuberat. At ille (vt erat Lauretanæ Virgini addictus in paucis) patronam ſuam moribundus fidenter implorat. Nec ſua illum fruſtrata fides. Medici iam deſperata ęgri ſalute, mortem haud dubiam opperiebantur; cum à domeſticis ad eum reuocati venarum pulſum explorant. Extemplo ſalubribus indicijs erecti, magnam & ipſi ſpem valetudinis concipiunt, & ægroto, ac neceſſarijs faciunt. Nec irrita ſpes. Aeger ex eo in horas ſingu-

las, ac pene momenta, leuius habere cœpit, quoad excussa febri, paucis diebus conualuit omnino. Igitur anno insequenti perrexit Lauretum ad vota reddenda. Ibi mihi hæc ipsa memoriç prodenti rem omnem, vti à me commemorata est, ipsemet enarrauit.

Homo facinorosus ante confessionem sacrosanctæ cellæ aditu diuinitus prohibetur. Cap. XXVII.

HAec quoque tempestas nouis miraculis ostendit, quantæ Deo sit curæ sanctitas Lauretanæ Domus. Per ea tempora Laretũ venerat peregrinus quidam omnibus sceleribus coopertus; & profligatæ vitæ apprime tenax. Huic igitur sanctissimæ cellæ limen intrare auso, repente in ipso aditu vmbra quædã horrenda specie se obiecit: quæ proiectæ audaciæ hominem fregit, ac repulit ingenti pauore perculsum. Ergo scelerum cõscientia ictus sacerdotem adit animum expiaturus. Cæterum ad recolenda tot annis patrata facinora, multo opus erat tempore, magnoque sensu doloris: ipse autem ad sacram confessionem minime meditatus, ac paratus accesserat. Proinde à sacerdote dimittitur monitus, vt in sacrum sacellum recipiat se, ibi Dei, Deiparæque ope enixius implorata, in anteactam vitam inquirat sedulo: tum demum paratior redeat ad confitendum. Dimissus ille mandata facessit; sed videlicet mala consuetudo veram pœnitentiam morabatur: & probri magis, quam culpæ dolor anxium animum stimulabat. Eum itaque sacrum Virginis cubiculum repetentem, eadem illa species oblata iterum ingressu prohibuit. Tum vero ingens illi dolor inustus, se vt conscleratum, contaminatumque ab augustissima sede, à conspectu Deiparæ bis abactum esse. Extemplo flagitiosæ tabis, vitæque tædio captum, haud vana pœni-

tentia

tentia excepit, & dolor offensi Dei. Ergo conscientia impensius excussa, flens redit ad sacerdotem: labes non confessione magis, quam lacrymis eluit. Expiato tandem animo, ad augustam Virginis Aedem verecunde, ac dubitanter accedit. mirabile dictu. qui audenti clausus fuerat, verecundanti aditus patuit.

Quidam patraturus cædem in Lauretana Æde diuinitus in diuersum mutatur.
Cap. XXVIII.

IIsdem fere diebus aliud haud absimile accidit. Ciuis Asculanus honestus, ac diues filiolum ex nouo matrimonio susceperat mense septimo. Hunc nutrici alendum dederat; & quia vnicus, immaturoque partu editus erat, solicito subinde eum reuisebat animo. Forte euenit, vt puerum natura imbecillum, nulla nutricis culpa, repentinus morbus extingueret. Enimuero nutrix haud ignara, quãtum mali à pueri patre præferocis ingenij homine immineret sibi; protinus occulta fuga properat Lauretum, multum in Deipara præsidij ponens. Nec spes fefellit. Ille vt vnicum filium exanimem conspexit, dolore simul, iraque amens, furere, incusare Deum, Diuosque, nutricem quærere ad necem. Cum ea non compareret, iram in nutricium vertit, quem vulneribus confossum pro mortuo reliquit. Neque hic stetit cruore imbutus furor. Comperta nutricis fuga, propere succinctus armis Lauretum aduolat. Irrumpit in templum ea mente, vt nutricem, vel in ipsa sacrosancta cella ante ora Virginis trucidaret. Lustratis frustra templi recessibus, ventum erat ad Deiparæ cellam, vbi nutrix expiatis paulo ante vitæ maculis, obnixe B. Mariæ implorabat fidem. Itaque sub eius tutela, vmbraque latuit. Quippe homini furenti, & cædem anhelanti hæc diuinitus iniecta est cogitatio: si sacrosanctum li-

men intraret; haud dubie futurum, vt emollito pectore, vlciscendi omitteret curam. Proinde alio versus omnes templi angulos perlustrare cœpit. Ecce autem dum lymphato similis discurrit, forte aram B. Mariæ Annunciatæ titulo inclytam præterit. Hæc ara sacrosancto sacello extrinsecus adiecta est, sub fenestra qua Gabriel Archangelus intrasse fertur. Igitur ille conspectis per fenestram forte luminibus, quæ plurima ante B. Virginem vsque collucent; subita loci religione tactus, genua submittit. mira dictu res. Homo ferus, ac ferreus repente mollitur: mutatoque in diuersum animo, sacerdotem adit. Ibi abiectis armis, eius genibus aduoluitur, iter alienæ cædis causa susceptum, vertere se in suam salutē velle memorans. Cæterū in eo quoque tutela Deiparæ præsens apparuit, quod is ad eundem sacerdotem applicuit se, ad quem paulo ante nutrix accesserat. Itaque ille totius negotij satis gnarus, Asculani ciuis confessione audita, haud ægre lenitum iam animum perpulit, vt insonti feminæ ignosceret. Et Asculanus vltro recepit, certis se indiciis ostensurum, bona fide rediisse cum illa in gratiam. Dictis facta benigniorā etiam adiecit. Mulierem domum reductam domesticis, virum eius benigne curatum agrestibus præposuit rebus, periculo in emolumentum à Deipara verso. Sub id tempus Collegium Illyricum, vt eius alumni accuratius bonis artibus excolerentur Romam transferri placuit. Clementis itaque VIII. Pont. iussu alumni Romam euocati: & Romano Seminario aggregati, ius ac nomen Illyrici Collegij pro sua parte tuentur. Incidit hæc migratio in annū M. D. XCIIII. qui est nostrę historiæ postremus, vt CCC. ipsos annos Aedis Lauretanæ, nostra historia complectatur. Hæc autem pauca de multis, ac prope innumerabilibus elegimus, quæ litteris proderemus, lectorem monuisse contenti, tantam esse Lauretanarum rerum, miraculorumque syluam; vt à nemine tam multa, tam magna dici possint, quin multo plura ac maiora dictis supersint.

Celebritas & maiestas Ædis Lauretanæ. Cap. XXVIIII.

CAeterum operæ pretium me facturum arbitror, si Lauretanam historiam breuis commemoratio de incredibilis Aedis Lauretanæ celebritate, maiestateque concludat. Nullum omnino tempus anni, nullus mensis, dies nullus abit, quin sanctissima Virginis cella à plurimis aduenis celebretur. Nec Picentium, Italorumque propria hæc laus pietatis, sed communis transalpinis, transmarinisque, maxime vero Illyricis, Francis, Belgisq. Nec desiderantur Hispani, Lusitani, Poloni, atque Germani. Duo tamen sunt anni tempora populorum, gentiumque omnium frequentia, ac celebritate præcipua, Ver, & Autumnus, quorum alteri dies concepto inibi Deo sacer, alteri natalis Deip. Virginis initium celebritatis facit. Vtraque autẽ celebritas trimestris est, quo tẽporis spatio maximis populorũ concursibus Aedes Lauretana celebratur pene quotidie; Namque agri Piceni nulla vrbs, oppidum pagus, vicus est, quin quotannis cateruatim, populatimque Lauretanam Virginem interuisat. Quorum exemplum finitimos circa populos Samnitium, Vmbrię, Flaminiæ, Aemiliæ, cæteræque Italiæ ad similem pietatis laudem inuitat. Veniendi ferme ratio talis. Præeunt sodalitates suis quæque insignibus, vexillisque distinctæ. Plerique enim pręter Christi Crucifixi effigiẽ, Deiparæ aliorumque Diuorum imagines pulcherrime pictas pręferũt. Agmina claudunt sodalitatũ moderatores, sacerdotesque cum sua cuiusque agminis symphonia. Sequuntur dona, argenteæ coronæ, calices, cerei nummis obsiti, præciosæ vestes, vrbium, oppidorumue argentea simulacra, votiuæ tabellæ, diuinorum beneficiorum B. Maria deprecante partorum indices. Interponuntur sæpę Angelorum, sæpe sacro-

pe sacrorum vatum, Sibyllarumque de B. Virgine vaticinantium, aliæque personæ habitu vestis insignes. Sæpe etiam excipit incondita, & promiscua cuiusque populi turba. In itinere carmina Deo, Dei parenti, Diuisque per interualla inuicem canunt. Obuias vrbes cum transeunt, eas ad Lauretanę Virginis religionem, cultumque exemplis pietatis accendunt. Simul ac vero Aedes Lauretana in conspectum se dedit (ea quia in edito colle sita est procul conspicitur) extemplo vniuersi prosternunt corpora: & obortis præ gaudio lacrymis, Deiparam consalutant. Inde in ordines abeunt, instructisque agminibus procedenses canunt litanias, hymnosque. Nec desunt, qui exuti propere vestibus, paratos ad id saccos induant, comitesque subsequantur nuda sibi terga cædentes. Ad Laureti portam peregrinis sodalitatibus Lauretani sacerdotes linteati procedunt obuiam: easque in templum deducunt cum egregia symphonia, festoque campanarum, ac tubarum sono. Vbi ad Aedis vestibulum ventum est, aduenæ denuo prostratis corporibus, impense salutant Virginem, tanto vtique animi ardore, sensuque; vt cęteri qui adsunt, illorum vocibus emolliti collacrymare cogantur. Posteaquam ad collucentem facibus, lychnisq. Deiparæ cellam peruentum est, Diuæque effigiem intueri, contemplariquecoeperunt; incredibile dictu est, quæ voces, qui gemitus, quæ lacrymæ, quæ suspiria passim exaudiantur. Deum pręsentem adesse facile sentias. Pleriq. porro diuino simul horrore, gaudioque perfusi, adeo sacris illis parietibus adhærescunt, vt inde auelli, abstrahique vix queant. Dumque aram Apostolorum, sacrum armariolum, obstructam ianuam, ipsumque caminum venerabundi contemplantur: dum meditantium animis B. Virgo in ijs locis aliquid agẽs occurit, nullum intuendi finẽ, nullum osculandi modum facerent, nisi plurimorum item petentium, ardor obstaret. Finitimorum populorum hæc ferme ratio est. At exterarum gentium peregrini, alij

aut

pedibus, equis alij aut vehiculis gregatim confluunt, plerique peregrinorum habitu, ac notis insignes. Verum in dispari habitu aduenarum eminet Aedis Lauretanæ cultus idem. Omnium fere hoc commune est, vt delictis expiati cœlesti mensa reficiantur: plerique autem B. Virginis aram iactata pecunia, & preciosis cumulent donis. Quamquã dona insigniora sacelli custodibus tradi solent, vt in codicem referantur, quo eorum, & simul donantium exstet memoria ad posteros. Aram Apostolorum, & scilicet Deiparæ effigiem, pro varietate temporum, magnifica semper adornat vestis, incredibilisque cultus gemmarum, aliorumque donorum. Sacellum ipsum candidis semper cereis, lychnisque argenteis plurimis collucet: assiduis prope symphoniacorum, musicorumque organorum personat cantibus: & quod caput est præsenti Dei numine semper affluit, quod in intrantes redundat aduenas: sic prorsus, vt pios insolito quodam gaudio, improbos horrore perfundat, ægris remedio, mœstis solatio, torpentibus incitamento, presidio periclitantibus, perditis sit saluti. Porro præcipua Lauretani sacelli frequentia est circa ferias Paschatis, Pentecostes, & Natalem Virginis diem. Nam præter alios innumerabiles, qui pedibus, equis, quadrigis sub Pascha Lauretum petunt, plurimi ex Longobardiæ, Venetiæ, Dalmatiæque oppidis gregatim nauigijs Anconã delati, ad Lauretanam Aedẽ ferme pedibus pergunt. Hi fere postridie Paschatis, quo die in Sacro euangeliũ de peregrinis Emmauntẽ petentibus recitatur, peregrinorum habitum sumunt: & post faustam Antistitum suorum precationem, cum sacerdotibus innocentiæ custodibus pariter se dant in viam. Quorum quidem tanta est multitudo, vt duodena millia facile excedant. Inde excipiunt finitimorum pagorum, oppidorum, vrbiumque concursus incredibiles, ac subinde agmina plurima, ac maxima fœnisecarum, messorumque. Cæterum natalis dies B. Mariæ longe maxima aduenarum

frequentia eſt inſignis, toto pene Piceno (vt de cæteris regionibus taceam) Lauretum confluente. Satis conſtat illo biduo ſupra CC. hominum millia Lauretanã Aedem nuper acceſſiſſe. Itaque neceſſitas Cuſtodes ſacroſancti ſacelli cogit, interiori eius parti cancellos per id tempus extrinſecus circundare; vt in expedito ſit, admittere, quos velint, aut excludere, turbaſque vitare. Omnibus porro anni temporibus militum cohortes, ac turmæ equitum proficiſcentes ad bellum diuertere ſolent Lauretum, vbi rite expiati, ludicris certaminibus militari more celebrant Virginem. Atque hæc incredibilis aduenarum frequentia vias Lauretum ferentes frequentiſſimas diuerſorijs fecit. Itaque hoſpitiorum opportunitas, commoditaſque viarum pedeſtrem quoque peregrinationem, quamuis delicatis, ac debilibus, haud ſane difficilem præbent. Ad hæc itinerum celebritas tanta eſt, vt per ea tempora paſſim occurrant varij peregrinorum greges, ingens vel incitamentum pietatis, vel leuamentum laboris. Ergo ipſe M. Antonius Columna (vt de alijs taceã) vir & opibus, & bellicis rebus inclytus votiuam peregrinationem Lauretanam exſequi ſuſtinuit pedibus. Omnino vt Lauretum tandem ad conſpectum Deiparę ventum eſt, ſuperfundente ſe pijs mentibus Deo, tantam omnes hauriunt cœleſtis lætitiæ voluptatem; vt maximum quamuis laborioſæ peregrinationis fructum ſe cepiſſe fateantur. Hic ego quid memorem quam multi faciant B. Virgini vota? quam multi reddant? quot è flagitiorum emergant cœno? quot inexplicabilibus inceſtarum illecebrarum vinculis animum exſoluant? quot veteres inimicitias, & inueterata odia deponant? quot homines deſperatæ ſalutis, *qui fœdus pepigerãt cũ inferno*, ex inferorũ faucibus erepti reuiuiſcãt? Nã quanto corporibus animi præſtãt, tanto plura, ac maiora in animis, quã in corporibus hominum curandis exiſtunt Virginis Lauretanæ miracula. Vt hæc & alia, quæ attigimus, explicare velle oratione, hominis ſit diui-

nam

nam potentiam (quæ Laureti, vel maxime se ostendit) humana imbecillitate metientis. Itaque satius duco succumbere oneri, quam enarranda suscipere ea, quæ vtique pertractando detererem. Hoc vnum liquido affirmare possum, Lauretanam celebritatem, maiestatemque tantam esse, quantam qui oculis non subiecerint, haud quaquam concipere animis possint; vt si deinde cum narratis audita conferas, famam re ipsa longe minorem inuenias. Adeo vna in terris Lauretana res non fidem solum, sed famam quoque ipsam, quæ cuncta in maius celebrare solet, incredibili maiestate, ac fastigio vincit.

FINIS.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM QVAE IN HAC HISTORIA CONTINENTVR.

A

Dal-

Oliuerij

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGE.

Pag.	lin.			Pag.	lin.		
10	24	honore	horrore	155	11	XVXII.	XXVII.
11	12	arcus	arcu	158	30	miraculi	miraculum
32	21	irritæque	irrisæque	161	23	ex templo	extemplo
57	1	FELIX	INFELIX	164	4	afficitur	afficitur
59	18	eximiæ	eximie	175	5	accelerandá	accelerandũ
60	23	ſuos	ſuas	Ibid.	27	mille	bis mille
62	22	aduenis	aduenas	189	5	Præxedis	Praxedis
69	18	per Franciſcũ	Perfranciſcũ	207	10	extemplo	exemplo
70	22	intexta	contexta	214	in marg.	&	os
77	19	defigendum	defigendam	224	vlt.	grande	glande
83	25	liminibus	luminibus	229	3	obſcuriore	obſcuriora
92	3	ait	ais	Ibid.	22	deſtinctum	diſtinctum
96	8	redunt	redeunt	237	17	Virginis	Virgini
103	5	diſignatum	deſignatum	249	12	Bergamo	Bergomo
105	4	collum	collium	Ibid.	17	ſemetque	ſemet
107	32	lapidium	lapidum	254	25	diploſione	diſploſione
110	5	Doniciana	Dominicana	258	1	Virginis	Virgini
116	28	incuria	iniuria	Ibid.	7	dicarant	dicarunt
122	28	Diæceſi	diœceſis	264	5	quæ	quod
153	26	duplici	duplicis	271	5	incredibilis	incredibili
154	16	memoriæ	memoria				

Cætera quiuis poteſt ipſe per ſe & videre & corrigere.

REGE-

REGESTVM.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm.

Omnia ſunt folia integra, præter Mm; qui eſt cum dimidio.

R O M Æ,

Ex Typographia Aloyſij Zannetti. M.D.XCVII.

SVPERIORVM PERMISSV.